

Monitor Sociale Inclusie: meting 3

Tweede vervolgmeting naar de woon- en leefomstandigheden van Roma en Sinti in Nederland

Colofon

Monitor Sociale Inclusie: meting 3

**Tweede vervolgmeting naar de woon- en leefomstandigheden Roma en Sinti in Nederland
Februari 2018**

**Seidler, Y., A. van den Heerik, M. van San, J. de Boom & P. Jorna
Rotterdam: Risbo BV / Erasmus Universiteit Rotterdam**

**Erasmus Universiteit Rotterdam/Risbo
Postbus 1738
3000 DR Rotterdam
tel.: 010-4082124
fax: 010-4081141**

**© Copyright Risbo BV. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op
welke wijze dan ook zonder voorafgaande toestemming van de Directie van het Instituut.**

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Samenvatting	7
Summary	17
Hoofdstuk 1 Onderzoekopzet en verantwoording	27
1.1 Inleiding	27
1.2 Methodologie	28
1.3 Leeswijzer	33
Hoofdstuk 2 Onderwijspositie	39
2.1 Onderwijspositie: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting	41
2.2 Onderwijspositie: verdiepende analyse	47
2.3 Conclusie	53
Hoofdstuk 3 Arbeidsmarktpositie	55
3.1 Arbeidsmarktpositie: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting	56
3.2 Arbeidsmarktpositie: verdiepende analyse	62
3.3 Conclusie	66
Hoofdstuk 4 Gezondheidssituatie	69
4.1 Gezondheidssituatie: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting	69
4.2 Gezondheidssituatie: verdiepende analyse	75
4.3 Conclusie	80
Hoofdstuk 5 Woonsituatie	81
5.1 Woonsituatie: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting	83
5.2 Woonsituatie: verdiepende analyse	88
5.3 Conclusie	93
Hoofdstuk 6 Veiligheidssituatie	95
6.1 Veiligheidssituatie: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting	97
6.2 Veiligheidssituatie: verdiepende analyse	103
6.3 Conclusie	108

Hoofdstuk 7 Keuzevrijheid	111
7.1 Keuzevrijheid: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting	113
7.2 Keuzevrijheid: verdiepende analyse	118
7.3 Conclusie	123
Hoofdstuk 8 Contact met de (lokale) overheid	125
8.1 Contact met de (lokale) overheid: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting	127
8.2 Contact met de (lokale) overheid: verdiepende analyse	132
8.3 Conclusie	136
Hoofdstuk 9 Conclusie	139
Literatuurlijst	145
Bijlage 1 Begrippen H1	147
Bijlage 2 Achtergrondinformatie	149
Bijlage 3 Respondententabel	151

Voorwoord

In december 2017 verscheen het SCP rapport 'De Sociale staat van Nederland 2017' (Bijl e.a., 2017). Een van de uitkomsten van het rapport is dat de kwaliteit van leven in Nederland op alle terreinen in de afgelopen 25 jaar gestegen is. Wanneer we dit vergelijken met de uitkomsten van de Monitor Sociale Inclusie 2013 en 2015 dan is het de vraag in hoeverre dit ook voor Roma en Sinti in Nederland geldt. Ondanks dat een groot deel van de Roma en Sinti al langer dan 25 jaar in Nederland verblijft, hebben zij vaak nog een achtergestelde positie ten opzichte van het gemiddelde in Nederland. In het SCP-rapport valt te lezen dat er een zorgwekkende groep van circa 700.000 personen is die te maken heeft met een stapeling van problemen en niet de vaardigheden bezit of mogelijkheden ziet om hun positie te verbeteren. Het is niet ondenkbaar dat een aanzienlijk deel van de Roma en Sinti in Nederland tot deze groep behoort. De vaak achtergestelde positie van Roma en Sinti in Nederland maakt dat onderzoek naar deze groep en de oorzaken van de achterstanden nodig blijft.

In 2017 is voor de derde keer onderzoek gedaan naar de mate van Sociale Inclusie van Roma en Sinti in Nederland. In het kader van dit onderzoek is er met veel betrokken en bevlogen personen gesproken die zich vaak al jaren inzetten voor de verbetering van de Roma en Sinti in Nederland, hun gemeenschap of gemeente. Zonder hun medewerking was de uitvoering van dit onderzoek niet mogelijk geweest. Daarnaast zijn wij zeer erkentelijk voor de Roma en Sinti die met ons in gesprek wilden gaan. Ook deze personen zetten zich vaak al jaren in voor hun gemeenschap en blijven, ondanks dat zij zich vaak niet gehoord en gewaardeerd voelen, strijden voor de verbetering van de positie van Roma en Sinti in Nederland.

Tot slot willen wij de adviescommissie en betrokken medewerkers van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid bedanken voor de fijne samenwerking en hun deskundige adviezen waarmee zij een belangrijke bijdrage hebben gehad in het aanscherpen dit rapport.

Onderzoeksteam Monitor Sociale Inclusie 2017

Risbo

Januari 2018

Samenvatting

Voor u ligt de tweede vervolgmeting van de Monitor Sociale Inclusie. Na de nulmeting uit 2013 en de eerste vervolgmeting uit 2015, is er in 2017 opnieuw onderzoek gedaan naar de mate van Sociale Inclusie van Roma en Sinti in Nederland. De uitkomsten van dit onderzoek zijn gebaseerd op interviews met professionals, Roma en Sinti en een online enquête. Vanwege het kwalitatieve karakter van deze monitor blijft er, in vergelijking met kwantitatief onderzoek, een mate van subjectiviteit bestaan. Voor dit onderzoek is getracht om zoveel mogelijk personen te betrekken die overstijgende kennis over Roma en/of Sinti hebben. Ondanks onze inspanningen, kan niet met zekerheid gesteld worden dat de uitspraken over de ontwikkeling, positie en toekomstverwachting in dit onderzoek representatief zijn. Daarnaast is er sprake van een kort interval waarbinnen de monitor verschijnt. De uitkomsten van het onderzoek laten zich dan ook vertalen in nuanceverschillen ten opzichte van 2015. Los van de bevindingen per onderwerp, is er een aantal overstijgende tendensen waarneembaar. Bij vrijwel alle onderwerpen in dit onderzoek zien we dat er sprake is van achterstand ten opzichte van het gemiddelde in Nederland. Veel van deze achterstanden lijken samen te hangen met de kwetsbare sociaaleconomische positie van Roma en Sinti waarbij uitkeringsafhankelijkheid en bestaansonzekerheid een grote rol spelen. Een van de uitkomsten van dit onderzoek is dan ook dat er sinds het verschijnen van de Monitor Sociale Inclusie 2015, weinig veranderd is. Binnen alle thema's zien we dat de meeste respondenten geen echte verandering ervaren in de ontwikkeling van de positie van Roma en Sinti.

Er bestaan grote verschillen tussen gemeenten en onderscheiden groepen maar vaak ook binnen specifieke gemeenschappen. Ook tussen gemeenten zien we grote verschillen, namelijk in aanpak en beleid. Deze verschillen zijn vaak het gevolg van verschillen in de samenstelling en achtergrondkenmerken van een gemeenschap die woonachtig is in een gemeente en de koersverandering vanuit de nationale overheid. De ingezette koerswijziging vanuit de nationale overheid, van specifiek naar generiek beleid, en de manier waarop lokale overheden daarmee omgaan is van grote invloed op het contact tussen Roma, Sinti en ambtenaren. Hierbij zien we dat gemeenten die erin geslaagd zijn het specifieke beleid binnen het generieke kader te plaatsen, vaak meer en beter contact hebben met de gemeenschap. Dit zijn vaak de gemeenten waar men al voorafgaand aan de proeftuinperiode tijd en middelen vrijmaakte gericht op Roma en Sinti.¹ Deze gemeenten hebben vaak, ook na afronding van de proeftuinperiode, meer inzet (in de vorm van fte's) en een betere lopende ketenaanpak gericht op Roma of Sinti. Daarnaast zien we dat binnen deze gemeenten veelal een klein aantal bevlogen professionals actief is die zich al jarenlang inzet voor de gemeenschap.

Een andere opvallende thematiek die uit het onderzoek naar voren komt is de tegengestelde opvattingen tussen Roma en Sinti enerzijds en professionals anderzijds. Roma en Sinti zijn van

¹ Verschillende gemeenten hebben in de periode 2011-2016 gefungeerd als proeftuin. De proeftuinen zijn opgezet in het kader van de aanpak multi-problematiek bij gezinnen met een Roma-achtergrond. Middels een subsidie van het Rijk hadden deelnemers aan de proeftuinen meer middelen en instrumenten tot hun beschikking om op dit terrein beleid vorm te geven en uit te voeren.

mening dat er vaak sprake is van stigmatisering en geïnstitutionaliseerde discriminatie op alle levensgebieden. Ook zijn veel Roma en Sinti van mening dat er alleen aandacht is voor de groepen vanuit justitieel en repressief oogpunt. Hierdoor ontstaat als vanzelf een stigma wanneer er over deze groep gesproken wordt, volgens hen. Professionals geven daarentegen aan dat dit vaak wordt gebruikt als excuus maar niet aan de orde is. Door deze tegengestelde opvattingen tussen professionals en de doelgroep is een goede dialoog vaak lastig te bereiken.

In deze tweede vervolgmeting van de Monitor Sociale Inclusie komt herhaaldelijk naar voren dat de verbetering van de positie van deze specifieke groepen een langetermijntraject is. Hierbij richten zowel professionals als de doelgroep zelf, zich op de jeugd. Zij zijn degene met kansen op een andere, betere toekomst.

Onderwijs

De onderwijspositie van Roma en Sinti in Nederland kan als zwak omschreven worden. Het gemiddelde onderwijsniveau is laag met een sterke oververtegenwoordiging binnen het praktijkonderwijs. De onderwijsdeelname aan het primair onderwijs wordt als redelijk goed beoordeeld. Er zou weinig sprake zijn van schooluitval, relatief verzuim of andere problemen. Echter, vanaf het voortgezet onderwijs ontstaan vaker problematische situaties. Professionals geven aan dat er relatief veel spijbelgedrag en ziekmeldingen plaatsvinden vanaf de middelbare schoolleeftijd. Het absoluut verzuim is in alle gemeenten nagenoeg niet bestaand voor het primair en voortgezet onderwijs. Dit is vermoedelijk het gevolg van strenge handhaving door Leerplichtambtenaren. Vanuit veel gemeenten wordt intensief ingezet op het verbeteren van de onderwijspositie van Roma en Sinti. Zowel door professionals als door Roma en Sinti wordt het verbeteren van de onderwijspositie als de belangrijkste en beste manier gezien om de positie van jongeren te verbeteren. Hierbij bestaat de hoop dat door nu te investeren in de jongeren, de algehele toekomstige positie van Roma en Sinti sterk kan verbeteren. Roma en Sinti geven aan vaak discriminatie op onderwijsgebied te ervaren. Dit zou resulteren in doorverwijzingen vanuit het primair onderwijs naar te lage niveaus op het voortgezet onderwijs, het niet kunnen vinden van stageplekken en het gevoel dat men niet serieus genomen wordt.

Uit de vragenlijst komt naar voren dat de ontwikkeling van de onderwijspositie sinds 2015 grotendeels onveranderd of iets verbeterd is. Uit de interviews komt naar voren dat nagenoeg alle gemeenten de afgelopen twee jaar grote inzet hebben gepleegd op het gebied van onderwijs. De licht positieve ontwikkeling is vermoedelijk het gevolg van deze inzet.

De toekomstverwachtingen voor de onderwijspositie van Roma en Sinti over vijf jaar zijn neutraal tot licht positief gestemd. Hoewel de toekomstverwachtingen licht positief zijn, zijn deze over het algemeen iets minder positief dan in 2015. Professionals geven aan dat inzet ter verbetering van de onderwijspositie belangrijk en nodig blijft. Ook hoopt men dat er over vijf jaar Sinti en Roma met een afgeronde opleiding in het hoger onderwijs zijn die als rolmodel kunnen dienen. Roma en Sinti geven aan weinig verandering te verwachten zolang er sprake blijft van (geïnstitutionaliseerde) discriminatie in het onderwijs. Zolang dit blijft bestaan hebben Roma en Sinti geen gelijke kansen, vinden zij.

Arbeid

De arbeidsmarktpositie van Roma en Sinti in Nederland wordt gekenmerkt door een hoge mate van werkloosheid en uitkeringsafhankelijkheid. Doordat veel Roma en Sinti geen goede opleiding hebben genoten ontbreekt het vaak aan een startkwalificatie en zijn zij actief in beroepen aan de onderkant van de arbeidsmarkt. In sommige gemeenschappen ontbreekt het bij een groot deel van de oudere generatie aan voorwaarden om te kunnen deelnemen aan de arbeidsmarkt. Deze personen zijn vaak al jaren afhankelijk van een uitkering, hebben vaak nog nooit gewerkt en ontbreekt het aan de kennis en vaardigheden om te kunnen functioneren op de arbeidsmarkt. Door Roma en Sinti wordt aangegeven dat een groot deel weliswaar wilt werken maar dat dit vaak niet mogelijk is doordat er geen banen zijn te vinden of doordat er sprake zou zijn van (geïnstitutionaliseerde) discriminatie. De arbeidsmarktpositie van Nieuwe Roma valt vaak niet te vergelijken met andere onderscheiden groepen. De positie van Nieuwe Roma is vaak beter vergelijkbaar met laaggeschoolde EU-arbeidsmigranten uit Bulgarije en Roemenië.

Door zowel professionals als Roma en Sinti zelf, wordt weinig ontwikkeling in de arbeidsmarktpositie sinds 2015 waargenomen. Uit de enquête blijkt echter een licht positieve tendens. Dit is mogelijk het gevolg van de uitvoering van verschillende projecten die gericht waren op de toeleiding van Roma en Sinti naar de arbeidsmarkt. Uit de interviews komt naar voren dat hoewel sommige van deze trajecten als succesvol beschouwd worden, het in absolute aantallen om een beperkt aantal personen gaat dat via deze projecten een baan heeft gevonden. Dit soort projecten zijn vaak gelijktijdig met de afronding van de proeftuinen geëindigd.

De toekomstverwachting voor over vijf jaar is over het algemeen voorzichtig optimistisch met betrekking tot de schoolgaande generatie. Zowel professionals als Roma en Sinti hebben de hoop dat de jongeren het beter zullen krijgen doordat zij verwachten dat zij vaker een startkwalificatie zullen behalen. Professionals geven aan dat echte verandering een lange termijn traject zal zijn.

Tegelijkertijd zijn zij van mening dat er gewaakt moeten worden dat er voldoende aansluiting is tussen Roma- en Sinti-jongeren en de arbeidsmarkt. Zij hebben veelal de angst dat de jongeren met een startkwalificatie geen werk kunnen vinden en vervolgens in dezelfde patronen vervallen als eerdere generaties. Hierbij zouden vooroordelen en discriminatie ook een rol spelen. De toekomstverwachting met betrekking tot de oudere generatie is dat hun positie hetzelfde zal blijven als nu het geval is.

Gezondheid

Uit zowel de enquête als de interviews komt naar voren dat de gezondheidssituatie van Roma en Sinti als slecht wordt beoordeeld. Het is hierbij lastig vast te stellen in hoeverre dit komt door een zwakke sociaaleconomische positie of door culturele gebruiken. Er is vaak sprake van ongezonde voeding en leefstijl in combinatie met veel stress en zorgen. Als gevolg van ongezonde voeding komt er relatief vaak diabetes voor. In het bijzonder onder oudere Roma en Sinti zou er sprake zijn van relatief veel gezondheidsproblemen. Volgens verschillende respondenten is de levensverwachting onder Roma en Sinti lager dan gemiddeld in Nederland. Doordat zij vaak een zwaar leven hebben gehad waarin zij te maken hebben gehad met bestaansonzekerheid, armoede en stress komen er ook bovengemiddeld veel psychische klachten voor. Bij sommige groepen wordt dit mede veroorzaakt door

oorlogstrauma's. Een deel van de Nieuwe Roma zou een zorgwekkende gezondheidspositie hebben. Een deel zou geen zorgverzekering hebben doordat zij niet bekend zijn met de regelgeving of omdat zij hier geen geld voor hebben. Het voorzieningengebruik onder de al langer gevestigde groepen wordt over het algemeen als redelijk tot goed beschouwd. Qua voorlichting blijven er taboes bestaan, bijvoorbeeld op het gebied van seksuele voorlichting. Alcohol- en drugsverslaving komt over het algemeen niet veel voor onder Roma en Sinti, aldus respondenten.

De gezondheidspositie van Roma en Sinti is weinig veranderd sinds 2015. Desondanks wordt er een aantal verschuivingen opgemerkt. Hierbij wordt vaak een tweedeling gemaakt tussen jongeren en ouderen. De ontwikkeling van de gezondheidspositie van jongeren wordt over het algemeen als gematigd positief omschreven. Zij zouden vaker sporten en bewuster zijn van het belang van een gezonde leefstijl. De ontwikkeling van de gezondheidspositie van ouderen wordt vaker als negatief benoemd. Zij zouden nu zij ouder worden vaker te maken hebben met ziektes, stress en als gevolg vroegtijdig overlijden.

Deze tweedeling zien we ook terug bij de toekomstverwachting voor over vijf jaar. Veel respondenten verwachten dat de gezondheidspositie van jongeren langzaamaan verder zal verbeteren terwijl er voor de oudere generaties weinig verandering wordt verwacht.

Wonen

Er bestaan grote verschillen in de woonsituatie van Roma en Sinti zowel tussen de groepen als binnen gemeenten. Veel Vooroorlogse Sinti en een deel van de Roma hebben de wens om te leven in een woonwagen. Hierbij maken zij vaak melding over een tekort aan standplaatsen en discriminatie door de lokale overheid via een zogenaamd uitsterfbeleid. Zij voelen zich hierin gesterkt door uitspraken van de Nationale Ombudsman en het College voor de Rechten van de Mens. Van de Generaal-Pardon en Balkan Roma woont de meerderheid in een sociale huurwoning waarbij zij vaak verspreid wonen binnen een gemeente. In sommige gemeenten zijn er grote verschillen in de woonsituatie van Roma uit dezelfde gemeenschap. Sommige gezinnen zouden in grote huizen wonen waarbij anderen in kleine armoedige woningen verblijven. Qua huishoudenssamenstelling is er onder deze groepen vaker sprake van grotere gezinnen en meerdere generaties die bij elkaar wonen. Veel Nieuwe Roma wonen in particuliere huurwoningen aan de onderkant van de huizenmarkt. Zij zijn relatief vaak kwetsbaar voor uitbuiting door malafide huiseigenaren en financieel adviseurs. Qua woonsituatie is de positie van Nieuwe Roma vaak beter vergelijkbaar met laaggeschoolde EU-arbeidsmigranten uit Bulgarije en Roemenië.

Hoewel er grote verschillen zijn in de woonsituatie van de onderscheiden groepen, wordt er weinig ontwikkeling waargenomen sinds 2015. Voornaamste reden hiervoor is dat de arbeidsmarktpositie van Roma en Sinti weinig veranderd is. Een uitzondering hierop vormt de toegenomen aandacht voor de situatie rondom standplaatsen en woonwagenkampen. Een positieve ontwikkeling die genoemd wordt, is het ontstaan en/of de uitbreiding van woonwagenkampen in een klein aantal gemeenten.

De toekomstverwachtingen voor over vijf jaar zijn grotendeels neutraal. Hierbij wordt vaak opgemerkt dat er een sterke samenhang is met de sociaaleconomische positie waarvan eveneens verwacht wordt dat deze niet veel zal veranderen in vijf jaar. Een deel van de (Roma en) Sinti is voorzichtig

positief met betrekking tot de toekomst. Dit hangt veelal samen met de ervaren erkenning van de problemen rondom de standplaatsen en de hoop dat dit in de toekomst zal verbeteren. Een ander deel vreest echter dat het beleid niet zal veranderen en dat het 'uitsterfbeleid' voortgezet zal worden. Met betrekking tot de Nieuwe Roma bestaat bij een klein deel van de professionals de hoop dat hun woonpositie zal verbeteren naarmate zij langer in Nederland verblijven en zich langer op de arbeidsmarkt begeven.

Veiligheid²

Op het gebied van de veiligheidssituatie bestaan er grote verschillen tussen groepen, gemeenschappen en gemeenten. Uit de enquête komt naar voren dat veel professionals het idee hebben dat een zeer groot deel van de Roma en Sinti bij criminaliteit betrokken is (geweest). Dit beeld wordt bevestigd in de interviews. In sommige gemeenten heeft men de indruk dat ruim drie kwart van de volwassenen weleens betrokken is geweest bij criminaliteit. Het zou in deze gevallen voornamelijk gaan om vermogensdelicten zonder geweld, inbraak en autodiefstal. Veel respondenten hebben hierbij het idee dat het vaak opportunistische misdrijven zijn in plaats van georganiseerde criminaliteit. Roma en Sinti spreken dit beeld tegen. Zij geven aan dat er sprake is van stigmatisering en discriminatie. Zij zijn van mening dat het beleid vanuit de nationale en regionale overheid bijna altijd justitieel/strafrechtelijk is ingestoken waardoor dit stigmabevestigend werkt. Veel professionals geven aan dat ondanks de afronding van verschillende nationale aanpakken en programma's, de inzet op het gebied van veiligheid en criminaliteit nodig blijft. Nieuwe Roma zouden veelal een verhoogd risico lopen slachtoffer te worden van misbruik vanwege hun zwakke positie. Zo komen zij bovengemiddeld vaak in aanraking met malafide werkgevers, huiseigenaren en financieel adviseurs. Een kleine deel van de Nieuwe Roma zou daarnaast betrokken zijn bij criminaliteit in grote steden. Het gaat hierbij met name om zakkenrollen en oplichting. Dit zou in het bijzonder spelen in grotere steden.

De ontwikkeling van de veiligheidspositie wordt door de meeste respondenten als neutraal beoordeeld. Professionals uit verschillende gemeenten geven aan dat de manier van handhaving veranderd is ten opzichte van 2015. Waar men voorheen strafrechtelijk probeerde te vervolgen, wordt nu vaker een financiële procedure in gang gezet. Verschillende professionals geven aan dat dit een effectievere manier is om misstanden aan te pakken omdat de bewijslast meer bij de verdachte komt te liggen. Een andere ontwikkeling is de afronding van de proeftuinen per 01-01-2016. Hoe hiermee is omgegaan verschilt per gemeente. In de gemeenten waar vaak al voor de start van de proeftuinen een ketenaanpak bestond, zien we dat deze verder versterkt en binnen het reguliere beleid geïmplementeerd is. In de gemeenten waar de ketenaanpak nieuwer en minder sterk is, zien we dat deze na afronding van de proeftuinperiode vaker afgezwakt is en wordt er gesproken over minder focus op de groep. Ook heeft men in deze gemeenten vaak meer moeite om de aanpak binnen het reguliere beleid onder te brengen.

De toekomstverwachting met betrekking tot de veiligheidspositie over vijf jaar zijn grotendeels neutraal. De meeste respondenten denken dat er niet veel zal veranderen. Daarnaast is er ongeveer

² Ten tijde van de eerste vervolgmeting is vanwege de grote hoeveelheid informatie en onderwerpen binnen dit thema, ervoor gekozen om keuzevrijheid apart te bespreken. Om deze reden richt dit thema zich meer op criminaliteit dan op veiligheid in brede zin.

een even groot deel positief als negatief. Hierbij zien we dezelfde scheiding als hiervoor benoemd is. In de gemeenten waar men een goede samenwerking tussen partners heeft, is men vaker positief over de toekomst. De gemeenten met een zwakkere keten zijn vaak minder positief over de toekomst. Zij verwachten vaker een verslechtering van de situatie.

Keuzevrijheid

Wanneer er wordt gesproken over de keuzevrijheid van Roma en Sinti dan wordt daarmee de mate van vrijheid bedoeld die Roma en Sinti ervaren om zelf hun leven zo in te richten als zij willen. Omdat dit van grote invloed kan zijn op de ontwikkeling van kinderen en jongeren, is er besloten om extra aandacht te schenken aan dit thema sinds de eerste vervolgmeting. Dit thema was voorheen een onderdeel binnen het thema 'veiligheid'.

Over het algemeen wordt de keuzevrijheid als zwak beoordeeld door de deelnemers van de enquête. Volgens de geïnterviewde professionals is hierbij sprake van onbewuste druk die wordt uitgeoefend waarbij kinderen worden opgevoed binnen een bepaald verwachtingspatroon. Hierbij kan gedacht worden aan het trouwen op jonge leeftijd met iemand die tot dezelfde cultuur behoort, vroegtijdig stoppen met onderwijs om op jonge leeftijd te gaan werken, wonen in een wagen, etc. Bij veel jongeren ontstaat hierdoor uiteindelijk de wens om aan dit ideaalbeeld te voldoen. Ook zou meespelen dat oudere Roma en Sinti bang zijn dat de cultuur verwesterd. Hierbij wordt gewezen op het onderscheid dat Roma en Sinti maken tussen 'burgers' ('gadje') en henzelf en de angst die bestaat binnen veel gemeenschappen dat de cultuur dreigt te verwateren. Tegelijkertijd wordt in een aantal gemeenten opgemerkt dat er sprake zou zijn van een groep mondige jongens en (voornamelijk) meisjes die meer hun eigen weg gaat en zich afzet tegen de ouderen. In deze gemeenten leidt dit vaker tot spanningen waarbij de angst bestaat dat jongeren die zich afzetten, tussen twee werelden komen te zitten (de Roma/Sinti-wereld tegenover de Westerse maatschappij). Professionals geven aan dat het moeilijk is om vast te stellen in hoeverre gedwongen (of culturele) huwelijken voorkomen. Dit komt doordat vaak pas een huwelijk als zodanig kan worden vastgesteld wanneer een kind op komst is. Het aantal culturele huwelijken is absoluut gezien beperkt, daarnaast merken professionals op dat de leeftijd waarop men trouwt langzaam opschuift richting de 18 jaar waar dit voorheen jonger was.

Roma en Sinti geven aan dat er geen sprake is van een beperking van de keuzevrijheid. Zij zeggen dat wanneer het gaat over dit thema er (bijna altijd) sprake is van stigmatisering en discriminatie. Volgens sommigen worden alle Roma en Sinti in Nederland hiervan beschuldigd doordat gedwongen huwelijken slechts nog binnen een enkele gemeenschap in Nederland voor zou komen. Tevens zou deze thematiek vaak gebruikt worden als excuus voor de overheid en handhavingsinstanties om repressief beleid te kunnen voeren, aldus verschillende Roma en Sinti. Alle van de door ons gesproken Roma en Sinti ontkennen dat er sprake is van huwelijksdwang. Door een aantal respondenten wordt opgemerkt dat de afgelopen jaren vaker huwelijken tussen Roma/Sinti en niet-Roma/-Sinti voorkomen. Hoewel respondenten dit vaak jammer vinden, geven zij aan dat dit een vrije keuze is. Veel Sinti en Roma zien de discriminatie vanuit de maatschappij als grootste beperkende

factor qua keuzevrijheid. Doordat zij geen gelijke kansen hebben op school en de arbeidsmarkt, hebben zij niet de vrijheid om hun sociaaleconomische positie te veranderen, zo ervaren zij. Het thema keuzevrijheid is op dit moment nog minder relevant voor Nieuwe Roma in Nederland. Vanwege de gezinssamenstelling, vaak echtparen zonder kinderen of met jonge kinderen, zijn deze vaagstukken veelal nog niet aan de orde. Wel zitten zij ook vaak vast in een zwakke sociaaleconomische positie waar zij moeilijk uit kunnen komen.

De ontwikkeling van de keuzevrijheid sinds 2015 wordt door de meerderheid van de respondenten als onveranderd beschreven. Zij zien geen significante veranderingen ten opzichte van twee jaar terug. Een klein deel van de respondenten ziet een positieve tendens. Zij geven hierbij aan meer jongeren te zien die hun eigen weg gaan en meer zelf invulling geven aan hun levensinvulling. Voor wat betreft de toekomstverwachtingen over vijf jaar, zien we een gemengd beeld. Het grootste deel van de respondenten verwacht niet dat er veel zal veranderen de komende vijf jaar. Een deel van de respondenten is positief, dit is vaak in gemeenten waar nu melding wordt gemaakt van mondige jongeren, en een ongeveer even groot deel is negatief.

Contact met de (lokale) overheid

Het contact met de lokale overheid wordt verschillend beoordeeld. Dit blijkt zowel in de enquête als uit de interviews. Ongeveer de helft van de deelnemers aan de vragenlijst geeft aan dat er sprake is van (zeer) slecht contact tussen de (lokale) overheid en Roma en Sinti. Ongeveer een derde is neutraal en vijftien procent is positief over de relatie tussen Roma/Sinti en de (lokale) overheid. Uit de interviews komt naar voren dat gemeenten verschillend omgaan met gemeenschappen. Over het algemeen wordt aangegeven dat er een grote mate van wantrouwen bestaat vanuit de Roma en Sinti richting overheid en instanties. Dit is vaak ingegeven vanuit het verleden. In de gemeenten waar professionals relatief positief oordelen over het contact met Roma of Sinti, zijn zij vaak al jaren intensief bezig met de gemeenschap. Zij hebben een vertrouwensband opgebouwd en zijn een bekend gezicht in de gemeenschap. Tevens is in deze gemeenten vaak sprake van een goedlopende ketenaanpak waarbij partners intensief samenwerken. In de gemeenten waar weinig of slecht contact is met de gemeenschappen, geeft men aan dat het lastig is om woordvoerders/intermediairs te vinden, is vaak een minder goedlopende ketenaanpak en bestaat het beeld dat de Roma/Sinti geen behoefte hebben aan contact. Met betrekking tot het contact met de gemeenschappen geven professionals aan dat het belangrijk is dat de gemeente haar afspraken nakomt en doet wat het belooft. Professionals geven hierbij aan dat het soms nodig is om, vanuit de gemeenschap gezien, ongewenste beslissingen te nemen maar dat wanneer men dit goed communiceert, wel geaccepteerd en begrepen wordt. Een groot deel van de Roma en Sinti staat negatief ten opzichte van de relatie met de (lokale) overheid. Ze voelen zich vaak niet serieus genomen of volwaardige gesprekspartner. Sommigen van hen geven aan het gevoel te hebben gebruikt te worden voor informatie maar hier niks voor terug te krijgen. Zij vinden dat bijna al het beleid dat wordt gevoerd gericht is op justitiële en strafrechtelijke doelen in plaats van dat er wordt geprobeerd om de positie van Roma en Sinti te verbeteren. Vanuit de Sinti wordt vaak gewezen op discriminatie door de overheid vanwege het gevoerde beleid ten opzichte van standplaatsen. Zou voelen zich hierin gesterkt door uitspraken van andere instanties.

Het contact tussen Nieuwe Roma en de overheid blijft vaak zeer beperkt. Voor veel professionals blijft het een moeilijk vindbare doelgroep waarbij vaak niet duidelijk is of iemand Roma is of niet. Daarnaast zijn er veel Nieuwe Roma die bewust buiten beeld van instanties willen blijven omdat er bijvoorbeeld sprake is van zwart werken (belastingontduiking) of illegale kamerhuur.

Een andere situatie waarin er contact plaatsvindt tussen overheid en Roma en Sinti is binnen de regeling van het ministerie van VWS van de naoorlogse rechtsherstel gelden uit het jaar 2000. Deze regeling maakte in 2015 na evaluaties en rondetafelgesprekken met betrokkenen een doorstart (Beleidskader subsidieregeling Emancipatie en Participatie Sinti en Roma, VWS). Zowel stichtingen als personen met een Roma of Sinti achtergrond - en legale verblijfstitel – kunnen via projectvoorstellen een beroep doen op deze gelden. Betrokkenen geven aan positief te zijn over de werking van de regeling. Er zouden veel aanvragen binnenkomen en zij hebben het idee dat er meer zelforganisaties ontstaan die initiatieven opzetten voor o.a. de jeugd. Roma en Sinti zelf geven aan dat het voor hen vaak onduidelijk is wie de beslissingen neemt en op basis waarvan. Om deze redenen en in combinatie met voorvallen uit het verleden bestaat er bij veel gemeenschappen dan ook een zekere mate van wantrouwen ten opzichte van deze regeling.

De ontwikkeling van de relatie tussen (lokale) overheid en de gemeenschappen in de afgelopen twee jaar verschilt per gemeente en tussen professionals en de doelgroep. Professionals uit gemeenten die (voorzichtig) positief oordelen over de relatie zien ook vaak een positieve ontwikkeling over de afgelopen twee jaar. Desondanks geven zij aan dat het vaak een broos contact is dat afhankelijk is van een klein aantal individuen. In de gemeenten waar er minder goed contact is, heeft men vaak geen ontwikkeling ervaren in de afgelopen twee jaar. De Roma en Sinti zelf zijn veelal van mening dat het contact met de overheid verslechterd is. Zij waren in 2015 vaker positief omdat zij toen de indruk hadden dat er sprake was van een (poging tot) dialoog. In 2017 zien zij hier echter weinig resultaat van. Zij vinden dat het contact met de overheid tot te weinig positieve acties heeft geleid waardoor zij het gevoel hebben alleen te mogen meedoen wanneer zij nodig zijn voor informatie. Als gevolg hiervan zouden zij meer zelf gaan organiseren en zelf stichtingen op zijn gaan richten. Voor veel Sinti is de verslechtering van het contact ook gevolg van het voortgezette standplaatsenbeleid (in de gemeenten waar sprake is van een zogenaamd uitsterfbeleid).

De toekomstverwachting op dit thema verschilt wederom per doelgroep en (beleids)terrein. Een belangrijke ontwikkeling hierbij is de afronding van de proeftuinperiode. Tijdens deze periode hadden gemeenten meer middelen en instrumenten om beleid te voeren gericht op Roma en Sinti. Per 01-01-2016 is deze regeling afgerond. We zien dat gemeenten hier verschillend mee omgaan. In de gemeenten waar voor de proeftuinperiode al sprake was van een intensieve ketenaanpak, zien we dat dit na de proeftuinperiode vaak omgezet wordt binnen het reguliere beleidskader. Dit zijn veelal de gemeenten met relatief goede/frequente contacten met de Roma-/Sinti-gemeenschap. Binnen deze gemeenten heeft men vaak een voorzichtig positieve toekomstverwachting. In de gemeenten met minder goede contacten zien we dat er soms geworsteld wordt met de manier waarop de inzet uit de proeftuinperiode voortgezet wordt. In deze gemeenten wordt gesproken over een afname van de focus op deze doelgroep en minder intensieve samenwerking tussen de ketenpartners door gebrek aan capaciteit en middelen. In deze gemeenten is men vaker onzeker en angstig over de toekomstige

ontwikkelingen. Roma en Sinti zijn veelal sceptisch over toekomstige contacten met de overheid en instanties. Er bestaat groot wantrouwen en veel respondenten zien als gevolg van de ontwikkelingen van de afgelopen jaren weinig redenen om hoopvol te zijn over de toekomst. Zij denken dat de overheid door zal gaan op dezelfde manier waarbij het beleid gekenmerkt zou worden door een repressieve en justitiële insteek. Met betrekking tot het beleid ten opzichte van de standplaatsen, verwachten veel Sinti dat, ondanks signalen van maatschappelijke instanties, de lokale overheid het beleid zal handhaven en dat er weinig zal veranderen.

Slot opmerkingen

Deze derde meting van de Monitor Sociale Inclusie laat zien dat de maatschappelijke positie van Sinti en Roma in Nederland nog steeds zorgwekkend is. Op nagenoeg alle onderscheiden terreinen (zoals onderwijs, arbeidsmarkt, inkomen, wonen) is de positie van Sinti en Roma aanzienlijk zwakker dan de positie van de gemiddelde Nederlandse bevolking. In de periode 2011-2016 waren er vanuit de proeftuinen extra middelen beschikbaar om in te zetten ten behoeve van (beleid gericht op) Roma (en Sinti). Met deze proeftuinen zijn er lokaal enige (kleine) successen geboekt. Ondanks een aantal lichtpuntjes zoals de toenemende participatie in het onderwijs hebben de proeftuinen echter (nog) niet geleid tot een structurele inhaalslag van de Sinti en Roma op genoemde terreinen.

In dezelfde periode voltrok zich een wijziging van specifiek beleid ten aanzien van bepaalde minderheden naar generiek beleid. Een aantal factoren maken echter dat de problematiek van Roma en Sinti zo specifiek is, dat het de vraag is in hoeverre het mogelijk is om deze met een generieke aanpak voldoende te ondervangen. Zo staan veel Roma en Sinti ver af van de Nederlandse samenleving en arbeidsmarkt, en is de afhankelijkheid van sociale voorzieningen hoog. Op hun beurt ervaren Roma en Sinti discriminatie op nagenoeg alle leefgebieden. Zij voelen zich hierin vaak niet gekend en hebben een zeer groot wantrouwen opgebouwd richting overheid en officiële instanties, ingegeven vanuit een verleden van vervolging en marginalisering. Deze tweeslachtigheid weerspiegelt zich ook in de - vaak tegenstrijdige - antwoorden van professionals enerzijds en de doelgroep anderzijds, waarbij de eersten menen dat veel Roma en Sinti nog sterk vasthouden aan culturele gewoonten die niet altijd aansluiten bij de Nederlandse samenleving, en de laatsten die vinden dat beleid eenzijdig gericht is op handhaving en repressie.

Eensluidend zijn de in deze monitor bevroegde respondenten in de overtuiging dat een structurele verbetering van de positie van Roma en Sinti in Nederland vraagt om een langdurige inzet van alle betrokkenen en dat het creëren van vertrouwen van groot belang is bij het ontwikkelen van een juiste aanpak. Het verdient dan ook aanbeveling, dat een eventuele toekomstige aanpak, meer dan voorheen het geval was, naast de problematische kanten ook de ontegenzeggelijk aanwezige kansen structureel incorporeert.

Summary

This report presents the second follow-up measurement for the Social Inclusion Monitor. Subsequent to the baseline measurement in 2013 and the first follow-up measurement in 2015, further research on the degree of Social Inclusion for Roma and Sinti in the Netherlands was carried out in 2017. The results of this research are based on interviews with professionals and Roma and Sinti, and an online survey. A certain degree of subjectivity remains due to the qualitative nature of this monitor as compared to quantitative research. The researchers endeavoured to involve as many persons as possible in this research who have overarching knowledge of Roma and/or Sinti. In spite of all our efforts, it cannot be said with any certainty that the statements concerning development, current situation and forecast for the future in this research are representative. Moreover, since the follow-up measurements are carried out within a two year interval, the results of this research can only be converted into slight differences compared to 2015. Besides the findings on each subject, a number of overarching tendencies may be determined.

In practically all subjects dealt with in this research, a certain disadvantage exists compared to the average in the Netherlands. Many of these disadvantages appear to be related to Roma and Sinti's vulnerable socio-economic position, in which dependence on social benefits and insecurity loom large. This means that one result of this research is that very little has changed since the first follow-up measurement (2015 Social Inclusion Monitor) was published. It is observed that most of the respondents have not experienced any real change in developments in the position of Roma and Sinti for all the issues examined.

There are substantial differences between municipalities and various groups, as well as in specific communities. Substantial differences between individual municipalities were also observed, notably in respect of approach and policy. These differences are often a consequence of differences in the composition and background characteristics of a community residing in a certain municipality, and the central government's policy reversal. The central government's changeover from specific to generic policy and the way in which municipal and provincial bodies deal with this has had a considerable impact on contact between Roma and Sinti and civil servants. In this respect, it can be seen that municipalities that have succeeded in placing specific policy within a generic framework often have better and more frequent contact with the community. Most of these are municipalities that set aside time and resources intended for Roma and Sinti prior to the experimental phase.³ These municipalities frequently maintain greater deployment in the shape of FTEs and a more efficiently-run chain approach focusing on Roma or Sinti after the trial phase as well. A further observation is that a small number of dedicated professionals at these municipalities are generally working on this, and that they have been in contact with the community for many years.

³ Various municipalities acted as a testing ground between 2011 and 2016. These testing grounds were established in connection with the multi-problem approach to families with a Roma background. Due to subsidies from the central government, those participating in the testing grounds had more tools and resources at their disposal for giving shape to policy in this field and implementing it.

Another prominent issue that emerges from the research is the fact that the professionals' views conflict with those of Roma and Sinti. Roma and Sinti are of the opinion that they are frequently victims of stigmatisation and institutionalised discrimination in all spheres of life. Moreover, many Roma and Sinti feel that their groups only receive attention from a repressive and judicial viewpoint. They feel that this automatically generates stigmatisation whenever these groups are discussed. Professionals, on the other hand, maintain that this situation is often given as an excuse and it does not actually exist in reality. It is often difficult to achieve effective dialogue as a result of these opposing views between professionals and the target group.

From this second follow-up measurement for the Social Inclusion Monitor, it repeatedly emerges that improving the position of these specific groups is a long-term trajectory. Both professionals and the target group alike focus on young people, since they are the ones with opportunities for a better future.

Education

The educational situation of Roma and Sinti in the Netherlands may be described as weak. The average level of education is low and the groups are substantially overrepresented in practical education. Their participation in primary education is assessed as reasonably good. There are low incidences of school dropout, relative absence or other problems. However, problematic situations tend to arise more frequently when they enter secondary education. Professionals have indicated that there are a relatively large number of trancies and sickness reporting by this group when they are at secondary school. There is practically no absolute absenteeism in respect of primary and secondary education in all municipalities, presumably as a result of stringent maintenance of the regulations by school attendance officers. Many municipalities focus intensively on improving Roma and Sinti's educational position. The professionals, as well as Roma and Sinti themselves, are all convinced that improving their educational situation is the best and most important way of improving the position of young people. In this connection, the parties concerned hope that the future position of Roma and Sinti in general can be substantially improved by currently investing in their young people. Roma and Sinti have said that they frequently experience discrimination in respect of education. They say that this results in recommendations for secondary education made at primary school being at too low a level, inability to obtain internships, and they have a general sense of not being taken seriously. The questionnaire reveals that the educational situation of Roma and Sinti has largely remained unchanged or has shown a slight improvement since 2015. The interviews reveal that almost all municipalities have made great efforts in the field of education during the past two years. The fact that there is a slightly positive development in the situation is presumably a result of these efforts. Expectations for the future educational situation of Roma and Sinti in five years from now are neutral to slightly positive. Although expectations for the future are slightly positive, they are generally a little less positive than in 2015. Professionals say that efforts to improve the target group's educational situation are still necessary and important. They also hope that in five years' time, there will be Sinti and Roma who have completed a programme in higher education and who can serve as role models. Roma and Sinti have said that they anticipate little change as long as institutionalised and non-

institutionalised discrimination in education continues to exist. They are of the opinion that they will not receive equal opportunities unless and until this state of affairs changes.

Work

The position of Roma and Sinti on the employment market in the Netherlands is characterised by a substantial degree of unemployment and dependence on social benefits. Since many Roma and Sinti do not have a high level of education, they often lack basic qualifications and they occupy positions at the bottom of the employment market. In some communities, a large number of older persons lack conditions to participate in the employment market. Many of these persons have been dependent on social benefits for many years, they have never worked in their entire lives, and they lack the knowledge and skills to be able to function properly on the employment market. Roma and Sinti themselves say that although a large percentage would like to work, they are unable to do this because there is no suitable employment available, or because they are victims of institutionalised and non-institutionalised discrimination. In many cases, the position of New Roma on the employment market cannot be compared with that of various other Roma groups. The position of New Roma is often more comparable with that of unskilled EU migrants from Bulgaria and Romania.

Professionals and Roma and Sinti themselves have not observed a great deal of development in the target group's position on the employment market since 2015. However, the survey reveals a slightly positive trend, which is possibly due to the implementation of various projects focusing on guiding Roma and Sinti towards the employment market. The interviews reveal that although some of these trajectories are regarded as successful, this refers to a limited number of persons who have found employment through these projects in absolute numbers. Most of these types of project terminated simultaneously with the completion of the experiments.

Generally speaking, the forecast for the next five years for Roma and Sinti currently at school is cautiously optimistic. Professionals and Roma and Sinti alike hope that youngsters will have a better future since they anticipate that more of these young people will obtain basic qualifications.

Professionals say that genuine change will require a great deal of time to accomplish. At the same time, they are of the opinion that it must be ensured that young Roma and Sinti have sufficient access to the employment market. Many professionals fear that youngsters with basic qualifications will be unable to find employment and will relapse into the same patterns as previous generations. Prejudice and discrimination are major factors in this respect as well. With respect to the older generation, it is anticipated that their future position will remain the same as their present one.

Health

The survey and the interviews both reveal that the health situation of Roma and Sinti is assessed as poor. In this respect, it is difficult to ascertain the extent to which this is the result of their weak socio-economic position or of their cultural customs. The Roma and Sinti often maintain an unhealthy diet and lifestyle, in combination with a great deal of stress and worry. There is a relatively high rate of diabetes among members of the target group due to an unhealthy diet. Older Roma and Sinti in particular suffer from a relatively large number of health problems. According to various respondents,

life expectancy among Roma and Sinti is lower than the average in the Netherlands. Since many of them have had a hard life and have had to cope with insecurity, poverty and stress, there are a relatively larger number of Roma and Sinti who suffer from psychological disorders. These are partly the result of war traumas in some groups. A number of the New Roma are in a precarious state of health, and a percentage of them apparently do not have any health insurance because they are unaware of the regulations or because they cannot afford to pay for it. Generally speaking, use of facilities among the longer-established groups is regarded as reasonable to satisfactory. Taboos such as sex education are still rife among members of the target group. According to respondents, alcohol and narcotics addiction do not occur frequently among Roma and Sinti.

Despite the fact that the health situation of Roma and Sinti has hardly changed since 2015, nevertheless a number of shifts in this respect have been noticed, whereby a distinction is often made between young people and elderly people. Developments in young people's health situations are described as moderately positive. They take more exercise and are more aware of the importance of a healthy lifestyle. Developments in older people's health situation are more frequently specified as negative. Now they are older, they are more frequently confronted with stress and illness, and as a result premature death.

This dichotomy in the forecast for the coming five years is also observed. Many respondents anticipate that young people's health situations will gradually improve further, although little change is expected for the older generations.

Housing

There are considerable differences in Roma and Sinti's housing situation between the groups themselves as well as within municipalities. Many pre-war Sinti and a percentage of the Roma prefer to live in a caravan. In this respect, they often report a shortage of pitches at Roma caravan sites and discrimination on the part of the local authorities in the form of a 'phasing-out policy'. They feel supported in these views due to verdicts given by the National Ombudsman and the Netherlands Institute for Human Rights. The majority of Balkan Roma and 'General Pardon' Roma live in social rented housing which means that they are often distributed across the municipality. In some municipalities, considerable differences exist in the housing situation of Roma families from the same community. Apparently some families live in large houses, while others have to make do with small and run down dwellings. In respect of household composition, these groups are more likely to have a large number of children and several generations all living in the same dwelling. Many New Roma live in private rented accommodation at the bottom of the housing market. They are relatively more vulnerable to exploitation by fraudulent property owners and financial advisors. In respect of living accommodation, the position of New Roma is often more comparable with that of unskilled EU migrants from Bulgaria and Romania.

Although there are considerable differences in the housing situation among all the different groups, very few developments have been observed since 2015. The main reason for this is that the situation of Roma and Sinti on the employment market has changed very little. One exception to this is increased attention for the situation relating to Roma caravan sites and pitches. One positive

development cited is the creation or enlargement of Roma caravan sites in a small number of municipalities.

The forecast for the coming five years is largely neutral. In this connection, it is frequently remarked that there is a strong correlation with the target group's socio-economic position, and this is not expected to change very much during the next five years either. A number of Roma and Sinti are cautiously positive about the future. This mainly relates to perceived recognition of problems concerning the caravan sites and the hope that this will improve in the future. However, others fear that municipal policy will not change and that the phasing-out policy will be continued. With respect to New Roma, a small number of professionals hope that their housing situation will improve after they have been in the Netherlands (and on the employment market) for a longer period of time.

Safety⁴

In respect of the safety situation, there are substantial differences between groups, communities and municipalities. The survey reveals that many professionals have the impression that a large percentage of Roma and Sinti are or have been involved in criminal activities. This impression is confirmed in the interviews. Some municipalities are under the impression that more than 75% of adult Roma and Sinti have been involved in criminal activities from time to time. In such cases, this mainly refers to non-violent offences against property, burglaries and car thefts. In this connection, many respondents have the impression that these are mainly opportunistic offences and that there is no question of organised crime. Roma and Sinti contest these views. They allege that this is a case of stigmatisation and discrimination. They are of the opinion that central and regional government policy is almost invariably based on judicial and criminal aspects, which merely serves to confirm stigmatisation. Many professionals say that efforts relating to crime and safety are still essential, despite the completion of various national programmes in the fight against crime. New Roma generally incur a greater risk of becoming victims of abuse due to their weak position. For example, they come into contact with fraudulent employers, lessors and financial advisors more frequently than other people. In addition, a small percentage of New Roma are apparently involved in criminal activities in the major cities. This mainly concerns pickpocketing and fraud and is especially the case in larger cities.

Most respondents assessed developments in the safety situation as neutral. Professionals from various municipalities state that the manner of enforcement has changed compared to 2015. In the past, this took the form of criminal prosecution, but financial proceedings are generally set in motion nowadays. Various professionals are of the opinion that this is a more effective way of tackling malpractices because the burden of proof lies with the suspects to a greater extent. Another development is the completion of the pilot projects on 1 January 2016. These were carried out differently at each municipality. In those municipalities where a chain approach was already in existence before the experiments commenced, it was observed that this has been further reinforced and implemented as part of regular policy. However, in those municipalities where the chain approach

⁴ At the time of the first follow-up measurement, it was resolved to discuss freedom of choice as a separate issue in view of the substantial amount of information and topics on this theme. That is why this theme focuses more on crime than safety in a broad sense.

is more recent and less effective, it was observed that this has more frequently subsided on completion of the experimental period, and focus on the group has diminished. Moreover, these municipalities also experience greater difficulty in incorporating the approach into regular policy. The forecast for the safety situation in five years' time is largely neutral. Most respondents are of the opinion that there will not be a great deal of change. In addition, an equal percentage of respondents have positive and negative views on this and the same divergence of opinions are noticed as already mentioned above. Municipalities in which there is satisfactory collaboration among the parties tend to be more optimistic about the future. Municipalities where the chain is weaker are generally less positive about the future and they are more inclined to anticipate a deterioration in the situation.

Freedom of choice

When discussing the freedom of choice of Roma and Sinti, this relates to the degree of freedom that Roma and Sinti experience to organize their own lives as they wish. Since this may have considerable impact on child and youth development, it was resolved to devote additional attention to this issue immediately after the first follow-up measurement. This issue was formerly a component of the 'safety' issue.

On the whole, those participating in the survey assessed freedom of choice as mediocre. According to the professionals interviewed, this concerns the unconscious exercising of pressure on children, whereby they are brought up to fulfil certain expectations. Examples of this include marriage at a very young age to someone of the same culture, dropping out of school at a young age in order to start working, living in a caravan, and so on. This eventually results in many young people developing a wish to comply with these ideals. Another factor in this connection is that many older Roma and Sinti fear that their culture will become westernised. The distinction made by Roma and Sinti between 'citizens' (*gadje*) and themselves is referred to here, and the fear in many communities that their own culture is in danger of disintegration. At the same time, a number of municipalities have observed that there is a group of assertive youngsters (mainly girls) who go their own way and rebel against the community elders. This results in greater tension in these municipalities, whereby it is feared that youngsters who rebel against customs and traditions will end up half-way between two different worlds; between Roma and Sinti society and Western European society. Professionals say it is difficult to establish the extent to which forced or cultural marriages occur. This is because such marriages can only be established as such if the woman is pregnant. In absolute terms, the number of cultural marriages is limited, and professionals also observe that the age at which young people embark upon marriage is gradually moving up to 18, although this age was younger in the past.

Roma and Sinti say that there is no question of restrictions imposed upon their freedom of choice. They claim that they are almost invariably subjected to stigmatisation and discrimination whenever this issue comes up. According to some of them, all Roma and Sinti in the Netherlands are accused of these practices due to the fact that forced marriages only occur in only one or two communities in the Netherlands. Moreover, a number of Roma and Sinti claim that this issue is frequently used by the government and enforcement institutions as an excuse for pursuing repressive policy. All members of the Roma and Sinti communities spoken to denied that there is any question of forcing young people

to marry. A number of respondents observed that marriages between Roma and Sinti and non-Roma and Sinti are becoming more frequent. Although many respondents from the target group find this is a pity, they added that the young people are free to choose. Many Roma and Sinti regard discrimination on the part of society as the greatest restrictive factor in respect of freedom of choice. As they perceive the matter, the fact that they do not have equal opportunities at school and on the employment market means they are not at liberty to improve their socio-economic position. At present, the 'freedom of choice' issue is less relevant for New Roma in the Netherlands. Due to family composition - which is frequently couples without children or couples with young children - these issues are generally not relevant at present.

The majority of respondents assessed developments in freedom of choice since 2015 as unchanged. They have not observed any significant changes in the situation compared to 2015. A small number of respondents said they observed a positive trend. In this connection, they added that they observed a greater number of young people who go their own way and are more able to decide on their own lives. With respect to the forecast for five years from now, responses were mixed. The majority of respondents do not anticipate a great deal of change during the next five years. A number of the respondents were optimistic (most of these reside in municipalities where young people are reported as being more assertive), while an equal number of respondents were negative.

Contact with central and regional government bodies

Respondents gave varying assessments on the contacts with local authorities; this emerged from the survey as well as the interviews. About 50% of those who completed the questionnaire said that contacts between local and central government bodies and Roma and Sinti vary from poor to extremely poor. About 33% of respondents are neutral, while 15% are positive about relations between Roma and Sinti and central and local authorities. The interviews reveal that individual municipalities have a different approach to the communities. In general, respondents said that Roma and Sinti feel a considerable degree of distrust and suspicion towards the government and its bodies. This is often based on past experience. Most of the professionals in municipalities who have a relatively positive opinion of contact with Roma and Sinti are those who have been intensively working with the community for many years. They have built up a confidential relationship with members of the community and are known among them. Moreover, there is often a satisfactory chain approach in these municipalities, with close cooperation among the partners. In those municipalities where there is little or no contact with the communities, respondents said that it is difficult to find intermediaries or representatives, the chain approach is often unsatisfactory, and there is a general impression that Roma and Sinti do not feel any need for contact. With respect to contact with the communities, professionals said that it is most important for the municipality to adhere to agreements made and to do what it has promised. In this connection, professionals said that although it is sometimes necessary to take decisions which the community considers undesirable, the community does however understand and accept such decisions, provided that the municipality takes the trouble to communicate this properly.

A large number of Roma and Sinti have a negative perception of their relationship with local and central government bodies. They frequently feel that they are not taken seriously or not considered a worthy discussion partner. Many of them said they felt they were being used to obtain information, but did not receive anything in return. They are of the opinion that almost all the policy pursued focuses on judicial and criminal objectives instead of endeavouring to improve the situation for Roma and Sinti. The Sinti community often claims that the authorities are discriminating against them due to municipal policy on pitches. They feel supported in these views due to verdicts given by other organisations. Contacts between New Roma and the authorities often remain extremely limited. Many professionals feel that this target group is still difficult to identify, as often it is not clear whether a person is Roma or not. In addition, many New Roma deliberately wish to remain out of sight of the authorities because they are involved in activities such as working in the black economy (tax evasion) or renting rooms illegally.

Another situation in which contact between the government and Roma and Sinti takes place relates to the Ministry of Health, Welfare and Sport's scheme for post-war legal rehabilitation funds established in 2000. After evaluations and round-table discussions with the parties concerned, this scheme was relaunched in 2015 (Policy Framework on the Sinti and Roma Emancipation and Participation Subsidy Scheme, Ministry of Health, Welfare and Sport). Foundations and persons of Roma or Sinti origin who are legally residents in the Netherlands can claim their share of these funds through project proposals. The parties concerned expressed positive views on the functioning of this scheme. Municipalities receive a great many applications for funds, and they also have the impression that more self-help organisations are being established which set up initiatives for young people (*inter alia*). Roma and Sinti themselves said that they are often unclear about who exactly makes the decisions regarding the project proposals, and what these decisions are based on. For these reasons, combined with past incidents, many communities experience a certain degree of distrust in respect of this scheme. Development of the relationship between local and central government bodies and the communities during the past two years differs for each municipality as well as between professionals and the target group. Professionals from municipalities that are cautiously optimistic on this relationship have often observed positive developments during the past two years. Nevertheless, they add that contact is frequently fragile and depends on a small number of individuals. Respondents in municipalities where contact is less positive frequently do not perceive any development during the past two years. Roma and Sinti are generally of the opinion that their contact with the authorities has deteriorated. They were more inclined to be optimistic in 2015 because they had the impression that dialogue existed, or that there were at least attempts at dialogue. However, they observed very few results of this in 2017. They feel that contact with the authorities has resulted in too little positive action, which has left them with the impression that they are only of any importance if the authorities require information from them. As a result of this, they have started organising more courses of action and establishing foundations themselves. As far as many Sinti are concerned, this deterioration in contact is also a consequence of the continuing policy on pitches in municipalities pursuing a phasing-out policy. The forecast for the future on this matter again differs according to each target group and policy area. One major development in this connection is the completion of the experimental period. During this

period, municipalities had greater resources and tools at their disposal for pursuing policy focusing on Roma and Sinti. This scheme was completed with effect from 1 January 2016. It is observed that municipalities often have a different approach to this. In those municipalities where an intensive chain approach was already in existence before the experimental period, one can observe that this was frequently transposed in the regular policy framework subsequent to the experimental period. These municipalities are generally the ones that maintain relatively frequent and/or satisfactory contact with the Roma and Sinti communities, and they are also cautiously optimistic with respect to the future as well. In the municipalities where contact is less satisfactory, it is noticed that they sometimes experience difficulty with the way in which endeavours made during the experimental period should be continued. These municipalities observe a decrease in the focus on this target group and less intensive collaboration among the partners in the chain due to lack of capacity and resources. People in these municipalities more frequently experience a sense of fear and uncertainty about future developments. Roma and Sinti are generally sceptical about future contact with the government and the authorities. There is a considerable sense of distrust, and many respondents feel there is little cause for optimism about the future due to the developments during the past years. They are of the opinion that the authorities will continue along the same lines, with policy on a judicial and repressive basis. With respect to policy on the pitches, many Sinti anticipate that the local authorities will maintain their current policy and that there will be little change, despite indications from civil society organisations.

Closing remarks

This third measurement for the Social Inclusion Monitor demonstrates that the social inclusion of Roma and Sinti in the Netherlands still gives cause for concern. The position of Roma and Sinti in practically all the individual areas - e.g. education, employment market, income, housing - is substantially weaker than the position of the average Dutch citizen. The trials carried out between 2011 and 2016 resulted in additional resources to be deployed for the benefit of Roma and Sinti, and for policy focusing on these communities. These trials resulted in a number of minor successes at local level. Despite various positive aspects, such as increased participation in education, the trials have not - or not yet - resulted in any structural catching up by Roma and Sinti in the aforesaid areas. During the same period, specific policy relating to certain minority groups was changed into generic policy. However, various factors suggest that the problems experienced by Roma and Sinti are so specific that the question is whether it is actually possible to overcome these problems to a sufficient extent by adopting a generic approach. After all, many Roma and Sinti are removed from Dutch society and the employment market, and they are dependent on social benefits to a substantial extent. And Roma and Sinti in their turn perceive discrimination against them in almost all areas of their lives. In this respect, they frequently feel ignored and misunderstood, and they have accumulated an immense sense of distrust towards the government and official bodies, based on persecution and marginalisation suffered in the past. This ambivalence can also be seen in the contradictory responses from professionals on the one hand and the target group on the other, whereby the former are of the

opinion that many Roma and Sinti still cling to cultural customs which do not always fit with Dutch society, while the latter feel that policy focuses on enforcement and repression in a prejudicial manner. The respondents in this monitor are unanimous in their conviction that structural improvement of the position of Roma and Sinti in the Netherlands requires long-term commitment from all the parties concerned, and that generating confidence is of the utmost importance when devising the correct approach. It is therefore recommended that a potential future approach should structurally include those opportunities which indisputably exist, in addition to the problematic factors, and to a greater extent than was the case in the past.

Hoofdstuk 1 **Onderzoekopzet en verantwoording**

1.1 Inleiding

In Europa bestaat steeds meer belangstelling voor de Roma en Sinti. Zij vormen met zo'n 10 tot 12 miljoen leden de grootste Europese minderheid. Ze zijn zeer vaak slachtoffer van racisme, discriminatie en sociale uitsluiting en leven in diepe armoede zonder de nodige toegang tot gezondheidszorg en fatsoenlijke huisvesting. De EU-lidstaten hebben een eerste verantwoordelijkheid om iets te veranderen aan deze situatie en het is dus hun taak om maatregelen te nemen om de Roma te steunen. Naar aanleiding van de afspraken tijdens de Europese Raad van 24 juni 2011 hebben EU-lidstaten een Nationale Strategie, danwel een set algemene beleidsmaatregelen geformuleerd, waarin wordt aangegeven hoe de betreffende lidstaat de sociale inclusie van Roma zal bevorderen. Daarbij is aangegeven dat deze maatregelen zich dienen te richten op de thema's onderwijs, werk, gezondheid en huisvesting. De EU-lidstaten, waaronder Nederland, zijn verzocht om de Europese Commissie op de hoogte te stellen van de resultaten van hun Nationale Strategie. Om een goed beeld van de woon- en leefomstandigheden van Roma in Nederland te kunnen presenteren aan de Europese Commissie, is in 2012 door de toenmalige Minister voor Immigratie, Integratie en Asiel aan de Tweede Kamer toegezegd dat Nederland een kwalitatieve monitoring zou uitvoeren. In 2013 is door onderzoeksbureau Movisie een monitorinstrument ontwikkeld, dat gebruikt is voor de uitvoering van de nulmeting Monitor Sociale Inclusie. Deze monitor is in 2015 herhaald. Voor u ligt de tweede vervolgmeting van de Monitor Sociale Inclusie waarmee is een update wordt gegeven van de woon- en leefomstandigheden van Roma en Sinti in Nederland in 2017, de ontwikkeling sinds 2015 en de toekomstverwachting voor over vijf jaar. In dit hoofdstuk wordt verder ingegaan op de onderzoekopzet, de gehanteerde begrippen, enkele kanttekeningen en wordt een leeswijzer gepresenteerd.

1.2 Methodologie

Doel van het onderzoek

In 2013 is een kwalitatief monitor instrument ontwikkeld, dat gebruikt is voor de uitvoering van de nulmeting van de Monitor Sociale Inclusie naar de woon- en leefomstandigheden van de in Nederland woonachtige Roma en Sinti. De keuze voor een kwalitatieve monitor is in de eerste plaats gemaakt vanuit praktisch oogpunt. Omdat etnisch registreren (in het Bevolkingsregister Personen) verboden is, zijn er geen statistieken beschikbaar waarmee de mate van sociale inclusie van Roma en Sinti in Nederland in kaart kan worden gebracht. Om deze reden is er gekozen voor een kwalitatief instrument waarbij aan de hand van interviews en een enquête een beeld ontstaat van de positie van Roma in Sinti. Na het verschijnen van de nulmeting in 2013, is het onderzoek in 2015 en 2017 herhaald. De monitor richt zich op de domeinen, onderwijs, arbeid, wonen, gezondheid en veiligheid. Het doel van voorliggend onderzoek is om aan de hand van de reeds in 2013 ontwikkelde kwalitatieve monitor een tweede vervolgmeting uit te voeren waarbij de focus ligt op:

- het verkrijgen van een adequaat beeld van inclusie (woon- en leefomstandigheden) van Roma en Sinti in Nederland in 2017;
 - het maken van een vergelijkende analyse tussen de situatie van 2017 en de situatie 2015 (op basis van de bij de nulmeting ontwikkelde instrumenten) en;
 - het maken van een vergelijkende analyse tussen vijf onderscheiden subgroepen, namelijk:
1. Vooroorlogse Sinti: de (nakomelingen van) Sinti die zich ruim voor de Tweede Wereldoorlog vestigden in Nederland.
 2. Vooroorlogse Roma: de (nakomelingen van) Roma die zich ruim voor de Tweede Wereldoorlog vestigden in Nederland. Deze groep heeft geldige Nederlandse papieren. De groep vooroorlogse Roma en Sinti samen vormen ongeveer 3.500 personen.
 3. Generaal-pardon Roma: de Roma (en de nakomelingen van hen) die in de jaren zestig en zeventig vanuit toenmalig communistisch Oost-Europa met caravans door Europa trokken en in Nederland neerstreken. Zij verkregen een verblijfsgunning in 1978 door een Generaal Pardonregeling van de toenmalige regering. Destijds waren het 550 personen, nu gaat het om bijna 3.000 personen. Zij zijn toendertijd verdeeld over elf opvanggemeenten.
 4. Balkan Roma: groep Roma (en hun nakomelingen) die in de jaren negentig uit de Balkan zijn gevlucht, individueel of in familieverband. Om hoeveel vluchtelingen het gaat is niet bekend. De Raad van Europa vermeldt in een rapportage uit 2003 dat sinds de oorlog op de Balkan ongeveer 12.000 Roma uit voormalig Joegoslavië in Nederland verblijven (Council of Europe, 2003).
 5. Nieuwe Roma: groep Roma (en hun nakomelingen) die sinds de uitbreiding van de EU met de Oost-Europese lidstaten in het eerste decennium van de 21ste eeuw naar Nederland is gekomen. Het betreft bedraagt naar schatting 12.000 personen. Zij hebben reispapieren en mogen als EU-burger hier verblijven (Emaar, 2008).

NB. Een deel van de mediterrane gastarbeiders die zich in de jaren '60 in Nederland vestigden behoorden tot de Roma. Zij profileren zich echter niet als zodanig en voelen zich meer verbonden met de Nederlandse maatschappij dan met de Roma-gemeenschap. Om deze reden is deze groep niet meegenomen binnen dit onderzoek.

Onderzoeksopzet

Een belangrijke voorwaarde voor deze tweede vervolgmeting betreft de vergelijkbaarheid met de nulmeting en eerste vervolgmeting. Om de vergelijkbaarheid te kunnen waarborgen is ervoor gekozen om de onderzoeksopzet daar waar mogelijk overeenkomstig te houden met de nulmeting. Vanwege nieuwe ontwikkelingen en wensen van de opdrachtgever is besloten om een aantal kleine wijzigingen aan te brengen in de onderzoeksopzet.

In de nulmeting is gekozen voor een kwalitatieve monitor onder met name professionals die vanuit hun beroepspraktijk zicht hebben op de groepen Roma/Sinti. Voor de vervolgmetingen in 2015 en 2017 is ernaar gestreefd om zoveel mogelijk de doelgroep in het onderzoek te betrekken. De Monitor Sociale Inclusie 2017 kent een vierledige opzet: een voorbereidende fase, literatuuronderzoek, online vragenlijst en kwalitatieve diepte-interviews.

Vorbereidende fase

In de eerste plaats heeft er een doorontwikkeling van het in 2013 en 2015 gehanteerde kwalitatieve monitoringsinstrument plaatsgevonden. In overleg met de adviescommissie en opdrachtgever is geïnterviewd welke thema's er eventueel aangepast moesten worden, bijvoorbeeld door nieuwe afspraken op Europees niveau of vanwege landelijke ontwikkelingen. Hierbij is afgesproken de opzet voor de tweede vervolgmeting gelijk te houden aan de Monitor Sociale Inclusie 2015. In deze monitor (2017) is ervoor gekozen om het hoofdstuk over de historische achtergronden te verplaatsen naar de bijlage omdat er weinig nieuwe informatie over dit onderwerp is in vergelijking met 2015.

Literatuuronderzoek

In samenspraak met de adviescommissie is besloten om een vernieuwing van het literatuuronderzoek uit te voeren. Waar in 2015 de beslissing werd genomen om geen literatuur in de monitor op te nemen vanwege het verwachte gebrek aan nieuwe literatuur twee jaar na het verschijnen van de nulmeting, is dit in 2017 wel gedaan. Hierbij is gekeken naar literatuur die ingaat op de positie van Roma en Sinti in Nederland die is verschenen sinds de nulmeting in 2013. Hierbij kan gedacht worden aan beleids- en programma evaluaties, wetenschappelijke publicaties en rapporten van instanties. Vanwege het afronden van de proeftuinen is er een groot aantal evaluaties vanuit de deelnemende gemeenten en organisaties verschenen. In het onderzoek is ervoor gekozen om de algemene evaluatie van het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid (CCV) te gebruiken. Voor een meer gedetailleerd beeld per proeftuin kan men beter de afzonderlijke evaluaties bestuderen.

Online enquête

Bij de nulmeting zijn een aantal werksessies georganiseerd waarbij de deelnemers gevraagd is een korte vragenlijst in te vullen. Voor de eerste en tweede vervolgmeting is ervoor gekozen om de werksessies te laten vervallen en om een online enquête uit te zetten onder professionals met kennis over Roma/Sinti en onder Sinti en Roma die een overstijgende blik hebben op een gemeenschap. Deze personen zijn vaak actief als intermediairs of experts.

De respondenten zijn op verschillende manieren geworven. In de eerste plaats is gekeken naar relevante respondenten en contacten voortkomend uit de uitvoering van de Monitor Sociale Inclusie 2015. Aanvullend daarop is aan de opdrachtgever en leden van de adviescommissie gevraagd om respondenten aan te dragen. Daarnaast is er online gezocht naar andere relevante respondenten. Ook is er in de e-mails naar respondenten gevraagd om andere relevante personen aan te dragen. Wanneer er contact is geweest met respondenten (bijvoorbeeld bij een interview of als reactie op de benadermail) is aan respondenten gevraagd of zij nog andere voor dit onderzoek relevante personen kennen (de zgn. sneeuwbalmethode).

Alle personen zijn door middel van een mail met een korte uitleg over de opzet en het doel van het onderzoek gevraagd aan het onderzoek mee te werken. Hierbij is een brief vanuit het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid meegestuurd met daarin het verzoek aan potentiële respondenten om medewerking te verlenen. Personen die niet gereageerd hebben, zijn vervolgens nog minimaal twee keer benaderd (2 rappels).

Diepte-interviews met professionals en Roma/Sinti

Een belangrijk onderdeel van het onderzoek betreft diepte-interviews met professionals en met Roma en Sinti zelf. Om een beeld te krijgen van de positie van Roma/Sinti op de thema's die binnen dit onderzoek centraal staan, is de kennis van (lokale) professionals onontbeerlijk. Om deze reden heeft er een aantal diepte-interviews plaatsgevonden met sleutelinformanten die in hun professionele werkzaamheden contact hebben met Roma/Sinti. Daarnaast is er ook op ingezet om een zo groot mogelijk aantal Roma/Sinti zelf te spreken. De contacten met Roma/Sinti zijn in veel gevallen tot stand gekomen via professionals of vanuit het netwerk dat sinds 2015 is opgebouwd. Een externe partner die door Risbo is ingeschakeld heeft een aantal interviews met de doelgroep uitgevoerd. Daarnaast heeft Risbo tien gesprekken gevoegd met gezinnen behoorde tot de groep Nieuwe Roma (zie ook paragraaf 1.3).

Met de respondenten is eerst telefonisch contact opgenomen om te vragen of men inderdaad direct contact heeft met Roma/Sinti. Indien hierop bevestigend gereageerd werd, is er getracht een interviewafspraken te maken. Tijdens de interviews is gevraagd naar concrete ervaringen met de subgroepen, de thema's en of men mogelijke andere respondenten kent, hetzij professionals, hetzij personen behorende tot de doelgroep. De interviews hebben zowel face-to-face als telefonisch plaatsgevonden. Op basis van de interviews met de contactpersonen van de zogenaamde Roma-gemeenten en de sleutelinformanten werkzaam bij maatschappelijke organisaties is er inzicht verkregen in de diverse aspecten van sociale inclusie van de Roma/Sinti-groepen.

Professionals die vanwege hun expertise alleen kennis hebben over een specifiek thema zijn enkel over dit deelgebied bevraagd. Op deze manier is getracht de validiteit te waarborgen.

Verantwoording

Online enquête

In tabel 1.1 staan het aantal benaderde respondenten en de respons op de vragenlijst weergegeven.

Tabel 1.1: Respons online enquête Monitor Sociale Inclusie 2017

	N	%
Benaderd	211	100
Non-respons	121	57,3
Totaal respons	90	42,7
Waarvan		
Afgerond	59	28,0
Grotendeels afgerond	10	4,7
Vroegtijdig gestopt	20	9,5
Gebruikt in analyse MSI '17	69	32,7

Bron: Risbo (eigen bewerking)

In totaal zijn 211 personen per mail benaderd met het verzoek om deel te nemen aan de online enquête. Van deze 211 personen hebben er 90 gereageerd, dit is een respons van 42,7 procent. De non-respons bedraagt 57,3 procent (121 personen). De respons is nader geanalyseerd op bruikbaarheid. Uit deze analyse kwam naar voren dat 59 personen de vragenlijst in zijn geheel afgerond hebben. Tien personen hebben de vragenlijst grotendeels afgerond. Deze vragenlijsten zijn na bestudering als bruikbaar voor het onderzoek beschouwd en meegenomen in de analyse. Daarnaast zijn twintig vragenlijsten niet in de analyse meegenomen omdat ze zeer onvolledig waren ingevuld. Het betrof hierbij vragenlijsten waarbij respondenten na twee of drie pagina's afgehaakt zijn. De totale bruikbare respons komt daarmee voor de Monitor Sociale Inclusie 2017 op 69 vragenlijsten.

Non-respons analyse

Om een beter beeld te krijgen van de redenen van personen om de vragenlijst niet in te vullen, heeft er een non-respons analyse plaatsgevonden (zie tabel 1.2). Hierbij is telefonisch of via e-mail contact geweest met personen uit de non-respons groep.

Tabel 1.2: Non-respons analyse online enquête Monitor Sociale Inclusie 2017

	N	%
Non-respons	121	100
Reden		
Afwezig voor langere tijd (ziekte/sabbatical)	3	2,5
Andere functie	4	3,3
Doorverwijzing	5	4,1
Eerder gesproken (geen nieuwe kennis)	3	2,5
E-mail error	28	23,1
Geen actuele kennis over doelgroep	23	19,0
Onbekend (non-respons)	44	36,4
Prefereert interviews	9	7,4
Wil niet meewerken	2	1,7

Bron: Risbo (eigen bewerking)

Van het grootste gedeelte van de non-respons groep is het onbekend waarom zij de vragenlijst niet hebben ingevuld (44 personen). Deze personen zijn drie keer benaderd voor de vragenlijst (uitnodiging en twee rappels). Daarnaast is er een relatief groot aandeel mensen waarvan het e-mailadres niet (langer) actief is. Dit duidt erop dat deze personen een andere functie hebben en niet langer actief zijn binnen de organisatie waarvoor zij werkzaam waren. Van de personen waar contact mee is geweest, geeft veruit het grootste gedeelte aan geen actuele kennis te hebben over de doelgroep. Daarnaast is er een deel dat een andere functie heeft gekregen, doorverwijst naar een beter ingelichte collega of voor langere tijd afwezig is. Negen personen prefereren om hun mening in een gesprek toe te lichten in plaats van de vragenlijst in te vullen. Met drie personen is begin 2017 contact geweest, zij geven aan geen nieuwe inzichten of kennis te hebben die relevant is voor de Monitor Sociale Inclusie. Twee personen willen vanwege de opzet van het onderzoek niet meewerken aan de vragenlijst.

Diepte-interviews

Voor de Monitor Sociale Inclusie 2017 hebben er in totaal hebben er 45 interviews plaatsgevonden. Tijdens deze interviews is er met 55 personen gesproken, waarvan 28 professionals, tien Nieuwe Roma en zeventien overige Roma of Sinti. Binnen dit onderzoek is getracht om een goede verdeling te krijgen van zowel de onderscheiden groepen als de geografische spreiding. Verdeeld naar de onderscheiden groepen is er met negen personen gesproken die in het algemeen kennis over Roma en Sinti hebben. Negen personen hadden specifiek kennis over Vooroorlogse Sinti, zes over Vooroorlogse Roma, dertien over de Generaal-Pardon Roma, drie over de Balkan-Roma en vijftien over Nieuwe Roma. Bij de uitvoering van het onderzoek is getracht een zo breed mogelijke geografische spreiding te bewerkstelligen. Er is gesproken met respondenten uit de provincies Flevoland, Gelderland, Limburg, Noord-Brabant, Noord-Holland, Overijssel en Utrecht en Zuid-Holland.

De interviews zijn (na goedkeuring door de respondent) opgenomen met een voicerecorder en letterlijk uitgewerkt. Indien de respondent geen toestemming gaf voor het opnemen, is er een verslag van het gesprek gemaakt. Dit verslag is ter goedkeuring aan de respondent voorgelegd en vervolgens gebruikt voor de analyse. De analyse van de bestanden is gedaan met het programma Atlas.Ti. Deze software is ontwikkeld om structuur aan te brengen in de codering en analyse van kwalitatieve data. De uitgewerkte interviews zijn gecodeerd aan de hand van een codelijst die gebaseerd is op de gebruikte interviewleidraad. Vervolgens hebben verschillende onderzoekers twee dezelfde interviews gecodeerd, gebruikmakend van de codelijst ter crosscheck. De resultaten van het coderen zijn vergeleken en besproken waarna er een modus operandi is vastgesteld om de resterende interviews te coderen. Het coderen heeft geresulteerd in een databestand met output per thema. Deze output biedt een gestructureerd overzicht van uitspraken per thema, per doelgroep (professionals en subgroepen) en in de tijd (huidige situatie, ontwikkeling sinds 2015 en toekomstverwachting). De output per thema is geanalyseerd en beschreven in de hoofdstukken van dit rapport. Nadat een hoofdstuk door een onderzoeker voltooid was, heeft een tweede onderzoeker dezelfde output doorgenomen, zijn/haar bevindingen beknopt op papier gezet en vervolgens het hoofdstuk

doorgelezen. Als crosscheck is de inhoud van het hoofdstuk vergeleken met de bevindingen van de tweede onderzoeker en zijn er daar waar nodig aanpassingen of toevoegingen gedaan. Via deze werkwijze is getracht tot een zo betrouwbaar mogelijke analyse van de data te komen.

1.3 Leeswijzer

Wanneer er onderzoek gedaan wordt naar de Roma en Sinti in Nederland is er een aantal thema's dat regelmatig ter sprake komt en waar de lezer kennis van dient te hebben om het onderzoek in de context te kunnen plaatsen. De hieronder genoemde begrippen hebben (indirect) invloed op de positie van Roma en Sinti op een overstijgend niveau. Om deze reden is ervoor gekozen deze aspecten hier te noemen in plaats van onder te brengen binnen een specifiek thema. Een aantal aspecten die samenhangen met de historische context van de groep zijn opgenomen in Bijlage 2. Daarnaast is er in het onderzoek een aantal methodologische keuzes gemaakt die van belang kunnen zijn bij de interpretatie van de resultaten. Deze keuzes staan eveneens hieronder uitgelegd.

Thema's en begrippen enquête

De thema's die in dit rapport behandeld worden, zijn veelal gedefinieerd in brede zin. Hiermee is navolging gegeven aan de definities zoals gehanteerd in de nulmeting. In de online enquête is een functie ingebouwd waarmee de deelnemers ook over deze definities konden beschikken. Voor een meer uitgebreide beschrijving van de binnen de enquête gebruikte begrippen, verwijzen we naar de begrippenlijst in bijlage 1.

Interpretatie van de cijfers in de figuren

Omwille van de leesbaarheid van het rapport wordt in dit rapport met name de totale groep besproken in plaats van elke groep afzonderlijk. De categorie 'Totaal 2017' is verkregen door de antwoorden van respondenten op de onderscheiden groepen bij elkaar op te tellen. De in de figuren weergegeven getallen, staan voor het aantal keren dat dit antwoord gegeven is, de percentages zijn afleesbaar door te kijken naar de lengte van een categorie op de X-as.

Doordat elke respondent meerdere antwoorden kon geven op elke vraag, is het aantal antwoorden groter dan het aantal respondenten. Om deze reden spreken we wanneer we het over het 'totaal' hebben, over het aantal antwoorden in plaats van het aantal respondenten. Wanneer er gesproken wordt over de antwoorden met betrekking tot een specifieke groep, kan er wel gesproken worden over respondenten. Iedere respondent kon slechts één antwoord geven per groep per vraag, de antwoorden binnen één groep zijn daarom van afzonderlijke respondenten.

Het samenvoegen van de antwoorden op de verschillende categorieën en deze presenteren als een algemeen beeld is niet representatief te noemen voor 'de Roma en Sinti in Nederland'. De lezer krijgt een meer representatief beeld door te kijken naar de antwoorden over de afzonderlijke subgroepen. De categorie 'Totaal 2015' is de (samengevoegde) totaalcategorie afkomstig uit de Monitor Sociale

Inclusie 2015. De vragenlijst die gebruikt is in 2017 verschilt, los van de gebruikte jaartallen, niet van de Monitor Sociale Inclusie 2015.

Omdat in 2017 meer respondenten hebben deelgenomen aan de enquête dan in 2015, en vanwege het anonieme karakter van de vragenlijst, zijn de twee metingen niet absoluut met elkaar te vergelijken. Het kan niet uitgesloten dat eventuele verschillen tussen de twee metingen veroorzaakt worden door een veranderde samenstelling van de respondentengroep. Om deze reden wordt er niet gerapporteerd over verschillen in absolute cijfers of percentages maar wordt er gekeken naar tendensen en verschuivingen.

Omgaan met verschillen tussen de onderscheiden groepen

Er kan er niet gesproken worden over 'de Roma' of de 'Sinti'. Binnen dit onderzoek worden vijf groepen onderscheiden. Deze verdeling is gebaseerd op basis van de vestigingsperiode in Nederland. Ook deze afzonderlijke groepen kunnen niet uniform genoemd worden. Binnen dit onderzoek is er bijvoorbeeld gesproken met Roma en Sinti uit verschillende herkomstlanden. Een kleine greep uit de achtergronden van de gesproken Roma/Sinti: Bulgarije, Kosovo, Macedonië, Duitsland, Rusland, Servië en Slowakije. De voorouders van de in Nederland woonachtige Roma en Sinti woonden vaak in verschillende landen en trokken van land naar land. Om deze reden kan er niet gesproken worden over een uniforme achtergrond. Desondanks zijn er culturele tradities, gebruiken en een gedeeld verleden die ertoe leiden dat er raakvlakken bestaan tussen de groepen. Ook kunnen er binnen een groep Roma/Sinti verschillen in 'hiërarchie' bestaan. Sommige families genieten een hoger aanzien vanwege afstamming van belangrijke personen uit het verleden of vanwege het toebehoren tot een hogere sociale kaste. Wanneer er in het rapport gesproken wordt over verschillen binnen gemeenschappen, worden hiermee de verschillen in hiërarchie binnen een gemeenschap bedoeld. Vanwege de verschillen tussen de onderscheiden groepen Roma en Sinti is het vaak lastig om deze met elkaar te vergelijken. Vanwege de brede opzet van deze monitor, waarop op een groot aantal terreinen wordt gekeken naar de positie van Roma en Sinti in Nederland, is het vaak niet mogelijk om uitgebreid in te gaan op de specifieke situaties van afzonderlijke groepen. Alleen wanneer een groep (duidelijk) afwijkt van de andere groepen wordt deze in de tekst uitgelicht. Desondanks doet een dergelijke veralgemenisering van de overige onderscheiden groepen vaak geen recht aan hun unieke situatie.

Nieuwe Roma

Vanuit de opdrachtgever was er de wens om voor de Monitor Sociale Inclusie 2017 meer focus te leggen op de groep 'Nieuwe Roma'. In eerdere versies van de monitor was deze groep niet of beperkt betrokken in het onderzoek. Dit kwam mede doordat deze groep slecht zichtbaar en moeilijk bereikbaar was. In deze uitgave hebben we met tien gezinnen gesproken afkomstig uit de Sjoemen-regio in Bulgarije. Deze gezinnen zijn allen woonachtig in dezelfde middelgrote gemeente uit de Randstad. De gezinnen waarmee gesproken is, zijn benaderd via een hulpverlenster die al met hen in contact stond. De manier waarop de informanten zijn verzameld heeft wellicht als nadeel dat we hier een selectieve groep te pakken hebben, waardoor we misschien op basis van de gesprekken met

de tien vrouwen een vertekend beeld krijgen. Maar tegelijkertijd geeft een studie op microschaal ons een mooi beeld van de groep Roma die in deze gemeente woont. Het interessante is bovendien dat de hulpverlenster al de gezinnen die we hebben gesproken reeds kende, en zij op casusniveau kon reflecteren op wat zij ons vertelden. Dat deed zij soms tijdens de gesprekken met de vrouwen maar ook achteraf tijdens de persoonlijke gesprekken die we met haar hadden. Hierdoor kregen we een goed beeld van de context waarin de gezinnen leefden en konden wij het waarheidsgehalte van wat tijdens de gesprekken naar voren kwam beter inschatten. Dit neemt niet weg dat ons misschien toch belangrijke aspecten ontgaan zijn omdat de informanten deze niet wilden vertellen of omdat zij deze anders verwoorden dan wat zich in werkelijkheid had voorgedaan.

Om hier toch een beter beeld van te krijgen is behalve met de gezinnen, ook met vijf professionals gesproken die kennis hebben over de Nieuwe Roma. Bij deze professionals is getoetst of de bevindingen uit de gesprekken met de gezinnen, overeenkomen met hun eigen ervaringen. Dit bleek nagenoeg altijd het geval. Tijdens gesprekken kwam vaak naar voren dat het vaak onduidelijk is wanneer men te maken heeft met Nieuwe Roma. Veel professionals geven aan dat het moeilijk is om onderscheid te maken tussen Nieuwe Roma en EU-arbeidsmigranten uit dezelfde regio. Ook uit ander onderzoek van Risbo (Seidler et al., nog te verschijnen) naar de schaduweffecten van EU-arbeidsmigratie in Rotterdam blijken er sterke gelijkenissen tussen de zwakste en meest kwetsbare groep EU-arbeidsmigranten en Nieuwe Roma. Sommige professionals en Roma betwijfelen of een deel van de groep die zich (Nieuwe) Roma noemt, daadwerkelijk Roma is. Volgens hen zeggen deze mensen wel Roma te zijn maar doen ze dit alleen wanneer het hen uitkomt, bijvoorbeeld wanneer men het vermoeden heeft hier (financieel) voordeel mee te kunnen doen. Sommige Roma geven echter aan dat deze mensen niet volgens de Roma-tradities leven. Deze Roma zijn volgens hen om die reden niet representatief voor de Roma in Nederland.

Achtergrond bij kaders in de hoofdstukken

Verspreid over de hoofdstukken wordt in een aantal kaders specifieke voorbeelden en casussen besproken. Deze kaders zijn gebaseerd op de gesprekken met de tien Nieuwe Roma gezinnen uit een middelgrote gemeente in de Randstad. De teksten in de kaders zijn daar waar mogelijk gekoppeld aan het thema dat in het hoofdstuk besproken wordt.

De meeste gezinnen waar wij contact mee hebben zeggen afkomstig te zijn uit het Noordoosten van Bulgarije, de provincie Sjoemen. Het feit dat deze groep nauwelijks Bulgaars spreekt met daaraan gekoppeld dat kinderen vaak niet aanwezig zijn in de verplichte kleuterschool heeft als gevolg dat de meeste Roma uit deze streek een laag opleidingsniveau hebben. Meer dan zestig procent van de Roma bevolking in Sjoemen heeft geen ziektekostenverzekering en mist daardoor de nodige toegang tot de gezondheidszorg. Werkloosheid en discriminatie zijn andere belangrijke problematieken die Roma in Sjoemen treft. Het is belangrijk om van deze context bewust te zijn tijdens het lezen.

De verhalen die verteld worden door de vrouwen vertonen veel overeenkomsten. Men heeft het over de migratie naar Nederland, het feit dat het moeilijk was om een geschikte woning te vinden, de problemen die hun mannen hebben om aan legaal werk te komen, de schulden die ze hebben etc. Ook komt tijdens de verhalen naar voren hoe sommigen hulp hebben gezocht bij zogeheten

'administrateurs' die hen tegen grof geld hebben geholpen om wegwijs te raken in de bureaucratie regelgeving in Nederland en hoe ze op die manier steeds verder in de schulden zijn geraakt. In de kaders worden voorbeelden uit drie gezinnen gebruikt. Deze drie gezinnen zijn uitgekozen omdat ze de problemen waar de gezinnen tegenaan lopen goed samenvatten. De verhalen van de andere gezinnen zijn vergelijkbaar. De gebruikte namen zijn gefingeerd ter bescherming van de privacy van de respondenten.

Proeftuinen

Een belangrijke ontwikkeling die van invloed is geweest op de omgang van Roma en overheid in brede zin, betreft het afronden van de proeftuinen per 31-12-2016. De proeftuinen zijn opgezet in het kader van de aanpak multi-problematiek bij gezinnen met een Roma-achtergrond. Middels een subsidie van het Rijk hadden deelnemers aan de proeftuinen meer middelen en instrumenten tot hun beschikking om beleid vorm te geven en uit te voeren. Het uiteindelijke doel was om de lessen en aanpak die zijn ontwikkeld, een plaats te geven binnen het reguliere beleid na afronding van de proeftuinen. Dit maakt de periode waar in deze monitor naar gekeken wordt, enigszins apart. Zo hadden sommige gemeenten in 2015-2016 meer mogelijkheden met betrekking tot het voeren van beleid gericht op Roma en Sinti en is dit in 2017 niet meer het geval. Tijdens de proeftuinperiode was het dus mogelijk om specifiek beleid te voeren gericht op de verbetering van de positie van Roma en/of Sinti. Vanaf 2017 is het de bedoeling dat dit specifieke beleid onder gebracht is binnen het generieke/reguliere beleid. Dit sluit aan bij het streven van de nationale overheid om iedereen te kunnen bedienen op basis van generiek beleid waarbij er geen uitzonderingen worden gemaakt op basis van etniciteit of nationaliteit.

Uit de interviews komt naar voren dat gemeenten en instanties verschillend omgaan met deze overgang. Bij een aantal gemeenten geeft men aan dat de afronding van de proeftuinen niet tot verandering in de werkwijze heeft geleid omdat de aanpak is ingebed in regulier beleid. In deze gemeenten was vaak al voorafgaande aan de proeftuinperiode sprake van een goedwerkende ketenaanpak. In andere gemeenten wordt aangegeven dat het stopzetten van de specifieke middelen ertoe heeft geleid dat er een afname van de focus heeft plaatsgevonden en dat contact tussen ketenpartners verzwakt is. Medewerkers van de politie geven aan dat het tijdens de proeftuinperiode mogelijk was voor een beperkt aantal individuen om zich te specialiseren op het gebied van Roma en Sinti. Zij zijn na afronding van de programma's ermee bezig om deze kennis over te dragen aan anderen binnen de organisatie met als doel dat er een eenduidige manier van handelen ontstaat.

Woonsituatie standplaatsen ('uitsterfbeleid')

Relatief veel Sinti (en een deel van de Vooroorlogse en Generaal-Pardon Roma) wonen in een woonwagen, woonwagenhuis of andere soort woning op een woonwagenkamp. Daarnaast is er een groot deel van deze groep (en de Roma) dat wel op een kamp zou willen wonen maar waarvoor dit vanwege een tekort aan standplaatsen niet mogelijk is. Dit is al jarenlang een grote ergernis en zorg voor sommige gemeenschappen. Zij hebben het gevoel bewust tegengewerkt te worden vanuit de lokale en nationale overheid. Hierdoor hebben zij het idee dat hun cultuur niet gewenst is en dat het

hen bewust onmogelijk wordt gemaakt om te leven zoals ze willen. Ze voelen zich hierin gesterkt door het in 2017 verschenen rapport van de Nationaal Rapporteur Mensenhandel. In genoemd rapport wordt forse kritiek geuit op de gemeenten die een zogenaamd 'uitsterfbeleid' hanteren waarbij vrijgekomen standplaatsen komen te vervallen. Op deze manier hopen deze gemeenten op den duur een woonwagenkamp te kunnen sluiten. Het grootste deel van de woonwagens, wordt gehuurd van woningcorporaties en staat op grond van de gemeente. Daarnaast heeft een aantal Roma/Sinti woonwagens gekocht. Op een aantal plekken zijn nieuwe kampen verschenen. Veel Sinti zijn positief over deze ontwikkeling, want hiermee wordt voorzien in een al langer bestaande behoefte. Wel wordt opgemerkt dat het aantal nieuw beschikbare plaatsen lang niet genoeg is om iedereen in de behoefte te kunnen voorzien om in een woonwagen te leven. Daarnaast geven veel Sinti/Roma aan dat de nieuwe woonwagens (te) klein zijn en goedkoop zijn gebouwd (qua gebruikte materialen en afwerking).

Hoofdstuk 2 **Onderwijspositie**

Afgelopen jaren is er veel aandacht voor de onderwijspositie van Sinti en Roma. In de nulmeting (2013) van de Monitor Sociale Inclusie werd geconcludeerd dat de indruk bestond dat deelname aan voortgezet onderwijs toenam, deelname aan voorschoolse educatie verbeterd kon worden en er veel schooluitval was bij Roma- en Sinti-kinderen in de leeftijd van 15/16 jaar. Ten opzichte van de nulmeting leek er bij de eerste vervolgmeting in 2015 een (licht) positieve ontwikkeling te zijn. Een aantal respondenten merkte destijds op dat onder andere door strengere handhaving van de leerplicht het relatief verzuim is afgenomen.

Binnen de gemeenschappen zou steeds meer belang aan onderwijs worden gehecht en doorleren steeds normaler worden. Meer kinderen zouden deelnemen aan voorschoolse educatie, primair onderwijs en voortgezet onderwijs.

Ondanks de (licht) positieve ontwikkelingen werden ook een aantal probleemgebieden benoemd: oververtegenwoordiging op de lagere onderwijsniveaus, mogelijke discriminatie, taalachterstanden en schooluitval van meisjes vanaf de middelbare schoolleeftijd vanwege culturele redenen.

In paragraaf 2.1 wordt de onderwijspositie van Roma en Sinti besproken. Hierbij wordt ingegaan op de huidige situatie, de ontwikkeling sinds 2015 en de toekomstverwachting. In paragraaf 2.2 wordt verdiepende informatie gegeven. Er wordt onder andere ingegaan op vermeende verschillen tussen jongens en meisjes, schooltypen en discriminatie in het onderwijs. In elke paragraaf worden data uit de enquêtes gepresenteerd die aangevuld worden met data uit interviews.

Literatuur onderwijspositie sinds 2013

In het onderzoek naar het Programma Aanpak uitbuiting (Roma) kinderen wordt gesproken over een verbetering van de schoolgang van jonge Roma (CVV, 2016). Er zijn geen harde cijfers bekend omdat etnische registratie niet toegestaan is maar de gemonitorde gezinnen en gemeenten laten over het algemeen een positieve ontwikkeling zien. In Ede zou bijvoorbeeld met ingang van schooljaar 2016-2017 geen sprake meer zijn van absoluut verzuim van Romameisjes. Uit de Monitor Primair Onderwijs 2014-2015 voor woonwagenbewoners, Roma en Sinti komt een gemêleerd beeld met betrekking tot schoolresultaten in het primair onderwijs van kinderen met een Roma of Sinti achtergrond (Timmermans, 2016). In deze monitor zijn 17 scholen onderzocht met in totaal 282 leerlingen met een (vermoedelijke) woonwagen, Roma of Sinti achtergrond. Het percentage zittenblijvers in schooljaar 2014-2015 met een Roma achtergrond in het primair onderwijs is in vergelijking met twee jaar geleden ruim gehalveerd, terwijl dit onder Sinti leerlingen juist aanzienlijk toegenomen is. Het verzuimpercentage is eveneens hoog onder Sinti. Een positieve ontwikkeling voor beide groepen is dat ouders van leerlingen steeds vaker een vervolgopleiding (Vmbo en Mbo) volgen na het basisonderwijs en ook meer gemotiveerd zijn met betrekking tot het onderwijs.

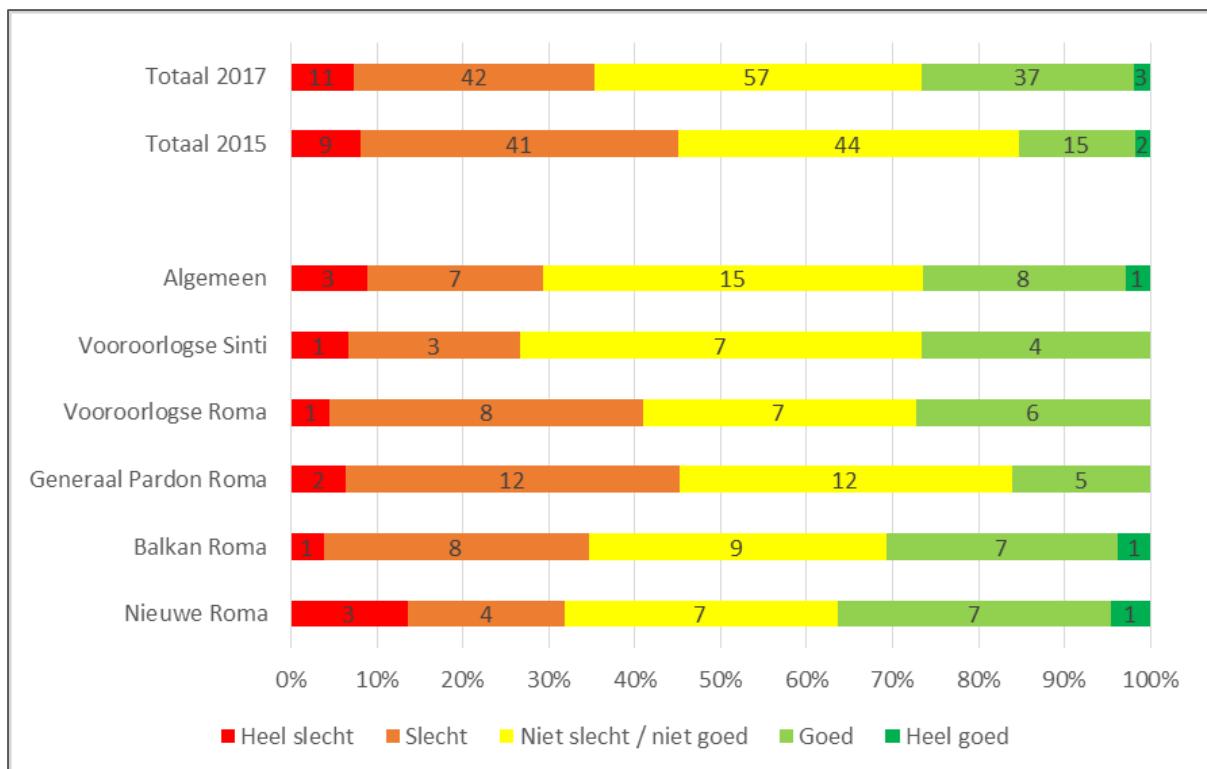
De OWRS Monitor Voortgezet Onderwijs 2013-2014 voor woonwagenbewoners, Roma en Sinti (Timmermans, 2015) voor het voortgezet onderwijs laat zien dat de overgrote meerderheid van de Roma leerlingen deelneemt aan het praktijkonderwijs en Vmbo. In de monitor wordt de onderwijspositie van Roma-, Sinti- en woonwagenkinderen met elkaar vergeleken. Een klein deel participeert in het Voortgezet Speciaal Onderwijs. Verder worden bij Roma leerlingen minder vaak en minder ernstige gedrag- en leerproblemen gesignaleerd dan bij woonwagenleerlingen. De relatief beperkte leer- en gedragsproblemen dienen in de context van de onderwijstypen waar van oorsprong veel aandacht is voor dergelijke problemen begrepen te worden.

2.1 Onderwijspositie: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting

De deelnemers van de vragenlijst is gevraagd naar deelname van Roma en Sinti aan het onderwijs met betrekking tot de betreffende gemeenschap/gemeente. Hierbij is er uitgesplitst naar de verschillende typen Roma en Sinti. Bij de figuren wordt eerst de 'totale' situatie besproken.

Huidige onderwijspositie

De respondenten zijn in de vragenlijst ten eerste gevraagd naar de deelname van Roma en Sinti aan het onderwijs in de betreffende gemeente (figuur 2.1).

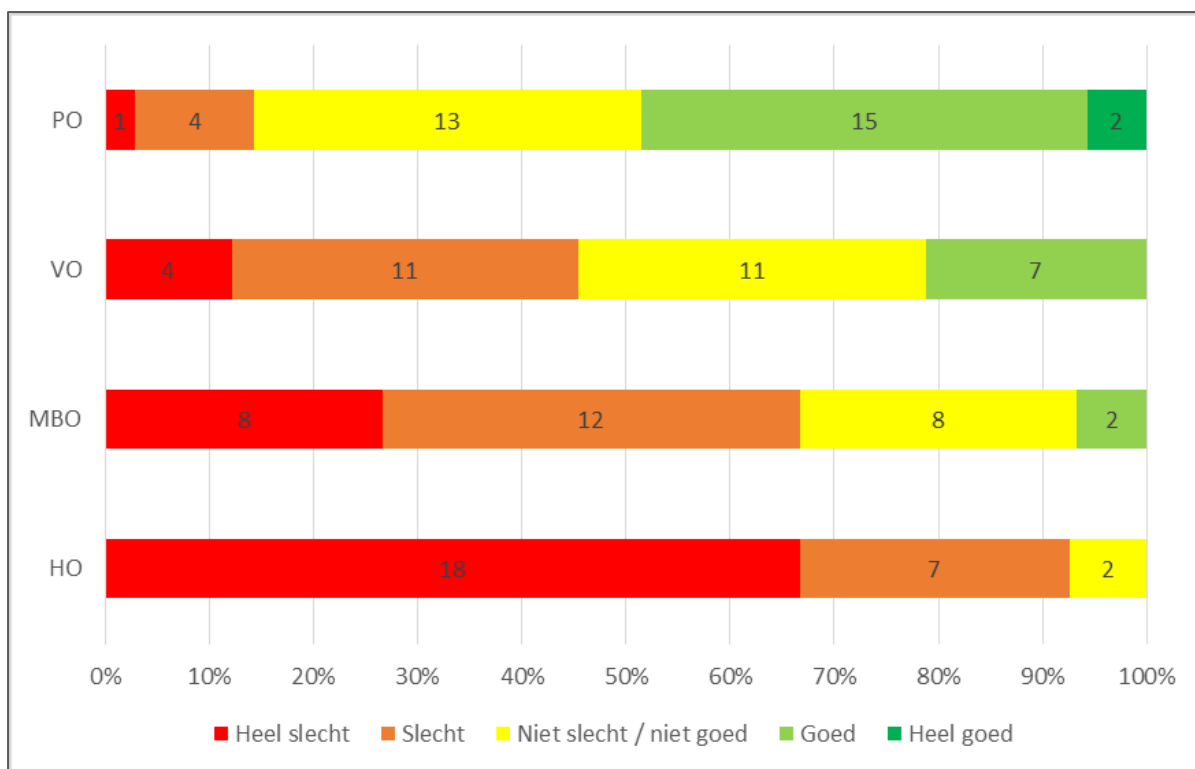
Figuur 2.1: Hoe is het naar uw mening gesteld met de deelname van Roma/Sinti aan het onderwijs in uw gemeente?
Bron: Risbo

Wanneer we kijken naar de antwoorden van de respondenten met betrekking tot de deelname van Roma- en Sinti-kinderen aan het onderwijs, dan zien we dat iets minder dan 30 procent van de antwoorden 'goed' (37 antwoorden, 25 procent) of 'heel goed' (3 antwoorden, 2 procent) is. Het grootste deel van de antwoorden valt in de categorie 'niet slecht/niet goed' (57 antwoorden, 38 procent). Tot slot zien we dat circa 35 procent van de antwoorden negatief is ('heel slecht': 11 antwoorden, 7 procent en 'slecht': 42 antwoorden, 28 procent). In vergelijking met 2015 zien we dat de onderwijsdeelname in 2017 positiever wordt beoordeeld. Dit komt enigszins overeen met de verwachting van professionals uit de vorige meting. Zij hadden in 2015 de verwachting dat het, hetzij met kleine stappen, in de toekomst beter zou gaan met de onderwijsdeelname van Roma- en Sinti-kinderen. Tussen de verschillende groepen zien we geen grote verschillen, een uitzondering hierop vormt de onderwijspositie van de Generaal-Pardon Roma. De onderwijsdeelname van deze groep wordt gemiddeld genomen iets slechter beoordeeld.

Het beeld uit de enquête komt grotendeels overeen met de mening van de geïnterviewde professionals. Veel geïnterviewde respondenten geven aan dat de afgelopen jaren veel inzet is geweest op de onderwijsdeelname van Roma- en Sinti-kinderen. Vanuit de professionals wordt daarbij uitgegaan van het recht op onderwijs voor alle kinderen. Verschillende leerplichtambtenaren geven aan dat zij verantwoordelijk zijn voor het uitvoeren van de wet en dat alle leerplichtige kinderen schoolgaand dienen te zijn. We zagen in 2015 dat als gevolg van strengere handhaving van leerplicht, absoluut verzuim nagenoeg niet meer voorkwam. Dit betekent dat zolang leerplichtige kinderen in de BRP geregistreerd staan, zij in elk geval ingeschreven staan bij een school. Desondanks geeft een aantal respondenten aan het vermoeden te hebben dat het soms voorkomt dat kinderen van Nieuwe Roma niet naar school gaan. Dit zou met name voorkomen wanneer gezinnen pas kort in het land zijn. Van de gezinnen met kinderen uit onze casussen met betrekking tot de Nieuwe Roma gingen echter alle kinderen naar school. Het blijft in deze gevallen vaak bij vermoedens omdat personen/gezinnen die niet bij de gemeente ingeschreven staan, vaak buiten beeld blijven.

Sommige gemeenten geven aan dat de onderwijsdeelname vanaf de middelbare school soms problematisch wordt, bijvoorbeeld door een afname van de schoolgang. Vanaf de middelbare school neemt relatief verzuim in een aantal gemeentes toe. Dit geldt zowel voor meisjes als voor jongens. In één gemeente wordt aangegeven dat veel Roma-meisjes gezondheidsproblemen zouden hebben waardoor zij niet naar school gaan. Respondenten vinden het hierbij lastig te beoordelen in hoeverre er daadwerkelijk sprake is van gezondheidsproblemen of dat er naar manieren wordt gezocht om niet naar school te hoeven gaan. Over het geheel genomen zijn zowel professionals als Roma en Sinti zelf (licht) positief gestemd over de onderwijsdeelname in vergelijking met het verleden.

Behalve onderwijsdeelname is er ook gekeken naar het niveau waarop onderwijs wordt genoten (zie figuur 2.2).

Figuur 2.2: Hoe is het naar uw mening gesteld met de deelname van Roma/Sinti aan het onderwijs in uw gemeente?
(Totaal alle groepen, naar onderwijstype)
Bron: Risbo

Uit de figuur komt naar voren dat binnen het Mbo en Ho de deelname van Roma en Sinti als relatief slecht wordt beoordeeld. Het aantal negatieve antwoorden over de onderwijsdeelname op Po niveau is beperkt (14 procent, 5 antwoorden). Waar in het primair onderwijs ongeveer de helft van de antwoorden 'goed' of 'heel goed' is, zijn er geen respondenten die positief gestemd zijn over de onderwijsdeelname van Roma en/of Sinti in het hoger onderwijs. Daarnaast is het aantal positieve antwoorden met betrekking tot de onderwijsdeelname op Mbo-niveau zeer beperkt (2 antwoorden, 7 procent). Ten opzichte van de eerste vervolgmeting, is er weinig verschil met uitzondering van een iets positievere waardering van de onderwijsdeelname aan het primair onderwijs in 2017.

De uitkomsten uit de enquête komen grotendeels overeen met de interviews. Respondenten geven aan dat onderwijsdeelname op primair onderwijs vaak relatief goed is (met name in vergelijking met het verleden). Vanaf het primair onderwijs worden Roma- en Sinti-leerlingen vaak doorverwezen naar de lagere onderwijsniveaus. In veel gemeenten gaat een groot deel van deze leerlingen naar het praktijkonderwijs. Bij deze vorm van onderwijs behalen de leerlingen geen startkwalificatie maar een certificaat. Professionals geven aan dat onder de Roma- en Sinti-leerlingen het nut hiervan niet ingezien wordt. Zij geven aan dat vaak (van de jongens) die opgroeien binnen de meest traditionele gemeenschappen vanaf een bepaalde leeftijd wordt verwacht dat zij meehelpen (werken) en geld verdienen. Dit geldt in het bijzonder wanneer men jong trouwt volgens de cultuur.

In enkele gemeenten wordt daarentegen een verbetering van de onderwijsdeelname op Vo niveau gezien en mondjesmaat ook op Mbo niveau. Er zou sprake zijn van een zeer beperkt aantal Roma-leerlingen dat het Mbo bereikt en afmaakt. Een respondent geeft aan dat het gaat om kleine stappen. Waar voorheen nagenoeg geen Roma-leerlingen naar het Mbo gingen, begint dit langzaam te veranderen, aldus een respondent. Tegelijkertijd geeft een groot aantal gemeenten aan geen Roma in het hoger onderwijs te kennen. Het gevolgde onderwijsniveau onder Sinti-leerlingen wordt over het algemeen genomen beter beoordeeld dan de verschillende Roma-groepen. Zo geven respondenten aan voorbeelden te kennen van Sinti die deelnemen binnen het hoger onderwijs. Ondanks het relatief lage onderwijsniveau, zijn verschillende professionals licht positief gestemd. De huidige generatie doet het vaak beter dan de vorige en langzaamaan lijken meer mensen het belang van onderwijs in te gaan zien. De hoop is dat deze successen en de inzet op de jongste generatie ertoe zullen leiden dat de rest zich hieraan optrekt. Veel respondenten geven aan dat het moeilijk is om succesvolle voorbeelden te geven van Roma/Sinti die met succes een Ho-opleiding (en in een aantal gemeenten ook Mbo-opleiding) hebben afgerond. Zowel Roma en Sinti zelf als professionals geven aan dat onderwijs de sleutel is naar een verbetering van de situatie voor de gemeenschappen.

Nieuwe Roma: introductie

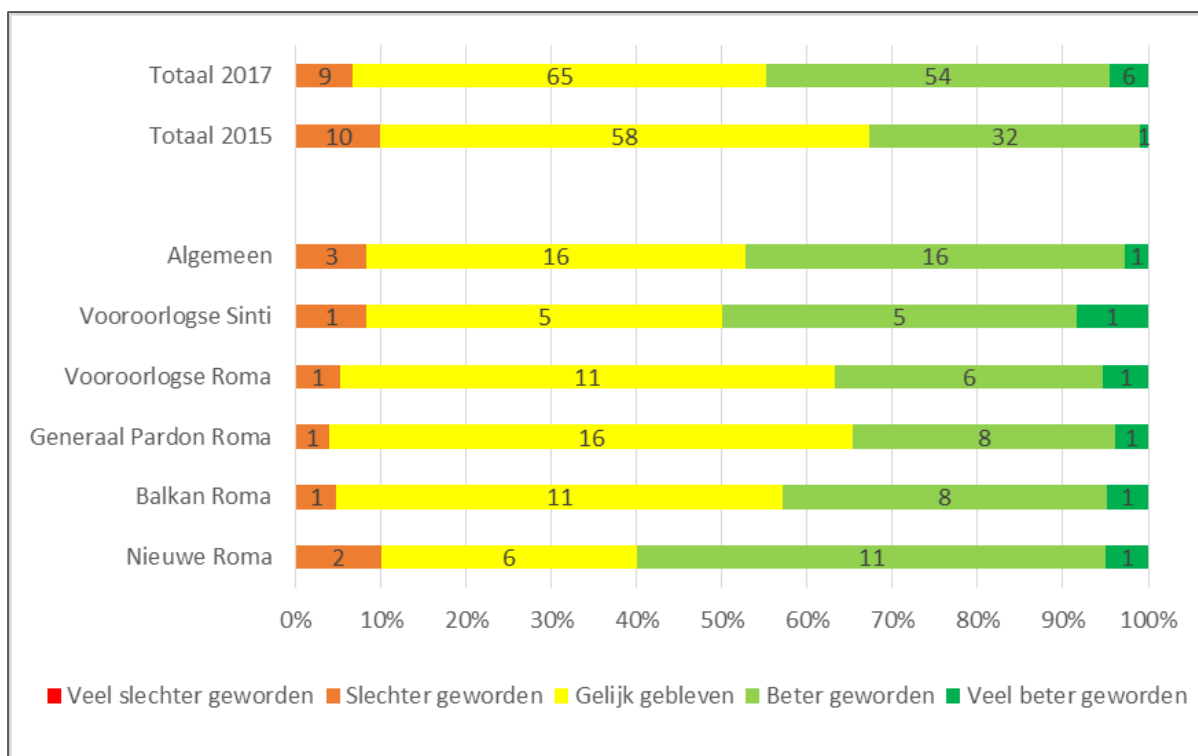
Om meer te weten te komen over zogeheten 'nieuwe Roma' hebben we gesprekken gehad met tien Romagezinnen uit een middelgrote gemeente in de Randstad. Het zijn allemaal gezinnen die afkomstig zijn uit Bulgarije en die al een aantal jaren in Nederland verblijven.

Sinds een aantal jaren zijn er in de gemeente heel wat Roma gezinnen neergestreken, al weet niemand om hoeveel mensen het precies gaat. De gesproken welzijnswerker werkt in de wijk en begeleidt een groot aantal van deze gezinnen. In de periode van juni-oktober 2017 introduceert zij ons bij tien gezinnen die in de wijk wonen. In alle gevallen is zij bij de gesprekken aanwezig om te vertalen. De gesprekken worden gevoerd met de vrouwelijke gezinsleden. Ze vinden plaats in het Turks, een taal waarin de meeste vrouwen zich aardig kunnen uitdrukken, andere gesprekken vinden plaats in het Bulgaars.

De hulpverleenster vertelt dat in de straat die grenst aan het buurthuis, waar de meeste van onze gesprekken plaatsvinden, een aantal jaren geleden veel Turkse gezinnen woonden, maar dat velen inmiddels uit de wijk vertrokken zijn en hun huis dat ze destijds kochten vaak verhuren aan Bulgaarse Roma.

Ontwikkeling van de onderwijspositie sinds 2015

Eerder werd al beschreven dat in 2015 een licht positieve ontwikkeling van de onderwijspositie werd waargenomen door professionals en Roma en Sinti zelf. Ook ten opzichte van 2013 werd toendertijd een (licht) positieve ontwikkeling ervaren. In de tweede vervolgmeting is opnieuw gevraagd aan respondenten hoe zij de ontwikkeling van de onderwijsdeelname van Roma en Sinti hebben ervaren in de afgelopen twee jaar. In figuur 2.3 staan de uitkomsten op deze vraag uit de enquête weergegeven.

Figuur 2.3: Hoe heeft de deelname van Roma/Sinti aan het onderwijs zich de afgelopen twee jaar ontwikkeld?

Bron: Risbo

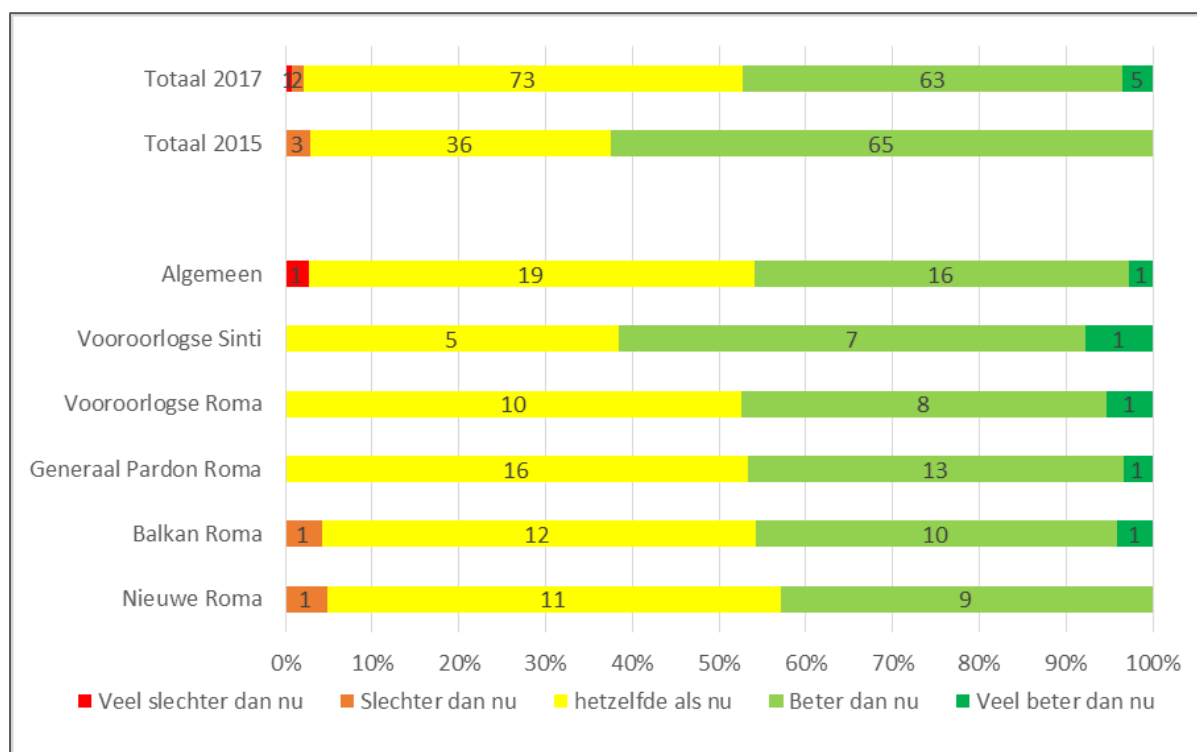
Uit figuur 2.3 valt op te maken dat slechts negen maal (7 procent) de ontwikkeling van de onderwijsdeelname van Roma en Sinti als negatief is beoordeeld. Het grootste gedeelte van de antwoorden is positief (60 antwoorden, 45 procent) of neutraal (65 antwoorden, 49 procent) over de ontwikkeling van de onderwijsdeelname sinds 2015. In vergelijking met 2015 zien we dat de ontwikkeling in 2017 iets positiever wordt beoordeeld. We zien geen grote verschillen tussen de onderscheiden groepen.

Het beeld uit de enquête komt grotendeels overeen met de informatie uit de interviews.

Respondenten geven aan dat hoewel er nog veel te winnen valt qua niveau waarop onderwijs gevolgd wordt, er (kleine) verbeteringen zichtbaar zijn. Hierbij bestaat er de hoop dat de positieve ontwikkelingen vergroot worden bij de volgende generatie. Doordat er nu een generatie is waarbij, hetzij zeer beperkt, een aantal mensen een Mbo-opleiding volgt, bestaan er voor het eerst mensen die een voorbeeldfunctie kunnen vervullen, aldus professionals. Daarnaast geven verschillende professionals aan dat steeds meer ouders het belang inzien van het volgen van onderwijs. Dit is een trend die bij de eerste vervolgmeting (2015) ook waargenomen werd. Bij een klein aantal gemeenten wordt aangegeven dat er weinig ontwikkeling heeft plaatsgevonden de afgelopen jaren: de onderwijspositie is sinds 2015 gelijk gebleven. In een enkele gemeente wordt aangegeven dat de onderwijspositie verslechterd is. Waar men in 2015 de hoop had dat de generatie op de middelbare school het beter zou gaan doen dan eerdere generaties, heeft men in 2017 de angst dat deze dreigt te vervallen in dezelfde patronen als eerdere generaties.

Verwachtingen voor de toekomst

Ten slotte is de respondenten gevraagd naar hun toekomstverwachtingen voor de deelname aan onderwijs van Roma- en Sinti-kinderen over vijf jaar (figuur 2.4). In 2015 was de verwachting dat de onderwijsdeelname in de toekomst (verder) zou verbeteren.

Figuur: 2.4: Hoe verwacht u dat de deelname aan het onderwijs van Roma/Sinti over vijf jaar zal zijn?

Bron: Risbo

In 2017 zien we dat de verwachtingen voornamelijk positief (68 antwoorden, 47 procent) en neutraal (73 antwoorden, 51 procent) zijn. Drie antwoorden (2 procent) zijn negatief gestemd. In vergelijking met 2015 lijken de respondenten over het geheel genomen iets minder positief ten opzichte van de toekomst. Er zijn geen grote verschillen waarneembaar tussen de onderscheiden groepen. De toekomstverwachting met betrekking tot de onderwijsdeelname van Vooroorlogse Sinti lijkt iets positiever dan bij de andere onderscheiden groepen. Vanwege de relatief kleine aantallen moeten deze verschillen echter met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

Zoals al eerder bleek, hoopt zowel een groot deel van de professionals als de Roma en Sinti zelf, dat de jongste generatie het beter zal doen dan de voorgaande generatie. Hierbij geven professionals aan dat er realistische verwachtingen moeten zijn. Het verbeteren van de onderwijspositie van Roma (en Sinti) zal niet op korte termijn gelijkgetrokken kunnen worden met het gemiddelde in Nederland. Desondanks worden er volgens veel respondenten resultaten geboekt die uiteindelijk moeten leiden tot een betere onderwijspositie. De weinige successen die er zijn dienen daarom gekoesterd te worden zodat zij kunnen dienen als voorbeeld voor anderen in de verschillende gemeenschappen.

2.2 Onderwijspositie: verdiepende analyse

In deze paragraaf wordt een aantal aspecten van de onderwijspositie besproken die aan bod zijn gekomen in de interviews met professionals, Roma en Sinti. Soms wordt er ook gebruik gemaakt van data uit de enquête.

Houding ten opzichte van onderwijs

Roma en Sinti geven unaniem aan dat er veel waarde wordt gehecht aan onderwijs. Personen van de oudere generatie geven aan dat de houding ten opzichte van onderwijs in hun tijd verschilt met nu. Binnen de eerste generatie zijn er weinig personen die onderwijs hebben gevolgd of waarvan de ouders naar school zijn geweest. Voor deze mensen was het volgen van onderwijs geen vanzelfsprekendheid en ongebruikelijk. De ouders van de leerlingen van nu zien dit verschil met de voorgaande generatie. Zij zijn van mening dat het volgen van onderwijs de sleutel is naar een succesvol leven in Nederland. Hierbij is er soms sprake van spanning in combinatie met de angst van het verliezen van de culturele identiteit. Enerzijds zijn sommige ouders bang dat zij de eigen identiteit en cultuur verliezen, anderzijds willen zij dat hun kinderen het beter hebben. Sommigen zijn van mening dat hiervoor een betere integratie in de Nederlandse maatschappij nodig is. De professionals geven eveneens aan dat er sprake lijkt van een lichte verbetering van de houding ten opzichte van onderwijs. Dit zou ook blijken uit het aantal aanvragen voor subsidie van scholing:

Als je gewoon gaat studeren kan je als Roma of Sinti een aanvraag doen om een bijdrage in de studiekosten. [...] Dat is echt wel een stijging, dus dat is heel mooi. En je ziet dan ook mensen die dan bijvoorbeeld Mbo hebben gedaan en dan nog Hbo meepakken en dat kunnen ze ook gewoon weer aanvragen. #12

Ouders lijken vaker dan in het verleden betrokken bij de schoolgang van hun kinderen. Verschillende professionals die vanuit onderwijs betrokken zijn bij Roma en Sinti geven aan dat zij vaak prettig kunnen communiceren met ouders. In andere gemeenten wordt echter aangegeven dat ouders in woord wel betrokken zijn maar dat dit niet uit de daden blijkt. Zo zouden deze ouders kinderen (onnodig) ziek melden en beschermen wanneer zij niet naar school gaan terwijl zij wel leerplichtig zijn. Tegelijkertijd geven verschillende professionals aan dat huidige leerlingen relatief mondig en zelfstandig zijn. Zij hopen dat deze leerlingen, veelal meisjes, de status quo zullen doorbreken en het beter zullen doen dan eerdere generaties. Professionals geven aan dat hierdoor wel een spanning kan ontstaan waarbij deze meisjes tussen twee werelden terechtkomen. Enerzijds willen zij onderwijs volgen en deelnemen aan de zogenaamde 'burgermaatschappij' anderzijds wordt er van hen verwacht dat zij de culturele identiteit behouden.

Voorschoolse educatie

Er wordt nog weinig gebruikt gemaakt van voorschoolse educatie. In een aantal gemeenten wordt opgemerkt dat een klein aantal kinderen uit Roma-gezinnen deelneemt aan voorschoolse educatie.

Dit is echter een zeer beperkt aantal. Het grootste deel van de Roma en Sinti-kinderen zou geen voorschoolse educatie volgen en vanaf de leerplichtige leeftijd (5 jaar) naar school gaan. Een aantal professionals merkt hierbij op dat het juist voor deze groep goed zou zijn als zij aan voorschoolse educatie zouden deelnemen wanneer er sprake is van een taalachterstand.

Taalbeheersing

Veel Roma-respondenten geven aan dat de taalbeheersing van Roma-kinderen goed is. Zij geven aan dat de kinderen thuis en onder elkaar voornamelijk Nederlands spreken. Dit zou er volgens hen toe leiden dat de kinderen steeds

minder goed het Romanes gaan spreken. Sommige respondenten zijn om deze reden bang dat het beter spreken van het Nederlands ten koste gaat van de eigen taal. De indruk bestaat dat de taalbeheersing onder de Sinti-gemeenschappen (iets) beter is dan binnen een aantal Roma-gemeenschappen.

Professionals geven aan dat in veel gemeenschappen nog sprake is van een taalachterstand. Dit blijkt ook uit de grote (ervaren) oververtegenwoordiging van Roma in het praktijkonderwijs. Om in aanmerking te komen voor het praktijkonderwijs dient per leerling een 'beschikking praktijkonderwijs' te worden afgegeven. De voorwaarden hiervoor zijn een IQ tussen de 55-80 punten en een leerachterstand die groter is dan drie jaar op minimaal twee van de volgende gebieden: technisch lezen, begrijpend lezen, spelling en rekenen. De eerste drie gebieden hangen samen met taalbeheersing. De leerlingen worden aangemeld voor praktijkonderwijs door de basisschool. De professionals hebben hoop dat de taalachterstand minder groot wordt met de verbetering van de onderwijspositie. Ook hier geldt, aldus de professionals, dat verbetering in de eerste plaats met kleine stappen zal gaan. Het inlopen van de taalachterstand vergt langdurige en intensieve inzet.

Primair onderwijs

Zoals eerder is aangegeven, wordt de deelname aan het primair onderwijs als relatief goed ervaren. Zowel jongens als meisjes gaan naar school en de gemeenten geven aan dat absoluut verzuim is teruggedrongen tot een minimum. Ook het relatief verzuim lijkt binnen het primair onderwijs beperkt. Zowel professionals als personen uit de doelgroep geven aan dat er meer belang aan onderwijs wordt gehecht dan in het verleden. Los van leerachterstanden, die met name onder Roma-leerlingen voorkomen, worden er weinig problemen ervaren qua onderwijsdeelname op het primair onderwijs. Relatief veel Roma en Sinti ervaren discriminatie in het onderwijs. Dit zou zich onder andere uiten in de doorverwijzingen naar lagere niveaus van het voortgezet onderwijs (zie ook het tussenkopje '*Discriminatie in het onderwijs*').

Nieuwe Roma: Alina en Vesselin

Alina is dertig jaar. Zij komt uit een klein dorpje genaamd Preselets, onderdeel van de gemeente Targovishte, in het Noordoosten van Bulgarije. Sinds 2014 woont ze in Nederland, samen met haar man, Vesselin, en hun tweejarig zoontje. Vesselin is afkomstig uit Sjoemen. Hij is sinds 2011 in Nederland. Het stel heeft elkaar in Nederland leren kennen toen Alina hier op bezoek was bij haar broer. Toen ze terugging naar Bulgarije is Vesselin haar achterna gereisd en heeft hij haar in Bulgarije ten huwelijk gevraagd. Het stel is kort daarna getrouwd. 'Maar niet officieel' zegt Alina 'gewoon een cultureel feest'. Het stel is dus volgens de Nederlandse wet ongehuwd.

Voortgezet onderwijs

Op het voortgezet onderwijs is er sprake van een oververtegenwoordiging van Roma en Sinti op de lagere onderwijsniveaus. Veruit het overgrote deel zou voortgezet onderwijs volgen binnen het praktijkonderwijs of in de lagere niveaus op het Vmbo. Veel professionals geven aan geen voorbeelden te kennen van Roma die havo of vwo volgen binnen het voortgezet onderwijs. Ondanks de oververtegenwoordiging van Roma binnen het praktijkonderwijs, ziet een aantal professionals een lichte verbetering qua onderwijsniveau in het voortgezet onderwijs. Binnen de Sinti gemeenschap lijkt het onderwijsniveau iets hoger en zijn er enkele voorbeelden bekend van leerlingen in de hogere niveaus van het voortgezet onderwijs.

Vanaf het voortgezet onderwijs wordt een toename van (relatief en absoluut) schoolverzuim waargenomen. Tevens geven verschillende professionals aan dat het ziekteverzuim sterkt toeneemt, onder zowel jongens als meisjes. In een gemeente wordt bijvoorbeeld opgemerkt dat opvallend veel meisjes vanwege vermeende geestelijke klachten naar een psycholoog gaan. Hierbij valt op dat zij naar verschillende psychologen gaan die vanwege beroepsgeheim geen informatie uitwisselen. Hierdoor is het voor medewerkers van leerplicht lastig om te achterhalen wat de klachten precies zijn. Een geïnterviewde professional heeft dit zien gebeuren:

En wat ik dan heb gemerkt is dat voorheen vrij mondige pittige typjes dan veranderden, waarom weet ik niet, in totaal andere meisjes die dan zo zitten en zeggen dat ze psychisch helemaal in de knoop zitten. Ik kan daar natuurlijk niet mijn vinger op leggen, dat is heel moeilijk. #24

Nieuwe Roma: Nadia en Hannes

Nadia is 45. Ze is getrouwd met Hannes. Het stelt heeft drie kinderen van 27, 26 en 22. Nadia komt uit Sjoemen, Hannes uit Sevlievo (Velika Tarnova). Zij leerden elkaar in Sofia kennen. Hun beide ouders werkten daar tijdelijk en hadden hun kinderen meegenomen. Hierdoor konden de kinderen niet naar school. Nadia komt uit een gezin met vier dochters. Nadia en Hannes hebben beide de lagere school niet afgemaakt. Zij was zestien toen zij hem leerde kennen. Hannes was zeventien. Na vijf maanden zijn ze getrouwd. Toen ze zeventien was kreeg ze haar eerste kind. In 2011 kwamen zij naar Nederland.

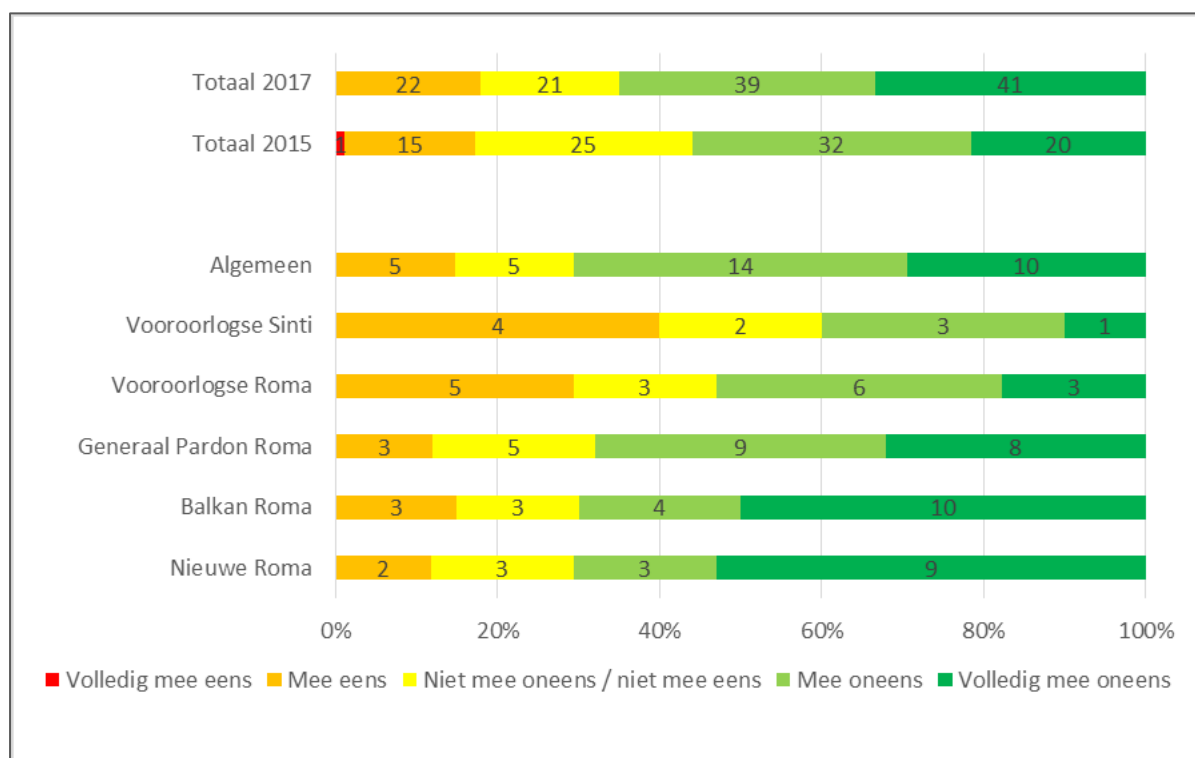
Veel professionals die met ziekteverzuim te maken krijgen geven aan dat het vaak om vage klachten gaat waarbij de oorzaak dikwijls niet achterhaald wordt. Ouders spelen vaak een faciliterende rol bij het ziekteverzuim, aldus professionals. Sommige professionals denken dat hierbij meespeelt dat sommige leerlingen en ouders (met name binnen het praktijkonderwijs) het nuttiger vinden als de leerlingen gaan werken dan dat zij tot hun achttiende op een school blijven waar zij geen startkwalificatie krijgen. Ook zouden er leerlingen zijn die geen intentie hebben om een opleiding af te maken maar die slechts ingeschreven staan bij een opleiding totdat zij het eind van de leerplichtige leeftijd bereikt hebben.

Beroeps-/hoger onderwijs

Professionals die werkzaam zijn bij verschillende gemeenten geven aan geen tot zeer weinig Roma te kennen die in het hoger onderwijs actief zijn. Er wordt in enkele gemeenten wel gesproken over een klein aantal Roma die een Mbo-opleiding volgen. Binnen deze gemeenten is er sprake van een langzame toename van het onderwijsniveau. Van de Sinti volgt een groter deel een opleiding binnen het beroeps- of hoger onderwijs. Ondanks dat veel professionals geen voorbeelden kennen van Roma in het hoger onderwijs, worden er in het kader van de subsidie afkomstig uit de rechtsherstel gelden bestemd voor Sinti en Roma, de laatste twee jaar regelmatig individuele subsidie verstrekt aan studenten behorende tot de Roma of Sinti gemeenschap. Deze subsidies zijn bedoeld als financiële steun voor het volgen van een opleiding. Een professional geeft aan steeds meer aanvragen voor opleidingen binnen het hoger onderwijs te ontvangen. Wat mee zou kunnen spelen bij het gebrek aan positieve rolmodellen is dat zij zichzelf misschien niet meer als Roma benoemen. Een aantal professionals geeft aan het idee te hebben dat de meer succesvolle Roma zich onttrekken aan de groep en zichzelf niet meer als Roma presenteren/benoemen. Dit zou mogelijk komen door stigmatisering van Roma en Sinti.

Discriminatie in het onderwijs

Een van de uitkomsten van de Monitor Sociale Inclusie 2015 was dat er door Roma en Sinti veel discriminatie wordt ervaren op verschillende terreinen, zo ook op het gebied van onderwijs. In de enquête is aan de deelnemers de stelling voorgelegd: 'In mijn gemeente worden Roma/Sinti gediscrimineerd op het terrein van onderwijs'. In figuur 2.5 staan de antwoorden op deze stelling weergegeven.

Figuur 2.5: In mijn gemeente worden Roma/Sinti gediscrimineerd op het terrein van onderwijs.

Bron: Risbo

Bijna tweederde van de antwoorden zijn negatief ten opzichte van de stelling: deze respondenten geven aan dat er geen sprake zou zijn van discriminatie op het gebied van onderwijs (65 procent, 80 antwoorden). In vergelijking met 2015 is de stelling iets positiever beantwoord. Het aandeel antwoorden dat de stelling tegenspreekt (m.a.w. er zou geen sprake van discriminatie in het onderwijs zijn) is iets gestegen. Wanneer we kijken naar de verschillen tussen de groepen, dan zien we dat respondenten met kennis over de Vooroorlogse Roma en Sinti, vaker aangeven dat er sprake is van discriminatie. Vanwege de relatief kleine aantallen moeten deze resultaten met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

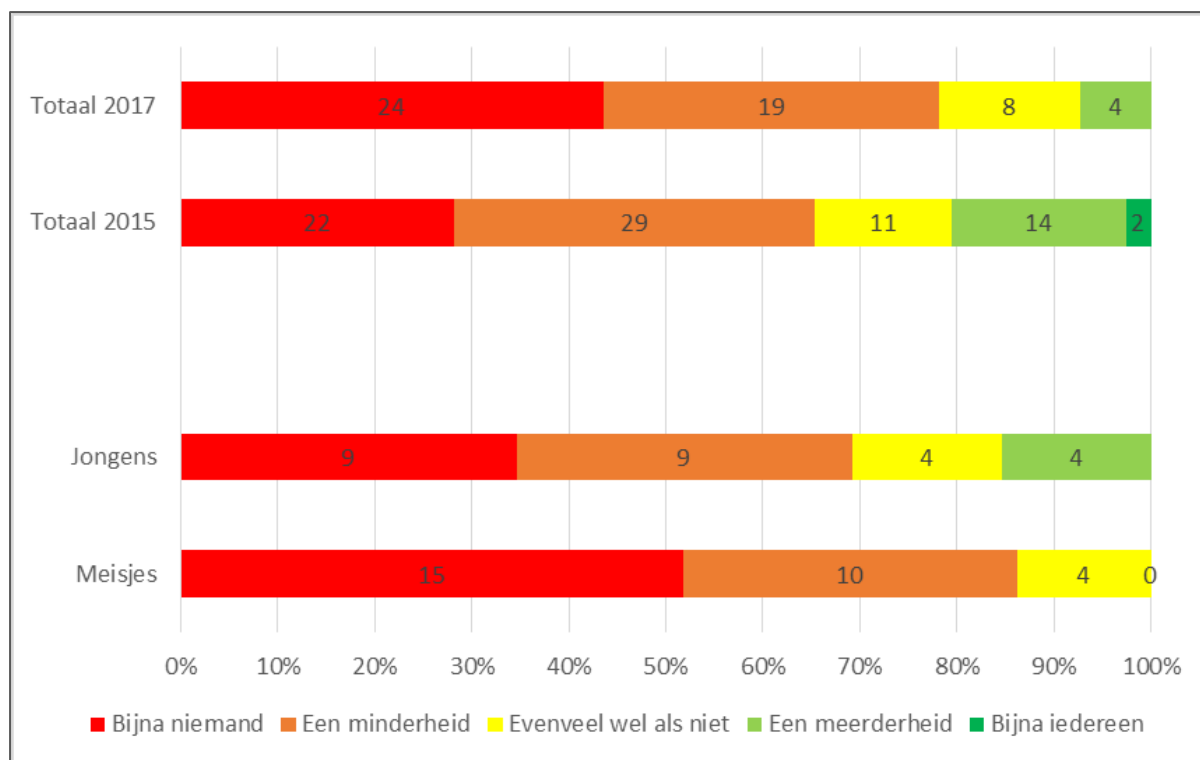
Bij de eerste vervolgmeting (2015) werd opgemerkt dat verschillende Roma en Sinti melding maken van discriminatie in het onderwijs. Hierbij werd onder andere gesproken over het doorverwijzen naar lagere niveaus op de middelbare school (schooladvies) aan Roma/Sinti en discriminatie op het gebied van stageplekken. Verschillende Roma en Sinti die voor de tweede vervolgmeting gesproken zijn, geven aan dat dit in twee jaar tijd niet veranderd is. Met name het niet kunnen vinden van stageplekken (vanwege discriminatie) wordt meerdere malen benoemd. Het volgende citaat van een Roma behorende tot de Generaal-Pardon groep is hiervan een voorbeeld:

En ze willen zo graag werken, ze willen zo graag stage lopen en dat doet echt in mijn hart pijn dat deze kinderen gewoon niet het recht krijgen op een stage, laat staan later voor werk. #32

Hierbij is het opvallend dat de antwoorden uit de enquête en vanuit de interviews met Roma en Sinti zelf, sterk van elkaar verschillen. Dit kan mogelijk verklaard worden doordat de enquête met name afgenomen is onder personen die vanuit hun werk in contact staan met Roma/Sinti. De groep professionals verschilt hiermee van mening met personen behorende tot de doelgroep. Ook in de interviews geven professionals vaak aan dat er geen sprake is van discriminatie in het onderwijs.

Verschil jongens en meisjes

Eerder is gesproken over de houding van ouders ten opzichte van onderwijs. In verschillende gemeenten wordt aangegeven dat ouders meer belang aan onderwijs lijken te gaan hechten sinds een aantal jaren. Om deze reden is aan de respondenten gevraagd welk deel van de bij hen bekende gemeenschap waarde hecht aan onderwijs (figuur 2.6). Ondanks dat er sprake lijkt van een groeiend besef van het belang van het volgen van onderwijs bij ouders, is de mening van veel respondenten dat een groot deel van de gemeenschap het niet belangrijk vindt dat kinderen de hoogst haalbare vorm van onderwijs volgen. Ruim driekwart van de antwoorden op de stelling bestaat uit 'bijna niemand' (24 antwoorden, 43,6 procent) of 'een minderheid' (19 antwoorden, 34,5 procent). Volgens slechts 7,3 procent van de antwoorden (4 antwoorden) vindt 'een meerderheid' het belangrijk dat kinderen de hoogst haalbare onderwijsvorm volgen. Niemand heeft deze stelling met 'bijna iedereen' beantwoord. Wanneer we de uitkomsten vergelijken met 2015 dan zien we dat de stelling in 2017 negatiever is beantwoord.

Figuur 2.6: Antwoorden op de stelling: In mijn gemeente vinden Roma/Sinti het belangrijk dat hun kinderen de hoogst haalbare onderwijsvorm volgen. (Totaal alle groepen, naar geslacht)

Bron: Risbo

De deelnemers van de vragenlijst is dezelfde vraag voorgelegd met betrekking tot jongens en meisjes (figuur 2.6). Het beeld bestaat dat binnen traditionele gemeenschappen meisjes en jongens vaak verschillend behandeld worden. Zo worden meisjes soms beschermd opgevoed en worden de jongens als 'prinsen' behandeld, aldus een aantal respondenten. Dit vertaalt zich ook in verschillende rollenpatronen in het gezinsleven. Als gevolg hiervan zou bijvoorbeeld onderwijsdeelname voor meisjes minder belangrijk geacht worden. Wanneer we kijken naar de resultaten uit figuur 2.6 dan zien we dat er volgens respondenten minder vaak belang wordt gehecht aan zo hoog mogelijk onderwijs voor meisjes dan voor jongens. Waar bij de jongens 69 procent van de respondenten aangeeft dat een minderheid tot bijna niemand hier belang aan hecht, is dit bij de meisjes 86 procent. Geen van de respondenten heeft 'een meerderheid' of 'bijna iedereen' geantwoord op de stelling met betrekking tot meisjes.

2.3 Conclusie

De onderwijspositie van Roma en Sinti in Nederland kan als zwak omschreven worden. Het gemiddelde onderwijsniveau is laag met een sterke oververtegenwoordiging binnen het praktijkonderwijs. De onderwijsdeelname aan het primair onderwijs wordt als redelijk goed beoordeeld. Er zou weinig sprake zijn van schooluitval, relatief verzuim of andere problemen. Echter, vanaf het voortgezet onderwijs ontstaan vaker problematische situaties. Professionals geven aan dat er relatief veel spijbelgedrag en ziekmeldingen plaatsvinden vanaf de middelbare school. Het absoluut verzuim is in alle gemeenten nagenoeg niet bestaand voor het primair en voortgezet onderwijs. Dit is vermoedelijk het gevolg van strenge handhaving door Leerplichtambtenaren. Vanuit veel gemeenten wordt intensief ingezet op het verbeteren van de onderwijspositie van Roma en Sinti. Zowel door professionals als door Roma en Sinti wordt het verbeteren van de onderwijspositie als de belangrijkste en beste manier gezien om de positie van jongeren te verbeteren. Hierbij bestaat de hoop dat door nu te investeren in de jongeren, de algehele toekomstige positie van Roma en Sinti sterk kan verbeteren. Roma en Sinti geven aan vaak discriminatie op onderwijsgebied te ervaren. Dit zou resulteren in doorverwijzingen vanuit het primair onderwijs naar te lage niveaus op het voortgezet onderwijs, het niet kunnen vinden van stageplekken en het gevoel dat men niet serieus genomen wordt.

Uit de vragenlijst komt naar voren dat de ontwikkeling van de onderwijspositie sinds 2015 grotendeels onveranderd of iets verbeterd is. Uit de interviews komt naar voren dat nagenoeg alle gemeenten de afgelopen twee jaar grote inzet hebben gepleegd op het gebied van onderwijs. De licht positieve ontwikkeling is vermoedelijk het gevolg van deze inzet.

De toekomstverwachtingen voor de onderwijspositie van Roma en Sinti over vijf jaar zijn neutraal tot licht positief gestemd. De toekomstverwachtingen zijn licht positief, maar over het algemeen iets minder positief dan in 2015. Professionals geven aan dat inzet ter verbetering van de onderwijspositie belangrijk en nodig blijft. Ook hoopt men dat er over vijf jaar Sinti en Roma met een afgeronde opleiding in het hoger onderwijs zijn die als rolmodel kunnen dienen. Roma en Sinti geven aan weinig verandering te verwachten zolang er sprake blijft van (geïnstitutionaliseerde) discriminatie in het onderwijs. Zolang dit blijft bestaan hebben Roma en Sinti geen gelijke kansen, vinden zij.

Hoofdstuk 3 Arbeidsmarktpositie

In de nulmeting van de Monitor Sociale Inclusie 2013 werd geconcludeerd dat de voorwaarden voor deelname aan de arbeidsmarkt deels ontbraken bij Roma/Sinti, maar dat het aantal startkwalificaties toenam. Ook werd geconcludeerd dat het hebben van een reguliere baan voor Roma en Sinti niet erg gebruikelijk is, maar dat het steeds vaker voor leek te komen. Er werden verschillende oorzaken genoemd voor het kleine aantal Roma en Sinti met een reguliere baan, waaronder discriminatie, maar ook terughoudendheid van Roma en Sinti zelf die vaak de voorkeur gaven aan meer zelfstandigheid. Uit de eerste vervolgmeting 2015 kwam naar voren dat hierin weinig verandering heeft plaatsgevonden. Daarnaast kwam uit deze meting dat er werd ingezet op een verbetering voor de jongste generatie en dat de arbeidsmarktpositie van Nieuwe Roma als problematisch werd omschreven.

In deze tweede vervolgmeting is de respondenten opnieuw gevraagd naar de arbeidsmarktpositie van Roma en Sinti in Nederland. Er is bijvoorbeeld gekeken naar de toegang tot de arbeidsmarkt en eventuele belemmeringen hierin, zoals discriminatie. Ook is gevraagd naar zelfstandige ondernemingen, uitkeringsafhankelijkheid, etc. Tevens is de respondenten gevraagd of zij met betrekking tot de arbeidsmarktpositie een ontwikkeling zien sinds 2015 en wat de verwachtingen voor over vijf jaar zijn.

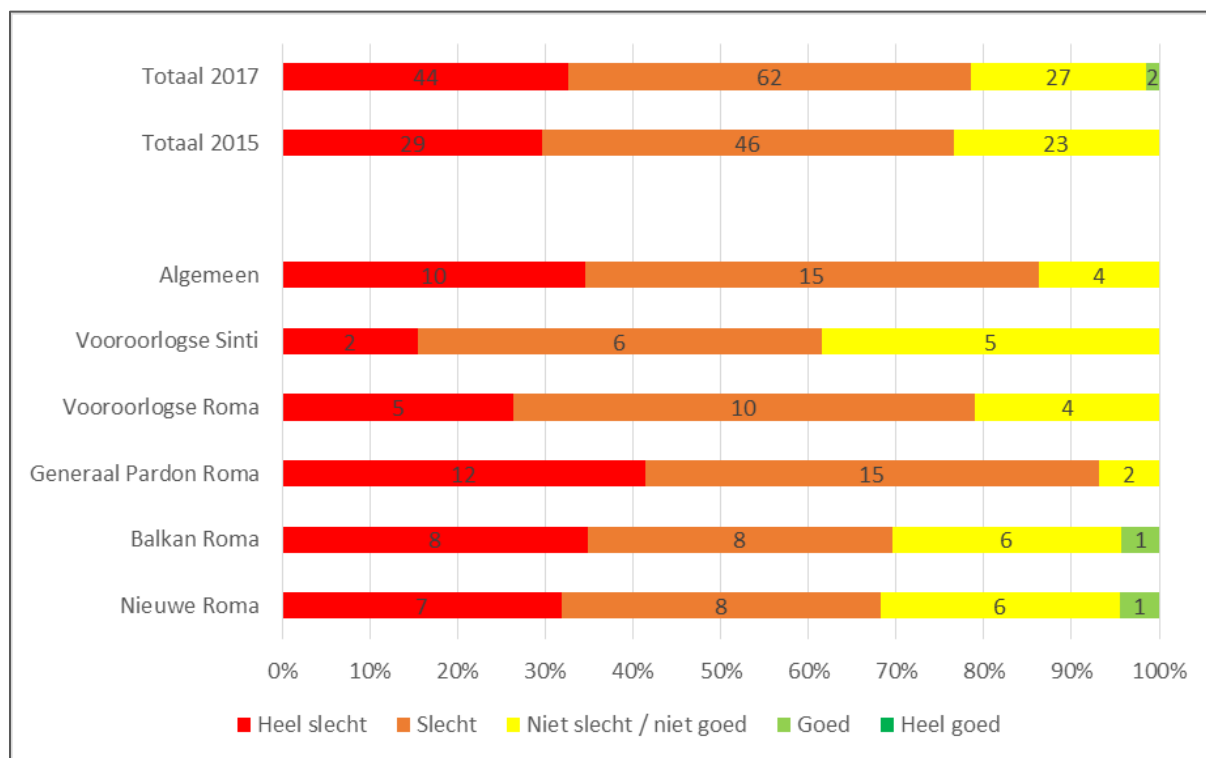
Literatuur arbeidsmarktpositie sinds 2013

Er zijn aanwijzingen dat de arbeidsparticipatie van jonge Roma in de gemonitorde multiprobleemgezinnen een stijgende lijn laat zien, zo stelt het CVV (2016) op basis van de evaluatie van verschillende proeftuinen. Echter, in het evaluatierapport ontbreken kwantitatieve cijfers vanwege het verbod op etnische registratie. Er zijn binnen het Programma Aanpak uitbuiting (Roma) wel lokale initiatieven en methodieken ontwikkeld en toegepast om arbeidsactivering binnen de doelgroep te bevorderen. De proeftuingemeente Lelystad is in 2015 bijvoorbeeld gestart met de uitvoering van het project 'Toeleiding naar scholing en werk van jongeren met een Roma achtergrond' met als belangrijkste doelstelling om jongeren (in de leeftijd van 18 tot 27 jaar) aan het werk te krijgen.⁵ In een periode van 13 maanden (juni 2015 tot juli 2016) is er gemiddeld 8 uur per week ingezet op dit project door Werkbedrijf Lelystad in samenwerking met Welzijn Lelystad en het UWV. In augustus 2016 hebben enkele jongeren een door henzelf getekende overeenkomst werkervaringsbaan gerealiseerd, terwijl veel andere jongeren gedurende het traject afvallen door complexe belemmerende en factoren. De volgende factoren worden genoemd: het lage IQ van de jongeren, het lage opleidingsniveau, de niet of nauwelijks aanwezige intrinsieke motivatie, een niet ondersteunend familienetwerk, weinig bekende succeservaringen en discriminatie van werkgevers. Juist daarom zou duurzame aandacht en begeleiding bij het vinden van werk voor jongeren met een Roma achtergrond nodig blijven. Op de website van het CCV kan meer informatie gevonden worden over de werkwijzen en bevindingen van andere proeftuinen die deels of volledig gericht zijn op arbeidsparticipatie.

⁵ De informatie over het project is afkomstig uit het document Verantwoording subsidie 2015-2016 van de gemeente Lelystad. Zie: https://hetccv.nl/fileadmin/Bestanden/Onderwerpen/Multiprobleem_gezin/Lelystad/Lelystad-Programma_aanpak_uitbuiting_Roma_kinderen.pdf

3.1 Arbeidsmarktpositie: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting

In deze paragraaf wordt een algemeen beeld gegeven van de arbeidsmarktpositie van de Roma/Sinti. De deelnemers van de enquête is gevraagd een oordeel te geven over de arbeidsmarktpositie van Roma/Sinti in Nederland (figuur 3.1).

Figuur 3.1: Hoe is het naar uw mening gesteld met de arbeidsmarktpositie van Roma/Sinti in uw gemeente?
Bron: Risbo

Door een groot deel van de respondenten wordt de arbeidsmarktpositie van Roma en Sinti als 'heel slecht' (44 antwoorden, 33 procent) tot 'slecht' (62 antwoorden, 46 procent) beoordeeld. Meer dan drie kwart van de antwoorden valt binnen deze twee categorieën. Daarnaast is twintig procent van de antwoorden neutraal (27 antwoorden). Minder dan twee procent van de antwoorden is positief (2 antwoorden, 2 procent). In vergelijking met 2015 zien we weinig verschil met 2017. Wanneer we kijken naar de verschillende groepen dan lijkt het erop dat de arbeidsmarktpositie van Vooroorlogse Sinti, Balkan en Nieuwe Roma iets beter wordt beoordeeld dan de andere groepen. Vanwege de kleine aantallen dienen deze antwoorden met zorg te worden geïnterpreteerd. De arbeidsmarktpositie van Generaal-pardon Roma wordt door 93 procent van de respondent (27 personen) als 'slecht' tot 'heel slecht' beoordeeld.

Het beeld uit de enquête komt grotendeels overeen met de interviews. Binnen de verschillende onderscheiden groepen wordt de arbeidsmarktpositie vaak als 'slecht' tot 'matig' beoordeeld. De arbeidsmarktpositie in 2017 wijkt weinig af van de situatie in 2015. In 2015 waren de effecten van de economische crises nog aanwezig. Hoewel het in 2017 beter gaat met de economie lijken Roma en Sinti hier niet van te profiteren. Professionals uit een aantal gemeenten geven aan weinig tot geen Roma te kennen die inkomen uit arbeid hebben. In nagenoeg alle betrokken gemeenten wordt

geconstateerd dat er sprake is van een (sterke) oververtegenwoordiging van Roma met een uitkering. Sommige professionals schatten dat circa 90 procent van de Roma en Sinti in hun gemeente een uitkering heeft. Dit gaat met name op voor gemeenschappen die al langer in Nederland woonachtig zijn. Zo is het voor Nieuwe Roma vaak moeilijk om te voldoen aan de voorwaarden voor een uitkering vanwege hun korte verblijfsduur in Nederland. Van het deel dat geen uitkering ontvangt, is het vaak onbekend wat de bron van inkomsten is. Hierbij bestaan vermoedens van illegale handel en betrokkenheid bij criminaliteit. In sommige gemeenten is dit in combinatie met een schuldenproblematiek. Het is mogelijk om gekort te worden op de uitkering wanneer er sprake is van schuldenproblematiek maar dit kan tot op een zekere hoogte. Wanneer men hierna nog meer schulden maakt, is het niet mogelijk om verder te korten op de uitkering. Hoewel bedrijven dit zouden moeten controleren, gebeurt dit niet altijd waardoor schulden verder kunnen oplopen. Bij een klein aantal gemeenten wordt aangegeven dat een deel van de gemeenschap een baan heeft. Vaak betreft het ongeschoold arbeid, werk in de autobranche, in de bouw of als zelfstandig ondernemer. In deze gemeenten ziet men vaak een positieve ontwikkeling waarbij steeds meer mensen aan het werk willen of aan het werk zijn. In de gemeenten waar het niet goed gaat, bestaat vaak de hoop dat de huidige schoolgaande generatie het beter zal doen. Hierbij hebben professionals het idee dat de jongere generatie Roma en Sinti vaker willen participeren binnen de zogenaamde 'burgermaatschappij' en een reguliere baan willen om een beter leven op te bouwen. Een aantal professionals geeft aan dat het niet goed lukt om het kleine aantal jonge Roma dat erin slaagt om een startkwalificatie te behalen, naar werk te begeleiden. Onder andere door vooroordelen en discriminatie zou het voor hen lastig zijn om een baan te vinden. Op deze manier ontstaat er een gat waardoor er ondanks grote inspanningen vanuit personen en de gemeente, weinig verandert aan de status quo.

Veel van de door ons gesproken Sinti en Roma werken zelf of hebben lange tijd gewerkt. Hoewel zij toegeven dat een deel binnen de gemeenschap geen werk heeft, schetsen zij een positiever beeld. De mensen zouden gewoon werken of in elk geval willen werken. Degene die werkzoekend zijn lukt het vaak niet om aan werk te komen, zij ervaren discriminatie of een gebrek aan aansluitende arbeid. Veel Roma en Sinti zijn actief binnen beroepen waar zij zich vanuit hun cultuur al langer mee bezig houden. Met name het handelen en ondernemen is iets wat met de cultuur verbonden is. Sommige respondenten geven aan dat het werken voor een baas niet voor iedereen is weggelegd. De

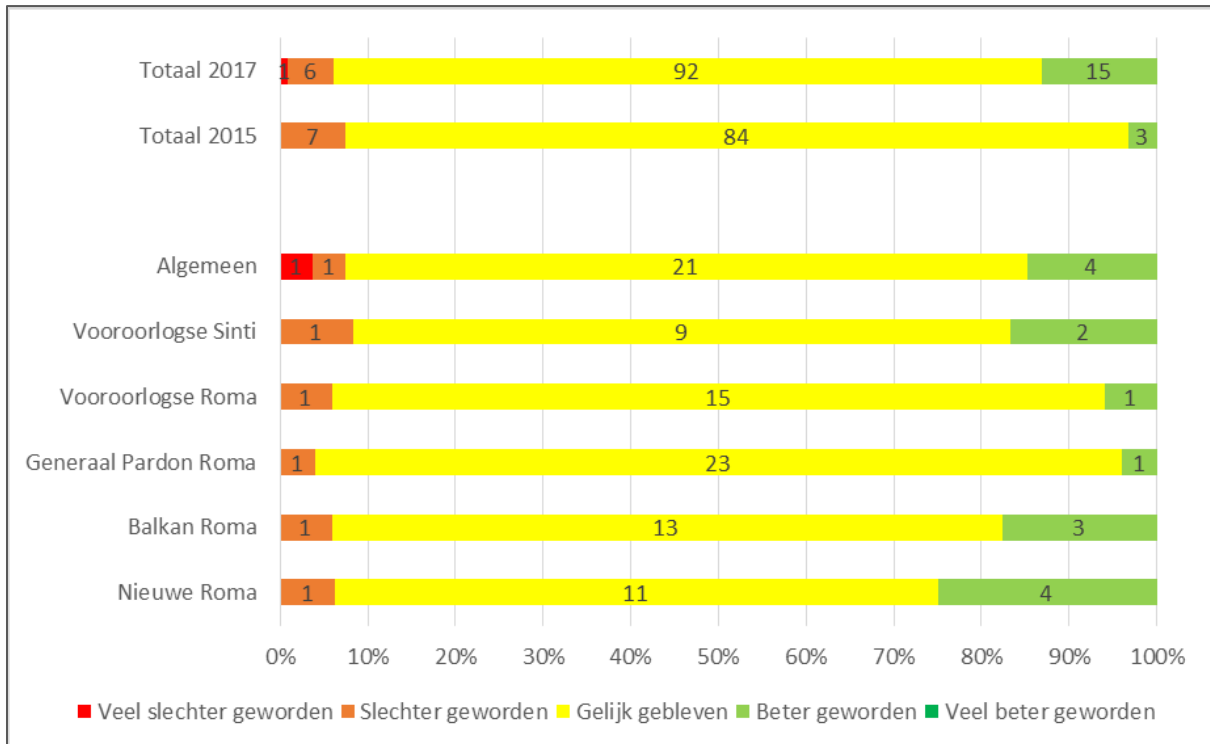
Nieuwe Roma: Nadka & Manusch

'Toen we terug naar Nederland zijn gekomen in 2016 is mijn man eerst gekomen. Ik heb zes maanden gewacht in Bulgarije. Zijn broer werkte hier al in vaste dienst in de bouw en een van zijn collega's had iemand nodig. En toen heeft hij gebeld en toen is hij daar begonnen. Hij heeft een proeftijd van zes maanden gehad. Na zes maanden ben ik ook gekomen. Ik wilde niet meer wachten en ik wilde bij mijn moeder gaan wonen. Mijn moeder was inmiddels gescheiden en had een eenkamerwoning. En toen kwam er een woning vrij hier in de buurt maar om dat huis te krijgen moest je een loonstrook hebben en mijn man werkte illegaal. En een vriend heeft toen zijn loonstrook getoond en het huis op zijn naam gehuurd en toen zij we daar gaan wonen. We betalen 750 euro voor een driekamerwoning'. Het ziet ernaar uit dat Manush binnenkort een vast contract krijgt al is dat niet zeker. Nadka hoopt dat ze het dan beter krijgen maar helemaal overtuigd lijkt ze nog niet.

handelsgeest zou verbonden zijn met de geschiedenis van de Roma en Sinti. In het verleden was werken binnen de burgermaatschappij niet mogelijk vanwege vervolging en discriminatie. Om deze reden moest men inventief zijn om te overleven, zodoende waren veel Roma en Sinti van oudsher handelaars en ondernemers. Daarnaast wordt aangegeven dat Roma en Sinti in het verleden uitkeringsafhankelijk zijn geworden, iets wat nog steeds doorspeelt nu (zie ook paragraaf 3.2). Bij een groot deel van de oudere generatie ontbreekt hierdoor de structuur en kennis om te werken. De arbeidssituatie van Nieuwe Roma wijkt af van de andere onderscheiden groepen. De Nieuwe Roma zijn vaak als EU-arbeidsmigrant naar Nederland gekomen met als doel het vinden van werk en een beter leven. Om deze reden is hun positie vaak beter vergelijkbaar met (laagopgeleide) EU-arbeidsmigranten dan met andere Roma of Sinti in Nederland. De arbeidsmarktpositie van Nieuwe Roma kan als zwak beschouwd worden. De Nieuwe Roma zijn vaak actief in lagere segmenten van de arbeidsmarkt, het betreft hierbij ongeschoolde arbeid in fabrieken, kassen en tuinbouw of de bouw. Daarnaast geven sommige respondenten aan dat Nieuwe Roma ook actief zijn in oud-ijzerhandel of als straatmuzikant. Nieuwe Roma zouden soms kwetsbaar zijn voor misstanden wanneer zij bijvoorbeeld niet ingeschreven staan in de BRP. Wanneer dit het geval is, blijven ze buiten beeld van instanties en kan er een afhankelijkheidsrelatie ontstaan met de werkgever wanneer deze ook voorziet in huisvesting. Tot slot geven respondenten aan dat Nieuwe Roma vaak een 0-urencontract hebben en soms onderbetaald worden als gevolg van schijnconstructies waarbij ze op papier wel het minimum inkomen ontvangen maar in de praktijk niet.

Ontwikkeling van de arbeidsmarktpositie sinds 2015

In figuur 3.2 wordt ingegaan op de ontwikkeling van de arbeidsmarktpositie van Roma/Sinti sinds 2015.

Figuur 3.2: Hoe beoordeelt u de ontwikkeling van de arbeidsmarktpositie van Roma/Sinti in uw gemeente sinds 2015?
Bron: Risbo

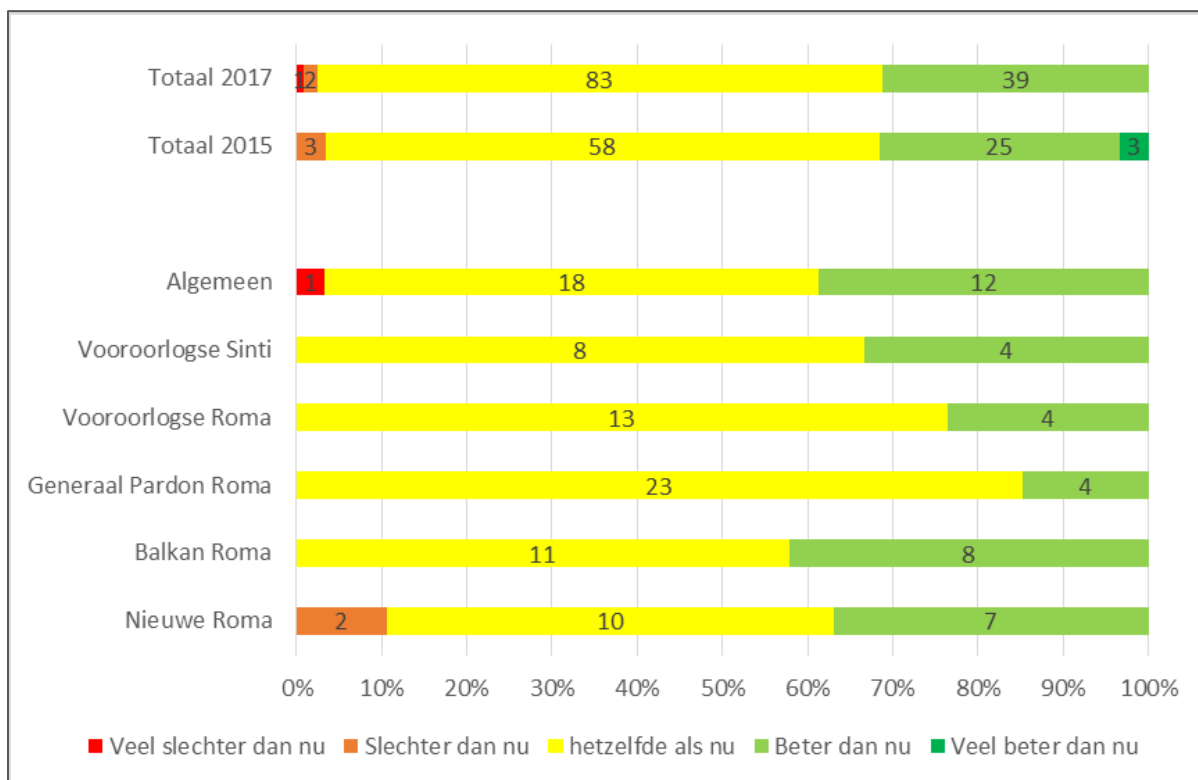
Uit de antwoorden blijkt dat een zeer groot deel van de respondenten weinig ontwikkeling heeft ervaren sinds 2015. Meer dan acht op de tien antwoorden is neutraal (92 antwoorden 81 procent). De ontwikkeling van de arbeidsmarktpositie van Roma en Sinti wordt in 2017 iets beter beoordeeld dan in 2015. Er zijn geen grote verschillen tussen de onderscheiden groepen waarneembaar.

De antwoorden uit de enquête komen grotendeels overeen met de interviews. Zowel professionals als Roma en Sinti zelf geven aan dat er weinig veranderd is in de afgelopen twee jaar. In een aantal gemeenten zijn succesvolle trajecten gestart om Roma te ondersteunen bij het vinden van werk. Deze trajecten vonden plaats in gemeenten waar met name Roma uit de Generaal-Pardon groep woonachtig zijn. In de Monitor Sociale Inclusie 2015 viel te lezen dat veel gemeenten hierop hebben ingezet sinds 2013. Hoewel deze projecten door professionals als positief worden beschreven, geven zij gelijktijdig aan dat het absoluut gezien slechts om kleine aantallen gaat (bijvoorbeeld twee personen die via een traject een baan hebben gevonden). Desondanks zijn deze professionals van mening dat het goed is dat er mensen in de gemeenschap zijn die een voorbeeldfunctie kunnen vervullen. Ook zien zij deze kleine successen als een grote verandering in de houding ten opzichte van werken en meedoen in de Nederlandse samenleving. Dit komt ook tot uiting in de toekomstverwachtingen (zie figuur 3.3). In een gemeente wordt opgemerkt dat de Roma gemeenschap aldaar inziet dat het hebben van een baan een voorwaarde is om huisvesting te kunnen krijgen. Qua ontwikkeling van de arbeidsmarkt positie van Nieuwe Roma is de afgelopen twee jaar niet

veel veranderd. Respondenten geven aan dat er een toename heeft plaatsgevonden van het aantal EU-arbeidsmigranten waaronder een klein aantal Nieuwe Roma, maar dat de verwachte 'tsunami' aan instroom uitgebleven is.

Verwachtingen voor de toekomst

In figuur 3.3 wordt ingegaan op de verwachte ontwikkeling van de arbeidsmarktpositie van Roma/Sinti over vijf jaar.

Figuur 3.3: Hoe verwacht u dat de arbeidsmarktpositie van Roma/Sinti in uw gemeente over vijf jaar zal zijn?

Bron: Risbo

Gevraagd naar de toekomstige arbeidsmarktpositie van Roma en Sinti over vijf jaar, is iets minder dan een derde van de antwoorden positief (39 antwoorden, 31 procent). De respondenten die dit geantwoord hebben verwachten dat er over vijf jaar een verbetering van de arbeidsmarktpositie heeft plaatsgevonden. Ongeveer twee derde van de antwoorden is neutraal (83 antwoorden, 66 procent) en een zeer klein deel verwacht een verslechtering (3 antwoorden, 2 procent). De verwachtingen in 2017 zijn nagenoeg gelijk aan die in 2015. Wanneer we kijken naar de verschillen tussen de groepen dan zien we dat een groot aantal respondenten verwacht dat er geen verandering zal optreden onder de Generaal-Pardon groep (23 respondenten, 85 procent).

Op basis van de interviews zien we met betrekking tot de toekomstverwachting, verschillen tussen de gemeenten. In de gemeenten waar respondenten het gevoel hebben dat bijna geen Roma en Sinti een reguliere baan hebben, daar verwacht men weinig verandering voor de toekomst. In de gemeenten waar een aantal Roma en Sinti aan het werk is, al is het absoluut gezien soms een klein deel van de gemeenschap, zijn respondenten vaak positiever gestemd. In deze gemeenten verwacht

men dat de situatie in de toekomst verder zal verbeteren. Professionals geven hierbij aan dat het bewerkstelligen van een verandering qua arbeidsmarktpositie een langetermijntraject is. Het zal nog generaties duren voordat er grote veranderingen verwacht kunnen worden. Vaak wordt er gesproken over een geleidelijk veranderende houding ten opzichte van werk en het ontstaan van rolmodellen. Tegelijkertijd wordt vanuit deze gemeenten aangegeven dat hiermee een nieuwe uitdaging ontstaat. Een aantal gemeenten is bang dat er niet genoeg werk is dat aansluit bij de vraag van de Roma en Sinti. Daarnaast bestaat er ook de angst dat vanwege vooroordelen en discriminatie het lastig zal zijn voor Roma en Sinti om een baan te vinden.

De gesproken Roma en Sinti zelf zijn in veel

gevallen voorzichtig positief. Volgens hen is er onder de jongere generatie behoefte om aan het werk te gaan en een eigen leven op te kunnen bouwen. Hierbij bestaat enerzijds de angst dat de cultuur deels verloren gaat wanneer men meer opgaat in de 'burgermaatschappij' maar anderzijds wilt men een beter leven voor de jongeren. Een groot deel van de Roma en Sinti ervaart discriminatie op de arbeidsmarkt. Zij zien hier op de korte termijn geen verandering in komen. Discriminatie op de arbeidsmarkt wordt uitgebreid behandeld in paragraaf 3.2.

Met betrekking tot de Nieuwe Roma hopen respondenten dat de positie over vijf jaar verbeterd zal zijn. Dit zou gerealiseerd kunnen worden omdat zij op dat moment al langer in Nederland verblijven en zich hopelijk meer gevestigd hebben. Aan de andere kant blijft er onzekerheid bestaan voor deze groep door flexibele contracten en veranderende regelgeving. De respondenten geven aan dat om daadwerkelijk tot een verbetering van de positie van Nieuwe Roma te komen, het belangrijk is dat zij beter beschermd worden tegen uitbuiting via schijnconstructies en meer zekerheid krijgen door flexibele arbeidscontracten terug te dringen. Ter bestrijding van schijnconstructies is in Nederland sinds 01-01-2017 de Wet Aanpak Schijnconstructies (WAS) van kracht⁶.

Nieuwe Roma: Alina en Vesselin

Toen Alina en Vesselin, nadat ze getrouwd waren, terugkeerden naar Nederland, had Vesselin geen werk. Hij begon in eerste instantie met het verzamelen van oud ijzer. Maar hij verdiende te weinig om zijn gezin te onderhouden. Daarna ging hij bij een autowasserij werken. Via vrienden kon hij aan de slag bij een aannemer, waar hij nu nog steeds werkt. Maar ook nu nog is zijn positie onzeker. 'Het is nooit duidelijk voor hoelang het zal zijn' zegt Alina. Wanneer hij geen werk heeft, heeft hij recht op bijstand. Hoewel hun situatie onzeker is vindt Alina dat zij er wel op vooruit gegaan zijn sinds 2014. 'Het is verbeterd omdat hij zichzelf heeft ontwikkeld en een breder netwerk heeft om aan werk te komen' zegt ze

⁶ Op het moment van schrijven wordt deze wet nog geëvalueerd en is het niet bekend in hoeverre de wet effectief is.

3.2 Arbeidsmarktpositie: verdiepende analyse

In deze paragraaf wordt een aantal aspecten van de arbeidsmarktpositie van Roma/Sinti verder uitgelicht.

Inkomensvormen

Zoals al eerder werd beschreven, bestaan er grote verschillen tussen en binnen de verschillende onderscheiden groepen en gemeenten. Een groot deel van de professionals geeft aan dat er een sterke oververtegenwoordiging is van Roma en Sinti met een uitkering. In een aantal gemeenten wordt gesteld dat meer dan 90 procent afhankelijk is van een uitkering. In andere gemeenten wordt aangegeven dat het van een groot deel van de (in dit geval) Roma onbekend is hoe zij aan inkomen komen. Binnen deze gemeenschappen zijn er relatief veel personen zonder uitkering of andere geregistreerde vorm van inkomsten maar die wel vaak over contant geld beschikken en in relatief dure auto's rondrijden. De professionals die zich hiermee bezighouden vermoeden vaak dat er sprake is van illegale handel of betrokkenheid bij illegale inkomensvormen. Dit is valt echter lastig hard te maken, zo geven zij aan. Verschillende professionals geven aan dat zij in de komende jaren hier meer op gaan handhaven. Hier werd in 2015 ook al melding van gemaakt. Toendertijd werd verwacht dat dit tot spanningen zou gaan leiden. In 2017 is dit echter nog niet op grote schaal gebeurd.

Wanneer we kijken naar de verschillende groepen dan zien we dat onder Sinti vaak nog traditionele beroepen worden uitgeoefend. Een groot deel is muzikant of werkt als zelfstandig ondernemer, bijvoorbeeld in de autohandel. Een geïnterviewde Sinti-respondent geeft aan dat het vaak ook moeilijk is om voor een baas te werken:

Die [red. de zoon] heeft nog nooit voor een baas gewerkt, wil hij ook niet, zal ook niet goed gaan, nee. [...] Ja, wij zijn gewoon mensen die toch wel, kijk we hebben al onze ouders ook en onze grootouders ook, hebben altijd voor zichzelf moeten zorgen, altijd langs de straat of wat dan ook en dat is iets wat er bij ons er nog in zit. #30

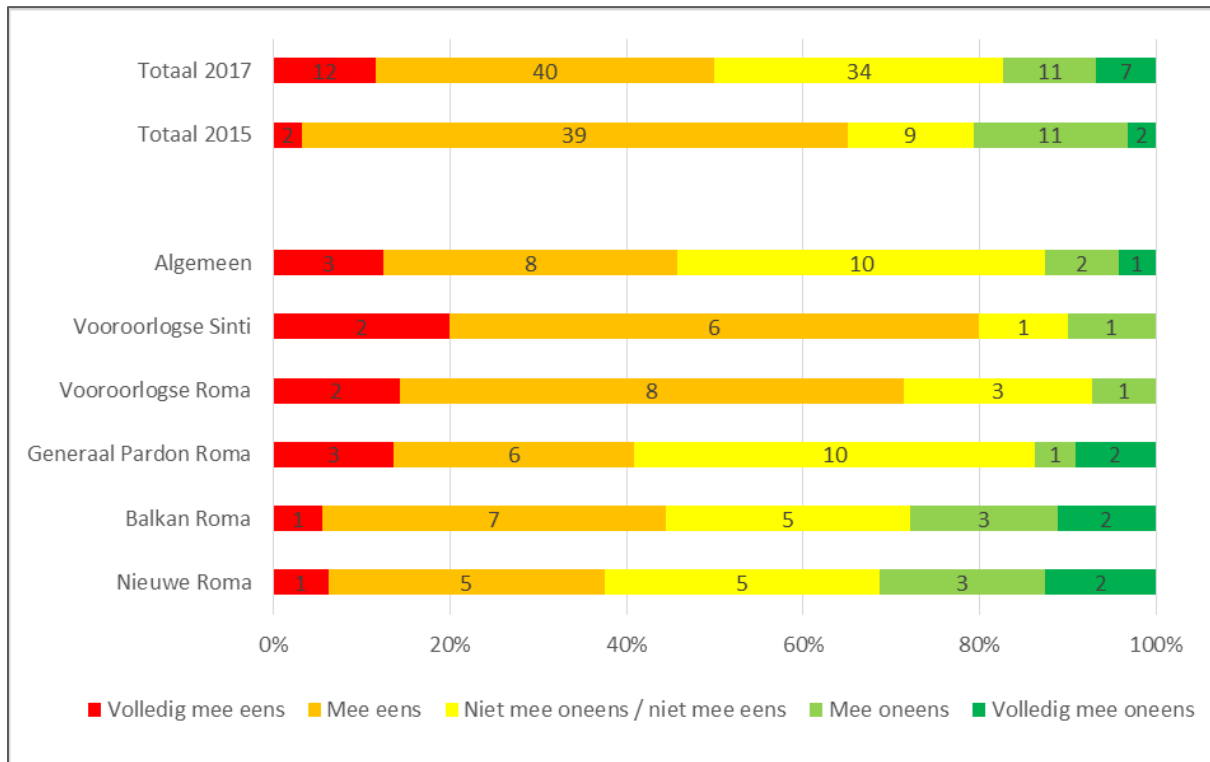
Onder de onderscheiden groepen Roma is het beeld divers. Het betreft vaak arbeid in het lagere segment: ongeschoold en laag geschoolde arbeid. Ook binnen de verschillende groepen Roma zijn mensen relatief vaak actief als zelfstandig ondernemer, als handelaar of in de autobranche. Daarnaast zijn er voorbeelden bekend van mensen die werken in de bouw, kantoorwerk doen, caissière zijn, werken in de dienstverlening of voor de (semi)overheid actief zijn etc.

Veel Nieuwe Roma zijn werkzaam in de kassen, tuinbouw, bouwsector en als fabrieksarbeider.

Daarnaast zou een deel van de Nieuwe Roma geld verdienen met oud-ijzerhandel of als straatmuzikant. De positie van Nieuwe Roma komt meer overeen met EU-arbeidsmigranten dan de andere Roma en Sinti groepen.

Discriminatie en vooroordelen

Het voorkomen van discriminatie en vooroordelen waren onderwerpen die in eerdere versies van de Monitor Sociale Inclusie uitvoerig aan de orde kwamen. Veel Roma en Sinti zouden te maken krijgen met discriminatie op de werkvloer of bij sollicitaties op een baan. In deze monitor is opnieuw aandacht besteed aan dit onderwerp. In de enquête is aan deelnemers de stelling voorgelegd: 'In mijn gemeente worden Roma/Sinti gediscrimineerd op de reguliere arbeidsmarkt'. De antwoorden op de stelling staan in figuur 3.4 weergegeven.

Figuur 3.4: In mijn gemeente worden Roma/Sinti gediscrimineerd op de reguliere arbeidsmarkt.

Bron: Risbo

Een groot deel van de antwoorden bevestigt de stelling. De helft van de antwoorden bevestigt de stelling ('volledig mee eens': 12 antwoorden, 12 procent; 'mee eens': 40 antwoorden, 39 procent) en is daarmee van mening dat Roma en Sinti gediscrimineerd worden op de arbeidsmarkt. Ongeveer een derde van de antwoorden is neutraal (34 antwoorden, 33 procent) en slechts 17 procent van de antwoorden (18 antwoorden) ontkent dat er sprake zou zijn van discriminatie. Vergeleken met 2015 wordt er minder discriminatie op de arbeidsmarkt waargenomen. Het aandeel neutrale antwoorden is in 2017 echter toegenomen. Wanneer we kijken naar verschillen tussen de groepen dan zien we dat met name respondenten met kennis over de vooroorlogse Roma en Sinti het idee hebben dat deze groepen gediscrimineerd worden op de arbeidsmarkt. Hierbij dient opgemerkt te worden dat de enquête voornamelijk afgenomen is onder professionals die werkzaam zijn bij gemeenten, overheid en hulpverleningsinstanties.

Alle Roma en Sinti waarmee gesproken is geven aan dat er sprake is van discriminatie. Zij geven aan dat de vooroordelen al zo lang bestaan dat de (familie)namen bekend zijn waardoor een werkgever uit de omgeving al snel weet of hij met Roma of Sinti te maken heeft. Een Sinto geeft aan dat veel Sinti om deze reden onder hun doopnaam solliciteren in plaats van de naam die zij in het dagelijks leven

gebruiken. Ook de professionals waarmee gesproken is geven aan dat discriminatie voorkomt. Zij geven aan dat er vaak sprake is van vooroordelen op basis van ervaringen uit het verleden. De jongere generatie die opzoek is naar stageplaatsen of werk ondervindt hierdoor vaak hinder. De angst bestaat dat de generatie die nu naar school gaat en een startkwalificatie behaalt moeite zal hebben met het vinden van werk.

Uitkeringsafhankelijkheid

Eerder werd al beschreven dat in alle gemeenten melding wordt gemaakt van een oververtegenwoordiging van Roma en/of Sinti met een uitkering ten opzichte van het gemiddelde in de betreffende gemeenten. In sommige gemeenten wordt geschat dat circa 90 procent van de Roma die behoort tot de beroepsbevolking een uitkering ontvangt. In gemeenten waar de uitkeringsafhankelijkheid als het hoogst ervaren wordt, heeft de afgelopen twee jaar weinig ontwikkeling plaatsgevonden en wordt er in de toekomst weinig verandering verwacht. In de gemeenten waar het langzaam iets beter lijkt te gaan, is de blik op de toekomst ook positiever. Tot slot geeft een aantal professionals aan dat een deel van de Roma en Sinti in het verleden

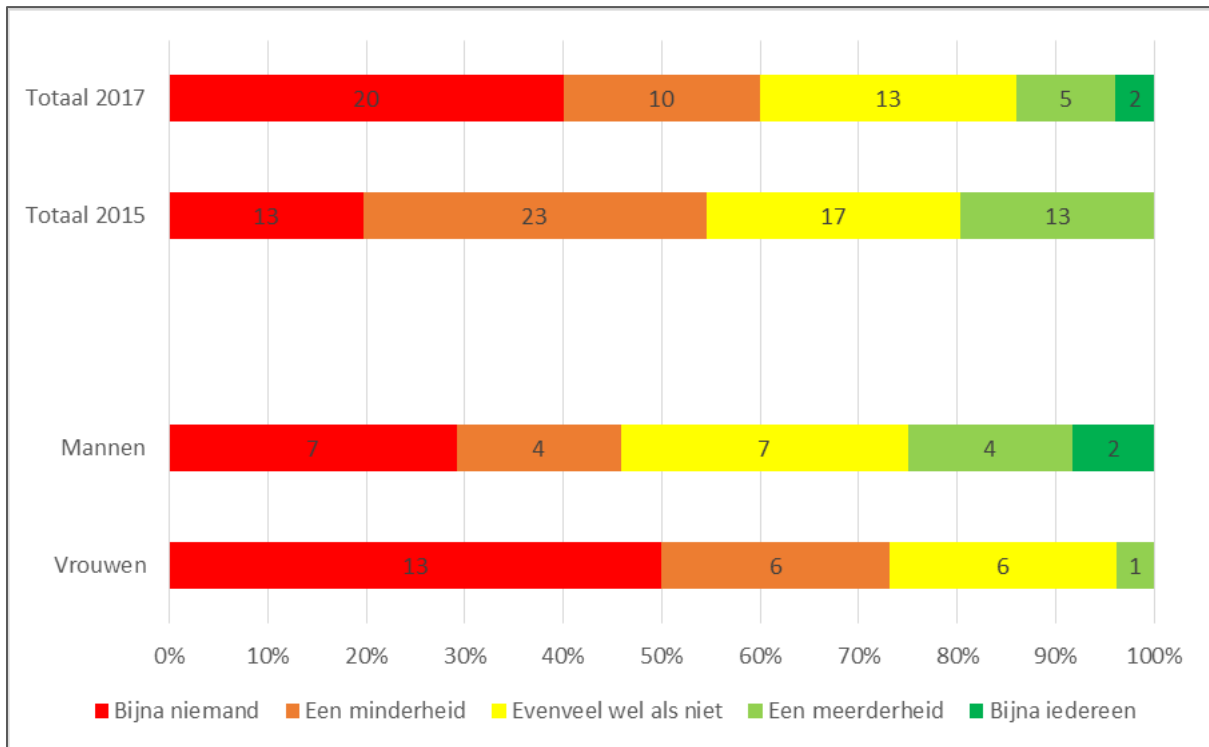
uitkeringsafhankelijk is geworden. Bijvoorbeeld door de (eenvoudige) verstrekking van een uitkering. Hierbij kreeg men een uitkering aangeboden als stimulans voor vestiging op een woonwagenveld. De overheid hoopte hiermee te bereiken dat men minder rond zou trekken en zich meer zou vestigen. Doordat Roma en Sinti in het verleden zonder al te veel voorwaarden te hoeven voldoen aan een uitkering zijn geraakt, zou een groot deel van de oudere generatie hieraan gewend zijn. Sommige professionals vragen zich af in hoeverre het realistisch is om van deze mensen nu te verwachten dat zij hun uitkering opgeven en zonder werkervaring of diploma's een reguliere baan vinden.

Nieuwe Roma: Nadia & Hannes

Nadia heeft zoveel schulden – ongeveer 15.000 euro - dat ze niet eens weet bij welke instanties precies. Ze heeft maandenlang geen ziektekostenverzekering betaald, waardoor ze dit nu moet afbetalen. Ook heeft ze een schuld bij de belasting. Zij is, net als vele anderen, na haar aankomst in Nederland volledig vast gelopen in bureaucratie regelgeving die ze niet begrijpt. Haar contacten met een 'administrateur' hebben haar problemen alleen maar erger gemaakt. 'De mensen die hier wonen, mijn zussen en zo wisten ook niet beter en toen heb ik kennis gemaakt met een boekhouder en toen ben ik nog meer in de schulden gekomen omdat er veel is aangevraagd op mijn naam'. Het heeft er bovendien alle schijn van dat een groot deel van haar familieleden in dezelfde situatie verkeren. Er is wel een zus die haar gewaarschuwd had dat Nederland niet het land van melk en honing was, zo blijkt. 'Maar we dachten, dat zegt ze allemaal om ons niet hierheen te laten komen' zegt ze. Ondertussen zitten Nadia en Hannes diep in de problemen en is de vraag hoe zij daar ooit uit zullen komen. 'Maar teruggaan is geen optie' zegt Nadia. 'Daar hebben we ook geen werk. Geen uitkering niks'.

Verskil mannen en vrouwen

In de enquête is aan de respondenten gevraagd of zij het idee hebben dat er in de Roma en Sinti gemeenschappen belang wordt gehecht aan het hebben van een reguliere baan. Hierbij is tevens gekeken of er een verschil is tussen mannen en vrouwen (figuur 3.5).

Figuur 3.5: In mijn gemeente vinden Roma/Sinti het belangrijk dat je een reguliere baan hebt, hetzij in loondienst, hetzij als zelfstandige. (Totaal groepen, naar geslacht)

Bron: Risbo

Zes op de tien de antwoorden is negatief (30 antwoorden, 60 procent). Met andere woorden, bijna 'niemand' tot 'een minderheid' van de Roma/Sinti zou het belangrijk vinden dat men een reguliere baan heeft. Slechts zeven keer (14 procent) is geantwoord dat 'een meerderheid' tot 'bijna iedereen' dit belangrijk zou vinden. Vergeleken met 2015 zien we een licht negatieve ontwikkeling. Het aandeel antwoorden 'bijna niemand' is aanzienlijk vergroot.

Hierbij dient opgemerkt dat deelnemers aan de enquête voornamelijk professionals zijn. Alle van de door ons gesproken Roma en Sinti geven aan dat zowel mannen en vrouwen het belangrijk vinden om te werken. In de interviews zijn geen duidelijke verklaringen gevonden voor de verschillen in antwoorden op deze stelling in 2015 en 2017. Een mogelijke verklaring is dat in 2015 de proeftuinen nog actief waren en er verschillende werktrajecten actief waren of opgezet waren. Wellicht dat de verwachtingen die men in 2015 had niet waargemaakt zijn. Een deel van de professionals is pessimistisch met betrekking het veranderen van de arbeidsmarktpositie van Roma en/of Sinti. Zij hebben de indruk dat de gemeenschap in hun gemeente niet wil participeren op de arbeidsmarkt. De respondenten is dezelfde stelling voorgelegd maar dan specifiek met betrekking tot mannen en vrouwen. Wanneer we de antwoorden op deze twee stellingen met elkaar vergelijken, dan zien we dat veel respondenten de indruk hebben dat er zeer weinig belang wordt gehecht aan het hebben van een reguliere baan voor vrouwen (19 antwoorden, 73 procent). Van de antwoorden met betrekking tot mannen is een kwart positief (een meerderheid: 4 antwoorden, 17 procent; bijna iedereen: 2

antwoorden, 8 procent). Met betrekking tot vrouwen is de stelling slechts één keer positief beantwoord (4 procent).

Het beeld dat uit de enquête naar voren komt, wordt in de interviews enigszins genuanceerd. Binnen de meer traditionele gemeenschappen wordt melding gemaakt van verschillen tussen mannen en vrouwen waarbij het voor mannen meer geaccepteerd is om te werken. Tegelijkertijd is er een aantal gemeenten waarbij gesproken wordt over een mondige jonge generatie meisjes die zelf hun route bepalen. Ook ziet een professional een kleine verandering in de houding van jonge moeders ten opzichte van werk:

En wat je dan vooral ziet is dat jonge moeders [...] maar vooral de moeders die de kinderen naar school gaan brengen, die dan zeggen van hé al die moeders hier bij het schoolplein die gaan zo meteen werken en ik ben thuis weer aan het poetsen dus die willen dan opeens werk. #9

3.3 Conclusie

De arbeidsmarktpositie van Roma en Sinti in Nederland wordt gekenmerkt door een hoge mate van werkloosheid en uitkeringsafhankelijkheid. Doordat veel Roma en Sinti geen goede opleiding hebben genoten ontbreekt het vaak aan een startkwalificatie en zijn zij actief in beroepen aan de onderkant van de arbeidsmarkt. In sommige gemeenschappen ontbreekt het bij een groot deel van de oudere generatie(s) aan voorwaarden om te kunnen deelnemen aan de arbeidsmarkt. Deze personen zijn vaak al jaren afhankelijk van een uitkering, hebben nog nooit gewerkt en ontbreekt het aan de kennis en vaardigheden om te kunnen functioneren op de arbeidsmarkt. Door Roma en Sinti wordt aangegeven dat een groot deel wilt werken maar dat dit vaak niet mogelijk is doordat er geen banen zijn te vinden of doordat er sprake zou zijn van (geïnstitutionaliseerde) discriminatie. De arbeidsmarktpositie van Nieuwe Roma valt vaak niet te vergelijken met andere onderscheiden groepen. De positie van Nieuwe Roma is vaak beter vergelijkbaar met laaggeschoolde EU-arbeidsmigranten uit Bulgarije en Roemenië.

Door zowel professionals als Roma en Sinti zelf, wordt weinig ontwikkeling in de arbeidsmarktpositie sinds 2015 waargenomen. Uit de enquête blijkt echter een licht positieve tendens. Dit is mogelijk het gevolg van de uitvoering van verschillende projecten die gericht waren op de toeleiding van Roma en Sinti naar de arbeidsmarkt. Uit de interviews komt naar voren dat hoewel sommige van deze trajecten als succesvol beschouwd worden, het in absolute aantallen om een beperkt aantal personen gaat dat via deze projecten een baan heeft gevonden. Dit soort projecten zijn vaak gelijktijdig met de afronding van de proeftuinen geëindigd.

De toekomstverwachting voor over vijf jaar is over het algemeen voorzichtig optimistisch met betrekking tot de schoolgaande generatie. Zowel professionals als Roma en Sinti hebben de hoop dat de jongeren het beter zullen krijgen doordat zij naar verwachting vaker een startkwalificatie behalen. Professionals geven aan dat echte verandering een langetermijntraject zal zijn. Tegelijkertijd zijn zij

van mening dat er gewaakt moeten worden voor voldoende aansluiting tussen Roma- en Sinti-jongeren en de arbeidsmarkt. Zij hebben veelal de angst dat de jongeren met een startkwalificatie geen werk kunnen vinden en vervolgens in dezelfde patronen vervallen als eerdere generaties. Hierbij zouden vooroordelen en discriminatie ook een rol spelen. De toekomstverwachting met betrekking tot de oudere generatie is dat hun positie hetzelfde zal blijven als nu.

Hoofdstuk 4 Gezondheidssituatie

In de nulmeting van de Monitor Sociale Inclusie was het algemene beeld dat veel Roma en Sinti met zowel psychische als lichamelijke gezondheidsproblemen te maken hadden, die veelal voortkwamen uit een ongezonde leefstijl en stress. Daarnaast werd geconstateerd dat er veel tienerzwangerschappen voorkwamen en dat seksuele voorlichting en anticonceptie vaak taboe waren. Ook werd geconcludeerd dat er wisselend gebruik gemaakt werd van gezondheidsvoorzieningen en dat een deel van de Roma/Sinti geen zorgverzekering had.

Hoewel de gezondheidssituatie nog steeds niet als goed omschreven kon worden, werd er ten tijde van de eerste vervolgmeting een aantal (licht) positieve ontwikkelingen waargenomen. Geconcludeerd werd dat onder Roma/Sinti iets meer bewustzijn leek te ontstaan over de gezondheidsrisico's van hun leefstijl. Jongeren zouden minder vaak (of op latere leeftijd) roken. Ook zouden jongeren iets vaker sporten, mede gestimuleerd vanuit school of de gemeente. Deze positieve ontwikkelingen nemen niet weg dat nog steeds relatief veel Roma en Sinti een ongezonde leefstijl hebben waarbinnen een ongezond voedingspatroon, psychische en gezondheidsklachten relatief vaak voor lijken te komen. In de tweede vervolgmeting van de Monitor Sociale Inclusie is respondenten opnieuw gevraagd naar de leefstijl van Roma en Sinti, waaronder voeding, beweging en middelengebruik. Hierbij wordt ook gekeken naar de ontwikkeling sinds 2015 en in hoeverre de verwachtingen uit 2015 daadwerkelijk waarheid zijn geworden.

In paragraaf 4.1 wordt een beeld gegeven van de actuele gezondheidssituatie, de ontwikkeling sinds 2015 en de toekomstverwachting. In paragraaf 4.2 worden een aantal aspecten van de gezondheidssituatie nader besproken.

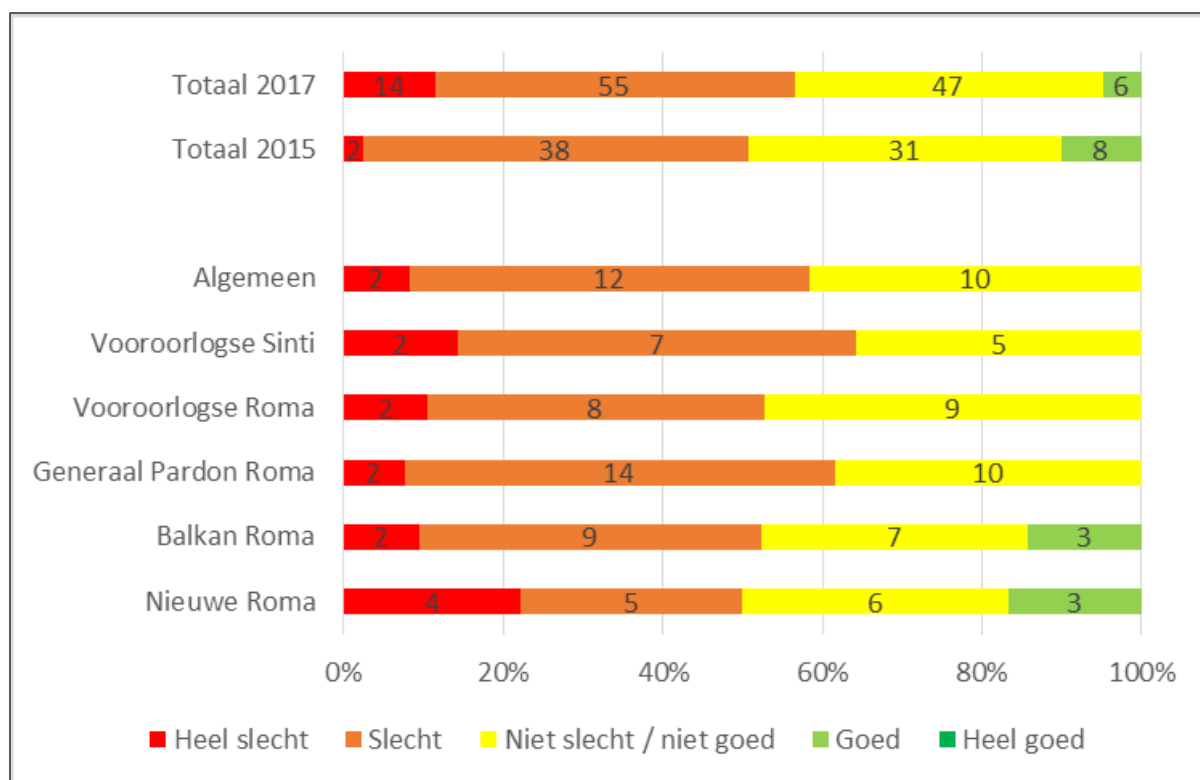
Literatuur gezondheidssituatie sinds 2013

In de periode 2013-2017 zijn geen relevante publicaties verschenen waarin de gezondheidssituatie van Roma en Sinti besproken wordt.

4.1 Gezondheidssituatie: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting

In deze paragraaf wordt ingegaan op de gezondheidssituatie van Roma/Sinti anno 2017, de ontwikkeling daarvan sinds 2015 en de verwachte ontwikkeling voor de komende vijf jaar. De figuren uit deze paragraaf zijn gebaseerd op de antwoorden uit de enquête. Deze data wordt aangevuld met informatie uit de interviews met professionals en Roma/Sinti.

Figuur 4.1 gaat in op de gezondheidssituatie van Roma/Sinti. Hierbij is uitgegaan van een brede definitie van gezondheid, zowel de fysieke als geestelijke gezondheid.

Figuur 4.1: Hoe is het naar uw mening gesteld met de gezondheidssituatie van Roma/Sinti in uw gemeente?
Bron: Risbo

Over het algemeen wordt de gezondheidssituatie van Roma en Sinti niet positief beoordeeld. Slechts een zeer klein deel van de antwoorden is positief (6 antwoorden, 5 procent). Meer dan de helft van de antwoorden is (zeer) negatief met betrekking tot de gezondheid van Roma en Sinti (69 antwoorden, 57 procent). Daarnaast is een groot deel van de antwoorden neutraal (47 antwoorden, 39 procent). Vergeleken met 2015 zien we geen noemenswaardige verschillen. We zien ook weinig verschillen tussen de onderscheiden groepen. De enige groepen waarbij respondenten de vraag positief hebben beantwoord, betreft de Nieuwe Roma en de Balkan Roma. Tegelijkertijd is ook het aandeel 'heel slecht' het grootst onder de Nieuwe Roma in vergelijking met de andere groepen.

Het beeld uit de enquête wordt bevestigd in de interviews. Zowel professionals als een groot deel van de gesproken Roma en Sinti geven aan dat de algemene gezondheidssituatie niet goed is. In de eerste vervolgmeting van de monitor werd al opgemerkt dat het lastig is vast te stellen of gezondheidsproblemen samenhangen met de sociaaleconomische status (SES), de cultuur of een combinatie van beiden. Uit onderzoek van het CBS (2009) is bekend dat de SES van grote invloed is op de gezondheid. Als we kijken naar het soort gezondheidsproblemen, dan zien we hetzelfde beeld als in 2015: stress gerelateerde klachten, relatief veel psychische klachten, diabetes, obesitas, weinig beweging en ongezonde voeding. Veel stress gerelateerde en psychische klachten zouden een voortvloeisel zijn uit de financiële- en bestaanonzekerheid. Andere genoemde oorzaken voor psychische klachten zijn stateloosheid, oorlogstrauma's, schulden en problemen met

veiligheidsinstanties. In sommige gemeenten wordt opgemerkt dat ook bij jongeren (met name meisjes) sprake is van relatief veel psychische klachten. De klachten zijn in deze gevallen vaak vaag. Een professional geeft hierbij aan de indruk te hebben dat een deel van de klachten voorgewend worden om niet naar school te hoeven gaan. Ook worden jongeren relatief vaak ziek gemeld op school. Verschillende medewerkers van leerplicht geven aan het vermoeden te hebben dat het in deze gevallen ook vaak gaat om het vermijden van school in plaats van daadwerkelijke ziekte.

Qua voorzieningengebruik bestaat een wisselend beeld. Enerzijds wordt aangegeven dat voor de kinderen vaak gebruik gemaakt wordt van de voorzieningen (consultatiebureau, huisarts en het ziekenhuis). In sommige gevallen wordt er gesproken van overmatig of verkeerd gebruik.

Bijvoorbeeld moeders die direct met hun kinderen naar de huisartsenpost in het ziekenhuis gaan in plaats van eerst naar de eigen huisarts terwijl er

geen sprake is van spoedeisende hulp. Aan de andere kant merken sommige respondenten op dat veel oudere Roma en Sinti wanneer het hun eigen gezondheid betreft, vaak geneigd zijn niet of te laat medisch advies te vragen. In sommige gevallen zou men meer vertrouwen hebben in traditionele behandelmethoden.

Ook zou een deel vanwege culturele overwegingen geen zorgverzekering hebben. Dit komt ook relatief vaak voor onder Nieuwe Roma, hetzij vanwege andere redenen zoals onwetendheid, geen geld of geen mogelijkheid. Met name wanneer men niet in de BRP ingeschreven staat, is het lastig om een zorgverzekering af te sluiten. Ook vinden veel Nieuwe Roma de regelgeving omtrent zorgtoeslag complex waardoor zij in sommige gevallen frauduleuze adviseurs in dienst nemen om hen te helpen.

Met betrekking tot de leefstijl zien we dat overgewicht en ongezond eten veel voorkomt onder Roma/Sinti. Alcoholmisbruik en drugsgebruik zouden weinig voorkomen onder de groepen en vormen geen noemenswaardig probleem. Veel van de gesproken Roma en Sinti geven aan dat men over het algemeen niet oud wordt. Een groot deel van de ouderen zou te maken krijgen met ziekte (o.a.

kanker) en vroeg komen te overlijden. Als reden hiervoor wordt een zwaar en ongezond leven genoemd. Ook wordt er relatief weinig aan sport gedaan. Onder de jongere generatie wordt meer gesport. Zo wordt er ge(zaal)voetbald en zijn er jongeren die aan fitness doen. Ook ontstaat er steeds meer bewustwording over het belang van gezonde voeding, diabetes en bewegen. Verschillende initiatieven vanuit Roma en Sinti, richten zich op het vergroten van het bewustzijn over de levensstijl en het belang van beweging. Bijvoorbeeld in de vorm van een stichting die voetbaltrainingen

Nieuwe Roma: Alina en Vesselin

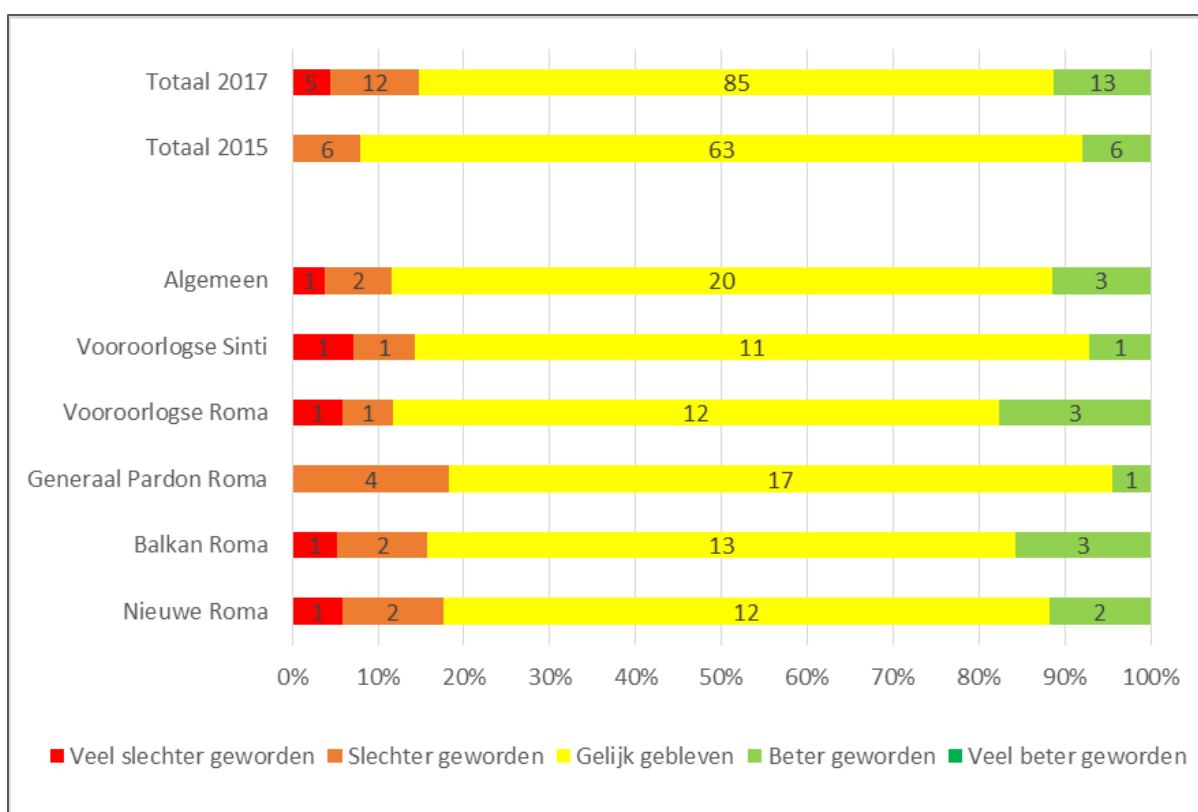
Net als de meeste andere vrouwen die we spreken had Alina in het begin dat ze in Nederland was geen ziektekostenverzekering. Wanneer zij naar de dokter moest, betaalde ze contant. Het niet afsluiten van een ziektekostenverzekering hangt samen met het feit dat velen in de handen terecht komen van particuliere huiseigenaren en huisjesmelkers die erop toe zien dat zij zich niet registreren op het adres. Pas wanneer zij zich wel mogen registreren kunnen zij een ziektekostenverzekering afsluiten. 'Bij mijn zwangerschap had ik nog geen vast adres dus ik had geen ziektekostenverzekering' zegt Alina. 'Ik mocht me niet inschrijven van de huisbaas. Dus als ik naar de dokter ging heb ik contant betaald. En ondertussen hebben we een woning gekregen waar we ons wel mochten inschrijven en dan heb ik een ziektekostenverzekering afgesloten en wat ik had betaald heb ik teruggekregen'.

organiseert. Evenals in 2015 wordt opgemerkt dat er met betrekking tot seksuele voorlichting in veel gemeenschappen een taboe bestaat. Dit geldt echter niet overal.

De gezondheidssituatie van Nieuwe Roma wordt eveneens als problematisch omschreven. Veel Nieuwe Roma zouden veel uren werken, vaak te maken hebben met armoede en een ongezonde leefstijl hebben. Vooral het niet ingeschreven staan kan gevolgen hebben op de gezondheidssituatie. Zo omschrijft een vrouw uit één van de cases dat zij niet langer in een woning mocht wonen nadat zij bevallen was vanwege de angst van de huisbaas dat medewerkers van het consultatiebureau op bezoek zouden komen. Een andere oorzaak voor het onzekere bestaan van veel Nieuwe Roma is het werken via 0-urencontracten waardoor er altijd onzekerheid is over de beschikbaarheid van werk en inkomen. Tegelijkertijd zijn er voorbeelden waaruit blijkt dat juist de goede zorg in Nederland van invloed is op de vestiging van Nieuwe Roma. In een van de cases uit over de Nieuwe Roma komt naar voren dat een stel naar Nederland terugkeert juist vanwege de betere zorgmogelijkheden voor hun zoon in vergelijking met Bulgarije.

Ontwikkeling van de gezondheidssituatie sinds 2015

In figuur 4.2 wordt ingegaan op de ontwikkeling van de gezondheidssituatie sinds 2015.

Figuur 4.2: Hoe beoordeelt u de ontwikkeling van de gezondheidssituatie van Roma/Sinti in uw gemeente sinds 2015?

Bron: Risbo

Veruit het grootste deel van de respondenten ziet weinig ontwikkeling in de gezondheidssituatie van Roma en/of Sinti sinds 2015. Ruim 70 procent van de antwoorden is neutraal (85 antwoorden, 74 procent). Daarnaast is er ook een deel dat de situatie '(veel) slechter' (17 antwoorden, 15 procent) of 'beter' (13 antwoorden, 11 procent) geworden vindt. In vergelijking met 2015 zijn er zowel iets meer positieve als negatieve antwoorden. Het aandeel neutrale antwoorden is daarmee iets afgenomen. De verschillen tussen de groepen zijn niet noemenswaardig.

In de interviews onderschrijven de meeste respondenten dat er in de afgelopen twee jaar weinig veranderd is voor de meerderheid van de Roma en Sinti. Volgens hen is de gezondheidssituatie stabiel. Tegelijkertijd is er een aantal respondenten dat aangeeft het gevoel te hebben dat de gezondheidssituatie van jongeren iets verbeterd lijkt en een ander deel van de respondenten dat vindt dat die van de ouderen verslechterd is. Jongeren zouden vaker sporten en zouden onder andere via school meer bewust zijn over gezonde voeding. Zo heeft een gemeenschap bijvoorbeeld een voorlichting georganiseerd over diabetes en zijn er initiatieven geweest om vrouwen

te laten sporten. Desondanks blijft de indruk van veel respondenten dat het over het algemeen niet goed gesteld is met de gezondheid van veel Roma en Sinti.

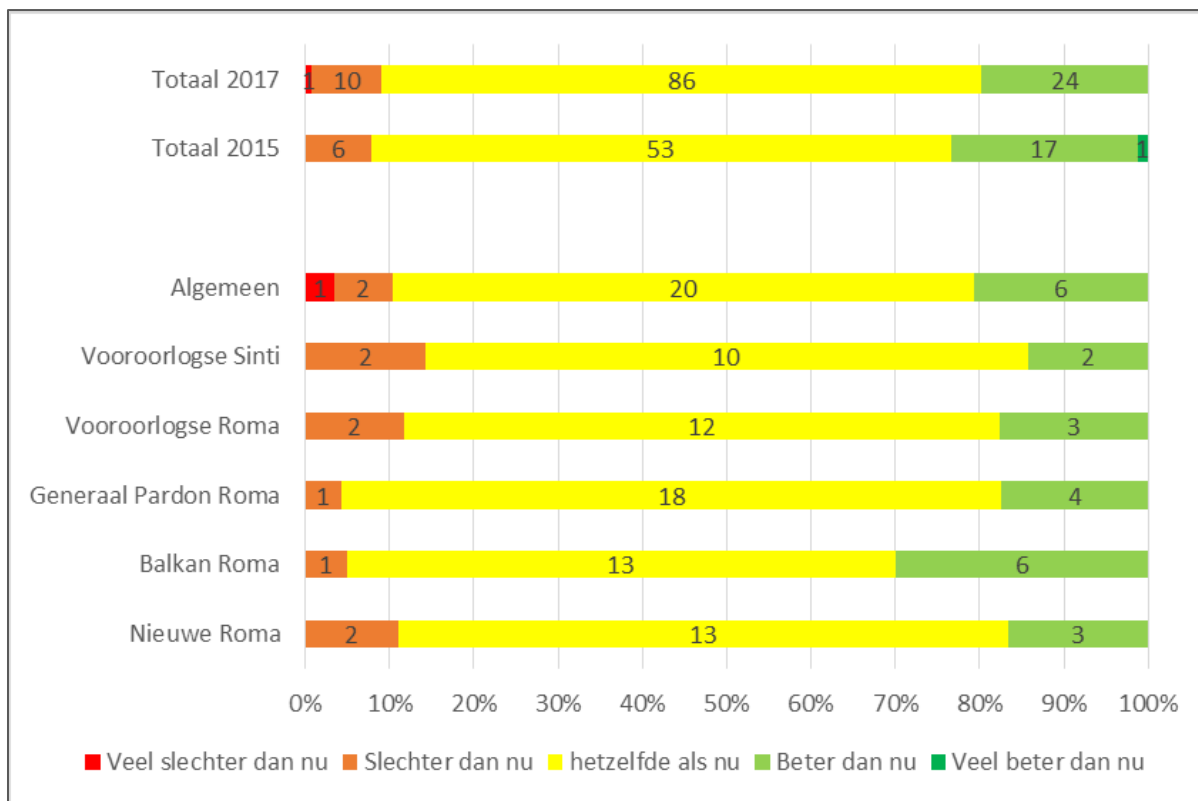
Zoals al eerder opgemerkt, kan de positie van Nieuwe Roma in veel gevallen beter vergeleken worden met die van EU-arbeidsmigranten dan met andere groepen Roma. De respondenten zijn van mening dat de positie van de Nieuwe Roma over de afgelopen twee jaar weinig veranderd is. Zolang er veel onzekerheid omtrent werk en huisvesting blijft bestaan, zal dit van invloed zijn op de gezondheid.

Nieuwe Roma: Nadia en Hannes

Na hun huwelijk gingen zij in Sjoemen wonen bij de ouders van Nadia. Hannes werkte zwart bij een aannemer dus ze hebben altijd wel een redelijk inkomen gehad. Bovendien hoefden zij geen huur te betalen. Toen Hannes 35 was kreeg hij last aan zijn rug en moest hij geopereerd worden vanwege een hernia. Hierdoor kon hij niet meer werken waardoor het gezin van de ene op de andere dag zonder inkomen kwam te zitten. Zes jaar lang bleven ze bij de ouders van Nadia wonen die met het weinige geld dat ze hadden hen probeerden te onderhouden. Maar uiteindelijk werd dat onhoudbaar. Om aan de ellende te ontsnappen besloten Nadia en Hannes in 2011 naar Nederland te gaan. Hoewel ze beide niet konden werken, Hannes vanwege zijn rug en Nadia vanwege een verlamde arm, kwamen ze naar eigen zeggen naar Nederland omdat ze hoorden dat daar werk te vinden was. Bovendien waren de zussen van Nadia al in Nederland, evenals sommige andere familieleden. Het stel vertrok en liet hun drie kinderen achter in Bulgarije. Uiteindelijk kwamen de kinderen één voor één naar Nederland: in 2012, 2013 en 2016.

Verwachtingen voor de toekomst

Figuur 4.3 heeft betrekking op de verwachte ontwikkeling van de gezondheidssituatie van Roma/Sinti over vijf jaar.

Figuur 4.3: Hoe verwacht u dat de gezondheidssituatie Roma/Sinti in uw gemeente over vijf jaar zal zijn?

Bron: Risbo

Het grootste deel van de respondenten verwacht dat er over vijf jaar weinig veranderd zal zijn aan de gezondheidssituatie van Roma en Sinti (86 antwoorden, 71 procent). Daarnaast zien we dat ongeveer één op de vijf van de antwoorden positief is (24 antwoorden, 20 procent): deze respondenten verwachten een verbetering ten opzichte van nu. Iets minder dan tien procent van de antwoorden is negatief (11 antwoorden, 9 procent). Wanneer we deze uitkomsten vergelijken met de antwoorden op deze vraag uit 2015 dan zien we een vergelijkbaar beeld. Ook tussen de verschillende groepen zien we weinig verschillen.

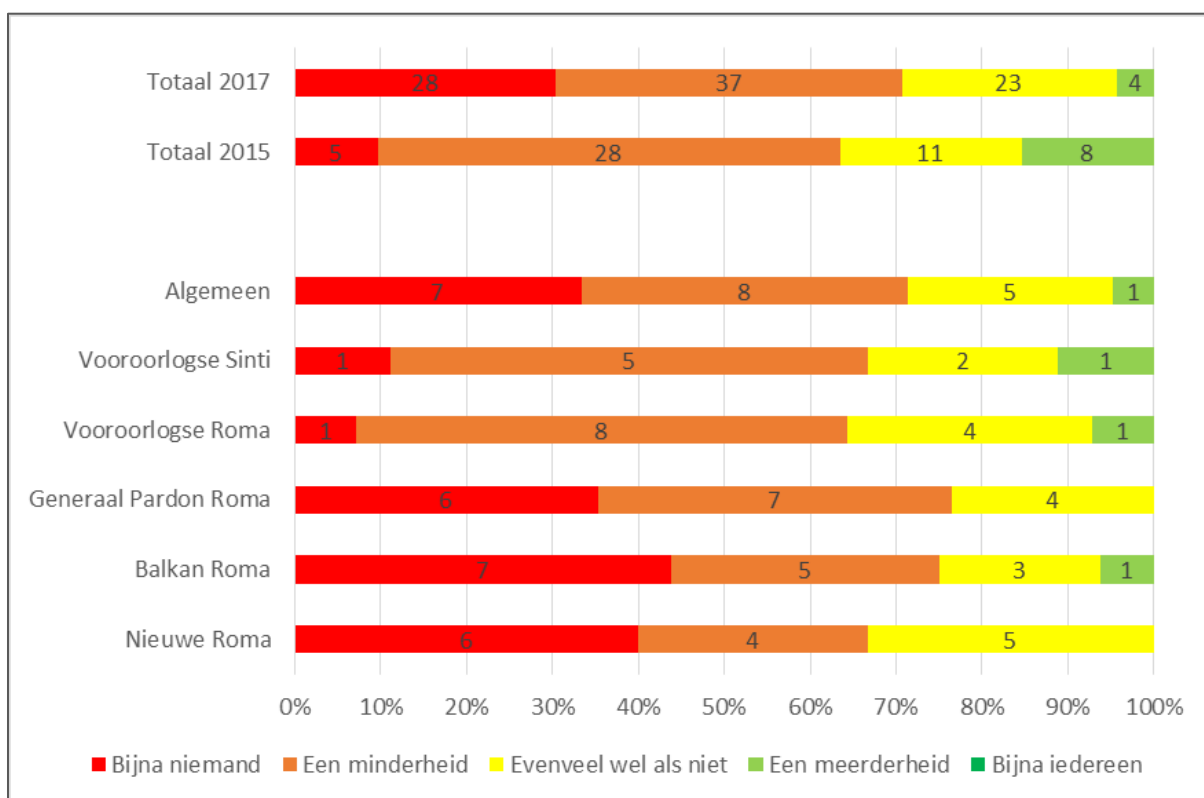
Er zijn in de interviews weinig verwachtingen geuit met betrekking tot de ontwikkeling van de gezondheidssituatie van Roma en Sinti in de toekomst. Veruit het grootste deel van de respondenten verwacht dat er niet veel verandert binnen vijf jaar. Meerdere professionals geven aan dat het bewerkstelligen van veranderingen om een lange adem vraagt. Dit geldt overigens voor alle leefgebieden (onderwijs, arbeid en gezondheid). De hoop van sommige respondenten is dat positieve ontwikkelingen zich voortzetten, zoals toenemende bewustwording over een gezonde leefstijl en het belang van lichaamsbeweging. Veel Roma/Sinti geven zelf aan dat steeds meer mensen zich bewust zijn van de gevaren van slecht en ongezond eten. Desondanks geven veel respondenten aan dat de gezondheidssituatie vaak samenhangt met de levensstandaard. Zolang er veel onzekerheid blijft ontstaan, wordt er weinig verandering verwacht. Dit geldt eveneens voor Nieuwe Roma.

4.2 Gezondheidssituatie: verdiepende analyse

In deze paragraaf wordt een aantal aspecten met betrekking tot de gezondheidssituatie van Roma en Sinti diepgaander besproken. Het betreft hierbij onderwerpen die in paragraaf 4.1 al kort ter sprake zijn gekomen.

Leefstijl

Uit eerdere monitoren is naar voren gekomen dat relatief veel Roma en/of Sinti een ongezonde leefstijl hebben en de nodige gezondheidsproblemen ervaren. Aan de deelnemers van de vragenlijst is gevraagd in hoeverre zij van mening zijn dat Roma en Sinti in hun gemeente het belangrijk vinden om een gezonde leefstijl te hebben (figuur 4.4).

Figuur 4.4: In mijn gemeente vinden Roma/Sinti het belangrijk om er een gezonde leefstijl op na te houden.

Bron: Risbo

Zeven op de tien antwoorden is negatief (65 antwoorden, 71 procent). Er is slechts vier keer (4 procent) geantwoord dat een meerderheid van de Roma en Sinti het belangrijk vindt om een gezonde leefstijl te hebben. Geen enkele respondent heeft geantwoord dat 'bijna iedereen' in de bij hen bekende gemeenschap dit belangrijk vindt. Een kwart van de antwoorden is neutraal (23 antwoorden, 25 procent). In vergelijking met 2015 zien we dat de respondenten in 2017 veel vaker 'bijna niemand' antwoorden. Ook werd er in 2015 vaker geantwoord dat een meerderheid het belangrijk zou vinden om er een gezonde leefstijl op na te houden. Gekeken naar de verschillen tussen de groepen valt op

dat onder de vooroorlogse Roma en Sinti, iets minder vaak wordt geantwoord dat 'bijna niemand' het belangrijk vindt om een gezonde leefstijl te hebben.

Er zijn in de interviews geen verklaringen gevonden voor de negatievere beantwoording van de vraag in 2017 ten opzichte van 2015. Uit de interviews blijkt dat de leefstijl met culturele gewoontes is verbonden waarin gastvrijheid en eten een belangrijke rol spelen. Het traditionele eten wordt vaak als voedzaam en ongezond omschreven. Als gevolg hiervan is er relatief veel sprake van overgewicht en diabetes onder oudere generaties. Onder jonge Roma en Sinti lijkt dit niet aan de orde. Respondenten geven aan dat Roma- en Sinti-kinderen niet vaker dan gemiddeld last hebben van overgewicht. Een positieve ontwikkeling is het langzaam ontstaan van meer bewustwording binnen de gemeenschappen over het belang van gezond eten en voldoende beweging krijgen. Daarnaast krijgen (alle) kinderen op school ook steeds meer voorlichting over gezonde voeding via campagnes e.d. (bv. Lekker Fit!, Nationaal Schoolontbijt).

Seksualiteit

Binnen de meeste gemeenschappen bestaat er een taboe rondom het bespreken van seksualiteit. We zien hierin geen verschillen met de eerdere monitors. Bij veruit het grootste deel van de gemeenschappen wordt door de ouders geen seksuele voorlichting gegeven. In sommige traditionele gemeenschappen worden meisjes beschermend opgevoed en zoveel mogelijk van jongens (die niet tot de familie behoren) weggehouden. Tegelijkertijd zijn er respondenten die merken dat de groep jonge vrouwen van nu meer met elkaar bespreken. Deze jonge vrouwen zouden vaak zelfstandiger zijn dan voorgaande generaties en mondiger zijn.

In een beperkt aantal gemeenten wordt nog steeds op vroege leeftijd getrouwd (voor de Roma-cultuur). Hierbij wordt gesproken over jongeren van vijftien à zestien jaar. Professionals merken op dat het soms moeilijk is om door te krijgen of er sprake is van een huwelijk of niet. Het gaat hierbij om een relatief klein aantal voorvallen. Tevens wordt opgemerkt dat de jongeren steeds iets later lijken te trouwen, waar in het verleden huwelijken plaatsvonden onder veertien- en vijftienjarigen, verschuift dit

Nieuwe Roma: 'administrateurs' I

Uit gesprekken komt naar voren dat veel gezinnen de hulp inhuren van zogenaamde administrateurs. We vragen Zeynep of zij een beeld heeft van het circuit van zogeheten 'administrateurs' die tegen grof geld nieuwkomers wegwijs maken in de ingewikkelde samenleving die Nederland voor hen is. Zeynep zegt uit ervaring te weten dat een dergelijk circuit actief is. 'Die administrateurs, want zo worden ze genoemd, vullen formulieren voor je in waar ze heel veel geld voor vragen' legt Zeynep uit. 'Maar ze doen het nooit nauwkeurig. Er zijn er een heleboel die profiteren van de positie waarin deze mensen zitten. Er zijn er die kinderopvangtoeslag regelen voor mensen die hun kinderen niet naar de crèche sturen. Dan laten ze het geld op hun eigen rekening storten en houden ze een deel ervan voor zichzelf. En die mensen krijgen dan na een jaar de aanslag van de belasting. Moeten ze heel het bedrag terugbetalen. En meestal hebben ze dat hele bedrag niet eens gekregen. Maar daar heeft de belasting nu gelukkig iets op gevonden. In het begin gaf de belasting het geld in een keer, maar nu vragen ze bewijzen. Voor huurtoeslag ook, nu moet je eerst je contract laten zien. Want de belasting die zitten met een enorm gat. Er zijn mensen die met 20.000 euro naar Bulgarije teruggedaan zijn, die daar een huis hebben gekocht. Dat geld ziet de belasting nooit meer terug'. De administrateurs zijn zelf geen Roma maar vaak mensen met een migratieachtergrond die al langer in Nederland wonen.

langzaamaan naar zeventien à achttien jaar. In andere gemeenschappen komen traditionele huwelijken onder minderjarigen niet of nauwelijks meer voor.

Middelengebruik

Qua middelengebruik is er weinig veranderd sinds 2015. Over het algemeen geven respondenten aan dat drugs- en alcoholgebruik niet op grote schaal voorkomt. Hierbij is er een klein aantal respondenten dat aangeeft dat gebruik van softdrugs onder sommige jongeren voorkomt, waar dit in het verleden niet het geval was. Roken zou relatief veel voorkomen onder Roma en Sinti. Eén van de geïnterviewde Sinti maakt zich ook wel zorgen om jongeren en middelengebruik:

Jongeren zie ik vluchten in de verdoving, en in opwekkende middelen. Ook is er veel medicijngebruik, zelfs onder jongeren. Dit is veel te weinig een aandachtspunt vanuit beleid. #35

Voorzieningengebruik

De mate van voorzieningengebruik verschilt per gemeenschap en per gezin. Veel professionals merken op dat moeders met jonge kinderen snel hulp zoeken wanneer de angst bestaat dat hun kind iets mankeert. Tegelijkertijd zijn er veel ouderen die lang wachten met het zoeken van medische hulp wanneer zij iets mankeren. Een respondent geeft aan dat dit deels ook bij de cultuur hoort. Zo zou bijvoorbeeld een deel van de Sinti geen zorgverzekering hebben omdat er het geloof bestaat dat dit er juist toe zou leiden dat je ziek wordt of iets overkomt. De mate van voorzieningengebruik verschilt niet met twee jaar terug.

Geestelijke gezondheidszorg (GGZ)

In 2015 werd opgemerkt dat er relatief vaak sprake was van geestelijke problemen onder Roma en Sinti. Dit zou voornamelijk veroorzaakt worden door stress gerelateerde klachten. Hierbij werd melding gemaakt van jongeren die tussen twee werelden dreigden te raken (de burgermaatschappij tegenover de culturele achtergrond), personen met oorlogstrauma's, staatlozen en mensen met bestaansonzekerheid. Aan deze kwestie is in de afgelopen twee jaar niet veel veranderd. Nog steeds heeft een groot deel van de Roma en Sinti in Nederland geestelijke klachten. Hierbij gaat het vooral om problemen die samenhangen met onzekerheid. Dit kan veroorzaakt worden door bijvoorbeeld de status in Nederland (in het geval van staatloosheid), de financiële situatie (schulden en werkloosheid), de positie in de maatschappij (tradities in stand houden versus een burgerleven), contacten met justitie, etc.

In één gemeente wordt opgemerkt dat er de afgelopen twee jaar een toename heeft plaatsgevonden van jonge schoolgaande meisjes die een psycholoog bezoeken. De betreffende respondent geeft aan dat het hierbij gaat om meisjes die aanvankelijk naar school gaan maar dat het vanaf een bepaalde leeftijd 'mis' lijkt te gaan. Opvallend hierbij is dat de respondent constateert dat de meisjes allemaal naar verschillende behandelaars gaan. De reden hiervoor is onduidelijk. De betreffende respondent, die in het onderwijsveld actief is, geeft aan dat het mogelijk een tactiek is om leerplicht te ontwijken. Door verschillende behandelaars te bezoeken blijft de informatie verspreid omdat de behandelaars

vanwege beroepsgeheim niet zomaar met elkaar mogen communiceren. Volgens de respondent is deze situatie ontstaan nadat leerplicht niet meer accepteerde dat van school werd verzuimd vanwege ziekte (zonder indicatie van de klachten). Dit sluit aan bij eerdere signalen van respondenten die aangeven dat schoolgang voor meisjes vanaf de pubertijd problematisch wordt.

Gezondheidspositie van Nieuwe Roma

De gezondheidspositie van Nieuwe Roma is, zoals al eerder vermeld, niet één op één vergelijkbaar met al langer gevestigde Roma en/of Sinti in Nederland. De gezondheidspositie van veel Nieuwe Roma valt vaak het best te vergelijken met die van EU-arbeidsmigranten aan de onderkant van de arbeidsmarkt. Zij maken

lange werkweken, doen vaak ongeschoold werken, leven in relatieve armoede, onzekerheid en hebben een slechte gezondheid. Respondenten geven aan dat de onzekerheid met betrekking tot arbeid en huisvesting de grootste problemen zijn die van invloed zijn op de gezondheidspositie. Vanwege de kwetsbare positie lopen Nieuwe Roma een bovengemiddeld grote kans slachtoffer te worden van uitbuiting.

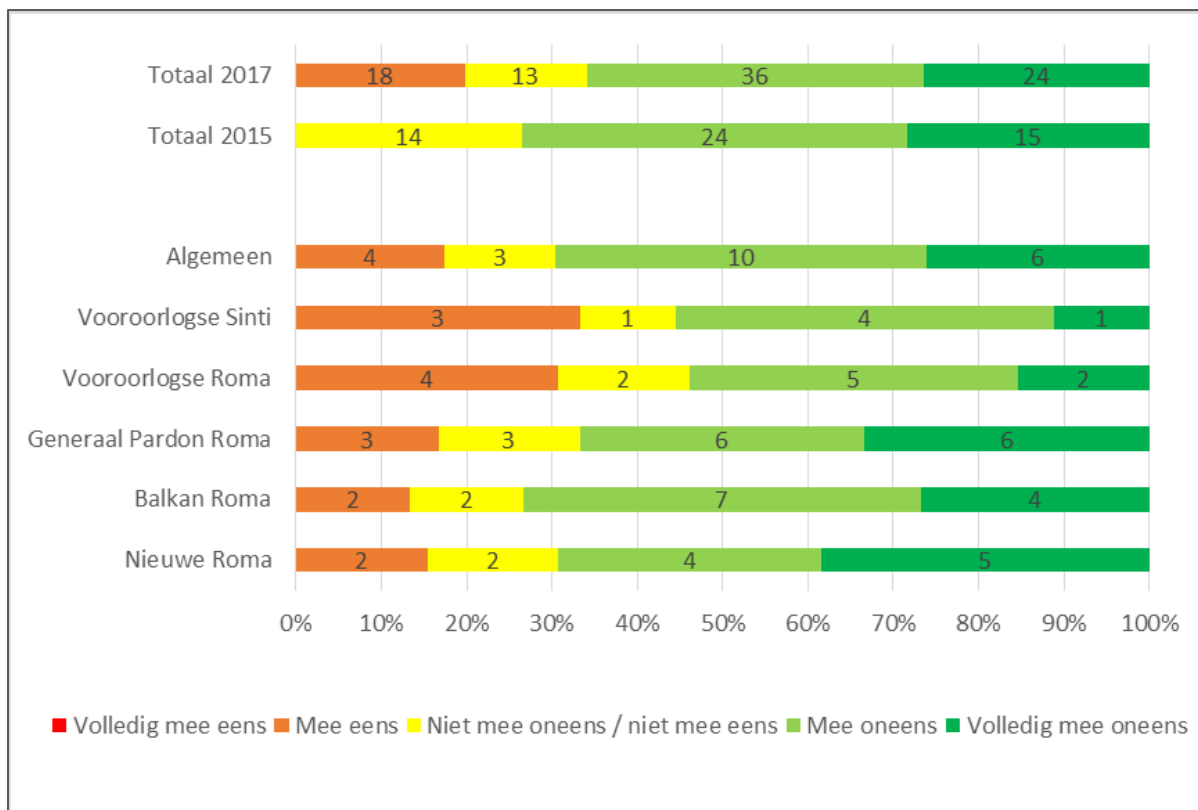
Het voorzieningen gebruik van Nieuwe Roma verschilt ook met de andere onderscheiden groepen. Een relatief groot deel van de Nieuwe Roma zou geen zorgverzekering hebben, met name wanneer zij niet ingeschreven staan. Daarnaast zou de manier waarop het zorgstelsel is ingericht door veel Nieuwe Roma als complex en bureaucratisch ervaren worden. Om wegwijs te worden in het systeem huren sommige gezinnen hulp in. In sommige gevallen wordt er niet daadwerkelijk hulp geboden maar wordt er misbruik gemaakt van de situatie (zie kader blz. 50). Wanneer deze personen iets overkomt terwijl ze niet verzekerd zijn, komen zij in de problemen. De meeste Nieuwe Roma die pas recent in Nederland wonen, komen in eerste instantie zonder kinderen naar Nederland. Pas wanneer zij een mate van stabiliteit en enige inkomenszekerheid hebben, laten zij kinderen overkomen. Om deze reden hebben wij geen zorgwekkende signalen opgemerkt van kinderen met een slechte gezondheid die onverzekerd zijn.

Nieuwe Roma: Nadka en Manush

‘Toen we naar Nederland kwamen zijn we bij mijn moeder gaan wonen’ zegt Nadka. ‘Mijn man had werk gevonden bij een Nederlandse aannemer maar die ging failliet. Ik had mijn zoontje ook gehaald en mijn stiefvader wilde ons niet in huis houden. Toen bleek dat ze zwanger was gingen Nadka en Manush, na acht maanden bij haar moeder en stiefvader te hebben gewoond, terug naar Bulgarije. ‘We zijn teruggegaan omdat mijn man geen werk had en niemand ons kon helpen’. Toen zijn we bij mijn schoonouders gaan wonen. Mijn schoonvader heeft drie zonen en die had een woning gekocht. Alle zonen woonden bij elkaar, hadden elk hun eigen kamer en we deelden de keuken en badkamer. Het stel keerde uiteindelijk in 2016 terug naar Nederland omdat hun dochtertje epilepsie had en dit in Bulgarije niet goed behandeld kon worden.

Discriminatie op het terrein van gezondheidszorg

In de enquête is de respondenten gevraagd in hoeverre zij van mening zijn dat Roma en Sinti gediscrimineerd worden op het gebied van gezondheidszorg (figuur 4.5).

Figuur 4.5: In mijn gemeente worden Roma/Sinti gediscrimineerd op het terrein van gezondheidszorg.

Bron: Risbo

Veruit het grootste deel van de respondenten is van mening dat er geen discriminatie plaatsvindt ten opzichte van Roma en/of Sinti met betrekking tot de gezondheidszorg (60 antwoorden, 66 procent). Daarnaast is achttien keer (20 procent) geantwoord dat er wel sprake zou zijn van discriminatie in de gezondheidszorg. Iets meer dan een op de acht antwoorden is neutraal (13 antwoorden, 14 procent). De stelling is in 2017 negatiever beantwoord in vergelijking met 2015. In 2015 was bijna drie kwart van de antwoorden positief en was niemand van mening dat er gediscrimineerd werd op het gebied van de gezondheidszorg. Met name onder de vooroorlogse Roma en Sinti zijn er relatief veel respondenten van mening dat er sprake is van discriminatie. Vanwege de relatief kleine aantallen moet deze uitkomst met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

Uit de interviews komt geen duidelijke reden naar voren waarom er meer discriminatie wordt ervaren in 2017 dan in 2015. Een mogelijke verklaring is een verslechtering van de gezondheid van een deel van de oudere Roma en Sinti waardoor men in zijn algemeenheid meer met de gezondheidszorg te maken heeft gehad. Ook vanuit de Roma en Sinti zelf wordt er weinig tot geen melding gemaakt van discriminatie in de gezondheidszorg.

4.3 Conclusie

Uit zowel de enquête als de interviews komt naar voren dat de gezondheidssituatie van Roma en Sinti als slecht wordt beoordeeld. Het is hierbij lastig vast te stellen in hoeverre dit komt door een zwakke sociaaleconomische positie of door culturele gebruiken. Er is vaak sprake van ongezonde voeding en leefstijl in combinatie met veel stress en zorgen. Als gevolg van de ongezonde voeding komt er relatief vaak diabetes voor. In het bijzonder onder oudere Roma en Sinti zou er sprake zijn van relatief veel gezondheidsproblemen. Volgens verschillende respondenten is de levensverwachting onder Roma en Sinti lager dan gemiddeld in Nederland. Doordat zij vaak een zwaar leven hebben gehad waarin zij te maken hebben gehad met bestaansonzekerheid, armoede en stress komen er ook bovengemiddeld veel psychische klachten voor. Bij sommige groepen wordt dit mede veroorzaakt door oorlogstrauma's. Bij een deel van de Nieuwe Roma zou sprake zijn van een zorgwekkende gezondheidssituatie. Een deel zou geen zorgverzekering hebben doordat zij niet bekend zijn met de regelgeving of omdat zij hier geen geld voor hebben. Het voorzieningengebruik onder de al langer gevestigde groepen wordt over het algemeen als redelijk tot goed beschouwd. Op het gebied van seksuele voorlichting blijft er een taboe bestaan. Alcohol- en drugsverslaving komt over het algemeen niet veel voor onder Roma en Sinti, aldus respondenten.

De gezondheidssituatie van Roma en Sinti is weinig veranderd sinds 2015. Desondanks wordt er een aantal verschuivingen opgemerkt. Hierbij wordt vaak een tweedeling gemaakt tussen jongeren en ouderen. De ontwikkeling van de gezondheidssituatie van jongeren wordt over het algemeen als enigszins positief omschreven. Zij zouden vaker sporten en bewuster zijn van het belang van een gezonde leefstijl. De ontwikkeling van de gezondheidssituatie van ouderen wordt vaker als negatief benoemd. Zij zouden nu zij ouder worden vaker te maken hebben met ziektes, stress en als gevolg vroegtijdig overlijden.

Deze tweedeling zien we ook terug bij de toekomstverwachting voor over vijf jaar. Veel respondenten verwachten dat de gezondheidssituatie van jongeren langzaamaan verder zal verbeteren terwijl er voor de oudere generaties weinig verandering wordt verwacht.

Hoofdstuk 5 Woonsituatie

De algemene beeldvorming over de woonsituatie van Roma/Sinti in Nederland, is dat men vaak in een woonwagen woont. De realiteit is echter anders. Hoewel een deel van de Roma/Sinti in een woonwagen woont, is er minstens een even groot deel dat in huizen woont. In dit hoofdstuk zal verder worden ingegaan op de woonsituatie van Roma/Sinti anno 2017.

In de nulmeting van de Monitor Sociale Inclusie werd opgemerkt dat gemeenten verschillend beleid voerden met betrekking tot huisvesting van Roma en Sinti. Zo zou in sommige gemeenten het wonen in woonwagens ontmoedigd worden, terwijl het in andere gemeenten werd gefaciliteerd. Ook werd in de nulmeting geconcludeerd dat de wens om in een woonwagen te wonen vooral samenhangt met de wens om bij elkaar te wonen. Daar waar Roma of Sinti in woonwijken woonden, werd bovendien vaak overlast ervaren door de buurt en was er vaak sprake van huurachterstanden.

Uit de eerste vervolgmeting kwam naar voren dat de woonsituatie van Roma en Sinti grotendeels onveranderd was. Er werd geconcludeerd dat er grote verschillen bestonden in de woonwensen en woonsituaties van de verschillende groepen. Daarnaast werd een lichte afname van overlast van Roma en/of Sinti waargenomen en werd er melding gemaakt van discriminatie op de woningmarkt bijvoorbeeld met betrekking tot standplaatsen (het zogenaamde 'uitsterfbeleid').

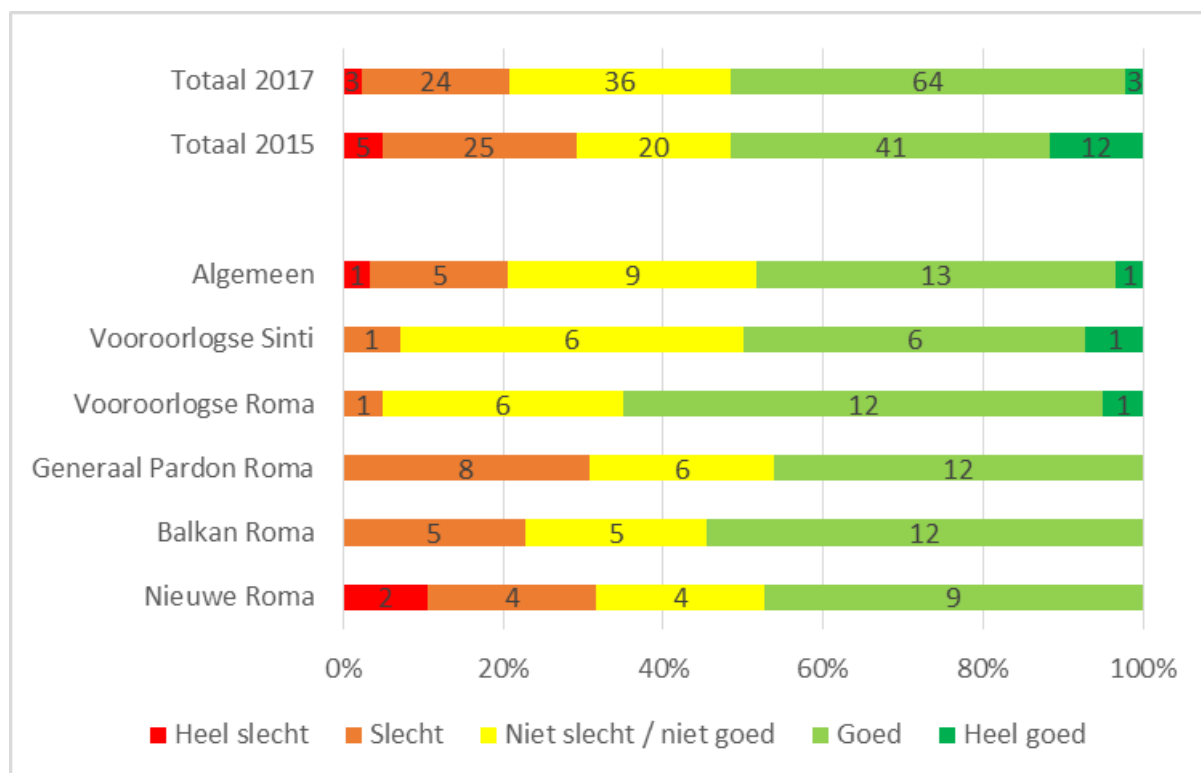
In de tweede vervolgmeting is de respondenten opnieuw gevraagd welke vormen van huisvesting voorkomen, hoe dit aansluit bij de wensen en welke problemen zich voordoen. Daarbij is aandacht besteed aan het contact met buurtgenoten, eventuele overlast, huishoudenssamenstelling en discriminatie op het terrein van huisvesting. Tevens is de respondenten gevraagd of zij met betrekking tot de woonsituatie van Roma/Sinti een ontwikkeling zien sinds 2015 en wat de verwachtingen voor over vijf jaar zijn.

Literatuur woonsituatie sinds 2013

De hoeveelheid klachten, meldingen en overige signalen die de Nationale ombudsman (2017) ontving van woonwagengewoners (waaronder Roma en Sinti) wijst erop dat het gebrek aan standplaatsen als veruit het grootste probleem ervaren wordt. Uit het onderzoek van de Nationale ombudsman blijkt ook dat er daadwerkelijk een tekort aan standplaatsen is, terwijl er nog altijd vraag naar is. In verschillende gemeenten wordt gebruik gemaakt van het 'uitsterfbeleid' aangaande woonwagencampen. Dit beleid houdt in dat woonwagenstandplaatsen die vrijkomen niet opnieuw worden verhuurd (Dijkstra, 2015). In het verlengde hiervan stelt de ombudsman dat gemeenten onvoldoende kennis hebben van het mensrechtelijke kader voor de culturele identiteit van woonwagengewoners. De nadruk vanuit gemeenten ligt op normalisatie: woonwagengewoners moeten hetzelfde behandeld worden als andere inwoners terwijl er bij 'wonen' juist sprake is van ongelijke gevallen die daarom ongelijk behandeld moeten worden. Ook zou er niet voldoende ondersteuning geboden worden aan gemeenten om de culturele identiteit van woonwagengewoners als mensenrecht in hun standplaatsenbeleid te waarborgen. In 2013 heeft het Europese Hof voor de Rechten van de Mens namelijk bepaald dat de woonwagencultuur en identiteit beschermd en gefaciliteerd dient te worden. Sinds 2014 staat de woonwagenlevensstijl ook op de lijst van immaterieel cultureel erfgoed in Nederland (Huijbers, 2015).

5.1 Woonsituatie: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting

Ten eerste wordt er ingegaan op de actuele woonsituatie van Roma/Sinti in Nederland (zie figuur 5.1).

Figuur 5.1: Hoe is het naar uw mening gesteld met de woonsituatie van Roma/Sinti in uw gemeente?

Bron: Risbo

Ongeveer de helft van de antwoorden is positief: de woonsituatie van Roma en Sinti zou 'goed' of 'heel goed' zijn (67 antwoorden, 52 procent). Daarnaast zien we dat iets meer dan een kwart van de antwoorden neutraal is (36 antwoorden, 28 procent). Ruim een vijfde van de antwoorden is negatief (27 antwoorden, 21 procent). We zien hierbij geen grote verschillen tussen de groepen. Van de specifieke groepen zijn er alleen twee respondenten die de woonsituatie van Nieuwe Roma als 'heel slecht' beoordelen. In vergelijking met 2015 zien we iets minder negatieve en iets meer neutrale antwoorden in 2017. Het aandeel positieve antwoorden ('goed' en 'heel goed' gecombineerd) is nagenoeg gelijk voor 2015 en 2017. We zien echter wel dat in 2017 minder vaak 'heel goed' als antwoord is gegeven en vaker met 'goed' is geantwoord.

Uit de interviews blijkt dat er grote verschillen zijn tussen de onderscheiden groepen. Om deze reden is het niet zinnig uitspraken te doen over de algemene positie van Roma en Sinti in Nederland maar wordt de woonsituaties van de groepen afzonderlijk besproken. De woonsituatie van de Vooroorlogse Sinti (en in iets mindere mate ook de Vooroorlogse Roma) wijkt af van de andere onderscheiden groepen. Relatief veel Vooroorlogse Sinti wonen in een woonwagen, woonwagenhuis of een andere soort woning op een woonwagenkamp. Daarnaast is er een groot deel van deze groep dat wel op een kamp zou willen wonen maar waarvoor dit vanwege een tekort aan standplaatsen niet mogelijk is. Dit is al jarenlang een grote ergernis en zorg onder Vooroorlogse groepen.

De woonsituatie van de Roma verschilt sterk per gemeente. Personen wonen doorgaans in gewone huizen waarbij men grotendeels verspreid over een gemeente woont. Een groot deel van de Roma leeft in een sociale huurwoning waarbij vaak sprake is van relatief grote gezinnen (voor Nederlandse begrippen) van vijf à zes personen en waarbij soms meerdere generaties van een familie in hetzelfde huis wonen. In sommige gemeenten gaat het relatief goed. Mensen wonen al jaren in de gemeente, hebben enig contact met de bureaus en houden (in beperkte mate) rekening met elkaar. In een aantal andere gemeenten is het slechter gesteld qua woonsituatie. Hier wordt onder andere melding gemaakt van overlast, onbegrip tussen Roma en niet-Roma, discriminatie van Roma, huurachterstanden, uithuiszettingen en intimidatie. In deze gemeenten is er nagenoeg geen contact tussen Roma en niet-Roma.

Nieuwe Roma: Nadia & Hannes

Hoewel Nadia en Hannes naar Nederland waren gekomen om te werken, wilde het niet lukken om werk te vinden. In 2011 hadden ze overigens nog geen recht om te werken. Hierdoor werden ze volgens Nadia nergens aangenomen. 'Toen zijn we een eenmanszaak begonnen', zegt ze, 'maar dan hoor je opdrachten binnen te krijgen. Maar daarvoor moet je de taal spreken en offertes kunnen maken. Dus daar is ook niets van terecht gekomen'. Vervolgens is Hannes zwart gaan werken bij een aannemer maar kreeg na een tijd weer last van zijn rug. Uiteindelijk bleek dat hij helemaal niet meer kon werken. In 2015 melden Nadia en Hannes zich bij Stroomopwaarts voor een bijstandsuitkering. De bijstandsuitkering voor hen beiden bedraagt 1200 euro.

Wanneer er sprake is van overlast betreft het in de meeste gevallen geluidsoverlast of zwerfvuil. Sommige professionals geven als voorbeeld dat er verschillen zijn in gewoontes tussen Roma en niet-Roma, bijvoorbeeld in het opruimen van afval. In de gemeenten waar de woonsituatie problematisch is, komen huurachterstanden onder Roma veel voor. Bij een aantal gemeenten is het voor professionals niet altijd even duidelijk hoeveel mensen op een plek wonen. In sommige gevallen blijkt dat niet altijd alle bewoners staan ingeschreven in de BRP. De redenen hiervoor verschillen. In sommige gevallen vermoeden professionals dat men bang is om gekort te worden op de uitkering of andere sociale voorzieningen. Soms gaat het om een nieuw (aangetrouwd) gezin -al dan niet uit het buitenland- of om jongeren die nog net leerplichtig zijn maar liever aan het werk willen. Hoewel het in absolute aantallen meevalt, geven professionals aan dat dit binnen een aantal Roma gemeenschappen vaker dan gemiddeld voorkomt.

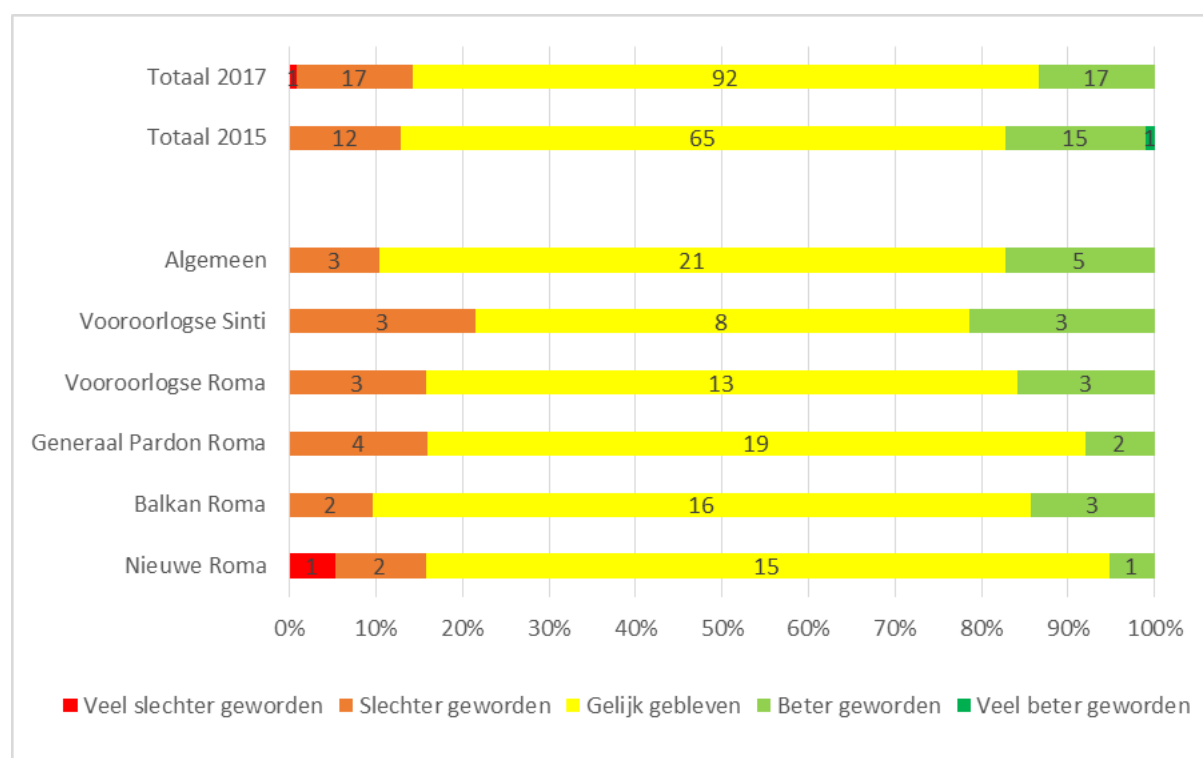
De woonsituatie van Nieuwe Roma verschilt van de andere onderscheiden groepen. Professionals omschrijven de woonsituatie van Nieuwe Roma veelal als kwetsbaar en zwak. Het grootste deel van de Nieuwe Roma woont verspreid in verschillende gemeenten. Voor veel van hen is het belangrijk dat een woning goedkoop is. Zij zijn in veel gevallen naar Nederland gekomen om geld te verdienen. Een klein deel van de Roma zou in vakantieparken of campings wonen in een (sta)caravan. Een voorbeeld hiervan is het in 2017 ontruimde camping Fort Oranje. Verschillende professionals geven aan dat hier een aantal Nieuwe Roma verbleef.

Omdat veel Nieuwe Roma pas kort in Nederland verblijven, kunnen zij meestal niet terecht in de sociale woningbouw. Vanwege hun financiële positie is het voor hen niet mogelijk om te kopen. Ze zijn hierdoor aangewezen op de particuliere woningsector. Om deze reden komt de woonsituatie van Nieuwe Roma sterk overeen met die van laaggeschoolde EU-arbeidsmigranten. Professionals geven

aan dat de Roma hun eigen situatie vaak niet als problematisch zien omdat zij slechter af waren in het land van herkomst. Dikwijls hebben zij een lagere standaard met betrekking tot huisvesting. Daarnaast heeft een groot deel van de professionals de indruk dat veel Nieuwe Roma zich niet inschrijven bij de gemeente waar zij verblijven. Dit kan een aantal redenen hebben. Men kan zich doelbewust niet inschrijven om buiten beeld van instanties te blijven, bijvoorbeeld in het geval van zwart werk. Een tweede reden is het niet mogen inschrijven van de particuliere (malafide) huiseigenaar, hierbij worden er vaak constructies gebruikt waarbij de huiseigenaar huursubsidie en/of andere sociale vergoedingen ontvangt en tegelijkertijd huur ontvangt voor hetzelfde adres. Een derde reden kan zijn dat het niet toegestaan is om op een plek in te schrijven omdat het maximaal toegestane aantal bewoners op een adres al bereikt is. In deze gevallen is er sprake van overbewoning en ontstaan er mogelijk onveilige situaties m.b.t. (brand)veiligheid. Uit de gesprekken met Nieuwe Roma komt naar voren dat veel van hen de Nederlandse woningmarkt als zeer complex en bureaucratisch ervaren. Alles bij elkaar genomen zorgt de achtergrond van de Nieuwe Roma er vaak voor dat zij kwetsbaar zijn en eerder slachtoffer dreigen te worden van uitbuiting door bijvoorbeeld malafide huiseigenaars en 'administrateurs'.

Ontwikkeling van de woonsituatie sinds 2015

Figuur 5.2 heeft betrekking op de ontwikkeling van de woonsituatie van Roma/Sinti sinds 2015.

Figuur 5.2: Hoe beoordeelt u de ontwikkeling van de woonsituatie van Roma/Sinti in uw gemeente sinds 2015?

Bron: Risbo

Uit figuur 5.2 blijkt dat de respondenten van mening zijn dat de woonsituatie van Roma en Sinti grotendeels onveranderd is gebleven. Bijna drie op de vier antwoorden is neutraal met betrekking tot de ontwikkeling van de woonsituatie sinds 2015 (92 antwoorden, 72 procent). We zien dat het aandeel antwoorden waaruit een verslechtering of verbetering blijkt, nagenoeg even groot is. Zeventien keer is 'beter geworden' (13 procent) geantwoord tegenover achttien keer 'slechter geworden' (13 procent) of 'veel slechter geworden' (1 procent). Geen enkele respondent heeft geantwoord dat de woonsituatie veel beter is geworden de afgelopen twee jaar. Dit verschilt nagenoeg niet met de uitkomsten van 2015. Ook uit de verschillende onderscheiden groepen komen geen grote verschillen naar voren. Bij alle groepen geeft een grote meerderheid aan dat de situatie onveranderd is. Er is slechts één respondent die heeft aangegeven dat de woonsituatie 'veel slechter' is geworden in de afgelopen twee jaar, dit antwoord had betrekking op de positie van Nieuwe Roma.

De uitkomsten van de enquête worden in de

interviews bevestigd. Voor veruit het grootste deel van de Sinti en Roma is er weinig veranderd de afgelopen twee jaar. Desondanks heeft er zowel een aantal positieve als negatieve ontwikkelingen plaatsgevonden. Bijna alle Sinti en Roma die in een woonwagen (willen) wonen, geven aan dat er de afgelopen twee jaar meer aandacht is gekomen voor hun situatie. Hierbij wordt veelal gedoeld op kritiek vanuit onder andere Europa en de nationale ombudsman op het beleid dat een aantal gemeenten voert om het aantal standplaatsen terug te dringen. Deze respondenten geven aan hier al jaren mee bezig te zijn en nu het gevoel te hebben dat er de laatste twee jaar erkenning begint te komen voor hun situatie. Daarnaast wordt als positieve ontwikkeling genoemd dat er een paar nieuwe kampen zijn gecreëerd door sommige gemeenten. Hoewel hiermee niet aan de totale behoefte wordt voldaan, wordt dit als een toename gezien.

Een andere ontwikkeling is het strenger handhaven in sommige gemeenten. In één gemeente is men sinds twee jaar overgegaan op uithuiszettingen wanneer de situatie uitzichtloos is. In deze gevallen is er vaak al jaren ingezet op verbeteringen, zijn er afspraken gemaakt en hebben de bewoners een tweede kans gekregen. Soms zijn bij deze gevallen ook gezinnen met kinderen betrokken. In deze gevallen kan het voorkomen dat de kinderen onder toezicht van de Jeugdbescherming komen. Als gevolg van deze strengere handhaving kunnen ook weer nieuwe problemen ontstaan. Zo komt het

Nieuwe Roma: Alina en Vesselin

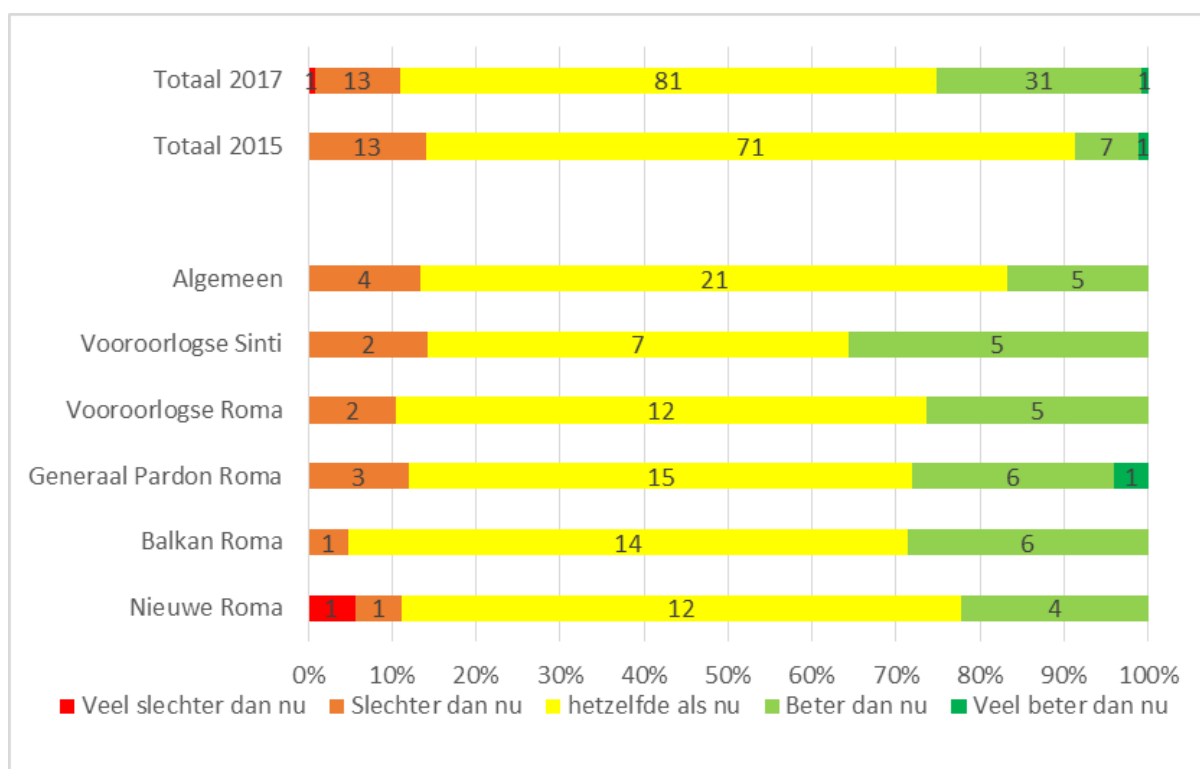
Doordat de positie van Vesselin op de arbeidsmarkt nog steeds onzeker is, is het voor het gezin erg moeilijk gebleken om een geschikte woning te vinden. Toen ze na hun huwelijk terug naar Nederland kwamen hebben ze acht maanden bij de broer van Alina gewoond. Vesselin had namelijk zijn kamer opgezegd toen hij Alina achterna reisde naar Bulgarije. Op een bepaald moment bleek Alina zwanger en kreeg ze een conflict met haar schoonzus. Via vrienden kregen ze een andere kamer. 'Daar mochten we ons wel inschrijven, maar omdat er in het huis meerdere mensen woonden, kreeg ik geen kinderbijslag of kind gebonden budget'. Sinds april huren Alina en Vesselin een particuliere woning en betalen zeshonderd euro per maand. 'De huisbaas is Turks, hij rookt wiet, als de huur moet opgehaald worden, staat hij hier binnen een uur voor de deur. Maar hoelang we hier kunnen blijven weet ik niet want het is moeilijk om de huur te betalen. Het is echt moeilijk. Als het zo doorgaat denk ik dat we teruggaan naar Bulgarije. Als mijn man werk heeft en we wat aan de kant kunnen zetten willen we terug want in deze situatie kunnen we niets sparen. We hebben bijna niets over' zegt Alina.

voor dat gezinnen bij elkaar intrekken, waardoor overbewoning en potentieel onveilige situaties ontstaan. Een ander neveneffect kan zijn dat men zich uitschrijft uit de BRP waardoor zij buiten beeld raken van professionals. Enerzijds kan een uithuiszetting als positieve ontwikkeling worden opgevat wanneer er sprake is van een situatie waarbij al jarenlang overlast door de buurt wordt ervaren. Hierbij geven professionals aan dat het goed is om in dit soort situaties slagvaardiger op te kunnen treden. Anderzijds zijn de professionals zich er bewust van dat hiermee vaak een verplaatsing van het probleem plaatsvindt, dat bewoners nog verder in een vaak al uitzichtloze positie terecht kunnen komen en uit beeld kunnen raken. Met name wanneer er ook kinderen betrokken zijn bij dit soort situaties worden er zorgen geuit.

Qua woonpositie van Nieuwe Roma wordt geen sterke ontwikkeling waargenomen. Professionals merken hierbij op dat het aantal Nieuwe Roma is toegenomen maar dat hun situatie niet significant is verbeterd of verslechterd.

Verwachtingen voor de toekomst

Tot slot wordt ingegaan op de toekomstverwachting van respondenten over de woonsituatie van Roma/Sinti over vijf jaar (zie figuur 5.3).

Figuur: 5.3: Hoe verwacht u dat de woonsituatie van Roma/Sinti in uw gemeente over vijf jaar zal zijn?
Bron: Risbo

Uit meer dan twee derde van de antwoorden blijkt de verwachting dat er over vijf jaar geen verandering van de woonsituatie van Roma en Sinti plaatsgevonden heeft (81 antwoorden, 64 procent). Ongeveer een kwart van de antwoorden is positief, deze respondenten verwachten over vijf jaar een (veel) betere woonsituatie dan nu (32 antwoorden, 25 procent). Iets meer dan één op de tien antwoorden is negatief en verwacht dat de woonsituatie verslechtert (14 antwoorden, 11 procent). Ten

opzichte van 2015 zien we een opvallende stijging in het aandeel positieve antwoorden. Tussen de onderscheiden groepen zien we geen grote verschillen. Opvallend is het relatief grote percentage respondenten dat verwacht dat de woonsituatie van Vooroorlogse Sinti zal verbeteren binnen vijf jaar. Verder is er slechts één keer geantwoord dat de woonsituatie over vijf jaar veel slechter zal zijn dan nu, dit antwoord had betrekking op Nieuwe Roma.

Uit de interviews komt naar voren dat ook qua verwachtingen voor de toekomst er verschillen zijn tussen de onderscheiden groepen. De groepen die een leven in een woonwagen ambiëren, zijn veelal positief gestemd over de toekomst. Dit hangt grotendeels samen met de toegenomen aandacht voor de woonsituatie rondom standplaatsen en het ontstaan van nieuwe kampjes. Tegelijkertijd beseft men dat de toegenomen aandacht voor de situatie niet op korte termijn resultaat hoeft op te leveren. Een groot deel van de Sinti is wantrouwend richting de lokale en nationale overheid en is bang dat men op nieuwe manieren zal proberen het aantal standplaatsen terug te dringen. Professionals met kennis over Nieuwe Roma geven aan dat zolang de arbeidssituatie van Nieuwe Roma niet veranderd, hun woonsituatie ook weinig zal veranderen. Desondanks is een deel van de respondenten positief gestemd. Zij verwachten dat de Nieuwe Roma die over vijf jaar nog steeds in Nederland verblijven, al meer hun weg gevonden zullen hebben.

De toekomstverwachtingen voor wat betreft de overige onderscheiden groepen zijn vaak neutraal of licht positief. Zowel professionals als Roma zelf verwachten dat er niet veel aan de woonsituatie zal veranderen zolang de arbeidssituatie gelijk blijft. Hierbij is er de (kleine) hoop dat de volgende generatie het beter zal krijgen, doordat zij meer opleiding hebben genoten. Tegelijkertijd geven respondenten aan dat dit waarschijnlijk nog niet binnen vijf jaar tot een verschil zal leiden. Hiervoor is meer tijd nodig, aldus de respondenten.

5.2 Woonsituatie: verdiepende analyse

In deze paragraaf wordt de woonsituatie van Roma/Sinti nader geanalyseerd. Hierbij wordt dieper ingegaan op de ontwikkelingen en besproken situaties uit paragraaf 5.1. Over het algemeen dient opgemerkt te worden dat er grote diversiteit is in de woonsituatie van Roma en Sinti in Nederland. Dit heeft deels te maken met verschillen in gemeentelijk beleid, maar ook zijn er duidelijke verschillen zichtbaar tussen maar ook binnen subgroepen.

Contact met buurtgenoten

In de gemeenten waar het relatief goed gaat qua woonsituatie geven professionals aan dat er enig contact bestaat tussen de gemeenschap en niet-Roma (of zogenoemde 'burgers') maar dat dit sporadisch is en dit zich vaak beperkt tot evenementen en buurtgebeurtenissen, zoals bruiloften, feesten en herdenkingen. Van contact in het dagelijks leven is vaak nauwelijks sprake. De professionals zijn van mening dat de gemeenschappen vaak op zichzelf zijn en sociale contacten zich veelal beperken tot binnen de gemeenschap. Dit komt overeen met het beeld van de Roma zelf. Zij geven aan voornamelijk met familie om te gaan en andere personen die tot de gemeenschap

behoren. Dit betekent echter niet dat burgers niet welkom zijn. Veel Roma geven aan dat mensen buiten de gemeenschap altijd uitgenodigd zijn bij evenementen. Dit zien we ook terug bij de activiteiten die door Roma- en Sinti-zelforganisaties worden georganiseerd. Deze zijn in principe voor iedereen toegankelijk, geven betrokkenen aan.

In de gemeenten waar de woonsituatie slechter wordt beoordeeld zien we een ander beeld. In deze gemeenten is vaak nauwelijks of geen contact tussen Roma en niet-Roma. In sommige gevallen is de verhouding tussen buurtbewoners en Roma ernstig verstoord. In een aantal gemeenten en woonwijken durft men hierover niet meer met elkaar in gesprek te gaan vanwege angst. Een professional zegt hierover dat de manier waarop Roma omgaan met conflictsituaties

door veel burgers als intimiderend wordt ervaren waardoor zij geen melding durven te maken. Het volgende citaat is hiervan een voorbeeld:

Dus als een buurtbewoner bijvoorbeeld durft te zeggen dat ze het huisvuil niet over het balkon moeten gooien, dat durven buurtbewoners bijna niet meer te zeggen omdat ze dan dreigend voor hun neus komen te staan. #8

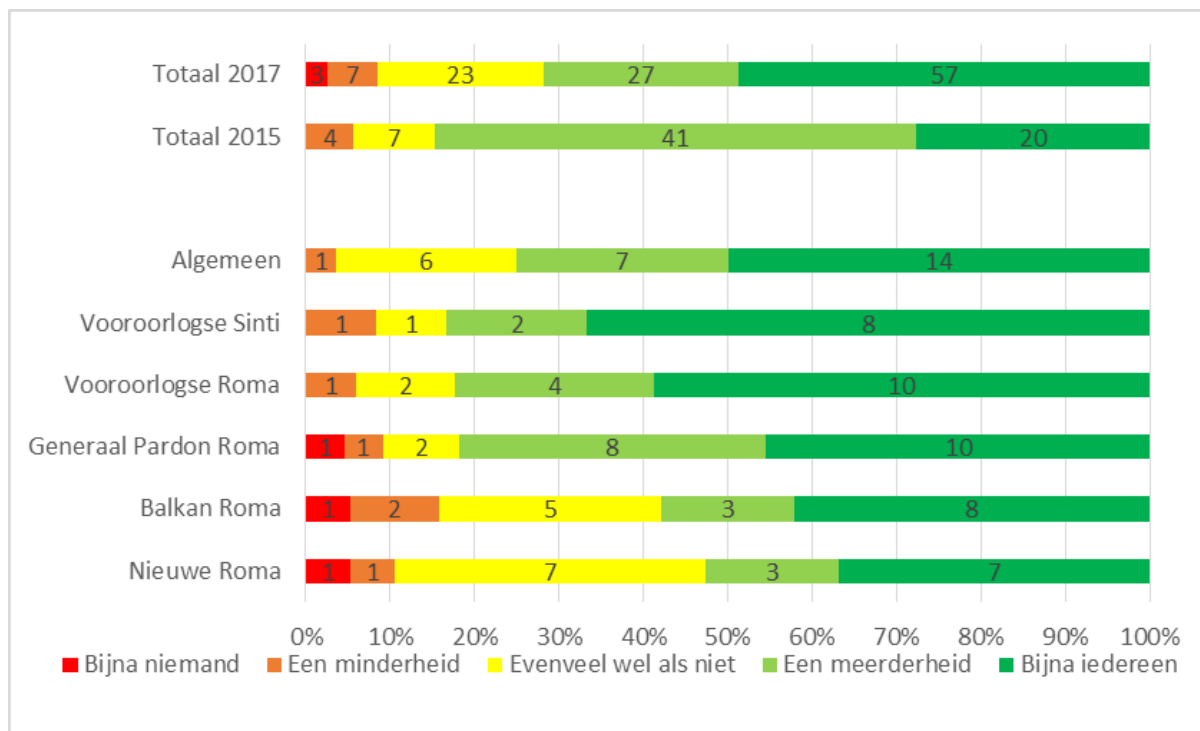
Nieuwe Roma: Nadia & Hannes

Nadia en Hannes gingen bij aankomst in Nederland bij het zusje van Nadia wonen die al sinds 2003 in Nederland was. Na vijf maanden vonden ze via haar een tweekamerwoning bij een Nederlandse huisbaas. In het begin stond het huis op naam van haar zus. Sinds 2013 staat het huis op hun naam. Ze betalen 530 euro huur. Sinds een week heeft Zeynep – met terugwerkende kracht – voor hen huursubsidie aangevraagd. De reden dat zij pas nu huursubsidie aanvragen is omdat ze zich tot voor kort hebben laten adviseren door een 'administrateur'. 'Ik heb een administrateur gevraagd om het aan te vragen en ik dacht dat het al aangevraagd was maar dat is niet gebeurd' zucht Nadia. Wij dachten ook dat we geen recht op huurtoeslag hadden. Maar toen bleek dat we dat wel hadden. En nu heeft Zeynep het aangevraagd'.

Daar staat tegenover dat er professionals zijn die aangeven dat de omgang dermate verstoord is door gebeurtenissen in het verleden dat het voorkomt dat er ook onterechte meldingen worden gemaakt van overlast. Een professional geeft een voorbeeld van het bellen van de brandweer die, eenmaal ter plekke, constateerde dat de melding betrekking had op het aansteken van een barbecue. Door dit soort gebeurtenissen wordt er relatief vaak discriminatie ervaren door Roma. In een andere gemeente wordt een voorbeeld gegeven waaruit de frustratie tussen de Roma en niet-Roma blijkt. In een buurt bestaat veel frictie tussen de groepen doordat veel burgers weten (of sterke vermoedens hebben) dat de Roma die daar wonen een uitkering ontvangen. Tegelijkertijd rijdt een aantal personen in auto's uit het luxe segment. Een medewerker van de gemeente geeft aan in deze gevallen niet te weten wat de bron van inkomsten is van deze mensen. Bij buurtbewoners leidt dit tot frustratie en argwaan. De Roma hebben daarentegen het gevoel dat ze in de gaten worden gehouden en dat men erop uit is om hen het leven zuur te maken.

Spreiding in de gemeente

De deelnemers van de enquête is gevraagd hoeveel van de bij hen bekende Roma/Sinti het belangrijk vinden om bij elkaar in de buurt te wonen (zie figuur 5.4).

Figuur 5.4: In mijn gemeente vinden Roma/Sinti het belangrijk om bij elkaar in de buurt te wonen.

Bron: Risbo

Uit figuur 5.4 komt duidelijk naar voren dat het grootste deel van de respondenten van mening is dat een (zeer) groot deel van de Roma en Sinti het belangrijk vindt om bij elkaar in de buurt te wonen. Ruim 70 procent van de antwoorden bestaat uit 'een meerderheid' (27 antwoorden, 23 procent) of 'bijna iedereen' (57 antwoorden, 49 procent). Volgens minder dan tien procent van de antwoorden zou 'een minderheid' (7 antwoorden, 6 procent) of 'bijna niemand' (3 antwoorden, 3 procent) het van belang vinden om bij elkaar in de buurt te wonen. De overige antwoorden zijn neutraal (23 antwoorden, 20 procent). Hoewel het aandeel dat het belangrijk vindt om bij elkaar in de buurt te wonen zeer groot is, zien we wel een afname hierin in vergelijking met 2015. Het aandeel dat 'bijna iedereen' antwoord is in 2017 echter toegenomen ten opzichte van 2015. Het tegenovergestelde geldt voor het aandeel 'een meerderheid'.

Van de onderscheiden groepen zien we dat met name de al langer in Nederland gevestigde groepen belang zouden hechten aan het wonen in elkaars nabijheid (vooroorlogse Roma en Sinti evenals de Generaal-Pardon groep). Onder deze groepen, met name de vooroorlogse groepen, woont men nog vaker in woonwagens of bestaat die wens.

Uit de interviews blijkt een meer genuanceerd beeld. Zoals al eerder bleek, bestaat er onder veel Sinti de behoefte om met elkaar op een woonwagenkamp te wonen. Hierbij zou men het liefst de mogelijkheid hebben om bij familie te wonen en vanuit de ouderlijke woonwagen een woonwagen of caravan aan te bouwen na een huwelijk of gezinsuitbreiding.

Desondanks is het leven op het woonwagenkamp toch veranderd volgens één van de geïnterviewde Sinti:

Je leeft hier eigenlijk al als een 'burger'. Vroeger ging je warm eten als de kinderen uit school kwamen, nu eet je zoals iedere burger om 6 uur, en soms om 8 uur 's avonds, als mijn dochter van haar werk komt. Ieder leidt hier op het kamp een burgerleven. #39

Op dit moment is het zo dat vaak een deel van de oudere generatie een plek op een woonwagenkamp heeft en dat de jongere generatie noodgedwongen verspreid binnen de gemeente woont vanwege een gebrek aan standplaatsen.

Veel Roma geven aan verspreid te wonen binnen een gemeente. Bij sommige traditionele gemeenschappen bestaat er een behoefte om bij elkaar in de buurt te wonen. Vaak wil men binnen deze gemeenschappen in de directe nabijheid van familie en andere Roma wonen. Ook bestaat er vaak nog de wens om in woonwagenkampen te wonen. Tegelijkertijd zijn er gemeenschappen waarbij men geen behoefte heeft om bij elkaar te wonen. Dit kan bijvoorbeeld voortkomen uit klasse verschillen binnen gemeenschappen. Wel wil men vaak in de buurt of in hetzelfde huis als de familie wonen. Sommige Roma geven aan 'geïntegreerd' te zijn binnen de burgermaatschappij. In een klein aantal gemeenten wonen de Roma bij elkaar in de buurt in reguliere woningen.

Voor Nieuwe Roma, geven professionals veelal aan, zijn de kosten voor een woning leidend voor de huisvesting. Veel Nieuwe Roma zouden niet in een positie zijn waarbij zij nog andere voorwaarden kunnen stellen aan hun woning. Om deze reden wonen zij vaak in sociaaleconomisch zwakke gebieden. In sommige gebieden ontstaan hierbij gemeenschappen van bijvoorbeeld EU-arbeidsmigranten die bij elkaar in de buurt wonen. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door lage huurprijzen en niet vanuit de behoefte bij elkaar in de buurt te wonen.

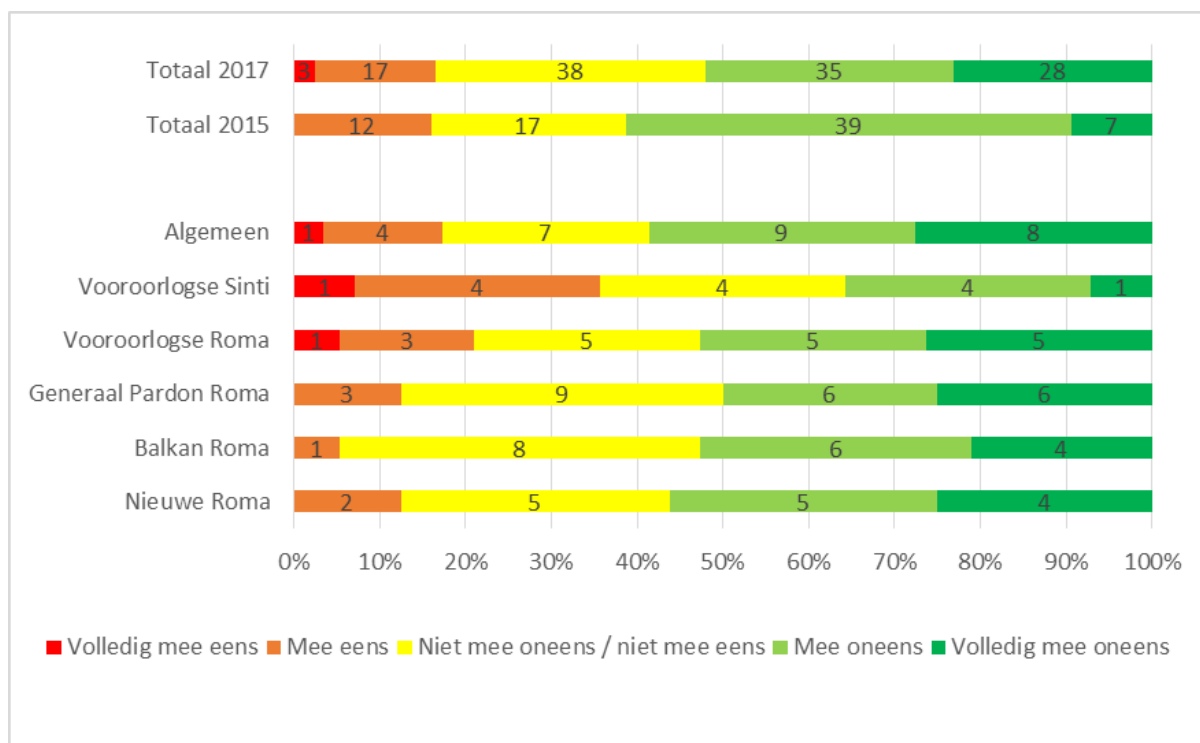
Huishoudsamenstelling

Qua gezinsgrootte wordt over het algemeen opgemerkt dat de gezinnen ten opzichte van het gemiddelde relatief groot zijn. Dit wordt bevestigd in verschillende bronnen (o.a. Sollie e.a., 2013). Veel Roma en Sinti hebben drie à vier kinderen. Roma en Sinti geven aan dat dit een afname is in vergelijking met het verleden. Zelf zijn zij vaak afkomstig uit grotere gezinnen. Daarnaast woont men soms met meerdere generaties in een huis. Dit lijkt echter ook minder voor te komen dan in het verleden. Dit komt voornamelijk doordat een groot deel van de Roma tegenwoordig in een gewone woning leeft en de regelgeving op woonwagenkampen strenger is geworden.

De huishoudsamenstelling van Nieuwe Roma verschilt van de andere groepen. In eerste instantie komen veel Nieuwe Roma alleen of als tweetal naar Nederland om werk te zoeken. Indien men kinderen of een gezin heeft, blijven deze bij de opa en oma of bij de moeder. Wanneer men enige vaste grond onder de voeten heeft komt het gezin over. Wanneer Nieuwe Roma zonder gezin in Nederland verblijven, leven zij vaak samen met andere Roma of EU-arbeidsmigranten in kleine woningen. Wanneer het gezin over komt, leeft men vaak in een zelfstandige maar kleine woning of men woont met het gezin in bij de rest van de familie.

Discriminatie op het terrein van huisvesting

De deelnemers van de enquête is gevraagd in hoeverre er sprake is van discriminatie met betrekking tot huisvesting.

Figuur 5.5: In mijn gemeente worden Roma/Sinti gediscrimineerd op het terrein van huisvesting.

Bron: Risbo

Uit ruim de helft van de antwoorden komt naar voren dat er geen of nagenoeg geen sprake zou zijn van discriminatie op dit gebied. Iets minder dan 20 procent van de antwoorden weerspreekt dit, er zou wel (in enige mate) sprake zijn van discriminatie. De overige antwoorden zijn neutraal. In vergelijking met 2015 is de vraag in 2017 iets minder vaak positief beantwoord en is het aandeel neutrale antwoorden iets gegroeid. Het aandeel negatieve antwoorden is gelijk gebleven.

Er zijn geen grote verschillen waarneembaar tussen de verschillende groepen met uitzondering van de Vooroorlogse Sinti. Respondenten met kennis over deze groep hebben vaker dan bij andere groep geantwoord dat er sprake zou zijn van discriminatie op het gebied van huisvesting. Dit wordt bevestigd in de interviews. Discriminatie op het gebied van huisvesting wordt voornamelijk ervaren door de Sinti en Roma die al langer in Nederland gevestigd zijn. In het geval van Sinti (en sommige Roma-gemeenschappen) heeft men de indruk dat de overheid beleid voert wat erop gericht is de woonwagenkampen te laten uitsterven. Bijvoorbeeld door vrijgekomen plekken af te sluiten voor nieuwe bewoners met betonblokken of door regelgeving steeds verder aan te scherpen en uit te breiden. Veel Sinti hebben hierbij het gevoel dat de door hun gewenste leefstijl wordt bedreigd en actief wordt tegen gewerkt.

Discriminatie op het gebied van huisvesting die door Roma uit de Generaal-Pardon en Balkan groepen wordt ervaren, heeft vaak betrekking op de omgang met buurtgenoten, officiële instanties

zoals woningcorporaties en het niet hebben van dezelfde kansen voor het krijgen van een woning vanwege hun etnische achtergrond.

Onder Nieuwe Roma wordt weinig melding gemaakt van discriminatie met betrekking tot huisvesting. Door hun positie zijn zij vaak aangewezen op een beperkt aantal opties voor huisvesting waardoor zij eerder vatbaar zijn voor uitbuiting.

5.3 Conclusie

Er bestaan grote verschillen in de woonsituatie van Roma en Sinti zowel tussen de groepen als binnen gemeenten. Veel Vooroorlogse Sinti en een deel van de Roma hebben de wens om te leven in een woonwagen. Zij maken vaak melding over een tekort aan standplaatsen en discriminatie door de lokale overheid via een zogenaamd uitsterfbeleid. Door uitspraken van de Nationale Ombudsman en het College voor de Rechten van de Mens voelen zij zich in hun mening gesterkt. Van de Generaal-Pardon en Balkan Roma woont de meerderheid in een sociale huurwoning verspreid over de gemeente. In sommige gemeenten zijn er grote verschillen in de woonsituatie van Roma uit dezelfde gemeenschap. Sommige gezinnen zouden in grote huizen wonen waarbij anderen in kleine armoedige woningen verblijven. Qua huishoudenssamenstelling is er onder deze groepen vaker sprake van grotere gezinnen en meerdere generaties die bij elkaar wonen. Veel Nieuwe Roma wonen in particuliere huurwoningen aan de onderkant van de huizenmarkt. Zij zijn relatief kwetsbaar voor uitbuiting door malafide huiseigenaren en financieel adviseurs. Qua woonsituatie is de positie van Nieuwe Roma vaak vergelijkbaar met laaggeschoolde EU-arbeidsmigranten (uit Bulgarije en Roemenië).

Hoewel er grote verschillen zijn in de woonsituatie van de onderscheiden groepen, wordt er weinig ontwikkeling waargenomen sinds 2015. De voornaamste reden hiervoor is dat de arbeidsmarktpositie van Roma en Sinti weinig veranderd is. Een uitzondering is de toegenomen aandacht voor de situatie rondom standplaatsen en woonwagenkampen. Een positieve ontwikkeling die genoemd wordt, is het ontstaan en/of de uitbreiding van woonwagenkampen in een klein aantal gemeenten.

De toekomstverwachtingen voor over vijf jaar zijn grotendeels neutraal. Hierbij wordt vaak opgemerkt dat er een sterke samenhang is met de sociaaleconomische positie waarvan eveneens verwacht wordt dat deze niet veel zal veranderen in vijf jaar. Een deel van de (Roma en) Sinti is voorzichtig positief met betrekking tot de toekomst. Dit hangt veelal samen met de (ervaren) toegenomen erkenning van de problemen rondom de standplaatsen en de hoop dat dit in de toekomst zal verbeteren. Een ander deel vreest echter dat het beleid niet zal veranderen en dat het 'uitsterfbeleid' voortgezet zal worden. Met betrekking tot de Nieuwe Roma bestaat bij een klein deel van de professionals de hoop dat hun woonpositie zal verbeteren naarmate zij langer in Nederland verblijven en zich langer op de arbeidsmarkt begeven.

Hoofdstuk 6 Veiligheidssituatie

Bij de nulmeting in 2013 is het thema veiligheid in brede zin onderzocht. Ten tijde van de eerste vervolgmeting is vanwege de grote hoeveelheid informatie en onderwerpen binnen dit thema, ervoor gekozen om een apart hoofdstuk over keuzevrijheid (hoofdstuk 7) in het onderzoek op te nemen. Om deze reden richt dit hoofdstuk zich meer op criminaliteit dan op veiligheid in brede zin. Omwille van de vergelijkbaarheid met eerdere metingen is besloten om de naam van dit onderzoek niet te veranderen. In de nulmeting van de Monitor Sociale Inclusie werd geconcludeerd dat er bij sommige Roma/Sinti families bepaalde vormen van criminaliteit vaker dan gemiddeld voor lijken te komen. Dit zou met name gaan om winkeldiefstal, oplichting en illegale handel. Ook zou er sprake zijn van stereotype beeldvorming waarin Roma worden weggezet als crimineel. Tot slot waren er enkele signalen dat kinderen worden ingezet bij diefstal. Uit de literatuur kwam naar voren dat er mogelijk sprake van mensenhandel zou zijn.

Bij de eerste vervolgmeting werden geen grote veranderingen waargenomen in de betrokkenheid van Roma/Sinti bij criminaliteit sinds 2013. Het leek nog steeds voornamelijk te gaan om vermogensdelicten zonder geweld (diefstal, inbraak fraude, oplichting, heling, fraude en witwassen). Een enkele respondent geeft aan meer criminaliteit waar te nemen, maar merkt op dat dit mogelijk veroorzaakt wordt doordat er meer zicht op de groepen is. De meeste respondenten gaven aan dat de criminaliteit die voorkomt onder Roma/Sinti vaker incidenteel dan structureel was.

In de tweede vervolgmeting is opnieuw gekeken naar de veiligheidssituatie van Roma en Sinti. Hierbij wordt voornamelijk gekeken naar de veiligheidspositie van kinderen, de mate van betrokkenheid bij criminaliteit en overlast gevend gedrag. In paragraaf 6.1 wordt ingegaan op de actuele situatie, de ontwikkeling sinds 2015 en de verwachting voor over vijf jaar. Paragraaf 6.2 fungeert als verdieping van de in paragraaf 6.1 besproken veiligheidssituatie.

In dit hoofdstuk is voornamelijk gebruik gemaakt van de uitspraken van professionals. Vanwege de negatieve lading van het onderwerp wensten mensen uit de doelgroep hier niet (uitgebreid) over te spreken of merkten de onderzoekers geslotenheid. Met betrekking tot de veiligheidssituatie zijn respondenten uit de doelgroep voornamelijk gevraagd naar het ervaren van discriminatie door veiligheidsinstanties.

Literatuur veiligheid sinds 2013

De afgelopen jaren zijn er successen behaald op het gebied van kinderuitleiding, zo stelt het CCV (2016) in de procesevaluatie van negen proeftuinen. Voorbeelden van successen die genoemd worden, zijn het voorkomen van kinderuitleiding door de operatie 13 Oceans. De minderjarigen die bij 13 Oceans in beeld waren, waren niet woonachtig in Nederland. Zij kwamen voor een korte periode naar een stad en migreerden vervolgens naar de volgende grote stad. Uit het onderzoek bleek dat zij in vijf jaar in dertien verschillende landen zijn geweest. Tussen 2011 en 2016 zijn er vijf veroordelingen geweest op basis van het delict mensenhandel voor uitleiding van minderjarigen in de criminaliteit. Ook zou er regionaal en landelijk meer politieke aandacht voor kinderuitleiding gekomen zijn. Deze aandacht van professionals voor de problematiek zou echter te eenzijdig gericht zijn op specifieke etnische groepen en delicten (Bos e.a., 2016). De focus ligt te vaak op minderjarigen met een Roma-achtergrond en op meisjes, waardoor mogelijk andere slachtoffers buiten beeld blijven. Er is veel expertise over uitleiding van minderjarigen in de criminaliteit bij portefeuillehouders van groepen met een Roma-achtergrond. Desalniettemin zou er sprake zijn van beperkte en indirecte handelingskracht. Professionals geven de Roma-kinderen deels op (vaak ten gevolge van pogingen tot hulpverlening zonder resultaat) en zijn tevens huiverig om echt te interveniëren in het gezin. De verklaring voor deze beperkte handelingskracht is dat het onderwerp in weinig organisaties geborgd is. Dit wordt bevestigd in het rapport van de Nationaal Rapporteur Mensenhandel (2016). In dit onderzoek wordt de groep Roma-kinderen aangewezen als een groep waarvan gebleken is dat deze kwetsbaar is en waar mensenhandelaren zich specifiek op richten. Om deze kinderen bescherming te kunnen bieden zouden concrete stappen ondernomen moeten worden, aldus de onderzoekers. Hierbij kunnen stappen gemaakt worden in de signalering, opvolging en bescherming van minderjarige Roma slachtoffers. Als voorbeelden van de risico's waar een deel van Roma-kinderen mee te maken hebben, worden criminele uitleiding en georganiseerde huwelijken genoemd. Dit zou zowel gelden voor een deel van Roma-kinderen behorende tot al langer in Nederland gevestigde groepen, als Nieuwe Roma. Bij Nieuwe Roma gebeurt dit vaker in de vorm van georganiseerde criminele netwerken.

N.B. Wanneer er wordt gesproken over criminaliteit en veiligheid onder Roma en Sinti in Nederland, is het van belang om op te merken dat er geen officiële cijfers en statistieken bestaan met betrekking tot de doelgroep. De reden hiervoor is dat het bij wet verboden is om etnisch te registreren. Hoewel er in het verleden sterke signalen zijn geweest dat men in sommige gemeenten, tegen de wet in, een lijst behield van aldaar woonachtige Roma, zijn hier geen signalen voor gevonden tijdens dit onderzoek. Omdat etnisch registreren verboden is, kan het problematisch zijn om gegronde uitspraken te doen over de mate van betrokkenheid van Roma en Sinti bij criminaliteit. Het gaat hierbij om indrukken van voornamelijk professionals die gebaseerd zijn op hun (soms decennia lange) ervaring. Het is hierbij niet mogelijk om te controleren in hoeverre deze gevoelens en indrukken accuraat zijn. Veel professionals die vanuit hun beroep betrokken zijn bij criminaliteits- en veiligheidsvraagstukken geven aan dat zij vanwege deze specifieke focus wellicht een vertekend beeld hebben.

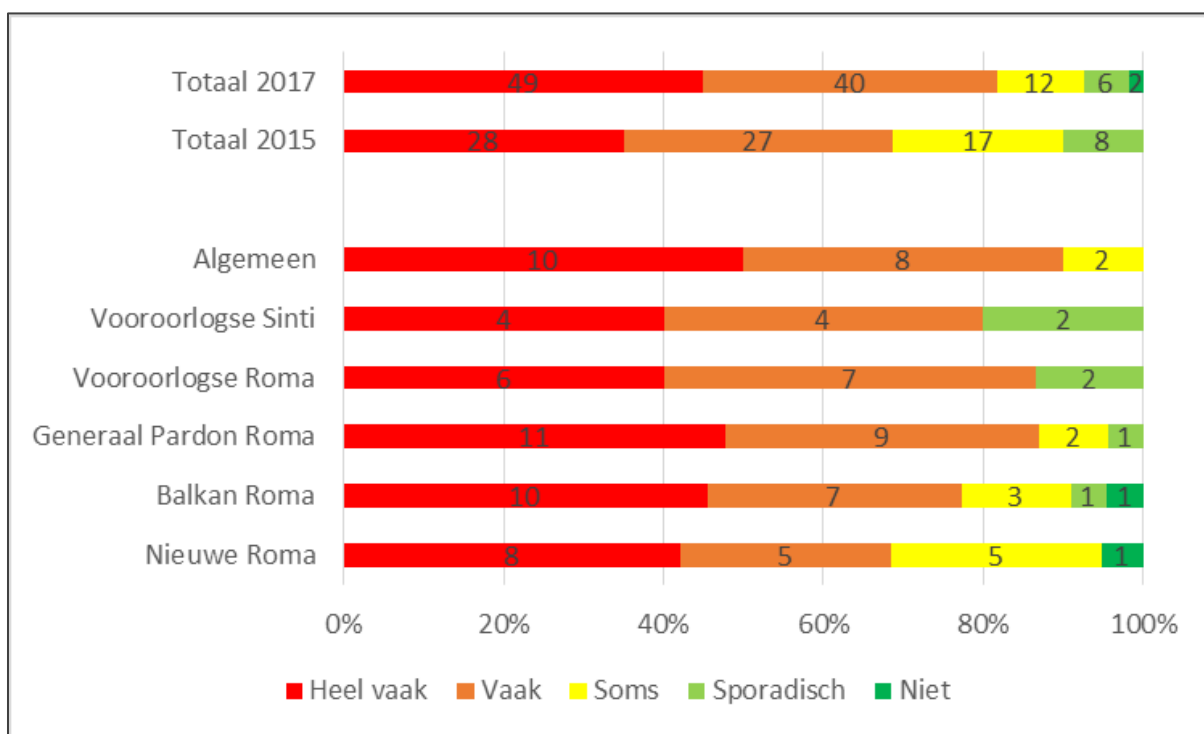
Een laatste opmerking heeft betrekking op het al dan niet voeren van een doelgroepenbeleid op het gebied van veiligheid en criminaliteit. In Nederland wordt sinds enkele jaren geen doelgroepenbeleid meer gevoerd. Hierbij geldt dat generiek beleid van toepassing is op alle in Nederland verblijvende personen. Op het gebied van veiligheid en criminaliteit ligt dit extra gevoelig. Een specifiek beleid op dit terrein wekt al snel de indruk dat er sprake is van discriminatie vanuit handhavingsinstanties. Alle professionals die betrokken zijn bij de politie geven aan dat afkomst niet leidend is in hun beroep.

Verschillende personen benadrukken dat het te allen tijde gaat om mensen en het al dan niet begaan van strafbare feiten. Cultuursensitiviteit zou alleen een rol moeten spelen wanneer dit van belang is in de behandeling of benadering nadat er feiten zijn geconstateerd waarop gehandeld dient te worden (zie ook paragraaf 6.2 met betrekking tot discriminatie).

Zoals bij alle besproken thema's benadrukt wordt, geldt ook bij het bespreken van de veiligheidssituatie dat er grote verschillen bestaan tussen de onderscheiden groepen, tussen verschillende gemeenten en binnen gemeenschappen. De resultaten uit dit hoofdstuk dienen dan ook met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden.

6.1 Veiligheidssituatie: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting

Ten eerste wordt er ingegaan op de actuele veiligheidssituatie onder Roma en Sinti in Nederland (zie figuur 6.1).

Figuur 6.1: In welke mate zijn Roma/Sinti in uw gemeente, naar uw mening, betrokken bij criminele activiteiten?
Bron: Risbo

Uit een zeer groot deel van de antwoorden komt naar voren dat een relatief groot deel van de Roma en Sinti 'heel vaak' betrokken zou zijn bij criminele activiteiten (49 antwoorden, 45 procent). Iets meer dan een derde van de antwoorden bestaat uit 'vaak' (40 antwoorden, 37 procent). Slechts een klein deel van de antwoorden bestaat uit 'soms' (12 antwoorden, 11 procent), 'sporadisch' (6 antwoorden, 6 procent) en 'niet' (2 antwoorden, 2 procent).

In vergelijking met 2015 zien we dat deze vraag in 2017 negatiever is beantwoord. Met andere woorden, deelnemers van de enquête van 2017 zijn van mening dat Roma en/of Sinti vaker betrokken zijn bij criminaliteit dan de respondenten uit 2015. Hier kan mogelijk meespelen dat vanuit

verschillende programma's aandacht is geweest voor criminaliteit onder Roma waardoor de problematiek wellicht beter zichtbaar is geworden. Tussen de onderscheiden groepen zijn geen grote verschillen waarneembaar. De beleefde betrokkenheid van Nieuwe Roma bij criminaliteit lijkt iets minder dan bij de andere onderscheiden groepen.

Uit de interviews blijkt dat er grote verschillen bestaan tussen gemeenten en onderscheiden groepen. Zo komt het beeld naar voren dat de betrokkenheid bij criminaliteit van Sinti over het algemeen minder is dan bij verschillende Roma-gemeenschappen, iets wat niet naar voren komt uit de enquête. Ook is de positie van Nieuwe Roma vaak niet vergelijkbaar met de andere onderscheiden groepen. Ondanks de grote verschillen, komt er bij nagenoeg alle gemeenten naar voren dat er sprake is van een oververtegenwoordiging van betrokkenheid bij criminaliteit onder Roma en/of Sinti in vergelijking met het gemiddelde in die gemeenten. De mate van oververtegenwoordiging verschilt. Zo wordt in een gemeente geschat dat circa 85 procent van de volwassenen en 45 procent van de minderjarigen een strafblad heeft. Bij andere gemeenten wordt aangegeven dat er bepaalde families zijn die zich veel bezighouden met criminaliteit terwijl andere families hier niet bij betrokken zijn. Qua activiteiten wordt door verschillende respondenten uit verschillende gemeenten hetzelfde beeld geschetst. Over het algemeen gaat het vaak om vermogensdelicten zonder geweld. Per sekse verschilt echter het type delicten. Zo zouden vrouwen vaker betrokken zijn bij babbeltrucs, winkeldiefstal en zakkenrollen waar het bij de mannen vaker woninginbraak, illegale autohandel en autodiefstal betreft.

Onder Nieuwe Roma zien we een tweeledig beeld. Enerzijds heeft men de indruk dat een deel van de Nieuwe Roma naar Nederland komt met als doel het plegen van criminele activiteiten zoals diefstal, vermogensdelicten zonder geweld, ondermijning en in sommige gevallen illegale prostitutie. Dit verschijnsel wordt vaak aangeduid met de term 'mobiel banditisme' en werd onderzocht vanuit '13 Oceans'. Tegelijkertijd bestaat er bij veel respondenten ook de zorg dat zij slachtoffer worden van criminelen. Hierbij wordt vaak gesproken over mensenhandel, oplichting (aanvragen subsidies en toeslagen als katvangers) en uitbuiting (met name op het gebied van arbeid en huur).

Uit de gesprekken met professionals blijkt dat er in veel gemeenten aandacht is voor de veiligheidssituatie van minderjarigen met een Roma-achtergrond. Dit kan deels verklaard worden doordat er tijdens de proeftuinperiode op ingezet is onder andere vanuit de 'Aanpak multi-problematiek bij gezinnen met een Roma-achtergrond', de 'Aanpak uitbuiting Roma-kinderen' en vanuit het onderzoeksteam '13 Oceans'. Het is om deze reden de vraag in hoeverre het beeld dat ontstaat uit de interviews geen overdrijving van de werkelijkheid is. Dit neemt niet weg dat in relatief veel gemeenten, grote zorgen worden geuit over de betrokkenheid van kinderen bij criminele activiteiten. Hierbij gaat het vaak om gevallen waarbij minderjarigen betrokken zijn bij winkeldiefstal of bedelen waarbij sterke aanwijzingen zijn dat een volwassene, vaak een familielid, hierbij toezicht houdt en het kind hiertoe aangezet of gedwongen heeft. Vanwege of wellicht door de toegenomen aandacht voor de betrokkenheid van jongeren met een Roma-achtergrond bij criminele activiteiten, is dit een grote zorg voor veel gemeenten en professionals.

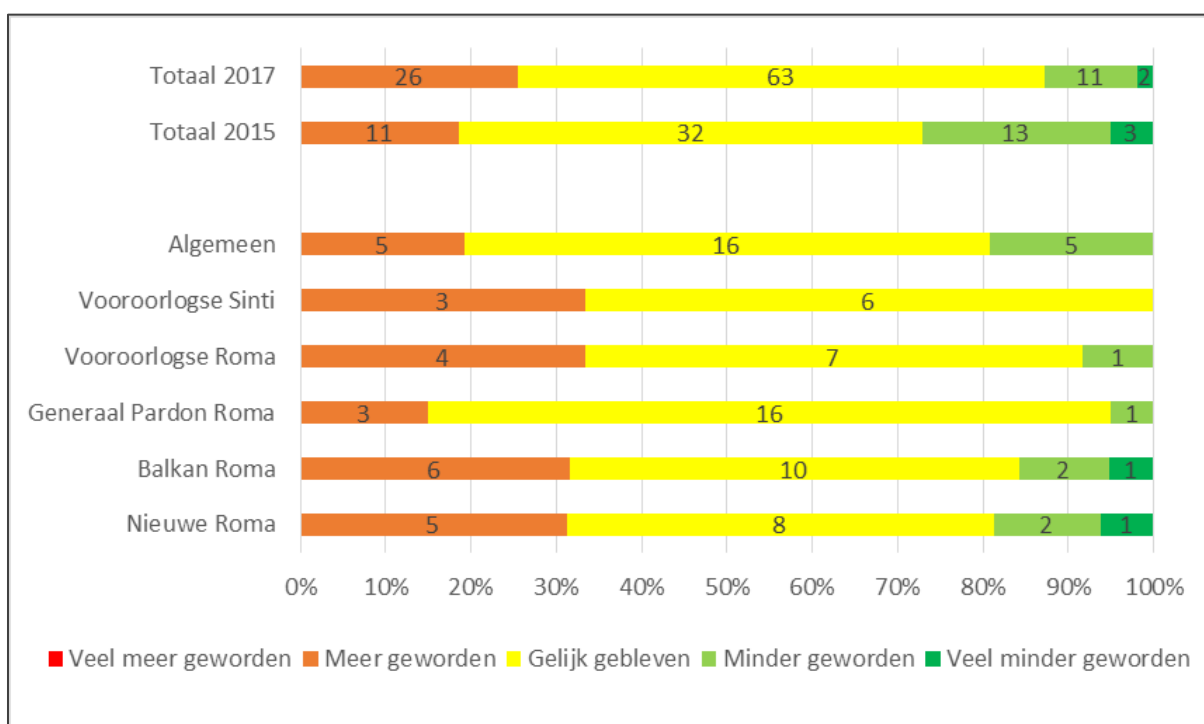
Een andere constatering zijn de verschillen in aanpakken vanuit de gemeenten. Binnen sommige gemeenten wordt er nauw samengewerkt in een goedwerkende ketenaanpak (soms met gebruikmaking van een convenant) waarbij men in andere gemeenten vaak meer geïsoleerd werkt.

Een respondent die bekend is met verschillende gemeenten merkt op dat dit een groot verschil kan maken in de effectiviteit van de aanpak. Gemeenten zijn verschillend omgegaan met de manier van werken nadat de proeftuinen beëindigd zijn. Zo hebben sommige gemeenten de opgezette aanpakken die opgezet zijn vanuit de proeftuinen ingebed in hun beleid en daarmee gecontinueerd terwijl bij andere gemeenten een verwatering van de aanpak heeft plaatsgevonden.

Hoewel er niet expliciet met Roma en Sinti is gesproken over criminaliteit, kwam dit vaak wel ter sprake. Verschillende Roma en Sinti ervaren een hoge mate van discriminatie door veiligheidsinstanties. Hierbij gaat het over vermoedens van onwettige registratie, pestgedrag, stigmatisering en repressie. Veel respondenten afkomstig uit de doelgroep zijn van mening dat de aandacht vanuit de overheid bijna altijd vanuit een justitiële en repressieve invalshoek is ingestoken. Hierin worden zij bijgevallend door een aantal professionals dat aangeeft dat er vaak op een stigmatiserende manier over Roma en Sinti wordt gesproken. Verschillende respondenten geven aan toenemende zorgen te hebben over de manier waarop handhavinginstanties en de overheid omgaan met Roma en/of Sinti. Veel Roma en Sinti geven aan dat wanneer er sprake is van een conflict binnen de gemeenschap, dit vaak intern opgelost wordt. Professionals bevestigen dit. Zij hebben niet de illusie op de hoogte te zijn van alles wat er binnen de gemeenschappen gebeurt.

Ontwikkeling sinds 2015

Figuur 6.2 gaat in op de ontwikkeling van de mate van betrokkenheid bij criminaliteit van Roma/Sinti sinds 2015.

Figuur 6.2: Hoe heeft de mate van betrokkenheid bij criminaliteit van Roma/Sinti in uw gemeente zich ontwikkeld sinds 2015?

Bron: Risbo

Uit iets minder dan twee derde van de antwoorden komt naar voren dat de mate van betrokkenheid bij criminele activiteiten gelijk is gebleven (63 antwoorden, 62 procent). Ongeveer een kwart van de antwoorden wijst op een toename (26 antwoorden, 26 procent). Tot slot zien we dat ongeveer een op de acht antwoorden positief is: Roma en Sinti zouden (veel) minder betrokken zijn bij criminaliteit sinds 2015 (13 antwoorden, 13 procent). In vergelijking met 2015 is de vraag in 2017 slechter beoordeeld. Het aandeel antwoorden met een (ervaren) toename van betrokkenheid bij criminaliteit is in 2017 gestegen terwijl tegelijkertijd het aandeel waaruit een afname wordt waargenomen is gedaald. In zowel 2017 als 2015 heeft geen enkele respondent aangegeven dat de betrokkenheid bij criminaliteit veel meer is geworden. Tussen de onderscheiden groepen zijn de verschillen klein.

Over het algemeen zien de geïnterviewde respondenten weinig verschil in de mate van betrokkenheid van Roma en Sinti bij criminaliteit en veiligheidsvraagstukken. Desondanks blijkt uit de interviews dat er een groot aantal ontwikkelingen heeft plaatsgevonden vanuit de gemeenten en instanties. Zo geldt in het algemeen dat er meer zicht is gekomen op de problematiek en dat handhavers meer ervaring en instrumenten ter beschikking hebben gekregen. Enerzijds kan dit als een positieve ontwikkeling gezien worden. Anderzijds kan betrokkenheid bij criminaliteit en crimineel gedrag in zijn algemeenheid meer aan het licht gekomen zijn waardoor het gevoel bestaat dat men vaker bij criminaliteit betrokken is. Vooral sinds het bestaan van de proeftuinen lijkt de aandacht voor deze problematiek toegenomen. Hierbij kan gedacht worden aan eerder genoemde programma's.⁷ Daarnaast zijn er verschillende gemeenten die aangeven sinds 2015 een andere strategie te hebben gehanteerd. In deze gemeenten is men meer gaan handhaven vanuit een fiscaal rechtelijke invalshoek in plaats van strafrechtelijk. De reden hiervoor is dat het vaak onhaalbaar is gebleken om strafrechtelijk genoeg bewijs te verzamelen voor in de rechtbank. De verdachten zouden vaak sluw en goed op de hoogte zijn van hoe zij hun zaken ondoorzichtig kunnen maken om vervolging te bemoeilijken. Verschillende professionals geven aan dat het haalbaarder is om volgens fiscale regelgeving een zaak op te bouwen. Hierbij komt de bewijslast grotendeels bij de verdachte te liggen in plaats van bij de aanklager. Er kan gedacht worden aan personen zonder aantoonbare bron van inkomen die moeten verantwoorden hoe zij bepaald bezit verworven hebben. Professionals geven aan resultaten te hebben geboekt met deze aanpak waarbij

Nieuwe Roma: 'administrateurs' II

Daarnaast blijkt dat de groep zelf naar mazen in de wet zoekt om in Nederland het hoofd boven water te houden. Tijdens de gesprekken bleek namelijk dat de meeste stellen getrouwd zijn maar in Nederland niet als zodanig geregistreerd zijn. 'Daar is een reden voor' zegt Zeynep. 'Het maakt nogal wat uit of je alleen of met twee geregistreerd bent in een woning. Als ze hun huwelijk registreren hebben ze een fiscale partner en dan gaan veel toeslagen verloren. Daarom doen ze het niet. Dan heb je als vrouw recht op bijstand, toeslagen etc. En je betaalt alleen voor de vrouw ziektekostenverzekering. De man is niet verzekerd. Er zijn ook vrouwen die bij mij komen die zeggen dat ze gescheiden zijn en twee kinderen hebben. En dan vraag ik een bijstandsuitkering voor ze aan. Achteraf kom ik er dan achter dat ze getrouwd zijn en dat hun man werkt, maar officieel niet bij hen woont. Dus ze zijn voortdurend op zoek naar de mazen in de wet om aan de ellendige positie waarin ze zitten te ontsnappen'.

⁷ Deze programma's zijn per 31-12-2016 afgerond.

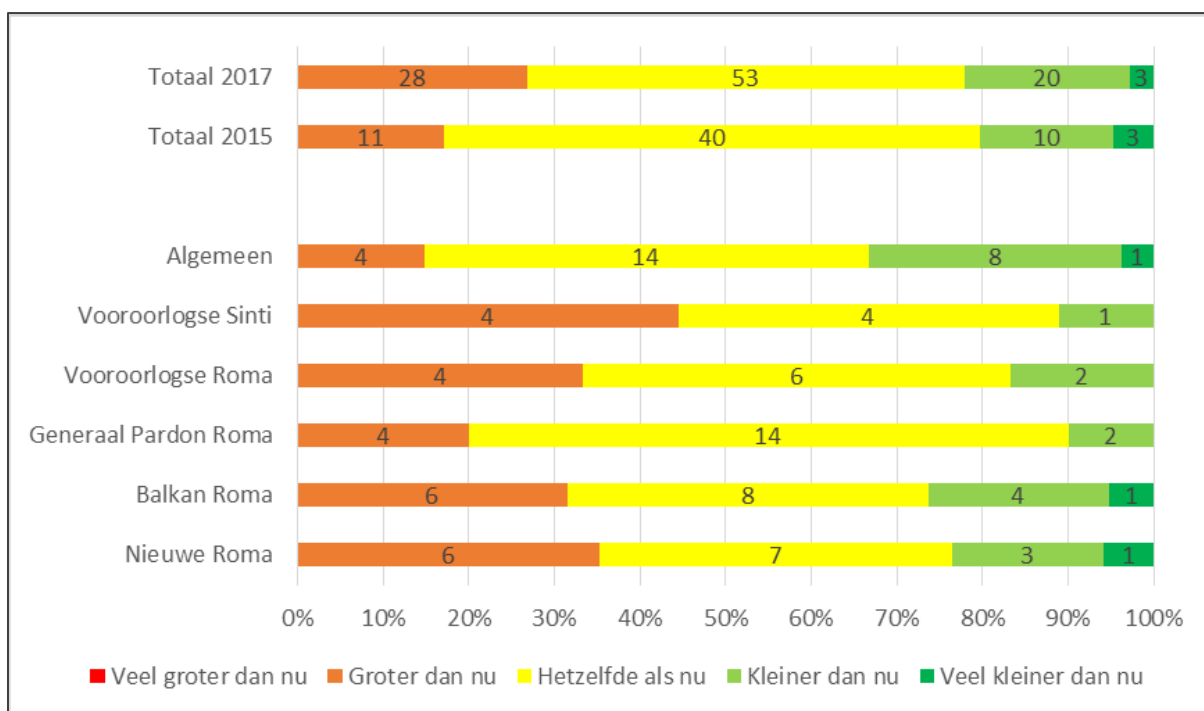
bijvoorbeeld auto's in beslag zijn genomen. Dit heeft ook een positieve uitwerking binnen de gemeente, aldus professionals. Voor andere burgers wordt het hierdoor namelijk zichtbaar dat misstanden aangepakt worden. Volgens deze professionals bestaan er soms spanningen tussen Roma en niet-Roma. Dit is voornamelijk het geval wanneer men bijvoorbeeld in luxe auto's of villa's woont terwijl burgers weten dat deze personen een uitkering ontvangen. Tegelijkertijd geven professionals aan het vermoeden te hebben dat de verdachten met een Roma-achtergrond hun werkwijze al aangepast hebben. Zo zouden zij tegenwoordig proberen minder op te vallen. Door een aantal professionals wordt opgemerkt dat de samenwerking tussen instanties en gemeenten is verbeterd. Zo hebben verschillende gemeenten zich aangesloten bij het Regionaal Informatie- en Expertisecentrum (RIEC). 'Het RIEC ontwikkelt en ondersteunt regionaal bestuurlijke interventies en combineert die, indien nodig, met een fiscale en strafrechtelijke aanpak' (Sollié e.a., 2013). Daarnaast is er binnen de politie meer aandacht gekomen voor situaties waarbij personen met een Roma-achtergrond betrokken zijn (bv. in de vorm van een landelijk intervisie-overleg en het geven van cultuursensitiviteitstrainingen aan medewerkers van de politie). In een klein aantal gemeenten is de samenwerking na het stopzetten van de proeftuinen verminderd. In deze gemeenten is overleg tussen de ketenpartners minder structureel en vaak incidenteel.

Een andere ontwikkeling die door verschillende professionals benoemd wordt is de toegenomen communicatie tussen Roma/Sinti en de politie en/of instanties. Hierbij wordt opgemerkt dat steeds meer Roma bij de gemeente durven aan te kloppen wanneer er sprake is van een conflict of hulpvraag. Dit zou voor een groot deel te danken zijn aan een opgebouwd vertrouwen. In het verleden was het ondenkbaar dat Roma zelf bij de officiële instanties zouden aankloppen, aldus een aantal professionals. Hiermee samenhangend merken verschillende professionals op dat de afgelopen twee jaar een toename heeft plaatsgevonden van interne conflicten binnen Roma-gemeenschappen. Via sociale media bedreigen en communiceren verschillende groepen in West-Europa met elkaar. Tegelijkertijd hebben deze professionals het gevoel dat er minder waarde wordt gehecht aan de traditionele Roma-rechtspraak (ook wel bekend als de Kris-Romani).

Wanneer het gaat over de Nieuwe Roma wordt er vooral een toename waargenomen van georganiseerde criminaliteit in de grote steden. Hierbij wordt gesproken over bedelpraktijken rondom treinstations en vermogensdelicten bij grote evenementen. Verder zien professionals weinig ontwikkeling in de veiligheidssituatie van Nieuwe Roma.

Verwachtingen voor de toekomst

De toekomstverwachtingen met betrekking tot de betrokkenheid van Roma/Sinti bij criminaliteit van deelnemers van de enquête staan in figuur 6.3 weergegeven.

Figuur 6.3: Hoe verwacht u dat de mate van betrokkenheid bij criminaliteit van Roma/Sinti in uw gemeente over vijf jaar zal zijn?

Bron: Risbo

Uit de antwoorden blijkt dat een meerderheid van de respondenten verwacht dat betrokkenheid van Roma en Sinti over vijf jaar hetzelfde zal zijn als nu (53 antwoorden, 51 procent). Tegelijkertijd zien we dat een deel verwacht dat de betrokkenheid zal toenemen (28 antwoorden, 27 procent) of juist (veel) kleiner zal worden (23 antwoorden, 22 procent). In vergelijking met de antwoorden op dezelfde vraag uit 2015, zien we dat het aandeel antwoorden met een verwachte toename is gestegen. Gekeken naar de verschillende groepen valt het grote aandeel respondenten op dat een toename van betrokkenheid bij criminaliteit verwacht onder Vooroorlogse Sinti. Vanwege het kleine aantal respondenten moet dit echter met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden. Daarnaast valt het op dat respondenten met kennis over Roma en Sinti in het algemeen, positiever gestemd zijn over de toekomst dan respondenten met kennis over specifieke groepen. Zo heeft een derde van deze respondenten een positieve toekomstverwachting tegenover iets minder dan een kwart.

Een groot deel van de geïnterviewde respondenten vindt het lastig om een voorspelling voor de toekomst te doen. Aan de ene kant zijn er respondenten die verwachten dat er weinig zal veranderen. Zo omschrijft een professional het als een kat en muis spel tussen criminelen en politie. Hierbij is men constant bezig met aanpassen en verandert crimineel gedrag voortdurend. Doordat bij de politie voornamelijk reactief wordt gewerkt, loopt men vaak achter de feiten aan. Veel respondenten hebben dan ook het idee dat een effectieve aanpak slechts tijdelijk zal werken doordat criminelen (ongeacht afkomst) opzoek zijn naar nieuwe manieren om voordeel te behalen. Over het algemeen zijn de respondenten bezorgd over de toekomst. Nagenoeg alle professionals geven aan dat het nodig is om

een lange termijn visie te hebben waarbij over een lange periode ingezet wordt op deze doelgroep. Hierbij bestaat er bij sommigen de hoop dat over één à twee generaties meer structurele verbetering plaats zal vinden.

6.2 Veiligheidssituatie: verdiepende analyse

In deze paragraaf wordt de veiligheidssituatie van Roma/Sinti verder geanalyseerd.

Betrokkenheid van minderjarigen bij criminele activiteiten

Hoewel in 2015 werd opgemerkt dat de betrokkenheid van kinderen, op een enkele gemeente na, nagenoeg niet voorkwam, zien we hier in 2017 verandering in. Uit de gesprekken met professionals blijkt dat er in veel gemeenten aandacht is voor de betrokkenheid van minderjarigen met een Roma-/Sinti-achtergrond bij criminaliteit. Dit kan deels verklaard worden doordat hier tijdens de proeftuinperiode op ingezet is onder andere vanuit de 'Aanpak multi-problematiek bij gezinnen met een Roma-achtergrond', de 'Aanpak uitbuiting Roma-kinderen' en vanuit het onderzoeksteam '13 Oceans'. Het is om deze reden de vraag in hoeverre het beeld dat ontstaat uit de interviews, Roma-jongeren die bovengemiddeld vaak in aanraking komen met criminaliteit, geen overdrijving van de werkelijkheid is. Dit neemt niet weg dat in relatief veel gemeenten, grote zorgen worden geuit over de betrokkenheid van kinderen bij criminele activiteiten. Hierbij gaat het vaak om gevallen waarbij minderjarigen betrokken zijn bij winkeldiefstal of bedelen en er sterke aanwijzingen zijn dat een volwassene, vaak een familielid, toezicht houdt, het kind hiertoe aanzet of gedwongen heeft.

Een respondent ziet een toename van het aantal minderjarigen dat op heterdaad betrapt wordt. Hierbij vraagt de respondent zich af of dit komt doordat de problematiek beter zichtbaar is geworden door de inzet vanuit verschillende programma's of dat het een indirect gevolg is van kinderen die langer naar school gaan en daardoor minder bedreven zijn in criminele handelingen. Een aantal professionals stelt dat het belangrijk is om er bewust van te zijn dat wanneer een minderjarige betrokken is bij criminele activiteiten, de minderjarige bijna altijd als slachtoffer gezien moet worden en niet als dader. Hoewel dit in de rechtspraak nog niet altijd het geval is, lukt het steeds vaker om deze jongeren zorg en hulp te bieden in plaats van hen te bestraffen.

Respondenten die betrokken zijn geweest bij de 'aanpak van multi-problematiek bij gezinnen met een Roma-achtergrond' geven aan dat het in eerste plaats gaat om de opeenstapeling van problemen die leiden tot problemen. De etnische of culturele achtergrond is hierbij niet de leidende factor.

Respondenten geven aan dat vanwege de vaak sociaaleconomische zwakke positie van veel Roma, er relatief vaak sprake is van multi-problematiek onder de Roma. Hierbij kan gedacht worden aan langdurige werkloosheid, uitkeringsafhankelijkheid, verslaving en psychische problematiek. In een publicatie van de politieacademie wordt aangegeven dat wanneer het multi-probleem gezinnen met een Roma achtergrond betreft er sprake kan zijn van specifieke problematiek 'waarbij de rechten van

kinderen in het gedrang komen. Het gaat dan om schoolverzuim (of het onttrekken van kinderen aan de leerplicht) en de inzet van kinderen voor (illegale) arbeid of criminele activiteiten' (Sollie e.a., 2013). Vanwege of wellicht door de toegenomen aandacht voor de betrokkenheid van jongeren met een Roma-achtergrond bij criminele activiteiten, blijft dit een grote zorg voor veel gemeenten en professionals.

Ook onder Nieuwe Roma is de betrokkenheid van minderjarigen bij criminaliteit een onderwerp dat aandacht krijgt. Zo werd op 4 oktober 2016 door de toenmalig Minister van Veiligheid en Justitie Van der Steur aan de Tweede Kamer gerapporteerd:

Nieuwe Roma: Alina en Vesselin

We bezoeken Alina bij haar thuis. Het huis ziet er qua inrichting armoedig maar netjes uit. Wat wel opvalt is dat er een grote flatscreen televisie aan de muur hangt wat in contrast is met de rest van het interieur. Ook tijdens de gesprekken met de andere vrouwen valt vaak op dat zij een in ieder geval duur ogende telefoon bij zich hebben en dat ze vaak behangen zijn met goud. 'Dat valt me altijd op' zegt Zeynep. 'Ze leven meestal in armoede maar ze hebben wel een grote TV en een moderne telefoon. Maar de meeste van die TV's zijn ook van de vrachtwagen gevallen hè. Laatst ging ik bij een vrouw thuis en ze vroeg me of ze make up moest zetten bij mij. Had ze allemaal dure make up spullen. Maar toen zei ze dat ze dat voor zeven euro gekocht had. Vooral in Den Haag is er een circuit van helers waar ze die spullen kopen'.

Op 22 juni 2016 verscheen het bericht dat de politie vier criminele netwerken in Nederland ontdekt had die Roma-kinderen uitbuiten en dat uitgebuite Romakinderen gered en teruggehaald waren naar Nederland. Zeker twintig kinderen worden door deze groepen gedwongen om te stelen en te bedelen in verschillende Europese steden. Een deel van deze kinderen staat in Nederland onder toezicht van de Jeugdbescherming, maar is spoorloos.

Bovenstaand bericht heeft betrekking op minderjarigen die tot de Nieuwe Roma behoren. In deze gevallen is er vaak sprake van georganiseerde criminaliteit die aansluit bij het beeld over 'mobiel banditisme'.

Type criminaliteit

Qua type criminaliteit is er weinig veranderd sinds 2015. Toen werd er melding gemaakt van: vermogensdelicten zonder geweld, woninginbraak, diefstal, fraude, oplichting, heling, huiselijk geweld en witwassen. Zoals in 2015 al werd aangegeven, gaat het vaak niet om georganiseerde misdaad maar over incidentele of spontane delicten. Zo kan het zijn dat mensen criminaliteit plegen wanneer zij kans zien om snel geld te verdienen. Een aantal respondenten stelt dat er in sommige gevallen sprake is van overlevingscriminaliteit. Hiermee worden delicten bedoeld die gepleegd worden om te voorzien in levensonderhoud. Tegelijkertijd geeft een bij de politie werkzame respondent aan de indruk te hebben dat dit ook vaak als excuus wordt gebruikt. Zo weet de respondent uit ervaring dat een aantal families dat zich hierop beroept, in grote huizen woont en voldoende inkomen heeft. Ook wordt hierbij opgemerkt dat er meer gezinnen in dezelfde situatie zitten (uitkering, weinig inkomen, schulden) die zich niet schuldig maken aan strafbare feiten.

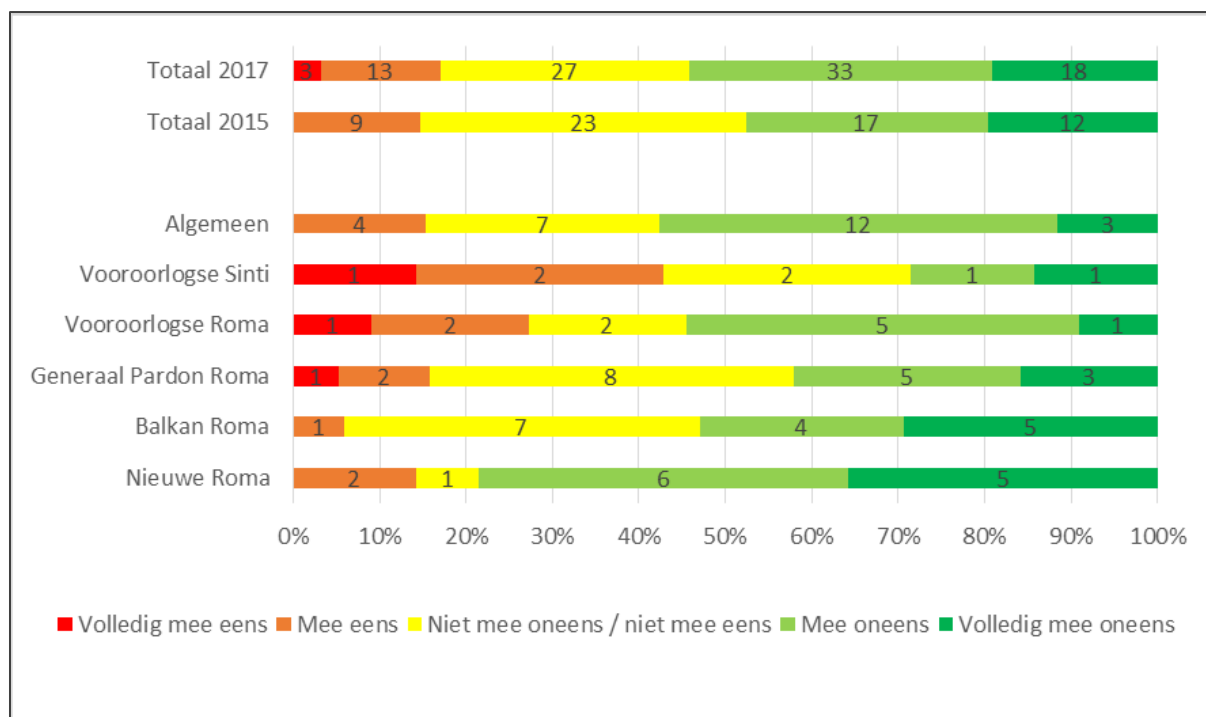
Onder Nieuwe Roma is het vaak moeilijk onderscheid te maken tussen slachtoffers en daders. Hierbij speelt dat veel Nieuwe Roma in een zwakke positie verkeren in een onbekend land waar zij niet bekend zijn met de regelgeving. Een deel van de Nieuwe Roma zou betrokken zijn bij georganiseerde misdaad. Hierbij kan gedacht worden aan het verkopen van zakdoekjes in de trein, bedelen, verkoop van (nep)straatkranten, etc. Respondenten merken op dat bij dit soort praktijken vaak het vermoeden bestaat dat de mensen die zich op straat bezighouden met deze praktijken hun geld aan een baas of bende moeten afdragen. Een professional legt uit dat het moeilijk is om hard te maken dat er sprake is van (kinder)uitbuiting bij dergelijke praktijken:

In de trein naar Amsterdam, daar worden nogal eens zakdoekjes verkocht en aangeboden door kinderen. [...]. Dat zijn 9 van de 10 keer slachtoffertjes van mensenhandel. Die worden aangezet door mensen om dat te verkopen en die halen, nou ja, bakken met geld binnen, wat ze allemaal af moeten dragen. Dat is een vorm van crimineel uitbuiten van kinderen. Heel vaak zijn dat kinderen uit het Oostblok of die toch uit een bepaalde, uit een bepaald milieu komen. Nou dat heb je de afgelopen jaren wel zien gebeuren, maar hard maken cijfermatig kan ik dat niet. De politie kan dat ook nog niet. Want de ene wijkagent schrijft dit weg, of de NS-agent schrijft het weg onder winkeldiefstal, de andere zegt het gaat om zakkenrollen of verkopen of bedelen. Er zijn mensen die zien deze kinderen als lastig en vervelend. #14

Soms zou er ook sprake zijn van prostitutie onder vrouwen met een Nieuwe Roma-achtergrond. Een aantal respondenten heeft de angst dat dit niet altijd vrijwillig is maar dat er druk uitgeoefend wordt. Uit publicaties van o.a. de Nationaal rapporteur mensenhandel komt naar voren dat buitenlandse prostituees uit Oost-Europa voornamelijk afkomstig zijn uit Roemenië, Bulgarije en Hongarije. Een deel hiervan heeft vermoedelijk een Roma-achtergrond. Zij zouden extra kwetsbaar zijn doordat zij gemarginaliseerde zijn en te maken hebben met sociale uitsluiting in het land van herkomst (Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen, 2016).

Discriminatie

De deelnemers van de enquête is gevraagd in hoeverre zij het idee hebben dat er sprake is van discriminatie van Roma en/of Sinti door veiligheidsinstanties (figuur 6.4).

Figuur 6.4: In mijn gemeente worden Roma en Sinti gediscrimineerd door veiligheidsinstanties (Politie/Justitie).
Bron: Risbo

Iets meer dan de helft van de antwoorden ontkracht de stelling. Deze respondenten zijn van mening dat er (nagenoeg) geen discriminatie door veiligheidsinstanties plaatsvindt (51 antwoorden, 54 procent). Ruim een kwart van de antwoorden is neutraal (27 antwoorden, 29 procent) en 16 antwoorden (17 procent) bevestigen de stelling. In vergelijking met 2015 zien we een afname van het aandeel neutrale antwoorden. Er zijn grote verschillen waarneembaar tussen de groepen. Allereerst valt op dat het aandeel respondenten dat aangeeft dat er geen/weinig sprake is van discriminatie met betrekking tot Nieuwe Roma zeer groot is in vergelijking met andere groepen (79 procent tegenover 54 procent gemiddeld). Opvallend is ook het grote aantal neutrale respondenten en respondenten die aangeven dat er wel sprake is van discriminatie onder de Vooroorlogse Sinti en Generaal-Pardon Roma.

Uit de interviews komt naar voren dat er weinig veranderd is in de beleefde discriminatie door Roma en Sinti. Net zoals in 2015 wordt aangegeven dat men weinig vertrouwen heeft in het maken van meldingen bij antidiscriminatie voorzieningen (ADV's) omdat de discriminatie waar Roma en Sinti mee te maken hebben niet goed begrepen wordt. Hierdoor voelen veel Roma en Sinti zich niet serieus genomen en hebben zij geen vertrouwen in verandering. Een respondent merkt op dat Roma en Sinti om deze reden zichzelf meer georganiseerd hebben en zelf actie ondernemen in het geval van discriminatie. Zo geeft deze respondent aan dat zij als gemeenschap zelf instanties/bedrijven aanspreken. Een andere veelgehoorde klacht heeft betrekking op de manier waarop beleid rondom Roma en Sinti is vormgegeven. Diverse Roma en Sinti geven aan dat het beleid vrijwel altijd repressief van aard is. Hierdoor ontstaat negatieve beeldvorming en verdwijnt de bereidwilligheid om

met de (lokale) overheid in contact te blijven. Roma en Sinti ervaren deze vorm van beleidsvorming als discriminerend en voelen zich steeds minder vrij om volgens hun culturele opvattingen te leven. Verschillende Roma en Sinti geven aan zich gediscrimineerd te voelen door de veiligheidsinstanties. Hierbij wordt melding gemaakt van repressie, stigmatisering en pesterijen door ambtenaren. Een aantal Roma maakt hierbij de vergelijking met nazipraktijken ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. Met name wanneer het gaat om het al dan niet registreren van Roma. Deze respondenten hebben de angst dat bij verschillende gemeenten een schaduwregistratie wordt bijgehouden om de aanwezige Roma-gemeenschappen in beeld te brengen. Een medewerker van de politie geeft toe dat er onder sommige agenten sprake is van vooroordelen of stigma's over Roma en Sinti. Tot slot wordt door veel Roma en Sinti die op een woonwagenkamp wonen discriminatie ervaren als gevolg van het zogenaamde 'uitsterfbeleid'. In de gemeenten waar dit aan de orde is, worden vrijgekomen plekken op woonwagenkampen niet meer vergeven maar voor bewoning ongeschikt gemaakt (bijvoorbeeld door de plaatsing van betonblokken). Dit zou een verklaring kunnen zijn voor het relatief grote aandeel respondenten dat in de enquête aangeeft dat er onder de vooroorlogse groepen sprake zou zijn van discriminatie.

Mannen en vrouwen

Eerder werd al gemeld dat er verschil zit in de mate en vorm van criminaliteit tussen mannen en vrouwen. Zo hebben professionals de indruk dat vrouwen, net zoals onder de gemiddelde bevolking, iets minder vaak betrokken zijn bij criminele activiteiten dan mannen maar nog steeds (veel) vaker dan gemiddeld in Nederland. Vrouwen zouden vaker betrokken zijn bij babbeltucs, winkeldiefstal en zakkenrollen waar het bij mannen vaker woninginbraak, illegale autohandel en autodiefstal betreft.

Houding ten opzichte van criminaliteit

Een aantal professionals is van mening dat er onder sommige groepen andere normen en waarden gelden ten opzichte van criminaliteit. Binnen een aantal families wordt criminaliteit niet per definitie afgekeurd. Roma en Sinti zelf geven aan dat er sprake is van stigmatisering en dat criminaliteit binnen de gemeenschappen over het algemeen afgekeurd wordt. Hierbij wordt niet ontkend dat er een aantal families/personen is dat zich bezig houdt met criminaliteit maar dat dit niet de norm is. Daarnaast wordt aangegeven dat criminaliteit plaatsvindt als gevolg van armoede. Sommigen zouden overgaan tot criminaliteit om te kunnen overleven. Hierbij wordt door Roma, Sinti en een klein aantal professionals aangegeven dat Roma en Sinti vaak geen eerlijke kans hebben binnen de Nederlandse maatschappij. In sommige gevallen kan dit ertoe leiden dat men op andere manieren inkomen probeert te verkrijgen, aldus de respondenten.

Kris (Romani)

Zowel professionals als Roma en Sinti zelf geven aan dat de gemeenschappen vaak erg gesloten zijn. Zo geven professionals aan niet de illusie te hebben dat zij volledig op de hoogte zijn van alles wat zich binnen de gemeenschappen afspeelt. Roma en Sinti geven aan dat het gebruikelijk is dat interne conflicten onderling opgelost worden zonder inmenging van buitenaf. Over het wel of niet bestaan van de Kris wordt niet veel gesproken door Roma en Sinti. Hierbij wordt vaak verteld dat dit vooral iets van vroeger is wat tegenwoordig niet meer aan de orde is. Sommige professionals nemen meer conflicten tussen verschillende gemeenschappen waar en merken tegelijkertijd een afname van de interne rechtspraak. Zo geeft een aantal professionals aan dat zij vaker betrokken worden bij conflictsituaties door de gemeenschap.

6.3 Conclusie

Op het gebied van de veiligheidssituatie bestaan er grote verschillen tussen groepen, gemeenschappen en gemeenten. Uit de enquête komt naar voren dat veel professionals het idee hebben dat een zeer groot deel van de Roma en Sinti bij criminaliteit betrokken is (geweest). Dit beeld wordt bevestigd in de interviews. In sommige gemeenten heeft men de indruk dat ruim drie kwart van de volwassenen weleens betrokken is geweest bij criminaliteit. Het zou in deze gevallen voornamelijk gaan om vermogensdelicten zonder geweld, inbraak en autodiefstal. Veel respondenten hebben hierbij het idee dat het vaak opportunistische misdrijven zijn in plaats van georganiseerde criminaliteit. Roma en Sinti spreken dit beeld tegen. Zij geven aan dat er sprake is van stigmatisering en discriminatie. Zij zijn van mening dat het beleid vanuit de nationale en regionale overheid bijna altijd justitieel/strafrechtelijk is ingestoken waardoor dit stigmabevestigend werkt. Veel professionals geven aan dat ondanks de afronding van verschillende nationale aanpakken en programma's, de inzet op het gebied van veiligheid en criminaliteit nodig blijft. Nieuwe Roma zouden veelal een verhoogd risico lopen slachtoffer te worden van misbruik vanwege hun zwakke positie. Zo komen zij bovengemiddeld vaak in aanraking met malafide werkgevers, huiseigenaren en financieel adviseurs. Een kleine deel van de Nieuwe Roma zou daarnaast betrokken zijn bij criminaliteit, vooral in grote steden. Het gaat hierbij met name om zakkenrollen en oplichting.

De ontwikkeling van de veiligheidspositie wordt door de meeste respondenten als neutraal beoordeeld. Professionals uit verschillende gemeenten geven aan dat de manier van handhaving veranderd is ten opzichte van 2015. Waar men voorheen strafrechtelijk probeerde te vervolgen, wordt nu vaker een financiële procedure in gang gezet. Verschillende professionals geven aan dat dit een effectievere manier is om misstanden aan te pakken omdat de bewijslast meer bij de verdachte komt te liggen. Een andere ontwikkeling is de afronding van de proeftuinen per 01-01-2016. Hoe hiermee omgegaan is verschilt per gemeente. In de gemeenten waar vaak al voor de start van de proeftuinen een ketenaanpak bestond, zien we dat deze verder versterkt en binnen het reguliere beleid geïmplementeerd is. In de gemeenten waar de ketenaanpak nieuwer en minder sterk is, zien we dat deze na afronding van de proeftuinperiode vaker afgezwakt is en wordt er gesproken over minder

focus op de groep. Ook heeft men in deze gemeenten vaak meer moeite om de aanpak binnen het reguliere beleid onder te brengen.

De toekomstverwachting met betrekking tot de veiligheidspositie over vijf jaar zijn grotendeels neutraal. De meeste respondenten denken dat er niet veel zal veranderen. Daarnaast is er ongeveer een even groot deel positief als negatief. Hierbij zien we dezelfde scheiding als hiervoor benoemd is. In de gemeenten waar men een goede samenwerking tussen partners heeft, is men vaker positief over de toekomst. De gemeenten met een zwakkere keten zijn vaak minder positief over de toekomst. Zij verwachten vaker een verslechtering van de situatie.

Hoofdstuk 7 **Keuzevrijheid**

In de nulmeting van de Monitor Sociale Inclusie is geen apart hoofdstuk opgenomen over de keuzevrijheid van Roma en Sinti. Dit thema kwam toendertijd aan bod in het hoofdstuk over de veiligheidssituatie. Voor de eerste vervolgmeting is in samenspraak met het Ministerie van SZW besloten om een apart hoofdstuk op te nemen dat ingaat op de mate van keuzevrijheid onder Roma en Sinti op onder andere het gebied van partnerkeuze, onderwijs en arbeid. Reden hiervoor was de grote hoeveelheid aan informatie en het wezenlijke verschil van dit onderwerp met criminaliteit. In de nulmeting werd geconcludeerd dat jongeren meer zochten naar zeggenschap, vooral op het gebied van vrije partnerkeuze en dat er veranderingen zichtbaar werden in de traditionele rolverdeling van Roma en Sinti families. Gelijktijdig werd opgemerkt dat deze ontwikkelingen ook tot meer conflicten leidden tussen generaties, families, ouders en kinderen. Tot slot werd gesteld dat gedwongen huwelijken voorkwamen maar dat hierbij steeds vaker sprake was van 'subtiele dwang', waarbij de jongere geen 'nee' durfde te zeggen in plaats van expliciete dwang. In de eerste vervolgmeting (2015) werd door zowel Roma, Sinti als professionals een (zeer) lichte verbetering van de keuzevrijheid op de gebieden van partnerkeuze, onderwijs en arbeid geconstateerd. Tevens werden de bevindingen uit de nulmeting grotendeels bekrachtigd. Bij deze vervolgmeting is keuzevrijheid opnieuw als een apart thema in het onderzoek opgenomen. In paragraaf 7.1 wordt achtereenvolgens ingegaan op de huidige stand van zaken, ontwikkeling en verwachtingen met betrekking tot de keuzevrijheid van Roma en Sinti.

Literatuur met betrekking tot keuzevrijheid sinds 2013

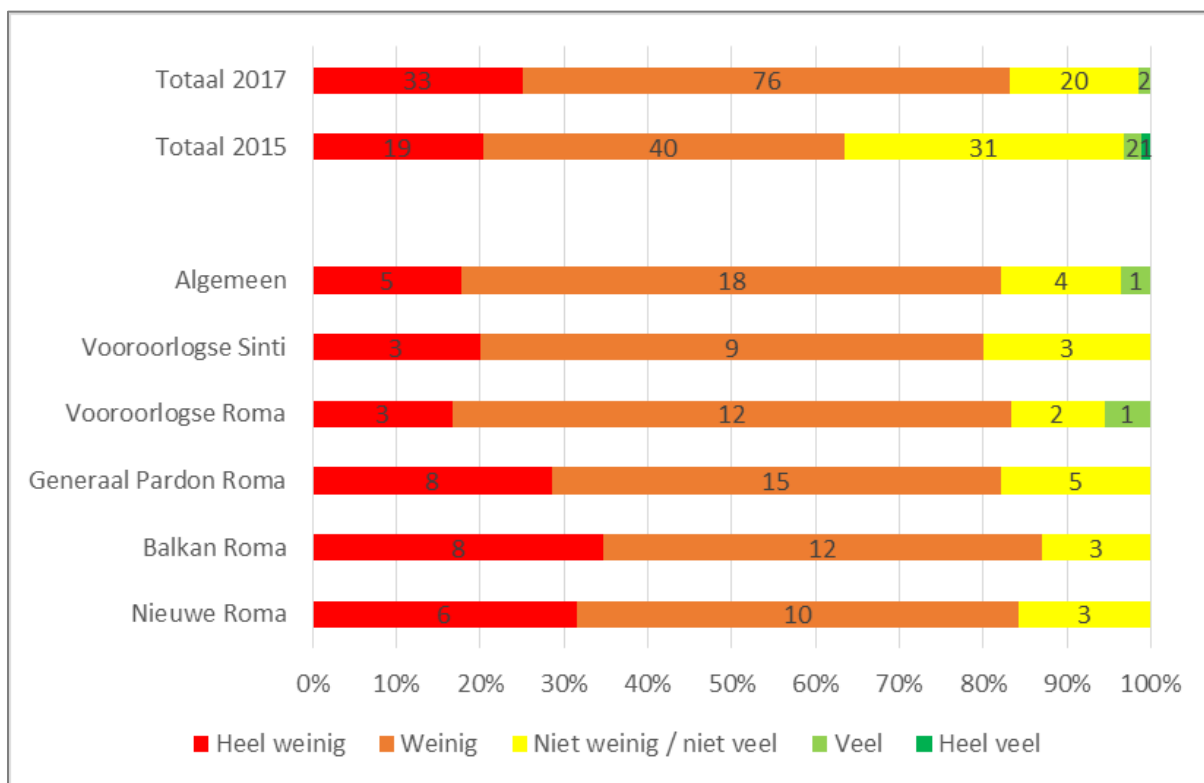
In de periode 2013-2017 zijn enkele relevante publicaties verschenen waarin die raakvlakken hebben met de keuzevrijheid van Roma en Sinti. In een studie van de Universiteit Maastricht en het Verwey Jonker Instituut (2015) naar religieuze en kindhuwelijken, is een hoofdstuk opgenomen over huwelijken in de Roma en Sinti cultuur. In het onderzoek wordt gesteld dat huwelijken onder zowel jongens als meisjes op latere leeftijd plaatsvinden onder Roma en Sinti dan in het verleden, namelijk rond de leeftijd van 16 of 17 jaar. School en studie worden genoemd als oorzaken van deze verschuiving in leeftijd. Een enkele respondent wijst er op dat er tegenwoordig uitsluitend huwelijken afgesloten worden boven de 18 jaar.

Vanuit het ministerie van SZW is een meerjarige aanpak “Actieplan Zelfbeschikking 2015-2017” gestart (als voortzetting op de aanpak preventie huwelijksdwang 2012-2014) om mensen o.a. bewust te maken van hun recht om zelf keuzes te maken over hun leven (waaronder partnerkeuze, opleiding, werk, religie etc). Het plan is specifiek gericht op situaties waarbij de familie het zelfbeschikkingsrecht van het individu schendt, wat vaak voorkomt in gesloten gemeenschappen. Het plan is gericht op een bredere doelgroep dan alleen Roma en Sinti, maar zij worden wel genoemd als een voorbeeld van een gesloten gemeenschap met een collectieve ‘wij’ cultuur

In het evaluatieonderzoek Panteia en Bureau Omlo (2017) naar de effecten en werkzame principes van het Actieplan Zelfbeschikking wordt door professionals met de nodige voorzichtigheid geconcludeerd dat er meer erkenning van het zelfbeschikkingsrecht ontstaat binnen gesloten gemeenschappen. Tevens wordt geadviseerd om o.a. te blijven investeren in samenwerking met zelforganisaties, betrokkenheid van en kennisdeling met gemeenten, de signalerende functie binnen het onderwijs en trainingen cultuursensitief werken voor professionals en vrijwilligers. In hoeverre dit geldt voor Roma en Sinti wordt niet beschreven.

7.1 Keuzevrijheid: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting

Deelnemers van de enquête is gevraagd in hoeverre Roma/Sinti keuzevrijheid hebben om zonder druk van de directe omgeving hun eigen leven in te richten. De antwoorden op deze vraag staan in figuur 7.1 weergegeven.

Figuur 7.1: Hoeveel vrijheid hebben Roma/Sinti in uw gemeente om zonder druk van de directe omgeving hun eigen leven in te richten?

Bron: Risbo

Ruim acht op de tien antwoorden is negatief (109 antwoorden, 83 procent). Hieruit zou blijken dat Roma en Sinti weinig vrijheid hebben om zonder druk van de directe omgeving hun eigen leven in te richten. Iets meer dan vijftien procent (20 antwoorden, 15 procent) van de antwoorden is neutraal en volgens slechts een zeer klein deel (2 antwoorden, 2 procent) is er veel vrijheid het eigen leven in te richten. In vergelijking met 2015 zien we een opmerkelijke afname van het aandeel neutrale antwoorden en een grote toename van het aandeel negatieve antwoorden. Het aandeel positieve antwoorden is in beide jaren zeer beperkt. Tussen de onderscheiden groepen zijn nagenoeg geen verschillen.

Uit de interviews blijken grote verschillen tussen de visie van Roma en Sinti zelf en professionals die werkzaam zijn bij gemeenten of instanties. Ook voor dit onderwerp geldt dat er grote verschillen bestaan tussen onderscheiden groepen. Nagenoeg alle Roma en Sinti geven aan dat de jongeren van nu een grote mate van keuzevrijheid hebben om hun leven in te richten zoals ze zelf willen. Hierbij uiten veel respondenten de angst dat dit ten koste gaat van de eigen cultuur. Veel jongeren zouden 'verwestersen' en de eigen taal steeds slechter spreken. Tegelijkertijd komt uit de gesprekken naar voren dat meisjes vaak meer beschermd worden opgevoed dan jongens. Met betrekking tot de

keuzevrijheid op het gebied van onderwijs blijkt dat jongeren in principe vrij zijn om te kiezen wat ze willen studeren. Ook zou er onder jongeren meer behoefte ontstaan om door te studeren (zie ook hoofdstuk 2). Voor de keuzevrijheid op het gebied van arbeid geldt hetzelfde. Hierbij wordt vaak aangegeven dat er een grote wil is om bepaalde beroepen te leren of uit te gaan voeren maar dat dit niet lukt doordat men vaak niet de juiste opleiding heeft gedaan of doordat er geen baan gevonden wordt. Hierbij wordt veelal melding gemaakt van discriminatie en tegenwerking vanuit het onderwijs en de arbeidsmarkt. Het bespreken van de keuzevrijheid met betrekking tot de partnerkeuze maakt veel los bij verschillende respondenten. Hierbij wordt al snel gesproken over gedwongen huwelijken en uithuwelijking van minderjarigen. De door ons gesproken Roma en Sinti geven aan dat dit een

hardnekkig stigma is wat niet lijkt te verdwijnen. Dit zou niet meer aan de orde zijn in het overgrote deel van de gemeenschappen. Sommige professionals zijn minder positief over de keuzevrijheid met betrekking tot partnerkeuze. Een aantal professionals geeft aan het idee te hebben dat uithuwelijking en traditionele huwelijken met minderjarigen nog steeds voorkomen binnen een klein aantal gemeenschappen.

Hoewel er vaak wordt gesproken over een grote mate van keuzevrijheid zijn Roma en Sinti zich ervan bewust dat vanuit de cultuur vaak bepaalde verwachtingen bestaan. Tussen Roma, Sinti en professionals bestaan hierover grote verschillen in de manier waarop dit tot uiting komt. Door veel professionals wordt deze druk vaak als een vorm van dwang beschouwd. Roma en Sinti geven aan dat het een eigen keuze is wanneer jongeren voor een leven kiezen dat aansluit bij hun culturele tradities. Meerdere professionals hebben het gevoel dat de jongere generatie steeds vaker in conflict komt met de oudere generaties. Dit zou veroorzaakt worden door jongeren die meer hun eigen weg willen bepalen en daarmee afwijken van de traditionele levensvormen.

Tijdens de gesprekken met Nieuwe Roma komt de keuzevrijheid minder vaak ter sprake. Hoewel de keuzevrijheid in het land van herkomst vaak als beperkt wordt beoordeeld, lijkt dit in Nederland minder aan de orde. Een groot deel van de Nieuwe Roma geeft aan naar Nederland te zijn gekomen vanwege economische redenen. In veel gevallen bestaat de gezinssamenstelling uit een stel of een gezin met jonge kinderen waardoor thema's als partnerkeuze minder vaak spelen. Hierbij wordt opgemerkt dat binnen deze gezinnen vaak zowel de mannen als vrouwen werken. Er lijkt dus minder

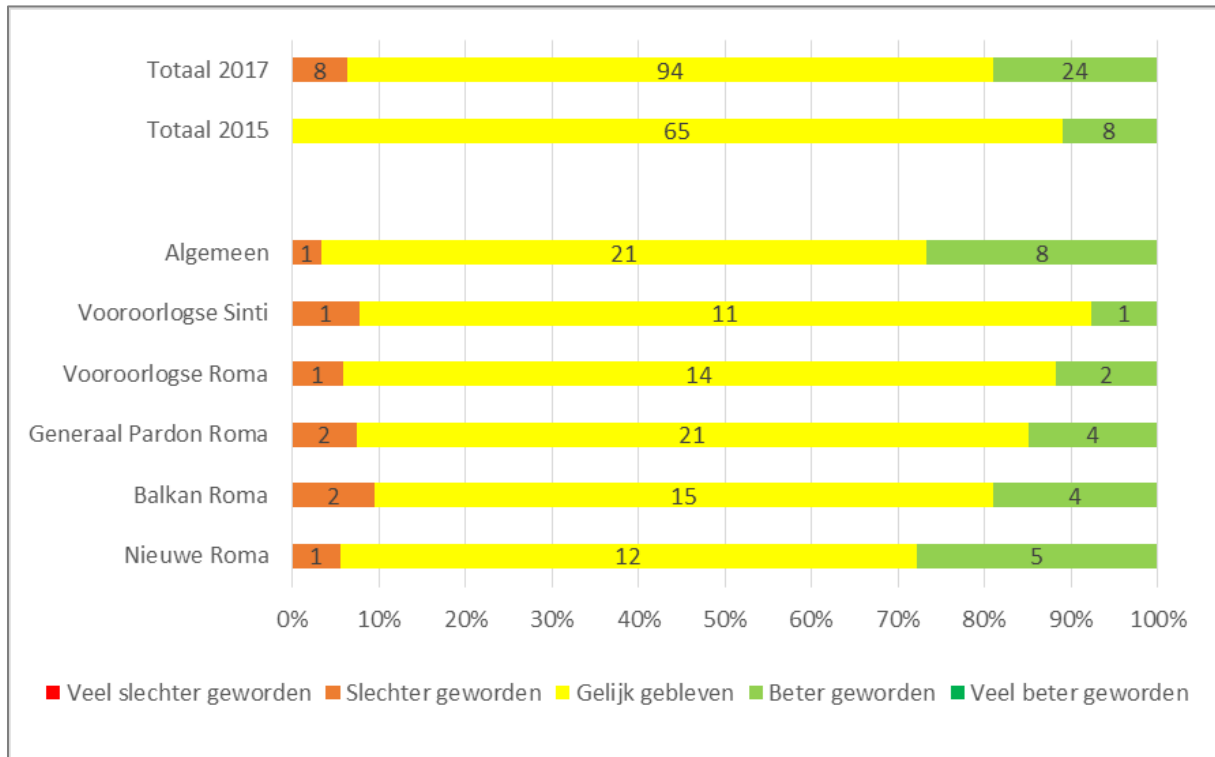
Nieuwe Roma: Nadka en Manush

Toen haar kind anderhalf jaar was is ze weggelopen, maar werd opgespoord door haar schoonfamilie en weer teruggehaald. Toen ze zwanger was van de tweede wilde ze weer weg. Ze mocht toen vertrekken maar mocht haar oudste kind niet meenemen. Tot de dag van vandaag heeft ze weinig contact met haar zoon die inmiddels 24 jaar is. Ze was zelf 19 toen ze bij haar ex-man wegging. Ze is toen bij haar oma gaan wonen. Na vijf jaar bij haar oma te hebben gewoond kwam ze in 2002, samen met haar nichtje, naar Nederland. Haar tweede zoon, die inmiddels 18 is, liet ze achter bij haar oma. Kort daarna kwam ook haar moeder naar Nederland om een Nederlandse man te trouwen aan wie ze was voorgesteld door bemiddeling van Nadka. Nadka ging bij haar moeder en stiefvader wonen. Ze had af en toe een baantje. Toen ze in 2007 op vakantie ging naar Bulgarije leerde ze Manush kennen. Nadka en Manush kwamen samen terug naar Nederland en gingen in de Randstand wonen.

sprake te zijn van geslachtsbepaalde rollenpatronen. Dit is in tegenspraak met de uitkomsten uit de enquête waarin de keuzevrijheid als zeer beperkt beoordeeld wordt.

Ontwikkeling van de keuzevrijheid sinds 2015

Figuur 7.2 gaat in op de ontwikkeling van de keuzevrijheid van Roma/Sinti sinds 2015.

Figuur 7.2: Hoe beoordeelt u de ontwikkeling van de mate van vrijheid van Roma/Sinti om zonder druk van de directe omgeving hun eigen leven in te richten, sinds 2015?

Bron: Risbo

Bijna driekwart van alle antwoorden duidt erop dat er geen verandering heeft plaatsgevonden in de mate van keuzevrijheid sinds 2015. Dit is opvallend omdat de vraag met betrekking tot de huidige situatie (figuur 7.1) bij de tweede vervolgmeting negatiever is beantwoord dan in 2015. Iets minder dan een op de vijf antwoorden (24 antwoorden, 19 procent) is positief met betrekking tot de ontwikkeling van de keuzevrijheid. Daarnaast wijst een klein deel van de antwoorden op een negatieve ontwikkeling (8 antwoorden, 6 procent). In vergelijking met 2015 zien we toename van antwoorden die zowel duiden op een negatieve als positieve ontwikkeling. Wanneer we kijken naar de verschillende groepen dan valt op dat met name onder Nieuwe Roma en Roma en Sinti in het algemeen relatief vaak een positieve ontwikkeling wordt waargenomen.

Het beeld uit de enquête wordt grotendeels bevestigd in de interviews. Veel professionals geven aan dat de ontwikkeling van de keuzevrijheid niet veel veranderd is ten opzichte van 2015. Toen werd een voorzichtig positieve ontwikkeling geconstateerd. Een deel van de respondenten is nog steeds

voorzichtig positief gestemd. Het betreft dan met name gemeenten waar men melding maakt van een mondige jonge generatie die meer dan in het verleden hun eigen weg wil bepalen.

Een klein deel van de professionals is minder optimistisch. In een gemeente wordt opgemerkt dat de keuzevrijheid iets verslechterd lijkt. Een professional geeft aan dat men in 2015 het idee had dat de jongste generatie het anders zou gaan doen. In 2017 bestaat echter de angst dat deze generatie in dezelfde patronen (uitkeringsafhankelijkheid, geen startkwalificatie, betrokkenheid bij criminaliteit) dreigt te vervallen als eerdere generaties. Een andere professional is van mening dat door stigmatisering en bestaande vooroordelen de keuzevrijheid van jongeren beperkt wordt.

Vanwege deze factoren zouden zij moeilijker aan een baan kunnen komen en niet hun leven zo kunnen inrichten als ze willen. Het gevoerde beleid zou hier, vanwege de focus op strafrecht en repressie, aan bijdragen, aldus de respondent. Dit sluit aan bij wat een groot deel van de gesproken Roma en Sinti aangeven. Zij zijn van mening dat de grootste beperkende factor voor de keuzevrijheid bestaat uit vooroordelen en discriminatie. Hierdoor is het voor veel jongeren niet mogelijk om het leven te leiden dat zij willen.

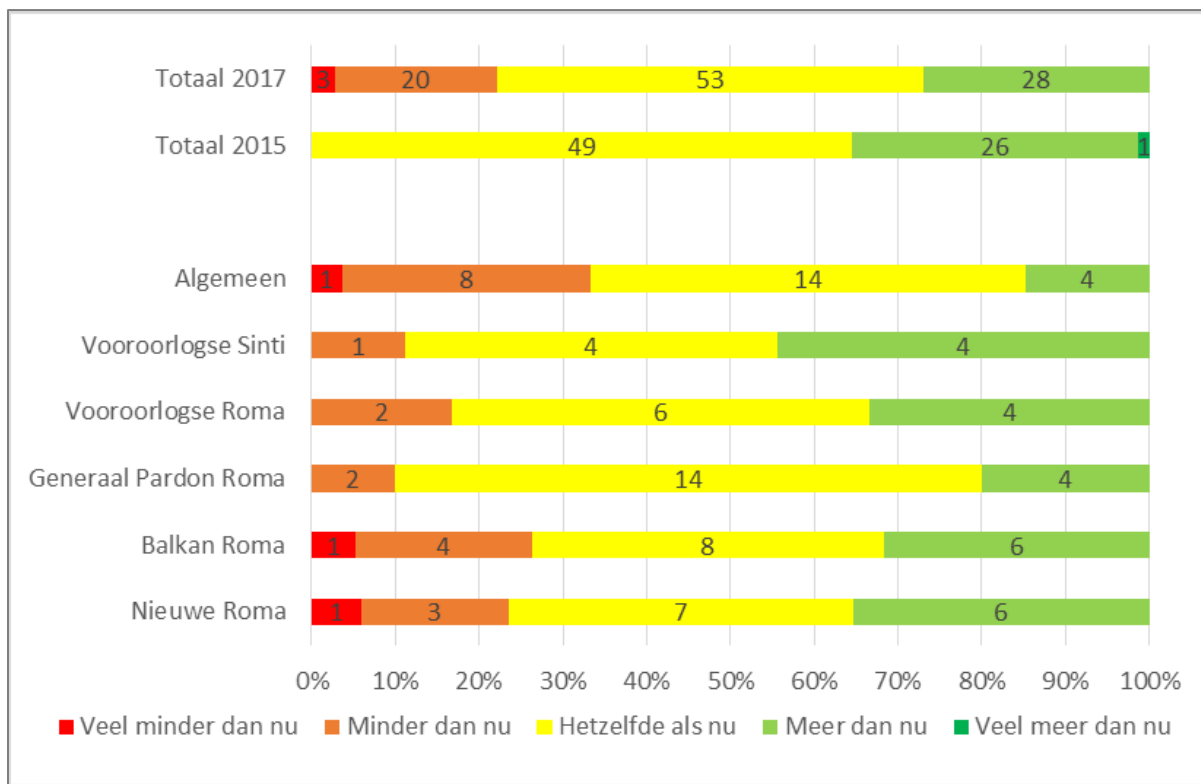
Respondenten hebben weinig zicht op de ontwikkeling van de keuzevrijheid van Nieuwe Roma sinds 2015. Uit gesprekken met zowel Nieuwe Roma als professionals komt naar voren dat men zich in de eerste plaats bezighoudt met het verbeteren van de sociaaleconomische positie. Hierbij wordt wel aangegeven dat hun zwakke positie soms heeft geleid tot meer gelijkheid tussen mannen en vrouwen omdat zij beide aan het werk zijn. Hierdoor zou de beeldvorming voor jonge kinderen ook veranderen.

Nieuwe Roma: Alina en Vesselin

Alina spreekt nauwelijks Nederlands. Ze heeft wat taallessen gevolgd in het buurthuis waar dit gratis wordt aangeboden. De betreffende gemeente maakt, zoals blijkt uit de verschillende gesprekken, veel werk van het aanbieden van taallessen. Zo worden er bijvoorbeeld op verschillende scholen gratis taallessen aangeboden. Maar niet alle vrouwen die we spreken zien het nut er van in om de lessen te volgen en haken meestal na een korte periode af. Alina heeft een opleiding administratie afgerond in Bulgarije. 'Als ze deze opleiding zou kunnen opwaarderen dan heeft ze een startkwalificatie' zo vertelt Zeynep. Maar Alina is niet van plan om te gaan werken. Haar man werkt en zij blijft thuis om voor hun zoontje te zorgen. De positie van haar gezin is op dit moment naar eigen zeggen 'redelijk' te noemen al is dat niet altijd zo geweest.

Verwachtingen voor de toekomst

De deelnemers van de enquête is gevraagd naar de verwachte ontwikkeling van keuzevrijheid van Roma/Sinti over vijf jaar (figuur 7.3).

Figuur 7.3: Hoeveel vrijheid verwacht u dat Roma/Sinti over 5 jaar zullen hebben om zonder druk van de directe omgeving hun eigen leven in te richten?

Bron: Risbo

Iets meer dan de helft van de antwoorden is neutraal (53 antwoorden, 51 procent). Iets meer dan een kwart van de antwoorden (28 antwoorden, 27 procent) wijst op een positief toekomstbeeld: respondenten die dit hebben geantwoord verwachten dat Roma en Sinti over vijf jaar meer keuzevrijheid zullen hebben. Een iets kleiner deel (23 antwoorden, 22 procent) voorziet een afname van de keuzevrijheid. In vergelijking met 2015 zien we in 2017 een kleiner aandeel positieve antwoorden en een toename van negatieve antwoorden. In 2015 had geen enkele respondent de verwachting dat de keuzevrijheid beperkter zou worden, in 2017 is dit bij circa één op de vijf antwoorden het geval. Wanneer we kijken naar de verschillende groepen zien we dat er binnen elke groep respondenten zijn met zowel een positieve als negatieve toekomstverwachting. Met name onder Vooroorlogse Sinti zien we een relatief groot percentage respondenten dat positief is gestemd. Daarnaast is het aandeel positieve en negatieve verwachtingen onder respondenten met kennis over Balkan Roma en/of Nieuwe Roma relatief groot.

Deelnemers van de interviews vinden het moeilijk om uitspraken te doen over de toekomstverwachtingen. Roma en Sinti geven vaak aan weinig verandering te verwachten zolang vooroordelen blijven bestaan en het gevoerde beleid onveranderd blijft. Ook professionals zijn onzeker over de toekomst. Sommigen zijn positief gestemd en verwachten dat de jongste generatie meer keuzevrijheid zal genieten dan eerdere generaties. Tegelijkertijd zijn er respondenten die twijfels

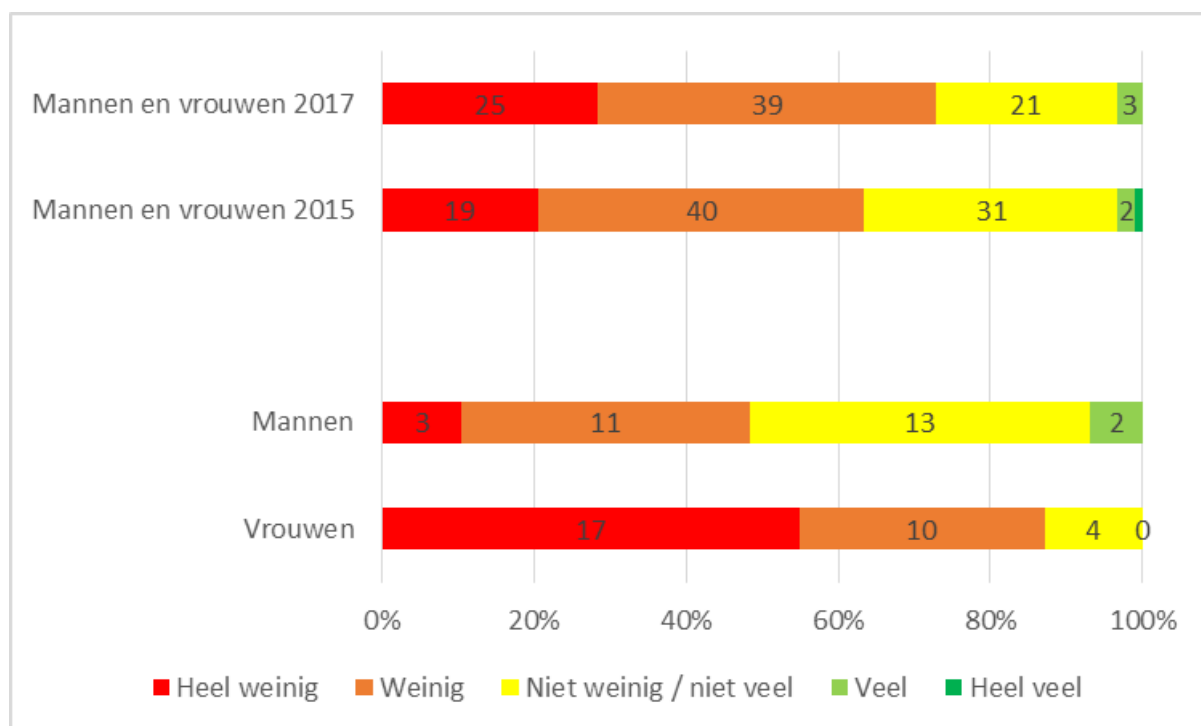
hebben over deze verwachtingen zolang de randvoorwaarden op de arbeidsmarkt en binnen het onderwijs onveranderd blijven. Respondenten met kennis over Nieuwe Roma geven aan dat de mate van keuzevrijheid grotendeels zal samenhangen met de economische vooruitgang binnen vijf jaar.

7.2 Keuzevrijheid: verdiepende analyse

In deze paragraaf wordt dieper ingegaan op de keuzevrijheid van (jonge) Roma en Sinti om hun leven in te richten waarop zij dat zelf willen. Hierbij wordt ingegaan op mogelijke verschillen tussen jongens en meisjes en keuzevrijheid op het gebied van partnerkeuze. Hierbij worden data uit de interviews en de enquête gebruikt.

Verschillen jongens en meisjes

De deelnemers van de enquête is gevraagd in hoeverre zij van mening zijn dat er een verschil bestaat in de keuzevrijheid van mannen en vrouwen met een Roma of Sinti achtergrond. In figuur 7.4 zijn de totalen voor alle groepen weergegeven, uitgesplitst naar geslacht.

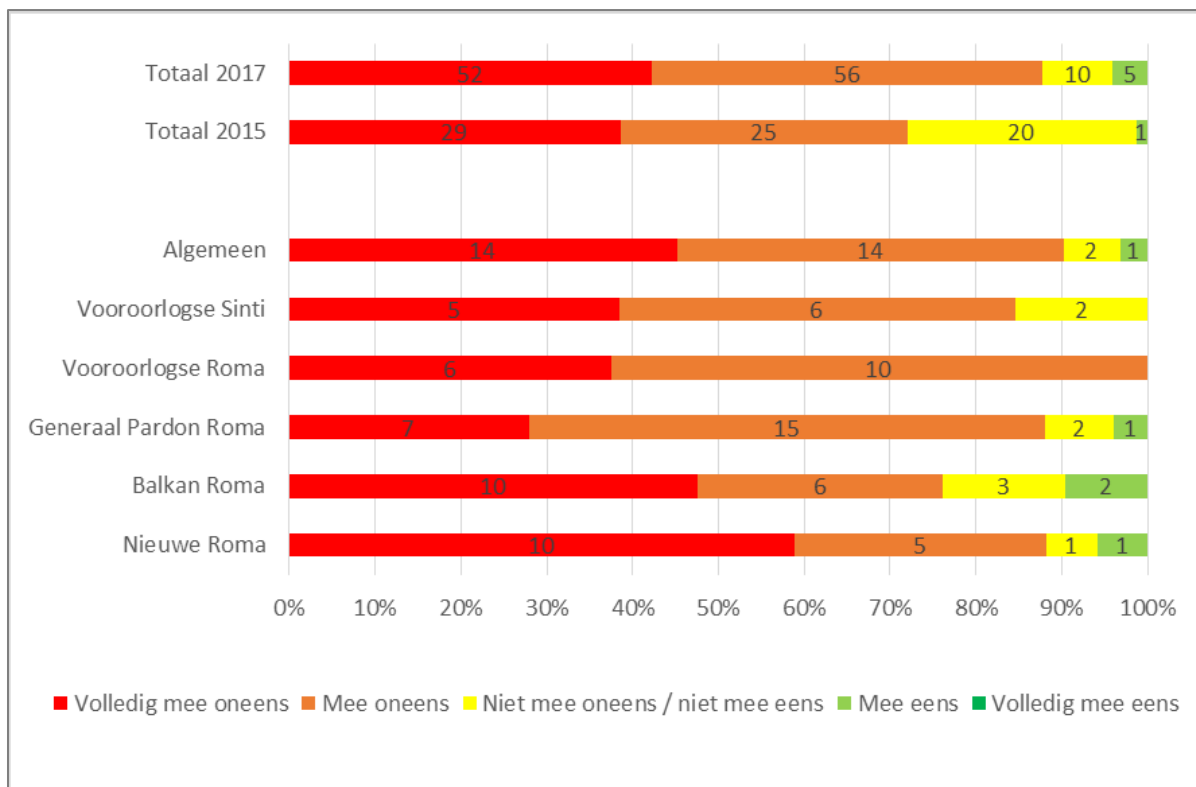
Figuur 7.4: Hoeveel vrijheid hebben Roma/Sinti om zonder druk van de directe omgeving hun eigen leven in te richten?
(Totaal groepen, naar geslacht)
Bron: Risbo

De uitkomsten laten zien dat iets minder dan driekwart van de antwoorden duidt op een (zeer) beperkte keuzevrijheid voor Roma en Sinti (64 antwoorden, 72 procent). Drie antwoorden wijzen op een grote mate van keuzevrijheid (3 procent). Het aandeel positieve antwoorden is zeer beperkt. Wanneer we kijken naar de verschillen tussen de antwoorden op deze vraag in 2015 en 2017 zien we dat het percentage respondenten dat 'heel weinig' heeft geantwoord, is gestegen ten opzichte van 2015. Tegelijkertijd zien we een afname van het aandeel neutrale antwoorden. De respondenten is

dezelfde vraag voorgelegd maar dan specifiek voor mannen en vrouwen. We zien dat de vraag zeer verschillend is beantwoord. Respondenten zijn van mening dat vrouwen een (veel) beperktere keuzevrijheid hebben dan mannen. Bijna 90 procent van de respondenten is van mening dat vrouwen heel weinig tot weinig keuzevrijheid genieten (27 antwoorden, 87 procent). Dit is een groot verschil met de mannen waarbij iets minder dan de helft 'heel weinig' of 'weinig' antwoordt (14 antwoorden, 48 procent). Een bijna even groot deel beantwoordt de vraag met betrekking tot mannen neutraal (13 antwoorden, 45 procent).

Het beeld uit de enquête wordt grotendeels bevestigd tijdens de interviews. Mannen zouden traditioneel gezien vrijer opgevoed worden dan vrouwen. Verschillende respondenten geven aan dat de jongens bij wijze van spreken als prinses worden beschouwd en meer vrijheid in het dagelijks leven hebben. Dit geldt met name onder de groep Generaal-Pardon Roma. Dit komt bijvoorbeeld tot uiting bij het uitgaan of na school buitenshuis spelen. Op meisjes zou er meer toezicht worden gehouden voor wat betreft omgang met jongens. Binnen de cultuur zouden er bepaalde rollenpatronen bestaan die ook nu nog van kracht zijn. Zo wordt van meisjes een grotere bijdrage verwacht in het huishouden en zouden jongens vaker in inkomen moeten voorzien voor het gezin. Een Sinti respondent geeft aan dat de positie van meisjes verder verbeterd is ten opzichte van veel Roma-gemeenschappen. Zo zou er vanuit de Sinti gemeenschap meer belang aan onderwijs voor meisjes worden gehecht en wordt van meisjes niet meer verwacht dat zij vroeg trouwen. Verschillende professionals geven aan dat onder de huidige jonge generatie steeds meer mondige jongens en meisjes zijn. Desondanks zijn veel professionals van mening dat er een grote mate van druk wordt uitgeoefend op jongeren waardoor (in sommige gevallen 'subtiel') de keuzevrijheid wordt beperkt.

Om een beter beeld te krijgen van de verschillen in keuzevrijheid tussen mannen en vrouwen, is de deelnemers van de enquête ook gevraagd in hoeverre zij vinden dat vrouwen net zoveel vrijheid hebben als mannen (figuur 7.5).

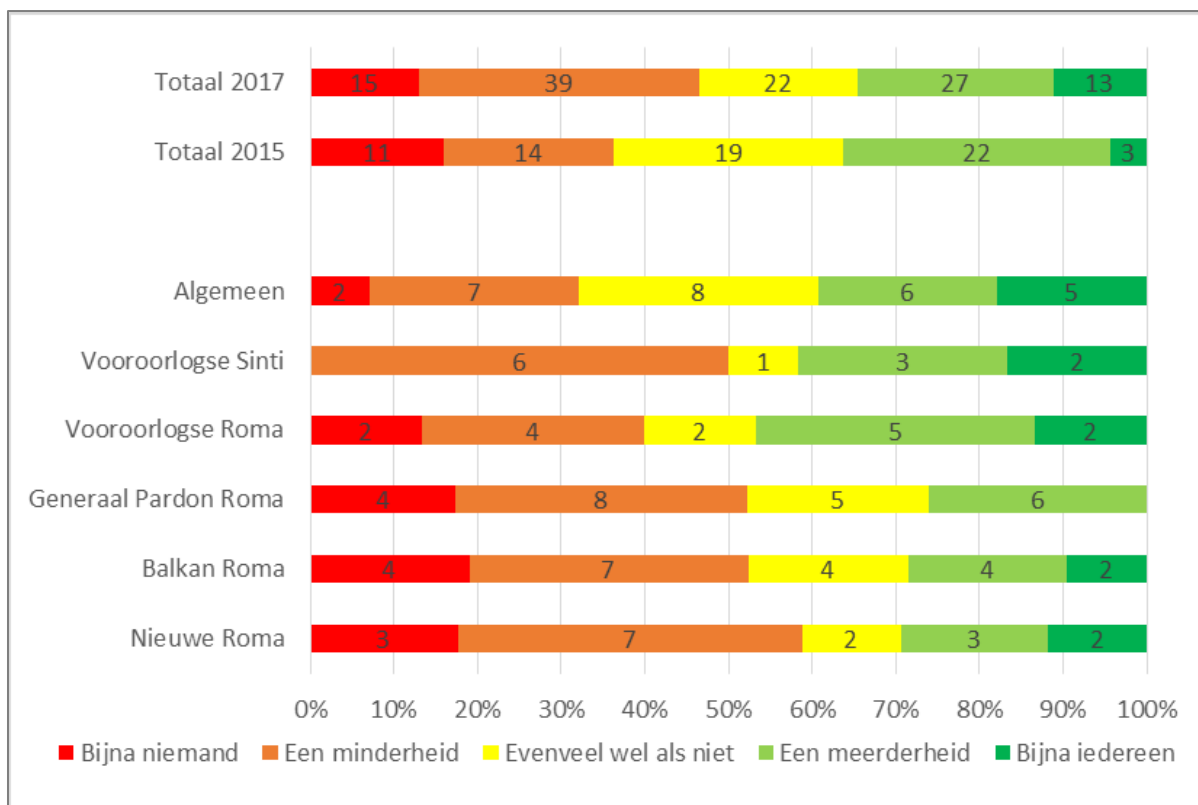

Figuur 7.5: In mijn gemeente hebben vrouwen van de Roma/Sinti gemeenschap net zoveel vrijheid om hun eigen leven in te richten als mannen van de Roma/Sinti gemeenschap.

Bron: Risbo

Uit de resultaten blijkt dat een groot deel van de respondenten het '(volledig) oneens' is met de stelling. Bijna 90 procent van de antwoorden ontkracht de stelling (108 antwoorden, 88 procent). Nog geen vijf procent van de antwoorden bevestigt te stelling (5 antwoorden, 4 procent). De overige antwoorden zijn neutraal (10 antwoorden, 8 procent). In vergelijking met 2015 is de stelling in 2017 negatiever beantwoord. Gekeken naar de verschillende onderscheiden groepen valt op dat alle respondenten met kennis over de Vooroorlogse Roma de stelling (zeer) negatief hebben beantwoord. Daarnaast valt het grote aandeel zeer negatieve antwoorden met betrekking tot Nieuwe Roma op (10 respondenten, 59 procent). Dit sluit aan bij de eerder genoemde uitkomsten uit de interviews.

Figuur 7.6 gaat vervolgens in op het belang dat door Roma en Sinti zelf werd gehecht aan het al dan niet zelf kunnen bepalen op welke manier men hun leven inricht.

Figuur 7.6: In mijn gemeente vinden Roma/Sinti het belangrijk dat zij zelf (individueel) kunnen bepalen hoe zij hun leven inrichten.

Bron: Risbo

Uit ruim een derde van de antwoorden komt naar voren dat 'een meerderheid' (27 antwoorden, 23 procent) of 'bijna iedereen' (13 antwoorden, 11 procent) het belangrijk zou vinden om zelf invulling te geven aan hun leven. Iets minder dan de helft van de antwoorden is negatief ten opzichte van de stelling (54 antwoorden, 47 procent). De overige antwoorden zijn neutraal (22 antwoorden, 19 procent). In vergelijking met 2015 is de stelling iets vaker negatief beantwoord. Tussen de onderscheiden groepen zien we geen noemenswaardige verschillen.

Hoewel er tijdens de interviews dikwijls wordt gesproken over een grote mate van keuzevrijheid zijn Roma en Sinti zich ervan bewust dat vanuit de cultuur vaak bepaalde verwachtingen bestaan. Tussen Roma, Sinti en professionals bestaan hierover grote verschillen in de manier waarop dit tot uiting komt. Door veel professionals wordt deze druk vaak als een vorm van dwang beschouwd. Jongeren zouden onder grote druk worden gezet om bepaalde keuzes te maken die aansluiten bij de tradities. Vanuit de doelgroep zelf wordt dit stellig ontkend. Hier geeft men aan dat jongeren in principe vrij zijn maar dat zij zelf keuzes maken die aansluiten bij de tradities en cultuur. Hierbij geven professionals aan dat er sprake is van 'enculturatie': het overdragen en overnemen van bepaalde cultureel bepaalde verwachtingen en het streven naar een leven dat aansluit bij deze verwachtingen. Meerdere professionals hebben het gevoel dat de jongere generatie steeds vaker in conflict komt met de oudere generaties. Dit zou veroorzaakt worden door jongeren die meer hun eigen weg willen bepalen en daarmee afwijken van de traditionele levensvormen. In sommige gemeenten wordt deze trend

waargenomen onder jongens en in andere gemeenten onder meisjes. Hoewel professionals dit als een positieve ontwikkeling ervaren, geven zij tegelijkertijd aan dat hiermee spanningen ontstaan binnen gemeenschappen en dat deze generatie het gevaar loopt tussen twee werelden te vallen. Hiermee wordt bedoeld dat deze jongeren enerzijds het gevoel hebben niet (meer) helemaal binnen de eigen cultuur te passen maar zich ook (nog) niet verbonden voelen met de 'burgermaatschappij'. Verschillende professionals geven aan dat het gevaar bestaat dat deze generatie tussen wal en schip raakt als de gemeenten geen ruimte en kansen bieden die aansluiten bij de behoeften van deze jongeren.

Partnerkeuze

Het bespreken van de keuzevrijheid met betrekking tot de partners maakt veel los bij verschillende respondenten. Hierbij wordt al snel gesproken over gedwongen huwelijken en uithuwelijking van minderjarigen. De door ons gesproken Roma en Sinti geven aan dat dit een hardnekkig stigma is wat niet lijkt te verdwijnen. Een Roma-respondent geeft aan dat dit bij een specifieke gemeenschap in Nederland voor gekomen is maar dat dit vervolgens op alle Roma in Nederland geprojecteerd wordt. Dit zou echter niet meer aan de orde zijn in het overgrote deel van de gemeenschappen. Een Sinti respondent geeft aan dat dit soort praktijken niet meer voorkomen bij Sinti maar wel bij sommige Roma-gemeenschappen. De respondenten herkennen het beeld dat men relatief vroeg trouwt. Hierbij is er echter geen sprake van dwang of druk, volgens hen. Een Roma-respondent geeft aan de voorkeur weliswaar uitgaat naar een Roma-partner, maar dat er steeds meer gemengde huwelijken plaatsvinden en dat dit geen probleem is. Een Roma-respondent vertelt:

Het gaat steeds minder zoals vroeger, met bruiloften en zo elkaar ontmoeten. Tegenwoordig heb je internet, als een soort van 'krant zonder kosten'. Mijn zoon kan daar ook goed mee overweg. Hij zit op de Havo, hij heeft een Nederlands meisje. Het wordt steeds moderner, denk ik, met het trouwen en wonen. Mijn zus [...] is ook al getrouwd met een Nederlandse man. [...] Ik heb natuurlijk graag dat mijn kinderen in de buurt blijven, maar het belangrijkste vind ik dat ze gelukkig zijn. #37

Ook heeft men de indruk dat de leeftijd waarop getrouwd wordt geleidelijk aan hoger wordt. Sommige respondenten zijn van mening dat vanuit de (lokale) overheid het fenomeen 'gedwongen' huwelijken is gebruikt om repressief beleid gericht op Roma en Sinti te kunnen voeren zonder dat hier echt een aanleiding voor was.

Sommige professionals zijn minder positief over de keuzevrijheid met betrekking tot partners. Een aantal professionals geeft aan het idee te hebben dat uithuwelijking en traditionele huwelijken met minderjarigen nog steeds voorkomen maar dit in absolute zin over een klein aantal gevallen per jaar gaat. Het gaat hierbij om een aantal specifieke Roma-gemeenschappen in Nederland. Deze professionals geven aan dat het een lastig fenomeen is om inzichtelijk te krijgen omdat er vaak geen concrete bewijzen zijn. In verschillende gemeenten is men alert op signalen, bijvoorbeeld wanneer er sprake is van instroom van een minderjarig meisje uit het buitenland. Vaak wordt deze nieuwe

instroom door de gemeenschap afgedaan als een familielid. Hierdoor kunnen veel professionals niet hard maken dat er sprake is van een huwelijk. Vaak komt men hier pas achter in het geval van een zwangerschap. Wanneer dit het geval is, kiezen de professionals er vaak voor om, in het belang van het kind en vanwege ethische redenen, niet in te grijpen (los van de reguliere zorg). In een enkele gemeente wordt gesproken over het betalen van bruidsschatten, overigens zonder dat hierbij duidelijk wordt of het een bruidsschat in de vorm van goederen, diensten of geld betreft. In de gemeenten waar men minder positief is, wordt de keuzevrijheid als zeer beperkt beoordeeld.

7.3 Conclusie

Wanneer er wordt gesproken over de keuzevrijheid van Roma en Sinti dan wordt daarmee de mate van vrijheid bedoeld die Roma en Sinti, zowel mannen als vrouwen, als jongeren en ouderen, ervaren om hun leven in te richten zoals zij dat zelf willen. Over het algemeen wordt de keuzevrijheid als zwak beoordeeld door de deelnemers van de enquête. Volgens de geïnterviewde professionals is hierbij sprake van onbewuste druk die wordt uitgeoefend waarbij kinderen worden opgevoed binnen een bepaald verwachtingspatroon (zgn. 'enculturatie'). Hierbij kan gedacht worden aan het trouwen op jonge leeftijd met iemand die tot dezelfde cultuur behoort, vroegtijdig stoppen met onderwijs om op jonge leeftijd te gaan werken, maar ook bijvoorbeeld het (kunnen) wonen in een wagen, etc. Bij veel jongeren ontstaat hierdoor uiteindelijk de wens om aan dit ideaalbeeld te voldoen. Ook zou meespelen dat oudere Roma en Sinti bang zijn dat de cultuur verwesterd. Hierbij wordt gewezen op het onderscheid dat Roma en Sinti maken tussen 'burgers' ('gadje') en henzelf en de angst die bestaat binnen veel gemeenschappen dat de cultuur dreigt te verwateren.

Tegelijkertijd wordt in een aantal gemeenten opgemerkt dat er sprake zou zijn van jongeren (vooral meisjes) die mondiger worden, meer hun eigen weg gaat en zich afzet tegen de ouderen. In deze gemeenten leidt dit vaker tot spanningen waarbij de angst bestaat dat jongeren die zich afzetten, tussen twee werelden geraken (de Roma/Sinti-wereld tegenover de Westerse maatschappij).

Professionals geven aan dat het moeilijk is om vast te stellen in hoeverre gedwongen (of culturele) huwelijken voorkomen. Dit komt doordat vaak pas een huwelijk als zodanig kan worden vastgesteld wanneer een kind op komst is. Het aantal culturele huwelijken is beperkt, dat wil zeggen absoluut gezien en daarnaast merken professionals dat de leeftijd waarop men trouwt langzaam opschuift richting de 18 jaar waar dit voorheen jonger was.

Roma en Sinti geven aan dat er geen sprake is van een beperking van de keuzevrijheid. Zij zeggen dat wanneer het gaat over dit thema er (bijna altijd) sprake is van stigmatisering en discriminatie. Volgens sommigen worden alle Roma en Sinti in Nederland hiervan beschuldigd doordat gedwongen huwelijken binnen een enkele gemeenschap in Nederland voor zou komen. Tevens zou deze thematiek vaak gebruikt worden als excuus voor overheid en handhavinginstanties om repressief beleid te kunnen voeren, althans volgens diverse geïnterviewde Roma en Sinti. Alle van de door ons gesproken Roma en Sinti ontkennen dat er sprake is van huwelijksdwang. Door een aantal respondenten wordt opgemerkt dat de afgelopen jaren vaker huwelijken tussen Roma/Sinti en niet-

Roma/Sinti voorkomen. Hoewel respondenten dit vaak jammer vinden, geven zij aan dat dit een vrije keuze is. Veel Sinti en Roma zien de discriminatie vanuit de maatschappij als grootste beperkende factor qua keuzevrijheid. Doordat zij geen gelijke kansen hebben op school en de arbeidsmarkt, hebben zij niet de vrijheid om hun sociaaleconomische positie ten goede te veranderen.

Het thema keuzevrijheid is op dit moment minder aan de orde voor Nieuwe Roma in Nederland mede gelet op de gezinssamenstelling, vaak echtparen zonder kinderen of met jonge kinderen, zoals ook bij andere recente migrantengroepen het geval is.

De ontwikkeling van de keuzevrijheid sinds 2015 wordt door de meerderheid van de respondenten als onveranderd beschreven. Zij zien geen significante veranderingen ten opzichte van twee jaar terug.

Een klein deel van de respondenten ziet een positieve tendens. Zij geven hierbij aan meer jongeren te zien die hun eigen weg gaan en zelf invulling geven aan hun levensvervulling. Voor wat betreft de toekomstverwachtingen over vijf jaar, zien we een wisselend beeld. Het grootste deel van de respondenten verwacht niet dat er veel zal veranderen de komende vijf jaar. Een deel van de respondenten is positief, dikwijls vaak in gemeenten waar nu melding wordt gemaakt van mondige jongeren, en een ongeveer even groot deel is negatief.

Hoofdstuk 8 **Contact met de (lokale) overheid**

In de nulmeting van de Monitor Sociale Inclusie werd in de interviews ingegaan op het contact en de verhouding tussen Roma en Sinti met de overheid. In de enquêtes was dit geen centraal thema. Uit de gesprekken werd geconcludeerd dat het contact tussen enerzijds de overheid en anderzijds niet altijd even soepel verliep. Veel Roma en Sinti zouden het gevoel hebben dat mensen van ‘buiten’ niet naar hen willen luisteren. Richting de overheid en de maatschappelijke organisaties bestond een gevoel van wantrouwen en ervoer men regelmatig niet gehoord te worden. Gemeenten en professionals ervoeren op hun beurt de Roma en Sinti vaak als erg gesloten: er was veel tijd nodig om tot contact te komen. Tijdens de eerste vervolgmeting is de respondenten voor het eerst zowel in de enquête als in de gesprekken gevraagd naar de relatie met de lokale en nationale overheid. In 2015 werd een voornamelijk positieve ontwikkeling waargenomen. Geconcludeerd werd dat Roma en Sinti steeds meer contact hadden met de (lokale) overheid en dat er meer beweging vanuit de Roma en Sinti ontstond om de positie te verbeteren. Er zouden meer zelforganisaties en stichtingen zijn opgestart waarin men zelf actie onderneemt om de positie te verbeteren. Tegelijkertijd deden gemeenten meer hun best om een relatie op te bouwen. Desondanks gaven veel professionals nog aan centrale aanspreekpunten binnen de Roma/Sinti gemeenschappen te missen. Ook het contact met de landelijke overheid leek iets te zijn verbeterd.

Bij de tweede vervolgmeting is dezelfde opzet gehanteerd als bij de meting in 2015. In paragraaf 8.1 wordt de actuele situatie besproken, de ontwikkeling sinds 2015 en de toekomstverwachting. In paragraaf 8.2 wordt verdiepende informatie gegeven. Elke paragraaf bestaat uit een combinatie van data uit de enquête aangevuld met data uit interviews.

Literatuur met betrekking tot contacten tussen overheid en gemeenschappen sinds 2013

In 2016 is na een periode van zes jaar het programma Aanpak uitbuiting Roma kinderen afgerond. De proeftuinen hebben eraan bijgedragen dat professionals beter toegerust zijn met protocollen voor samenwerking tussen betrokken partijen. Verder is er veel kennis en deskundigheid ontwikkeld die van grote waarde is voor alle gemeenten en ketenpartners die met multiprobleemgezinnen (waaronder Roma) werken. Echter, de Europese Commissie wijst erop dat het Nederlands beleid nog te weinig gericht is op het tegengaan van discriminatie van Roma op de arbeidsmarkt en bij huisvesting. Ook zou Nederland te weinig doen om EU-subsidies voor de ondersteuning van Roma-integratie te gebruiken en om de representatie van Roma in het beleid te realiseren (Europese Commissie 2014, p. 41-42). In 2014 publiceert de ministerie van VWS in samenwerking met adviescommissie van Roma en Sinti een informatiebrochure over subsidieregeling voor Sinti en Roma. Per jaar (tot uiterlijk 2025) is 500.000 euro beschikbaar aan subsidies voor Sinti en Roma om te besteden aan projecten en activiteiten die (in)direct leiden tot een verbeterde maatschappelijke positie van de doelgroep. De subsidieverstreking beperkt zich tot een aantal thema's zoals overeengekomen met sleutelpersonen uit alle betreffende gemeenschappen die in een aantal Ronde Tafel bijeenkomsten geconsulteerd zijn (periode 2013-2014): 1) Herinnering Tweede Wereldoorlog 2) Tegengaan van discriminatie en vooroordelen 3) Versterken van belangenbehartiging en vertegenwoordiging 4) Stimuleren van het onderwijs 5) Creëren van werkgelegenheid 6) Respect voor Cultuur en Identiteit 7) Advies en begeleiding door intermediairs.

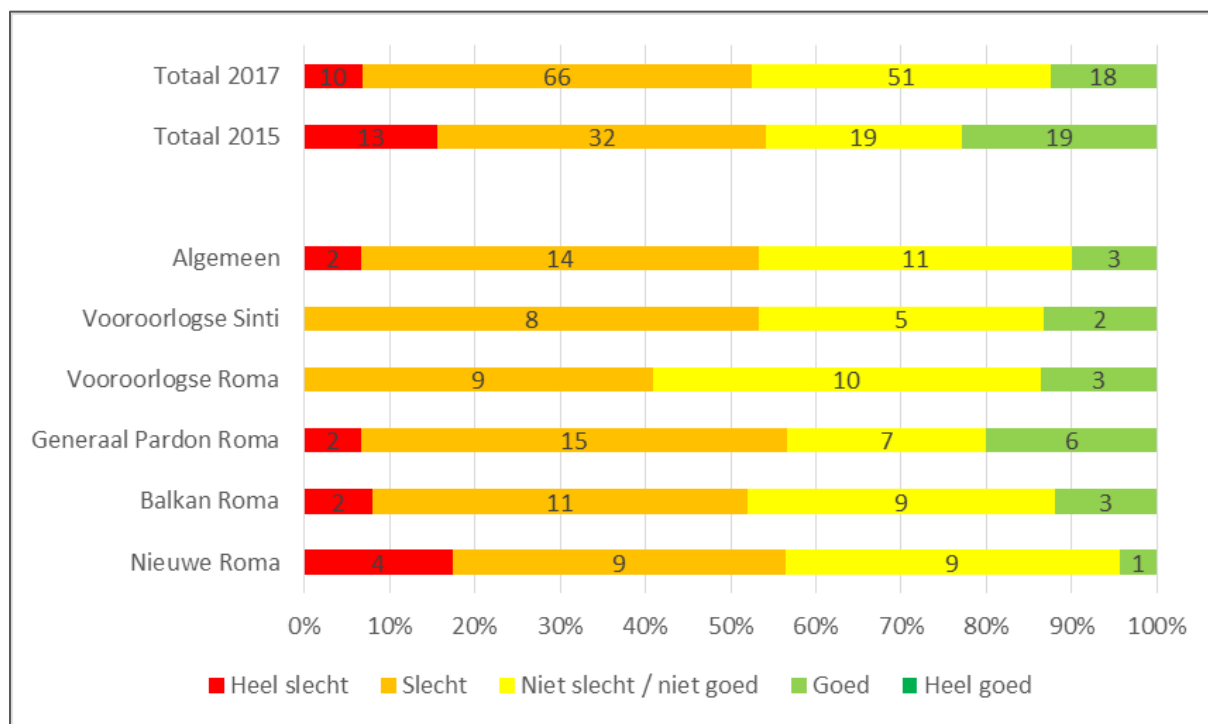
Uit een document van het ministerie van VWS dat via de Wet openbaarheid van bestuur door een partij opgevraagd is (VWS 2017), wordt het aantal ingediende en goedgekeurde aanvragen duidelijk.⁴ In 2015 zijn er in totaal 36 aanvragen ingediend waarvan 23 toegewezen zijn. In 2016 zijn 58 subsidieaanvragen ingediend waarvan 35 toegewezen. Door natuurlijke personen zijn veruit de meeste aanvragen ingediend met betrekking tot 'Tegemoetkoming voor studie/cursus' (n=18). Door rechtspersonen (stichting of vereniging) wordt vooral met betrekking tot 'Advies en begeleiding intermediairs' (n=26), 'Tegengaan discriminatie en vooroordelen' (n=22) en 'Creëren van werkgelegenheid' (n=21) ingediend. Qua landelijke spreiding valt het op dat vooral veruit de meeste aanvragen door natuurlijke of rechtspersonen in Noord-Brabant ingediend zijn (n=20). Het gemiddelde bedrag toegekend aan natuurlijke personen per jaar bedraagt: €2.614,- Voor rechtspersonen bedraagt dit gemiddeld €28.628,- per jaar.

⁸ Het document is door een medewerker van het ministerie van VWS bevestigd. Vanuit het ministerie van VWS wordt aangegeven dat ernaar gestreefd wordt om de meest recente cijfers in 2018 openbaar te maken.

8.1 Contact met de (lokale) overheid: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting

Huidige situatie

In figuur 8.1 staan de antwoorden van de deelnemers aan de enquête weergegeven op de vraag over de relatie tussen Roma/Sinti en de (lokale) overheid.

Figuur 8.1: Hoe is het naar uw mening gesteld met de relatie van Roma/Sinti met de (lokale) overheid?

Bron: Risbo

De antwoorden uit de enquête duiden erop dat het grootste gedeelte van de respondenten van mening is dat er sprake is van een slechte relatie tussen de overheid en Roma/Sinti. Meer dan de helft van de antwoorden bestaat uit 'heel slecht' (10 antwoorden, 7 procent) of 'slecht' (66 antwoorden, 46 procent). Iets meer dan een derde van de antwoorden is neutraal (51 antwoorden, 35 procent). Ongeveer een op de acht antwoorden wijst op een goede relatie tussen de (lokale) overheid en Roma/Sinti (18 antwoorden, 12 procent). Geen enkele respondent heeft 'heel goed' geantwoord. In vergelijking met 2015 zien we een afname van het aandeel 'heel slecht' en 'goed'. Het aandeel antwoorden 'slecht' en 'niet slecht/niet goed' is juist toegenomen. Onder de verschillende groepen zijn kleine verschillen zichtbaar. Bij de vooroorlogse Sinti en Roma is door geen enkele respondent 'heel slecht' geantwoord, dit is bij de overige groepen wel het geval. Daarnaast valt op dat de relatie van Nieuwe Roma met de overheid relatief vaak als heel slecht beoordeeld is.

In de interviews zien we een wisselend beeld. In sommige gemeenten wordt aangegeven dat er goed contact is tussen de (lokale) overheid en de aldaar woonachtige gemeenschap. In andere gemeenten is nauwelijks tot geen contact. In de gemeenten waar het contact relatief goed is, werken vaak al langere tijd dezelfde professionals die intensief betrokken vanuit de gemeente bij Roma en/of Sinti. In de gemeenten waar er minder goed contact is tussen de overheid en de gemeenschappen hebben

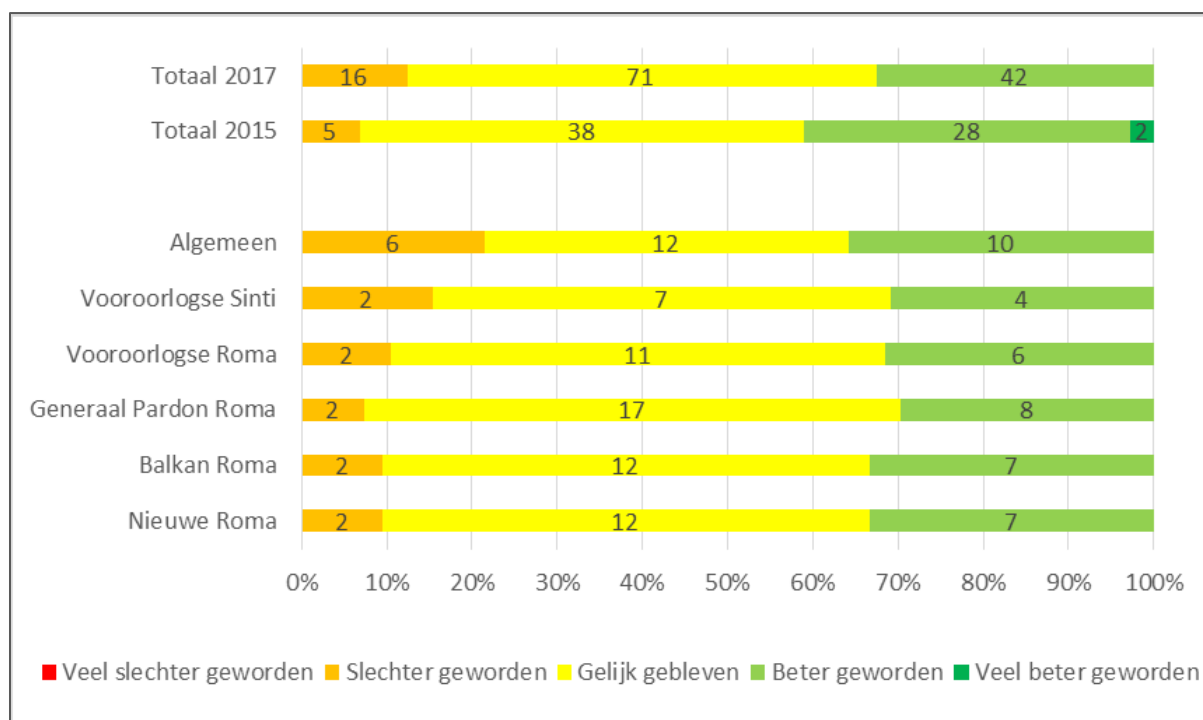
professionals het idee dat het veelal ontbreekt aan intrinsieke motivatie om in contact te treden met de lokale overheid. Zo geven verschillende professionals aan dat sommige gemeenschappen niet op contact met de 'burgermaatschappij' zitten te wachten. In deze gemeenschappen wil men juist enige afstand creëren van de westerse maatschappij en andere invloeden buiten de gemeenschap houden. Over het algemeen wordt aangegeven dat er een grote mate van wantrouwen bestaat richting de overheid en instanties. Dit komt voort uit de lange geschiedenis van vervolging van Roma en Sinti (o.a. tijdens de Tweede Wereldoorlog) en negatieve ervaringen uit het nabije verleden. Hierbij wordt vaak gesproken over de (vermoedens van) onwettige registratie van Roma/Sinti door een aantal gemeenten en handhavingsinstanties.

Roma en Sinti zelf geven aan dat er grote behoefte is aan activiteiten en projecten waarbij samenwerking met de lokale overheid gewenst zou zijn. Zij geven echter aan dat dit vaak niet van de grond komt doordat er bijvoorbeeld geen middelen zijn of geen ruimte wordt geboden door de instanties. Bovendien hebben veel Roma en Sinti het gevoel dat het beleid dat wordt gevoerd enkel is ingestoken vanuit justitiële en repressieve invalshoek. Wanneer er gevraagd wordt om projecten die bijdragen aan de verbetering van de positie van Roma en Sinti, wordt hier geen gehoor aan gegeven, aldus een aantal respondenten. Veel Roma en Sinti hebben hierdoor het gevoel niet serieus te worden genomen.

Tussen de Sinti-gemeenschap en de (lokale) overheid is relatief veel contact met betrekking tot huisvestingsproblematiek. In de gemeenten waar men spreekt over een zogenaamd uitsterfbeleid, is vaak sprake van strijd met de (lokale) overheid. De Sinti voelen zich hierin gesterkt door uitspraken vanuit het College van de Rechten van de Mens en de Nationale ombudsman (zie ook hoofdstuk 5). Het contact tussen de (lokale) overheid en Nieuwe Roma blijft (zeer) beperkt. Respondenten geven aan dat er groot wantrouwen bestaat vanuit de groep richting de overheid, vaak ingegeven vanuit de slechte ervaringen uit het land van herkomst. Daarnaast zouden veel Nieuwe Roma in onwenselijke situaties verkeren waarvan men liever heeft dat de er overheid geen weet van heeft (bijvoorbeeld in het geval van zwart werken of huisvesting die niet volgens de regels is).

Ontwikkeling van het contact met de (lokale) overheid sinds 2015

Figuur 8.2 heeft betrekking op de ontwikkeling van de relatie van Roma/Sinti met de (lokale) overheid sinds 2015.

Figuur 8.2: Hoe beoordeelt u de ontwikkeling van de relatie van Roma/Sinti met de (lokale) overheid sinds 2015?

Bron: Risbo

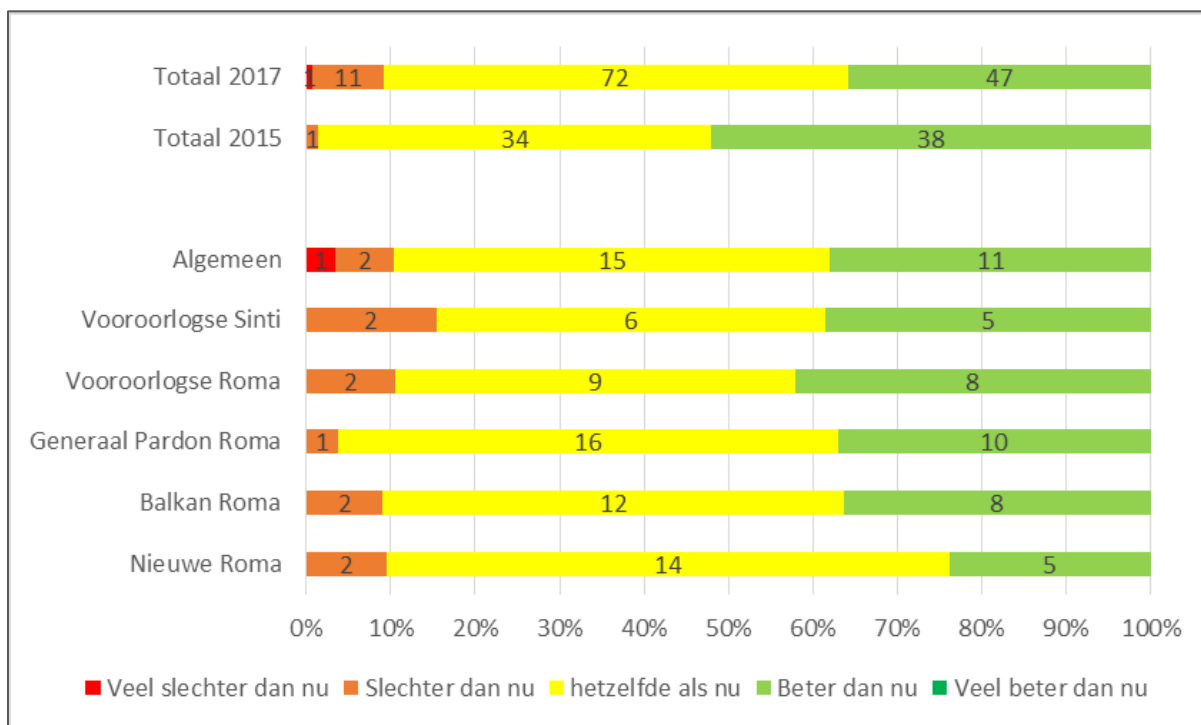
Wanneer we kijken naar de ontwikkeling in de afgelopen twee jaar dan zien we dat het grootste deel van de antwoorden neutraal is. De relatie tussen Roma/Sinti en de overheid zou grotendeels gelijk zijn gebleven (71 antwoorden, 55 procent). Daarnaast zien we een relatief groot percentage antwoorden waaruit een verbetering in de relatie blijkt (42 antwoorden, 33 procent). Tot slot is zestien keer geantwoord dat de relatie verslechterd is (16 antwoorden, 12 procent). Er zijn geen respondenten geweest die 'veel slechter geworden' of 'veel beter geworden' hebben geantwoord. In vergelijking met 2015 is de ontwikkeling in 2017 iets slechter beoordeeld. Dit blijkt uit een afname van het aandeel positieve antwoorden en een toename van het aandeel negatieve antwoorden. Er zijn geen noemenswaardige verschillen tussen de onderscheiden groepen. Hierbij is het wel opvallend dat de relatie van Roma en Sinti in het algemeen slechter beoordeeld wordt dan voor de onderscheiden groepen afzonderlijk.

In de interviews wordt grotendeels bevestigd dat er weinig verandering heeft plaatsgevonden in de manier en mate van contact tussen de (lokale) overheid. Binnen de gemeenten waar weinig of slecht contact was, is dit veelal zo gebleven. In de gemeenten waar men al langere tijd intensief inzet op samenwerking met de gemeenschappen wordt de ontwikkeling vaker licht positief gevonden. Hierbij is de mening dat dit mogelijk bereikt is door het versterken van de vertrouwensband en een vorm van wederzijdse acceptatie waarbij van twee kanten beter begrip over wat men aan elkaar heeft en van elkaar kan verwachten. Een aantal professionals geeft aan de afgelopen twee jaar meer hulpvragen te

ontvangen van Roma. Iets wat, zo zeggen zij zelf, in het verleden ondenkbaar was vanwege een gebrek aan vertrouwen en een gevoel van schaamte om buitenstaanders om hulp te vragen. Relatief veel van de gesproken Roma en Sinti geeft aan dat hoewel er wel veel initiatieven zijn vanuit de lokale overheid om in contact te komen, dit nergens toe geleid heeft. Waar men in 2015 vaak nog positief gestemd was omdat de dialoog vaker werd aangegaan, lijkt dit in 2017 te verminderen. Hierdoor zou op dit moment een groot deel van de Roma en Sinti gefrustreerd en minder bereidwillig zijn om nog langer met de (lokale) overheid mee te werken. Hierbij heeft men het gevoel dat er misbruik van hen wordt gemaakt en dat wanneer er iets gedaan kan worden om de positie van de gemeenschappen te verbeteren, dit niet gedaan wordt of belangrijk genoeg wordt gevonden. Meerdere Roma en Sinti merken op dat zij om deze reden de laatste tijd meer voor zichzelf opkomen en zichzelf organiseren binnen stichtingen om dingen gedaan te krijgen. Zij geven aan dat er heel lang alleen gepraat is maar dat hier geen positieve acties uit voortgekomen zijn. Met betrekking tot de ontwikkeling van de contacten tussen overheid en Nieuwe Roma, vertellen respondenten dat er weinig verandering is. Over het algemeen is er weinig contact tussen Nieuwe Roma en de (lokale) overheid. Met Nieuwe Roma die al iets langer in Nederland verblijven is er iets meer contact. Zij zijn vaak al langer in Nederland gevestigd en kennen de weg naar de instanties beter.

Verwachtingen voor de toekomst

Figuur 8.3 gaat in op de toekomstverwachting van deelnemers aan de enquête met betrekking tot de relatie tussen Roma/Sinti en de (lokale) overheid.

Figuur 8.3: Hoe verwacht u dat de relatie van Roma/Sinti met de (lokale) overheid over 5 jaar zal zijn?

Bron: Risbo

Ook bij deze vraag is het grootste deel van de antwoorden neutraal. Meer dan de helft verwacht dat de relatie over vijf jaar hetzelfde zal zijn als nu (72 antwoorden, 55 procent). Ruim een derde van de antwoorden duidt op een positieve toekomstverwachting (47 antwoorden, 36 procent). Uit iets minder dan tien procent van de antwoorden blijkt een verslechtering van de relatie (12 antwoorden, 9 procent). In vergelijking met 2015 valt de grote afname van het aandeel positieve antwoorden op. Daarnaast zien we een toename van het aandeel antwoorden dat een verslechtering

verwacht. Wanneer we kijken naar de verschillen tussen de groepen dan zien we dat met name onder Nieuwe Roma een relatief klein deel van de respondenten een positieve toekomstverwachting heeft.

Nieuwe Roma: Alina en Vesselin

De meeste vrouwen die we spreken hebben schulden. Zo ook Alina en Vesselin. Zij hebben een schuld van 10.000 euro. 'We hebben schulden in Bulgarije die we moeten aflossen, en aan kennissen moeten we geld terug betalen. Mijn man heeft veel parkeerboetes, overtredingen. Hij heeft de verplichting om mensen op te halen in de ochtenden dan zet hij zijn auto neer en dan krijgt hij een boete. In Bulgarije heb je ook een snelheidslimiet, maar parkeren is daar gratis en hier moet je overal betalen. En als je geen geld op je rekening hebt kan je niet betalen en dan krijg je een boete'.

Zoals al eerder bleek, bestaan er verschillen tussen de mate van contact tussen de gemeenschappen, gemeenten en overheid. Dit heeft ook invloed op de toekomstverwachtingen van respondenten. Bij een deel van de gemeenten zijn professionals voorzichtig optimistisch. Hier geven ze aan dat er momenteel goede contacten zijn en dat het bekend is wat men aan elkaar heeft. Hierbij wordt opgemerkt dat de contacten vaak afhankelijk zijn van of verbonden zijn met een beperkt aantal personen. Wanneer deze personen zouden wegvallen, kan dit grote invloed op de verstandhouding hebben. Binnen deze gemeenten bestaat vaak de hoop dat er de komende jaren verbetering in de positie van Roma en/of Sinti zal optreden. In deze gevallen bestaat de verwachting dat de jongeren het beter zullen gaan doen en dat de inmiddels opgebouwde contacten uitgebreid en versterkt kunnen worden. Binnen deze gemeenten hebben professionals veelal de indruk dat er een voorzichtige trend van verwestering is ingezet waarbij de Roma gemeenschap langzaam aan een levenswijze erop nahoudt waarin meer belang wordt gehecht aan scholing en arbeid. In de gemeenten waar het contact beperkt is, denken de meeste professionals dat er geen verandering of een verslechtering zal optreden. Bij deze gemeenten wordt soms gevreesd dat het stoppen van de proeftuinperiode een stap terug betekent. Hier is voornamelijk contact wanneer er sprake is van justitieel handelen. Omdat bij deze professionals weinig hoop is dat de positie van Roma veel zal verbeteren (op het gebied van arbeid-, uitkeringsafhankelijkheid en criminaliteitsgraad) in combinatie met een ervaren tendens van strengere handhaving vanuit de overheid, verwacht men in sommige gevallen een verslechtering van de verstandhouding.

Roma en Sinti zelf hebben veelal een (licht) negatief toekomstbeeld. Waar veel Roma en Sinti in 2015 nog aangaven goede hoop te hebben dat de contacten met de overheid in de toekomst zouden verbeteren, lijkt dit in 2017 verminderd. Zoals eerder werd genoemd, is een deel van de Roma en Sinti gefrustreerd door het gevoerde beleid vanuit de nationale overheid. Zij hebben het idee gebruikt te worden door de overheid wanneer het zo uitkomt maar dat wanneer het gaat over de verbetering van

de positie van Roma en Sinti, het contact beperkt blijft tot dialoog en men niet overgaat tot actie. Voor veel Sinti geldt dat zij geen positieve toekomstverwachting hebben over het contact met de overheid. Zij stellen dat zolang veel gemeenten de gemeenschappen actief tegenwerken op het gebied van huisvesting, er geen verbetering kan optreden.

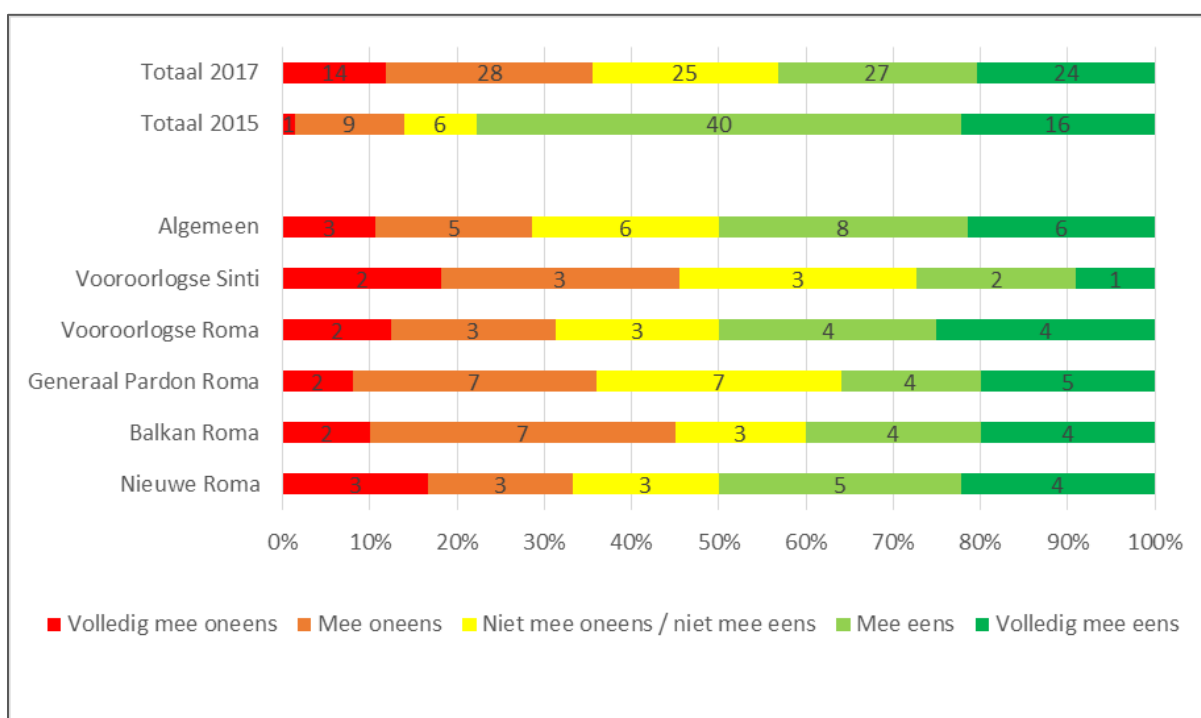
De ontwikkeling van de positie van Nieuwe Roma zal veelal samenhangen met de algemene ontwikkeling op de arbeidsmarkt en huisvestingsituatie. Respondenten verwachten dat zolang hun positie zwak blijft, zij vaak buiten beeld willen blijven van de overheid. Daarnaast zouden veel Nieuwe Roma vooral bezig zijn met werken en hierdoor weinig belang hechten aan contact met de overheid buiten het noodzakelijke.

8.2 Contact met de (lokale) overheid: verdiepende analyse

In deze paragraaf wordt de ontwikkeling van en de relatie tussen Roma/Sinti en de (lokale) overheid verder geanalyseerd aan de hand van de interviews en enquête.

Relatie met lokale overheid vanuit Roma/Sinti

De deelnemers aan de enquête is gevraagd in hoeverre zij van mening zijn dat er door de (lokale) overheid hard gewerkt wordt om contact te krijgen met Roma/Sinti (zie figuur 8.4).

Figuur 8.4: In mijn gemeente wordt er hard gewerkt door de (lokale) overheid om contact te krijgen met Roma/Sinti.
Bron: Risbo

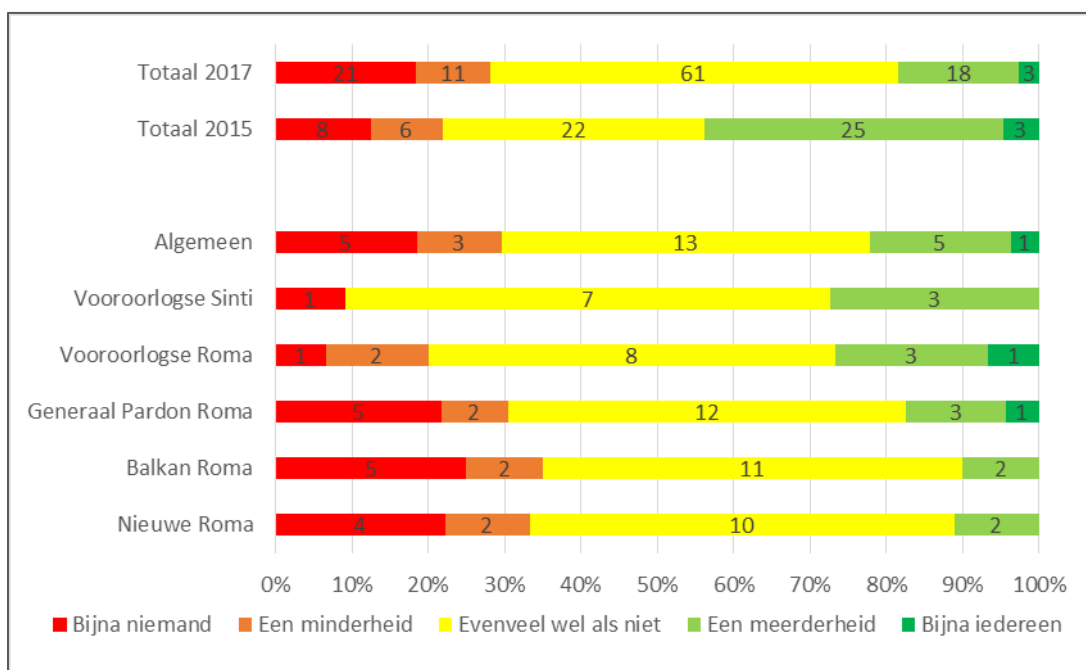
Uit figuur 8.4 komt naar voren dat er een grote mate van verdeeldheid bestaat onder respondenten. Het percentage mee oneens (24 procent), niet mee oneens/niet mee eens (21 procent), mee eens (23 procent) en volledig mee eens (20 procent), zijn allemaal iets kleiner dan een kwart. Iets meer dan een

op de tien antwoorden is volledig oneens met de stelling (14 antwoorden, 12 procent). Wanneer de uitkomsten vergeleken worden met de antwoorden uit 2015 dan zien we dat de stelling in 2017 veel negatiever is beantwoord. De grote mate van verdeeldheid onder respondenten zien we ook terug wanneer we kijken naar de verschillende onderscheiden groepen.

Uit de interviews kunnen mogelijk verklaringen worden gevonden voor de grote verscheidenheid aan antwoorden. In de periode 2015-2017 is de afronding van de proeftuinen eind 2016 vermoedelijk van grote invloed geweest op de beleefde inzet vanuit gemeenten (zie ook het kopje 'Afronding proeftuinen'). Uit de interviews komt naar voren dat gemeenten verschillend zijn omgegaan met de afronding van de proeftuinen. In een aantal gemeenten is men doorgegaan op de ingeslagen weg terwijl in andere gemeenten een lichte afzwakking van de focus en samenwerking tussen ketenpartners wordt genoemd. Vanuit de Roma en Sinti gemeenschappen wordt vaak een gelijkmatig beeld geschilderd. Veel Roma en Sinti geven aan dat er een beperkt aantal professionals is dat goed werk verricht en hun best doet om constructief de samenwerking aan te gaan. Hoewel zij hun best doen hebben zij niet altijd beschikking over de middelen om veel te betekenen. Over het grootste deel van de inzet vanuit de lokale overheid is men vaak minder positief. Hierbij wordt gesproken over een repressieve en strafrechtelijke invalshoek en niet vanuit constructief denken. Daarnaast zouden veel professionals de problematiek niet goed begrijpen. Veel Roma en Sinti voelen zich daardoor niet serieus genomen door de (lokale) overheid.

Wantrouwen

De deelnemers van de enquête is gevraagd in hoeverre Roma/Sinti het van belang vinden om een (goed) contact te hebben met de (lokale) overheid.

Figuur 8.5: In mijn gemeente vinden Roma/Sinti het belangrijk om contact te hebben met de (lokale) overheid.
Bron: Risbo

In figuur 8.5 staan de antwoorden op de stelling of Roma/Sinti het belangrijk vinden om contact met de (lokale) overheid te hebben, weergegeven. Het grootste deel van de antwoorden is neutraal (61 antwoorden, 54 procent). Iets meer dan een kwart van de antwoorden duidt erop dat bijna niemand (21 antwoorden, 18 procent) tot een minderheid (11 antwoorden, 10 procent) van de Roma/Sinti het belangrijk zouden vinden om contact met de overheid te onderhouden. Een iets kleiner deel van de antwoorden duidt erop dat Roma/Sinti dit wel belangrijk zouden vinden (een meerderheid: 18 antwoorden, 16 procent, bijna iedereen: 3 antwoorden, 3 procent). In vergelijking met 2015 zien we een sterke afname van het aandeel antwoorden waaruit zou blijken dat een meerderheid contact belangrijk zou vinden. Gekeken naar de verschillen tussen de groepen, valt het relatief kleine aantal negatief gestemde respondenten met kennis over de Vooroorlogse Sinti op. Verder zien we weinig verschillen tussen de groepen.

Uit de interviews komt naar voren dat de grote mate van wantrouwen vaak is ingegeven vanuit de lange geschiedenis van vervolging van Roma en Sinti (o.a. tijdens de Tweede Wereldoorlog) en negatieve voorvallen uit het nabije verleden. Hierbij wordt vaak gesproken over de (vermoedens van) onwettige registratie van gemeenschappen bij een aantal gemeenten en handhavingsinstanties. Tevens zijn er volgens professionals ook gemeenschappen waar men zich bewust afzondert en isoleert van de burgermaatschappij. In deze gemeenschappen tracht men westerse invloeden buiten te houden en zoveel mogelijk volgens de traditie en cultuur te leven.

Met betrekking tot de Nieuwe Roma wordt vaak opgemerkt dat er wantrouwen bestaat naar de overheid als gevolg van de slechte positie van Roma in het land van herkomst (vaak Bulgarije, of Roemenië).

Intermediairs (sleutelpersonen/woordvoerders)

Het vinden van intermediairs uit de gemeenschappen is voor veel gemeenten problematisch. De moeilijkheid hierbij is vaak dat er sprake is van een grote mate van verdeeldheid binnen veel Roma-gemeenschappen. Voor professionals is het vaak niet mogelijk om een sleutelpersoon of intermediair te vinden die door een groot deel van de gemeenschap wordt erkend. Hierdoor is het moeilijk om de hele gemeenschap te betrekken. De bestaande intermediairs uit de gemeenschappen hebben vaak een lastige rol. Enerzijds wordt van hen vanuit de gemeenschappen verwacht dat zij voor de belangen van hun eigen gemeenschap opkomen terwijl de (lokale) overheid hen als woordvoerder ziet om (soms vanuit de gemeenschap gezien ongewenste) ontwikkelingen vanuit de overheid door te geven. Hierdoor kan de positie van de intermediair bij de gemeenschap onder druk komen te staan. Zij staan vaak tussen twee werelden.

Samenwerking in de praktijk

Professionals die al langere tijd bij de doelgroep betrokken zijn geven aan dat het van groot belang is om vertrouwen op te bouwen en te behouden. Hierbij wordt aangegeven dat de contactpersoon vanuit de lokale overheid moet doen wat beloofd wordt en afspraken na moet komen. Wanneer dit niet gebeurt, valt de basis voor dialoog en samenwerking weg. Veel Roma en Sinti geven aan dat het in het verleden vaak is voorgekomen dat er beloftes zijn gedaan die uiteindelijk niet zijn nagekomen.

Tegelijkertijd zijn er professionals die aangeven dat het gevaar bestaat dat vanuit de gemeenschap misbruik wordt gemaakt wanneer men het idee heeft dat er kansen zijn om geld te ontvangen.

Professionals geven aan dat het daarom van belang is rolvast te zijn.

Een aantal professionals is van mening dat het belangrijk is om geduldig te zijn wanneer er samengewerkt wordt en dat er goed naar de bedoeling moet worden gekeken. Zo wordt bij een gemeente een voorbeeld gegeven van een stichting waar misschien niet alles loopt zoals het zou moeten maar dat de intentie goed is. Hierbij wordt regelmatig opgemerkt dat er vanuit de Roma en Sinti vaak geen enkele ervaring is met regelgeving en verantwoording omtrent subsidies. Sommige professionals vragen zich af in hoeverre dat verwacht mag worden van personen die in een gemeenschap leven die op sommige gebieden op afstand van de Nederlandse samenleving staat. Onder Roma en Sinti zou grote behoefte bestaan aan activiteiten en initiatieven ter verbetering van de positie van Roma en Sinti. Een groot deel van betrokken Roma en Sinti geeft aan het gevoel te hebben nergens terecht te kunnen met hun behoeften. Hierdoor raakt men gefrustreerd en geeft men aan het 'zelf maar te gaan doen'. De behoefte bestaat bijvoorbeeld uit het beschikbaar stellen van een ruimte en voorzieningen.

Regeling gelden rechtsherstel

Een plek waar contact plaatsvindt tussen de nationale overheid en (personen uit) de gemeenschappen is in het kader van de voorziening/regeling van de naoorlogse rechtsherstelgelden. Hoewel de regeling al langer bestaat, is sinds 2015 een nieuwe werkwijze ingevoerd. Binnen de regeling kunnen stichtingen en individuen subsidies aanvragen met als doel verbetering van de positie van Roma en Sinti op een aantal terreinen. Ook kan er een bijdrage aangevraagd worden voor scholing. Afgelopen jaar zijn er circa 30 aanvragen hiervoor gedaan. De adviescommissie die de aanvragen beoordeelt en hierover een advies uitbrengt aan het ministerie van VWS, bestaat uit een aantal (5) personen uit de gemeenschappen. Betrokkenen en ervaringsdeskundigen hebben een wisselend beeld over de werking van de regeling. Professionals zijn vaak positief over de werking van de regeling. Er komen veel aanvragen binnen die aansluiten bij de doelen van de regeling. Daarnaast wordt opgemerkt dat Roma en Sinti zich meer organiseren en aanspraak willen maken op de gelden. Aan de andere kant geven Roma en Sinti aan wantrouwend te staan tegenover de manier waarop het geld verdeeld wordt, de rol van de adviescommissie en de manier waarop aanvragen behandeld worden.

Visie op beleid

Zoals al vaker in het rapport ter sprake is gekomen, wordt er tijdens de interviews met professionals, Roma en Sinti vaak gesproken over het gevoerde beleid. Tijdens het onderzoek is gebleken dat gemeenten zeer verschillend beleid voeren met betrekking tot de Roma en Sinti. Hoewel er officieel nergens specifiek beleid wordt gevoerd, zijn er gemeenten waar een ketenaanpak bestaat, die expliciet gericht is op Roma en Sinti. Tevens zijn er in sommige gemeenten professionals aangesteld waarvan een groot deel van hun functie specifiek gericht is op de omgang met Roma of Sinti (problematiek). In deze gemeenten wordt aangegeven dat de aanpak in principe generiek is maar dat

er personeel is met een specifiek takenpakket (bijvoorbeeld gericht op Roma of Sinti). Hierbij gaat het vaak om gemeenten waarbinnen grotere Roma of Sinti gemeenschappen wonen.

Volgens veel Roma en Sinti ontbreekt het vaak aan een langetermijnvisie waarin de verbetering van de positie van Roma en Sinti centraal staat. Zolang dit het geval blijft, zo geven respondenten aan, zal er sprake blijven van wantrouwen en groeiende weerstand tegen samenwerking. Een professional vertelt het volgende:

Een visie op hoe het beleid eruit ziet en ook vooral interministeriële samenwerking ontbreekt. Ik zie dus geen samenwerking of moet het volledig intransparant zijn, er is geen visie op hoe die ministeries onderling samenwerken. #2

Als gevolg van de houding jegens de overheid in combinatie met de bestaande voorziening omtrent de rechtsherstelgelden, zouden veel Roma en Sinti zelf zijn overgegaan tot het oprichten van stichtingen en initiatieven ter verbetering van hun positie. De respondenten behorende tot de Roma en Sinti verwachten dat deze trend zich doorzet zolang de houding en inzet vanuit de overheid niet verandert.

8.3 Conclusie

Het contact met de lokale overheid wordt verschillend beoordeeld. Dit blijkt zowel in de enquête als uit de interviews. Ongeveer de helft van de deelnemers aan de vragenlijst geeft aan dat er sprake is van (zeer) slecht contact tussen de (lokale) overheid en Roma en Sinti. Ongeveer een derde is neutraal en vijftien procent is positief over de relatie tussen Roma/Sinti en de (lokale) overheid. Uit de interviews komt naar voren dat gemeenten verschillend omgaan met gemeenschappen. Over het algemeen wordt aangegeven dat er een grote mate van wantrouwen bestaat vanuit de Roma en Sinti richting overheid en instanties. Dit is vaak ingegeven vanuit het verleden. In de gemeenten waar professionals relatief positief oordelen over het contact met Roma of Sinti, zijn zij vaak al jaren intensief bezig met de gemeenschap. Zij hebben een vertrouwensband opgebouwd en zijn een bekend gezicht in de gemeenschap. Tevens is in deze gemeenten vaak sprake van een goedlopende ketenaanpak waarbij partners intensief samenwerken. In de gemeenten waar weinig of slecht contact is met de gemeenschappen geeft men aan dat het lastig is om woordvoerders/intermediairs te vinden, is vaak een minder goedlopende ketenaanpak en bestaat het beeld dat de Roma/Sinti geen behoefte hebben aan contact. Met betrekking tot het contact met de gemeenschappen geven professionals aan dat het belangrijk is dat afspraken nagekomen worden. Professionals geven hierbij aan dat het soms nodig is om, vanuit de gemeenschap gezien, ongewenste beslissingen te nemen maar dat wanneer men dit goed communiceert, wel geaccepteerd en begrepen wordt.

Een groot deel van de Roma en Sinti staat negatief ten opzichte van de relatie met de (lokale) overheid. Zij voelen zich vaak niet serieus genomen of volwaardige gesprekspartner. Sommigen van hen geven aan het gevoel te hebben gebruikt te worden voor informatie maar hier niks voor terug te

krijgen. Zij vinden dat bijna al het beleid veelal gericht is op justitiële en strafrechtelijke doelen in plaats van dat er wordt geprobeerd om de positie van Roma en Sinti te verbeteren. Vanuit de Sinti wordt vaak gewezen op discriminatie door de overheid vanwege het gevoerde beleid ten opzichte van standplaatsen. Zij voelen zich hierin gesterkt door uitspraken van andere instanties (o.a. Nationale Ombudsman, Raad van Europa, etc.).

Het contact tussen Nieuwe Roma en de overheid blijft vaak zeer beperkt. Voor veel professionals blijft het een moeilijk vindbare doelgroep waarbij vaak niet duidelijk is of iemand Roma is of niet. Daarnaast zijn er veel Nieuwe Roma die bewust buiten beeld van instanties willen blijven omdat er bijvoorbeeld sprake is van zwart werken (belastingontduiking) of illegale kamerhuur.

Een andere situatie waarin contact plaatsvindt tussen overheid en Roma en Sinti is binnen de regeling voor de rechtsherstel gelden. Sinds 2015 is deze regeling van kracht en kunnen stichtingen en personen met een Roma of Sinti achtergrond aanspraken maken op deze gelden. Betrokkenen geven aan positief te zijn over de werking van de regeling. Er zouden veel aanvragen binnenkomen en zij hebben het idee dat er meer zelforganisaties ontstaan die initiatieven opzetten voor o.a. de jeugd. Roma en Sinti zelf geven aan dat het voor hen vaak onduidelijk is wie de beslissingen neemt en op basis waarvan. Om deze redenen en in combinatie met voorvallen uit het verleden bestaat er bij veel gemeenschappen ook wantrouwen ten opzichte van de regeling.

De ontwikkeling van de relatie tussen (lokale) overheid en de gemeenschappen in de afgelopen twee jaar verschilt per gemeente en tussen professionals en de doelgroep. Professionals uit gemeenten die (voorzichtig) positief oordelen over de relatie zien ook vaak een positieve ontwikkeling over de afgelopen twee jaar. Desondanks geven zij aan dat het vaak een broos contact is dat afhankelijk is van een klein aantal individuen. In de gemeenten waar er minder goed contact is, heeft men vaak geen ontwikkeling ervaren in de afgelopen twee jaar. De Roma en Sinti zelf zijn veelal van mening dat het contact met de overheid verslechterd is. Zij waren in 2015 vaker positief omdat zij toen de indruk hadden dat er sprake was van een (poging tot) dialoog. In 2017 zien zij hier echter weinig resultaat van. Zij vinden dat het contact met de overheid tot te weinig positieve acties heeft geleid waardoor zij het gevoel hebben alleen te mogen meedoen wanneer zij nodig zijn voor informatie. Voor veel Sinti is de verslechtering van het contact ook gevolg van het voortgezette standplaatsenbeleid (in de gemeenten waar sprake is van een zogenaamd uitsterfbeleid).

De toekomstverwachting op dit thema verschilt wederom per doelgroep en gebied. Een belangrijke ontwikkeling hierbij is de afronding van de proeftuinperiode. Tijdens deze periode hadden gemeenten meer middelen en instrumenten om beleid te voeren gericht op Roma en Sinti. Per 01-01-2016 is deze regeling afgerond. We zien dat gemeenten hier verschillend mee omgaan. In de gemeenten waar voor de proeftuinperiode al sprake was van een intensieve ketenaanpak, zien we dat dit na de proeftuinperiode vaak omgezet wordt binnen het reguliere beleidskader. Dit zijn veelal de gemeenten met relatief goede contacten met de Roma-/Sinti-gemeenschap. Binnen deze gemeenten heeft men vaak een voorzichtig positieve toekomstverwachting. In de gemeenten met minder goede contacten zien we dat er soms geworsteld wordt met de manier waarop de inzet uit de proeftuinperiode voortgezet wordt. In deze gemeenten wordt gesproken over een afname van de focus op deze doelgroep en minder intensieve samenwerking tussen de ketenpartners door gebrek aan capaciteit en

middelen. In deze gemeenten is men vaker onzeker en angstig over de toekomstige ontwikkelingen. Roma en Sinti zijn veelal sceptisch over toekomstige contacten met de overheid en instanties. Er bestaat groot wantrouwen en veel respondenten zien als gevolg van de ontwikkelingen van de afgelopen jaren weinig redenen om hoopvol te zijn over de toekomst. Zij denken dat de overheid door zal gaan op dezelfde manier waarbij het beleid gekenmerkt zou worden door een repressieve en justitiële insteek. Met betrekking tot het beleid ten opzichte van de standplaatsen, verwachten veel Sinti dat, ondanks signalen van maatschappelijke instanties, de lokale overheid het beleid zal handhaven en dat er weinig zal veranderen.

.

Hoofdstuk 9 Conclusie

Uit eerdere versies van de Monitor Sociale Inclusie kwam naar voren dat een groot deel van de Roma en Sinti in Nederland op verschillende terreinen in een achtergestelde positie verkeert. Het is niet realistisch om te verwachten dat deze achterstanden, die vaak al decennialang bestaan, in een tijdsbestek van twee jaar ingelopen kunnen worden. De uitkomsten van het onderzoek laten zich dan ook vertalen in nuanceverschillen ten opzichte van 2015. Bij vrijwel alle thema's zien we dat de meeste respondenten geen grote verandering ervaren in de ontwikkeling van de positie van Roma en Sinti. Daarnaast is het vanwege het kwalitatieve karakter van deze monitor niet mogelijk om effecten en ontwikkelingen te benoemen aan de hand van objectief meetbare indicatoren. In deze monitor worden uitspraken gedaan over de ontwikkeling, positie en toekomstverwachting op basis van gesprekken met professionals, Roma en Sinti. Hierbij is ernaar gestreefd om zoveel mogelijk personen met kennis over deze groepen in Nederland te spreken. Op die manier is getracht om een zo hoog mogelijke graad van objectiviteit te realiseren, namelijk het niveau van intersubjectiviteit.

Ondanks dat er geen grote verschuivingen verwacht kunnen worden, zijn er kleine successen waarvan gehoopt wordt dat die een opstap kunnen zijn naar een betere toekomst. Los van de bevindingen per onderwerp, is er een aantal overstijgende tendensen waarneembaar.

Er bestaan grote verschillen tussen gemeenten en onderscheiden groepen maar vaak ook binnen specifieke gemeenschappen. Ook tussen gemeenten zien we grote verschillen, namelijk in aanpak en beleid. Deze verschillen zijn vaak het gevolg van de historische achtergrond van een gemeenschap in een gemeente en de koersverandering vanuit de nationale overheid. Met de historische achtergrond worden de achtergrondkenmerken van een gemeenschap bedoeld: wat voor Roma en Sinti wonen er in een gemeente? Tot welke groep behoren zij? Op welke plek staan zij in de hiërarchie? Hoe lang zijn zij woonachtig in Nederland? In hoeverre hechten zij waarde aan een leven volgens traditionele culturele waarden en normen? Deze kenmerken kunnen van invloed zijn op de mate en manier van contact tussen (lokale) overheid en gemeenschappen.

Daarnaast is de ingezette koerswijziging vanuit de nationale overheid, van specifiek naar generiek beleid, en de manier waarop lokale overheden daarmee omgaan van grote invloed op het contact tussen Roma, Sinti en ambtenaren. Hierbij zien we dat gemeenten die erin geslaagd zijn het specifieke beleid binnen het generieke kader te plaatsen, vaak meer en beter contact hebben met de gemeenschap. Dit zijn vaak de gemeenten waar men al voorafgaand aan de proeftuinperiode relatief veel tijd en middelen vrijmaakte gericht op Roma en Sinti. Deze gemeenten hebben vaak, ook na afronding van de proeftuinperiode, meer inzet (in de vorm van fte's) en een betere lopende ketenaanpak gericht op Roma of Sinti. Hierbij is het echter de vraag in hoeverre er daadwerkelijk sprake is van generiek beleid of specifiek beleid dat onder een andere noemer wordt uitgevoerd. Daarnaast zien we dat binnen deze gemeenten veelal een klein aantal bevlogen professionals actief is die zich al jarenlang inzet voor de gemeenschap.

Een laatste opvallende thematiek die uit het onderzoek naar voren komt is de tegenstelling in opvattingen van Roma en Sinti enerzijds en professionals anderzijds. Roma en Sinti zijn van mening

dat er vaak sprake is van stigmatisering en geïnstitutionaliseerde discriminatie op alle levensgebieden. Ook zijn veel Roma en Sinti van mening dat er alleen aandacht is voor de groepen vanuit justitieel en repressief oogpunt. Hierdoor ontstaat volgens Roma en Sinti als vanzelf een stigma wanneer er over deze groep gesproken wordt. Professionals geven daarentegen aan dat dit vaak wordt gebruikt als excuus maar niet aan de orde is. Door deze tegengestelde opvattingen tussen professionals en de doelgroep is een goede dialoog vaak lastig.

In deze tweede vervolgmeting van de Monitor Sociale Inclusie komt telkens opnieuw naar voren dat de verbetering van de positie van deze specifieke groepen een lange termijn traject is. Hierbij richten zowel professionals als de doelgroep zelf zich op de jeugd. Jongeren zijn degene met kansen op een andere, betere toekomst. Hoewel de algemene conclusie dat het (nog steeds) niet goed gaat met de Roma en Sinti in Nederland, niet ongegrond is, zijn er wel lichtpuntjes en is er door gemeenten, professionals en Roma en Sinti veel inzet geweest om de positie te verbeteren.

In het vervolg van deze algemene conclusie wordt per thema een korte conclusie gegeven.

De onderwijspositie van Roma en Sinti in Nederland kan als zwak omschreven worden. De onderwijsdeelname aan het primair onderwijs wordt als redelijk goed beoordeeld. Er zou weinig sprake zijn van schooluitval, relatief verzuim of andere problemen. Echter, vanaf het voortgezet onderwijs ontstaan vaker problematische situaties. Dit blijkt onder andere uit een oververtegenwoordiging binnen het praktijkonderwijs, het lage niveau van onderwijsdeelname en het niet behalen van een startkwalificatie. Professionals geven aan dat er relatief veel spijbelgedrag en ziekmeldingen plaatsvinden in de middelbare schoolleeftijd. Het absoluut verzuim echter, komt in alle gemeenten nagenoeg niet meer voor, noch in het primair en noch in het voortgezet onderwijs. Door Roma en Sinti wordt vaak gesproken over discriminatie in het onderwijs. Het gaan dan vaak over te lage schooladviezen of het niet kunnen vinden van stageplekken.

De arbeidsmarktpositie van Roma en Sinti in Nederland wordt gekenmerkt door een hoge mate van werkloosheid en uitkeringsafhankelijkheid. Doordat veel Roma en Sinti dikwijls geen afgeronde opleiding hebben genoten en het hen daardoor ontbreekt aan een startkwalificatie, zijn zij meer dan gemiddeld actief in beroepen en sectoren aan de onderkant van de arbeidsmarkt. In sommige gemeenschappen ontbreekt het bij een groot deel van de oudere generatie aan voorwaarden om te kunnen deelnemen aan de arbeidsmarkt. Door Roma en Sinti wordt aangegeven dat een groot deel wel wil werken maar dat dit vaak niet mogelijk is doordat er geen banen zijn te vinden of doordat er sprake zou zijn van (geïnstitutionaliseerde) discriminatie. Daarbij komt dat zowel Sinti als Roma een voorkeur hebben voor werk waarin zij 'eigen baas' zijn (ZZP). De arbeidsmarktpositie van Nieuwe Roma is anders dan die van andere onderscheiden groepen en vertoont vaak meer overeenkomsten met laaggeschoolde EU-arbeidsmigranten.

De gezondheidssituatie van Roma en Sinti wordt eveneens als slecht beoordeeld. Het is hierbij lastig vast te stellen in hoeverre dit komt door een zwakke sociaaleconomische positie of door culturele

gebruiken. Er is vaak sprake van ongezonde voeding en een ongezonde leefstijl in combinatie met veel stress en zorgen. Als gevolg van de ongezonde voeding komt er relatief vaak (ouderdoms)diabetes voor. In het bijzonder onder oudere Roma en Sinti zou er sprake zijn van relatief veel gezondheidsproblemen waaronder hart- en vaatziekten en terminale ziektes zoals kanker. Doordat zij vaak een zwaar leven hebben gehad waarin zij te maken hebben gehad met bestaansonzekerheid, armoede en stress komen er ook bovengemiddeld veel psychische klachten voor. Bij sommige groepen wordt dit mede veroorzaakt door oorlogstrauma's. De gezondheidssituatie van jongere Roma en Sinti is over het algemeen iets beter. Zij zijn zich vaak bewuster van het belang van een gezonde levensstijl en sporten en bewegen meer. Een deel van de Nieuwe Roma zou een zorgwekkende gezondheidssituatie hebben. Ook zou een deel geen zorgverzekering hebben doordat zij niet bekend zijn met de regelgeving of omdat zij hier geen geld voor hebben.

Voor wat betreft de woonsituatie van Roma en Sinti bestaan er grote verschillen zowel tussen de groepen als binnen gemeenten. Veel Vooroorlogse Sinti en een deel van de Roma hebben de wens om te leven in een woonwagen. Hierbij maken zij vaak melding over een tekort aan standplaatsen en discriminatie door de lokale overheid via een zogenaamd uitsterfbeleid. Zij voelen zich in hun mening gesterkt door uitspraken van maatschappelijke instanties. Van de Generaal-Pardon en Balkan Roma woont de meerderheid in een sociale huurwoning verspreid over de gemeente. In sommige gemeenten zijn er grote verschillen in de woonsituatie van Roma uit dezelfde gemeenschap. Een aantal gezinnen woont in grote huizen waarbij anderen in kleinere woningen verblijven. Qua huishoudenssamenstelling is er onder deze groepen vaker sprake van grotere gezinnen en meerdere generaties die bij elkaar wonen. Veel Nieuwe Roma wonen in particuliere huurwoningen aan de onderkant van de huizenmarkt. Zij zijn relatief kwetsbaar voor uitbuiting door malafide huiseigenaren en financieel adviseurs. Qua woonsituatie is de positie van Nieuwe Roma vaak vergelijkbaar met laaggeschoolde EU-arbeidsmigranten uit Bulgarije en Roemenië.

Op het gebied van de veiligheidssituatie bestaan er grote verschillen tussen onderscheiden groepen, gemeenschappen en gemeenten. Uit de enquête en interviews komt naar voren dat veel professionals het idee hebben dat een zeer groot deel van de Roma en Sinti bij criminaliteit betrokken is (geweest). In sommige gemeenten heeft men de indruk dat ruim drie kwart van de volwassenen weleens betrokken is geweest bij criminaliteit. Het zou in deze gevallen voornamelijk gaan om vermogensdelicten zonder geweld, inbraak en autodiefstal. Veel respondenten hebben hierbij het idee dat het vaak opportunistische misdrijven zijn in plaats van georganiseerde criminaliteit. Roma en Sinti spreken dit beeld tegen. Zij geven aan dat er sprake is van stigmatisering en discriminatie. Zij zijn van mening dat het beleid vanuit de nationale en regionale overheid bijna altijd justitieel/strafrechtelijk is ingestoken waardoor dit stigmabevestigend werkt. Veel professionals geven aan dat ondanks de afronding van verschillende nationale aanpakken en programma's, de inzet op het gebied van veiligheid en criminaliteit nodig blijft. Nieuwe Roma zouden veelal een verhoogd risico lopen slachtoffer te worden van misbruik vanwege hun zwakke positie. Zo komen zij bovengemiddeld vaak

in aanraking met malafide werkgevers, huiseigenaren en financieel adviseurs. Een kleine deel van de Nieuwe Roma zou daarnaast betrokken zijn bij (kleine) criminaliteit in grote steden.

Over het algemeen wordt de keuzevrijheid als zwak beoordeeld door de respondenten in de enquête. Volgens de geïnterviewde professionals is hierbij sprake van onbewuste druk die wordt uitgeoefend waarbij kinderen worden opgevoed binnen een bepaald verwachtingspatroon. Hierbij kan gedacht worden aan het trouwen op jonge leeftijd met iemand die tot dezelfde cultuur behoort, vroegtijdig stoppen met onderwijs om op jonge leeftijd te gaan werken, wonen in een wagen, etc. Bij veel jongeren ontstaat hierdoor uiteindelijk de wens om aan dit ideaalbeeld te voldoen. Ook zou meespelen dat oudere Roma en Sinti bang zijn dat de cultuur verwestert. Hierbij wordt gewezen op het onderscheid dat Roma en Sinti maken tussen 'burgers' ('gadje') en henzelf en de angst die bestaat binnen veel gemeenschappen dat de eigen cultuur dreigt te verwateren.

Tegelijkertijd wordt in een aantal gemeenten opgemerkt dat er sprake zou zijn van een groep mondige jongeren (voornamelijk meisjes) die meer een eigen weg gaat en zich afzetten tegen de ouderen. In deze gemeenten leidt dit vaak tot spanningen waarbij de angst bestaat dat jongeren die zich afzetten, tussen twee werelden komen te zitten (de Roma/Sinti-wereld tegenover de Westerse maatschappij). Roma en Sinti geven aan dat er geen sprake is van een beperking van de keuzevrijheid. Zij zeggen dat wanneer het gaat over dit thema er (bijna altijd) sprake is van stigmatisering en discriminatie. Tevens zou deze thematiek vaak gebruikt worden als excuus voor overheid en handhavingsinstanties om repressief beleid te kunnen voeren, aldus verschillende Roma en Sinti. Alle Roma en Sinti waarmee gesproken is, ontkennen dat er sprake is van huwelijksdwang.

Het contact met de lokale overheid wordt verschillend beoordeeld. Over het algemeen wordt aangegeven dat er een grote mate van wantrouwen bestaat vanuit de Roma en Sinti richting overheid en instanties. Dit is vaak en in hoge mate ingegeven vanuit het verleden. In de gemeenten waar professionals relatief positief oordelen over het contact met Roma of Sinti, zijn zij vaak al jaren intensief bezig met de gemeenschap. Tevens is in deze gemeenten vaak sprake van een goedlopende ketenaanpak waarbij partners intensief samenwerken. In de gemeenten waar weinig of slecht contact is met de gemeenschappen, geeft men aan dat het lastig is om woordvoerders/intermediairs te vinden, is vaak een minder goedlopende ketenaanpak en bestaat het beeld dat de Roma/Sinti geen behoefte hebben aan contact. Een groot deel van de Roma en Sinti staat negatief ten opzichte van de relatie met de (lokale) overheid. Zij voelen zich vaak niet serieus genomen of volwaardig gesprekspartner. Sommigen van hen geven aan het gevoel te hebben gebruikt te worden voor informatie maar hier niks voor terug te krijgen. Zij vinden dat bijna al het beleid dat wordt gevoerd gericht is op justitiële en strafrechtelijke doelen in plaats van dat er wordt geprobeerd om de positie van Roma en Sinti te verbeteren. Vanuit de Sinti wordt vaak gewezen op discriminatie door de overheid vanwege het gevoerde standplaatsenbeleid in verband met woonwagens. Zou voelen zich hierin gesterkt door uitspraken van andere instanties. Het contact tussen Nieuwe Roma en de overheid blijft vaak zeer beperkt. Voor veel professionals blijft het een moeilijk vindbare doelgroep waarbij vaak niet duidelijk is of iemand Roma is of niet. Daarnaast zijn er

veel Nieuwe Roma die bewust buiten beeld van instanties willen blijven omdat er bijvoorbeeld sprake is van zwart werken (belastingontduiking) of illegale kamerhuur.

Deze derde meting van de Monitor Sociale Inclusie laat zien dat de maatschappelijke positie van Sinti en Roma in Nederland nog steeds zorgwekkend is. Op nagenoeg alle onderscheiden terreinen (zoals onderwijs, arbeidsmarkt, inkomen, wonen) is de positie van Sinti en Roma aanzienlijk zwakker dan de positie van de gemiddelde Nederlandse bevolking. In de periode 2011-2016 waren er vanuit de proeftuinen extra middelen beschikbaar om in te zetten ten behoeve van (beleid gericht op) Roma (en Sinti). Met deze proeftuinen zijn er lokaal enige (kleine) successen geboekt. In dezelfde periode voltrok zich een wijziging van specifiek beleid ten aanzien van bepaalde minderheden naar generiek beleid. Een aantal factoren maken echter dat de problematiek van Roma en Sinti zo specifiek is, dat het de vraag is in hoeverre het mogelijk is om deze met een generieke aanpak voldoende te ondervangen. Zo staan veel Roma en Sinti ver af van de Nederlandse samenleving en arbeidsmarkt, en is de afhankelijkheid van sociale voorzieningen hoog. Op hun beurt ervaren Roma en Sinti discriminatie op nagenoeg alle leefgebieden. Zij voelen zich hierin vaak niet gekend en hebben een zeer groot wantrouwen opgebouwd richting overheid en officiële instanties, ingegeven vanuit een verleden van vervolging en marginalisering. Deze tweeslachtigheid weerspiegelt zich ook in de - vaak tegenstrijdige - antwoorden van professionals enerzijds en de doelgroep anderzijds, waarbij de eersten menen dat veel Roma en Sinti nog sterk vasthouden aan culturele gewoonten die niet altijd aansluiten bij de Nederlandse samenleving, en de laatsten die vinden dat beleid eenzijdig gericht is op handhaving en repressie.

Eensluidend zijn de in deze monitor bevraagde respondenten in de overtuiging dat een structurele verbetering van de positie van Roma en Sinti in Nederland vraagt om een langdurige inzet van alle betrokkenen en dat het creëren van vertrouwen van groot belang is bij het ontwikkelen van een juiste aanpak. Het verdient dan ook aanbeveling, dat een eventuele toekomstige aanpak, meer dan voorheen het geval was, naast de problematische kanten ook de ontegenzeggelijk aanwezige kansen structureel incorporeert.

Literatuurlijst

Bijl, R., Boelhouwer, J. & Wennekers, A. (2017). *De sociale staat van Nederland 2017*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Blaakman, M., Houweling, M., Ruitenburg, M. & Loven, C. (2017). *Woonwagenbewoner zoekt standplaats*. Den Haag: Nationale ombudsman.

Bos, A., Loyens, K., Nagy, V. & Oude Breuil, B. (2016). *Uitbuiting van minderjarigen in de criminaliteit in Nederland*. Utrecht: USBO Advies (Universiteit Utrecht).

Briels, B., Heijden, T. van der, Schuyf, J., Storms, O., et al. (2013). *Monitor Inclusie: nulmeting. Ervaringen en opvattingen van Roma, Sinti en professionals over de sociale inclusie van Roma en Sinti op de domeinen onderwijs, arbeid, wonen, gezondheid en veiligheid*. Utrecht: Movisie.

CBS (2009). *Gezondheid en zorg in cijfers*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Council of Europe (2003). *Forced returns of Roma from the former Federal Republic of Yugoslavia, including Kosovo, to Serbia and Montenegro from Council of Europe member states. Recommendation 1633*. Council of Europe.

Dijkstra, R. (2015). *Uitsterfbeleid woonwagenkampen in Nederland legitiem?* Public Interest Litigation Project.

Emaar, H. (2008). *Onderwijs en scholing voor Roma en Sinti in Nederland*. Conferentie en locatiebezoek n.a.v. bezoek Commissie experts Raad van Europa. Forum.

Huijbers, L. (2015). *Het woonwagenbeleid vanuit mensenrechtelijk perspectief*. NTM/NJCM-Bulletin 2015:4, 387-417.

Jansen, M. (2016). *De oogst van 9 keer proeftuinieren. Procesevaluatie voor de aanpak van uitbuiting van Roma-kinderen*. Utrecht: CCV.

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2017). *Informatieblad – subsidieaanvragen Sinti en Roma*. Geraadpleegd op 20-12-2017, van <https://bigwobber.nl/wp-content/uploads/osd/20171007/463.pdf>.

Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2016). *Zicht op kwetsbaarheid. Een verkennend onderzoek naar de kwetsbaarheid van kinderen voor mensenhandel*. Den Haag: Nationaal Rapporteur.

Omlo, J. & Bouma, S. (2016). Evaluatie Actieplan Zelfbeschikking. Actielijn: Sociale acceptatie LHBT. Zoetermeer: Bureau Omlo en Panteia.

Rutten, S., Eijk, E. van, Drost, L., & Kadrouch-Outmany, K. (2015). *Gewoon Getrouwd. Een onderzoek naar kindhuwelijken en religieuze huwelijken in Nederland*. Maatsricht: Universiteit Maastricht.

Seidler, Y., Heerik, A. van den, Boom, J. de & Weltevrede, A.M. (nog te verschijnen). *Schaduweffecten van EU-arbeidsmigratie in Rotterdam. Een onderzoek naar de positie van personen met een EU-achtergrond in Rotterdam*. Rotterdam. Risbo.

Seidler, Y., Weltevrede, A., Nieuwenhuys, M., Boom, J. de., Jorna, P. (2015). *Monitor Sociale Inclusie: vervolg meting 1. Eerste vervolgmeting naar de woon- en leefomstandigheden van Roma en Sinti in Nederland*. Rotterdam: Risbo.

Sollie, H. et al. (2013). *Aanpak multi-problematiek bij gezinnen met een Roma achtergrond. Een kennisfundament voor professionals*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.

Timmermans, R. (2015). *Onderwijs aan kinderen van woonwagenbewoners, Roma en Sinti. Monitor Voortgezet Onderwijs schooljaar 2013-2014*. 's-Hertogenbosch: KPC Groep.

Timmermans, R. (2016). *Onderwijs aan kinderen van Woonwagenbewoners, Roma en Sinti. Monitor Primair Onderwijs 2014-2016*. 's-Hertogenbosch: KPC Groep.

USBO Advies & Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen (2016). *Uitbuiting van minderjarigen in de criminaliteit in Nederland. Onderzoek naar signalering, aanpak en samenwerking door professionals*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Bijlage 1 Begrippen H1

Begrippenlijst

Arbeidsmarktpositie

We hanteren een brede definitie van arbeidsmarktpositie. Hiermee bedoelen we in welke mate Roma/Sinti betaald werk verrichten, op welk niveau en in hoeverre zij carrière maken.

Criminele activiteiten

Hieronder verstaan handelingen en gedragingen die strafbaar zijn volgens de wet.

Deelname aan onderwijs

Hieronder verstaan we mate waarin Roma/Sinti naar school gaan. Het gaat hier om deelname aan primair onderwijs, voortgezet onderwijs en hoger onderwijs.

Discriminatie

Met discriminatie bedoelen we dat Roma/Sinti bewust of onbewust ongelijk behandeld worden ten opzichte van andere groepen vanwege hun etnische herkomst.

Gezondheidssituatie

In deze monitor hanteren we een brede opvatting van gezondheidssituatie. Hiermee bedoelen we zowel de fysieke als geestelijke gezondheid.

Participatie

Participatie staat voor meedoen aan het maatschappelijke leven. In deze monitor hanteren we een brede opvatting van het begrip participatie. Het gaat daarbij om meedoen op het gebied van arbeid, onderwijs, vrijwilligerswerk.

(lokale) Verheidsinstanties

Hiermee worden alle lokale (gemeentelijke) instellingen bedoeld waar burgers in hun leefomgeving mee te maken hebben. Bijvoorbeeld de gemeente, ministeries, politie etc.

Verzuim, absoluut/relatief

Bij absoluut verzuim is een leerplichtig kind niet ingeschreven op een school en zodoende niet schoolgaand.

Relatief verzuim houdt in dat een leerling wel staat ingeschreven op een school, maar niet (te allen tijde) aanwezig is tijdens les- of praktijktijd. Tot deze groep rekenen we naast de frequente spijbelaars ook de thuiszitters.

Woonsituatie

In deze monitor hanteren we een brede opvatting van woonsituatie. Hiermee bedoelen we onder andere de type woningen waarin Roma/Sinti wonen, de locatie en omgeving van de woningen, de bezettingsgraad en de grootte van de woningen, de fysieke staat etc.

Bijlage 2 Achtergrondinformatie

In deze bijlage wordt verdere achtergrondinformatie verstrekt bij de Roma en Sinti in Nederland. De tekst in deze bijlage is gebaseerd op het hoofdstuk 'Historische en culturele achtergrond' uit de eerste vervolgmeting (2015). Omdat veel facetten van de omgang met het verleden en de achtergrond niet veranderd zijn in de afgelopen twee jaar, is ervoor gekozen om deze informatie in de bijlage op te nemen met als doel verdiepende informatie te bieden waarmee inzicht wordt verschaft in de achtergrond van Roma en Sinti. Met de beknopte informatie binnen dit hoofdstuk wordt geenszins recht gedaan aan de lange en diverse geschiedenis van de Roma en Sinti. Desondanks hopen we binnen dit hoofdstuk meer inzicht te bieden in sommige beweegredenen en de herkomst van bepaalde denkbepelden die voorkomen onder Roma en Sinti in Nederland. De informatie in dit hoofdstuk is verkregen vanuit diepte-interviews. In het hoofdstuk wordt op thematische wijze een aantal onderwerpen besproken.

Vervolging en Tweede Wereldoorlog

Een onderwerp dat bij nagenoeg alle Roma en Sinti sterk leeft, is de omgang met de Tweede Wereldoorlog en de vervolging van Roma en Sinti in het verleden. Voor veel Roma en Sinti is dit een onderwerp dat nog steeds actueel is en voor velen nog vers in het geheugen ligt. Om deze reden nemen gebeurtenissen die samenhangen met het herdenken en omgaan met de Tweede Wereldoorlog voor een prominente plek in. Voor veel Roma/Sinti heeft de stelselmatige vervolging van Roma en Sinti tijdens de Tweede Wereldoorlog ertoe geleid hoe zij tegenwoordig tegen de maatschappij aankijken en zijn zij daar mede door gevormd. Binnen de groepen vooroorlogse Sinti, vooroorlogse Roma en Generaal-pardon Roma wordt het bewustzijn over het verleden als zeer belangrijk ervaren. Als gevolg van de vervolging van Roma en Sinti, bestaat er nog steeds veel wantrouwen richting de overheid en politie. In veel gevallen is dit herleidbaar tot de Tweede Wereldoorlog en hoe er in het verleden met Roma en Sinti in Nederland is omgegaan.

Bij de eerste vervolgmeting werd aangegeven dat de afgelopen jaren meer erkenning zou zijn gekomen en wordt gevraagd voor de vervolging van Roma en Sinti tijdens de Tweede Wereldoorlog. Een voorbeeld hiervan is dat voor Roma en Sinti tijdens de dodenherdenking op 4 mei tegenwoordig ook een krans wordt gelegd. De Roma en Sinti wordt dit als een positieve ontwikkeling gezien. Gelijktijdig zou er vanuit de Roma en Sinti meer actie ondernomen worden met betrekking tot het creëren van bewustzijn omtrent de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust, aldus respondenten behorende tot de doelgroep.

Onder de groep Balkan en Nieuwe Roma lijkt het herdenken rondom de Tweede Wereldoorlog iets minder te leven dan onder vooroorlogse Sinti, vooroorlogse Roma en Generaal-pardon Roma. Veel Balkan Roma zijn in de jaren '90 gevlucht uit het herkomstland vanwege (angst voor) oorlogsgeweld. Om deze reden wordt het herdenken van oorlog ook binnen deze groep belangrijk gevonden (maar niet specifiek met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog). Over het algemeen lijkt het verleden onder de groep Nieuwe Roma een minder belangrijke rol te spelen. Dit zou deels verklaard kunnen worden

vanwege de relatief korte vestiging in Nederland. De Nieuwe Roma hebben zich het kortst van alle onderscheiden groepen in Nederland gevestigd. Velen zijn naar Nederland gekomen nadat vrij verkeer van goederen en personen mogelijk is geworden in de Europese Unie.

Staatloosheid

Een kleine groep Roma heeft te maken met staatloosheid. Dit zou met name voorkomen bij personen behorende tot de (Generaal-pardon) Roma. Deze personen hebben vaak weinig rechten en kunnen geen aanspraak maken op voorzieningen vanwege het ontbreken van een paspoort of nationaliteit. Respondenten geven aan dat deze personen vaak in een neerwaartse spiraal terechtkomen die moeilijk te doorbreken is. Op verschillende gebieden vormt staatloosheid een probleem, zoals bij het vinden van legaal werk en het gebruik maken van gezondheidsvoorzieningen. Voor veel staatloze personen is het niet mogelijk om een zorgverzekering af te sluiten vanwege het ontbreken van een persoonsnummer. Alle professionals die met staatloze Roma te maken hebben, geven aan dat dit vaak schrijnende gevallen zijn waar iets aan gedaan zou moeten worden. In veel gevallen is er al langere tijd sprake van deze situatie, in sommige gevallen al meer dan 30 jaar.

Uitkomen voor de culturele achtergrond

In de gesprekken met Roma en Sinti komt naar voren dat het ervaren van discriminatie een rol speelt in het dagelijks leven van veel Roma. Hoewel discriminatie binnen een aantal thema's van de monitor al aan bod komt, bijvoorbeeld bij onderwijs, arbeid en veiligheid, kan er ook in bredere zin gesproken worden over het ervaren van discriminatie en in hoeverre Roma en Sinti voor hun eigen cultuur durven uit te komen.

Een zeer groot deel van de door ons gesproken Roma en Sinti geeft aan ervaring te hebben met discriminatie. Zowel Roma als Sinti geven aan niet altijd voor de eigen cultuur uit te komen vanwege angst voor discriminatie of negatieve reacties. Dit speelt met name bij het zoeken naar werk en stages. Sommige respondenten geven aan op werk niet snel uit te komen voor hun culturele achtergrond. Anderen merken daarentegen juist aan trots te zijn op de culturele achtergrond en dit niet te verzwijgen op werk maar juist bespreekbaar te maken met collega's. Een aantal respondenten behorende tot de groep vooroorlogse Sinti geeft aan dat zij hun culturele achtergrond verzwijgen omdat het Sinti-zijn geassocieerd wordt met Roma. Deze respondenten geven aan dat de beeldvorming rondom Roma veelal negatief is en dat zij zichzelf als een andere groep zien. Meerdere respondenten merken op dat de beeldvorming in de media rondom Roma, Sinti en woonwagenvakanten bijna altijd negatief is en zorgt voor een stigma dat betrekking heeft op de gehele bevolkingsgroep.

Hoewel een aantal Roma en Sinti aangeeft niet meer voor de cultuur uit te durven komen, geven andere (voornamelijk Roma) respondenten aan juist meer naar buiten te treden. Meerdere respondenten geven aan dat er steeds meer activiteiten door Roma georganiseerd worden. Op meerdere plaatsen is er afgelopen jaar een Roma-dag georganiseerd. Tijdens deze dagen wordt de cultuur gevierd en uitgedragen. Dit soort activiteiten zijn vaak niet exclusief voor Roma bedoeld maar zijn in veel gevallen breder ingestoken zodat ook wijk- en buurtgenoten kunnen aanhaken.

Bijlage 3 Respondententabel

Respondententabel Monitor Sociale Inclusie 2017 (geanonimiseerd)

Resp. #	Soort respondent	Groep
1	Professional overheid	Algemeen
2	Professional	Algemeen
3	Professional gemeente	Roma
4	Professional gemeente	Roma
5	Professional gemeente	Roma
6	Professional politie	Roma
7	Professional gemeente	Roma
8	Professional gemeente	Roma
9	Professional hulporganisatie	Nieuwe Roma
10	Professional overheid	Algemeen
11	Professional overheid	Algemeen
12	Professional overheid	Algemeen
13	Professional overheid	Algemeen
14	Professional overheid	Algemeen
15	Professional hulporganisatie	Nieuwe Roma
16	Professional hulporganisatie	Algemeen
17	Professional gemeente	Roma
18	Professional gemeente	Roma
19	Professional gemeente	Roma
20	Professional gemeente	Roma
21	Professional gemeente	Roma
22	Professional gemeente	Roma
23	Professional gemeente	Roma
24	Professional gemeente	Roma
25	Professional politie	Nieuwe Roma
26	Professional politie	Nieuwe Roma
27	Professional politie	Algemeen
28	Hulpverlener Nieuwe Roma	Nieuwe Roma

Resp. #	Soort respondent	Groep
29	Doelgroep	Generaal-Pardon
30	Doelgroep	Vooroorlogse Sinti
31	Doelgroep	Balkan-Roma
32	Doelgroep	Generaal-Pardon
33	Doelgroep	Generaal-Pardon
34	Doelgroep	Generaal-Pardon
35	Doelgroep	Balkan-Roma
36	Doelgroep	Balkan-Roma
37	Doelgroep	Generaal-Pardon
38	Doelgroep	Vooroorlogse Sinti
39	Doelgroep	Vooroorlogse Sinti
40	Doelgroep	Vooroorlogse Sinti
41	Doelgroep	Vooroorlogse Sinti
42	Doelgroep	Vooroorlogse Sinti
43	Doelgroep	Vooroorlogse Sinti
44	Doelgroep	Vooroorlogse Sinti
45	Doelgroep	Vooroorlogse Sinti
46	Doelgroep	Nieuwe Roma
47	Doelgroep	Nieuwe Roma
48	Doelgroep	Nieuwe Roma
49	Doelgroep	Nieuwe Roma
50	Doelgroep	Nieuwe Roma
51	Doelgroep	Nieuwe Roma
52	Doelgroep	Nieuwe Roma
53	Doelgroep	Nieuwe Roma
54	Doelgroep	Nieuwe Roma
55	Doelgroep	Nieuwe Roma

Bron Risbo, eigen bewerking.